

NIEUWE OEFFENING DER GENEESKUNDE,

BEHELZENDE EENE

BESCHRYVING

VAN DE

ZIEKTEN,

DERZELVER

OORZAAKEN, KENTEKENEN, VOORTEKENEN EN HULPMIDDELEN,

Geſchikt naar de wyze der beſte, inzonderheid nieuwe Schryvers der Geneëskunde,

DOOR

PETER SHAW,

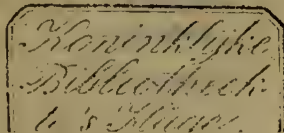
Geneesheer te Scarborough.

Naar den *Vyfden Druk* uit het *Engelſch Vertaald*, en met eenige *Aantekeningen* vermeerderd.

TWEEDE DEEL.

Te AMSTERDAM,
By *ISAAK TIRION*, 1742.

I N H O U D.

TWEEDE DEEL.

Van de Ziekten der Vrouwen.

EERSTE AFDEELING.

TWEEDE AFDEELING.

DERDE AFDEELING.

Ziekten welke de Verlossing verzellen.

VIERDE AFDEELING.

Ziekten op de Verlossing volgende.

DERDE DEEL.

VIERDE DEEL.

EERSTE AFDEELING.

TWEEDE AFDEELING.

DERDE AFDEELING.

VIERDE AFDEELING.

VYFDE AFDEELING.

ZESDE AFDEELING.

NIEU-

NIEUWE OEFFENING DER GENEESKUNDE.

TWEEDE DEEL.

EERSTE AFDEELING.

Ziekten der Vrouwen.

VERHINDERING (a) EN OPSTOPPING (b) DER MAANDSTONDEN (c).

1. Als Vrouwen, die niet oud zyn, nog zwanger, nog zoogende, haare maandelyke ontlaſtingen hebben na langer tuſſchentyden, of in minder hoeveelheid dan naar gewoonte, worden deeze ontlaſtingen gezegd verhinderd te zyn. Maar geheel opgeſtopt, als 'er geene tekenen van gezien worden op de verwagte ommegangen, of in den tuſſchentyd. Omſchryving.

2. Deeze byzondere verhindering of opſtopping kan komen van eene ſlymerigheid (d) of Oorzaak.

(a) Obſtructio. (b) Suppreſſio.
(c) Menſes. (d) Viſciditas.

dikheid (e) in het bloed, of ſtrakheid (f) der vaten: gelyk ook van bloedrykheid (g), veroorzaakt van koude, verſtopte doorwaaſſeming (h), aan de koude lugt blootgeſteld te zyn, koud water te drinken, enz. Lange en hevige ziekten, ſchielyke vrees, de vermeerdering van andere uitloozingen, of bloedſtortingen (i), te zamentrekkende middelen (k), en ſterke beweeging kunnen ook oorzaak tot deeze ziekte geeven.

Kentekenen. 3. Als de Maandſtonden, 't zy ten deele of geheel zyn opgeſtopt, komt 'er gemeenelyk de eene of andere bloedſtorting, als inzonderheid uit de neus, ſpuwen of braaken van bloed, enz. daar is ook gemeenelyk pyn in het hoofd, walging van ſpys, verzeld met verkeerde eetluſt (l) en een kwaad geſtel (m), de witte vloed (n), flaauwte, een ſnelle en ſlappe pols, dofheid en invalling der oogen, een langzaame ſleepende koorts (o), hoeſt, en moejelykheid van ademhaaling, en zomtyds dulligheid (p), jigt (q), ſlapeloosheid, hartklopping (r), draajing (s), opſtyging (t), bloozende kouleur in het aangezigt, een ſterke pols, een ſpannende pyn omtrent de lyfmoeder (v), en eene zwelling der aderen; welke vier laatſte toevallen zekere tekens zyn, dat de verſtopping voortkomt van eene ſtrakheid der vaten. Met 'er tyd vermeerderen de toevallen, met zwelling en hardigheid van den buik, dyën, beenen, en

(e) Lentor. (f) Tenacitas. (g) Plethora.
(h) Perſpiratio (i) Haemorrhagia.
(k) Adſtringentia. (l) Malacia. (m) Cachexia.
(n) Fluor Albus (o) Febris Hectica. (p) Mania.
(q) Arthritis. (r) Palpitatio Cordis. (s) Vertigo.
(t) Paſſio Hyſterica. (v) Uterus.

en voeten ; de pis ziet rood , bloedig , en is klein in hoeveelheid ; dan volgt 'er benaaudheid, droefheid, wanhoop, groote dorſt, pyn in de ruggegraad (x), waterzugt (y), enz.

4. Een geheele opſtopping is moejelyk te geneezen, en gevaarlyker dan als ze alleen ten deele is, en die van dikheid der vogten of ſtrakheid der vaten, dan die van bloedrykheid (z) voortkomt. Die verſtoppingen, die van uitſporige vrees, vreugde, enz. komen, gaan gemeenelyk van zelf over, na dat zulke groote driften over zyn. In 't algemeen worden de moejelykheid der geneezing, en het gevaar der ziekte, afgenomen van de grootte der toevallen, vergeleken met den tyd der opſtopping. Men heeft bevonden dat vette Vrouwen, en zulke die zig ſterk beweegen, deeze opſtopping zonder ongemak verdraagen kunnen. Voortekenen.

5. Matige beweeging is dienſtig, gebruikt zynde omtrent de wederkomſt der ommegangen. Als 'er eene dikheid der vogten is, zyn lepelkoſt en zoppen dienſtig. De ſlaap moet matig zyn, om dat hy met de doorwaaſſeming te vermeerderen de vloejing vertraagt. Alle ſpyzen, die in dit geval genomen worden, moeten warm zyn. Levenswys.

6. Twee dingen moet men inzonderheid opmerken met opzigt op de geneezing; namelyk eerſt, om de dikheid of taaiheid van het bloed weg te neemen, of deszelfs veelheid te verminderen, als 'er een bloedrykheid is; en ten tweeden, om de verſtoppende oorzaak weg te neemen, of de vaten te verſlappen, waar door de verwagte uitloozing geſchieden moet. Geneezing in 't algemeen.

(x) Spina Dorſi. (y) Hydrops. (z) Plethora.

In alle opſtoppingen der Maandſtonden derhalven, ſchynt de aderlaating noodzakelyk te zyn. Maar die word in 't algemeen geöordeeld dienſtigſt te zyn, als ze geſchied in de moederader (a). Kopglazen (b) met vlymen (c) worden ook nuttig geöordeeld. Zulk zoort van uitloozingen kan voor enigen tyd, geduurende de geneezing, gemaakt worden, hoewel ze kragtigſt zyn in den beginne, en voornamelyk als ze omtrent de geſtelde ommegang der vloejing gebruikt worden. De aderlaating moet noit verzuimd worden voor het geeven der ſtaalmiddelen (d), of wat ook anders de ſnelheid of de kragt des bloeds kan vermeerderen *.

7. Pur-

(a) Vena Saphaena. (b) Cucurbitæ.
(c) Scarificatio. (d) Chalybeata.

* Men zou kunnen twyffelen, of de Aderlaating in alle zoorten van opſtoppingen der Maandſtonden noodzakelyk was. Daar zyn gevallen, waar in deeze opſtopping alleen ſchynt veroorzaakt te worden, om dat 'er geene genoegzaame vogten zyn, die door deezen weg uitgeloosd worden. De Zieken, waar in dit beſpeurd word, hebben of geen, of een verkeerde eetluſt: ze zyn bleek, bol, zwak, en vertoonen naaulyks een droppel goed bloed te hebben in de vaten der tong, de lippen, en andere deelen, waar in de bloedvaten zelve bloot leggen. Wat zal de aderlaating hier anders doen, dan de weinige gekookte en natuurlyke vogten des lighaams wegneemen, zo dat in derzelver plaats uit de gebruikte ſpyzen raauwe en wateragtige vogten volgen zullen? Dus zou de oorzaak der opſtopping vermeerderd worden. In die gevallen ſchynt daarom het beter de maag en darmen te verſterken door verwarmende, ſlymverdunnende, en zagtelyk zamentrekkende middelen; zonder het ſtaal te vergeeten, 't welk in deeze ziekten eene wonderlyke kragt heeft. Ondertuſſchen geeft men de Zieken voedzaame ſpyzen, die evenwel gemakkelyk te verteeren zyn. Men verbiedt haar het misbruik van wateragtige vogten, en raad haar liever aan zwaare bieren, Brunswyker

7. Purgeermiddelen (e) zyn dienftig na de aderlaating, en kunnen op de volgende wyze gegeeven worden:

℞. *Pil. Fœtid. Extract. Rud. aã fcr.* j. *Tart. Vitriol. Sal. Tartar. aã gr.* v. *Ol. Succin. gtt.* j. *Syr. de Spina Cervin. f. pil.* v. *pro dofi.* Of

℞. *Pil. ex Duob. dr. ß. Calomel. fcr. ß. Borac. Sal. Volat. Succin. aã gr.* vj. *Ol. Sabin. gtt.* ij. *f. pil. No.* v, om 'er twee tegen den nagt, en de overigen 's morgens te neemen, met een goed beftier, eens of tweemaal ter week, tot vier of vyf reizen.

8. Of omtrent de tyd van haare verwagte wederkomft.

℞. *Calomel. gr.* xv. *Conferv. Rofar. Rubr. q. f. f. pilula*, tegen den nagt te neemen, en op den volgenden morgen de volgende bolus.

℞. *Pulv. Jalapp. Sanct. aã fcr.* j. *Tart. Vitriol. gr.* vj. *Ol. Puleg. gtt.* ij. *Syr. de Spina Cervin. q. f. f. bolus.* Of

℞. *Pil. Ruff. Stomach. cum Gumm. aã fcr.* j. *Refin. Jalapp. gr.* v. *Borac. Sal. Succin. Volat. aã gr.* vj. *Syr. de Spina Cervin. q. f. f. pilul. No.* vj. *pro dofi.*

(e) Cathartica.

wyker mom, enz. Lighaamelyke beweegingen, ryden in een wagen, vryvingen van verfcheiden deelen des lighaams, enz. hebben hier ook zeer groote nuttigheid. Deeze en diergelyke middelen hebben 'er veele zonder aderlaating geholpen: en ze zyn ook zeer dienftig, wanneer de Maandftonden, uit enkele zwakheid, agterblyven in zulken, welke die vloejing nog noit gehad hebben. Maar in andere gevallen, waar in de Zieke bloedryk is, of de vaten der lyfmoeder zyn opgeftopt, zal eene aderlaating, inzonderheid verzeld met gedurige badingen der voeten, en vryving der onderfte deelen, van grooten dienft zyn.

Of

℞. *Tinct. Sacr. unc* ij. ß. *Elix. Ppt. Tinct. Castor. Myrrh. aã dr.* j. *Aq. Hyster. unc* ß. *m. f. haustus*, 's morgens te neemen, en naar vereisch van zaaken te herhaalen.

Men moet aanmerken, dat, hoewel de kwikmiddelen (f) zeer dienstig zyn om bynaar alle zoorten van verstoppingen weg te neemen, die nogtans hier zoo lang niet moeten gebruikt, of in zulke giften gegeeven worden, dat ze eene kwyling (g) veroorzaaken, ten zy andere middelen zonder vrugt beproefd waren.

In bloedryke gestellen.

9. In bloedryke gestellen kan de volgende purgeerdrank van meer dienst zyn dan de voorgaande.

℞. *Fol. Senn. dr.* iij. *Rad. Ellebor. Nigr. Rhabarb. Sem. Fænic. Dulc. aã dr.* j. *Sal. Tartar. dr.* ß. *Coque in Aq. Puleg. unc* vj. *et Colat. unc* iij. *adde Syr. de Spin. Cervin. dr.* ij. *Sal. Volat. Ol. gtt.* XL. *Tinct. Castor. dr.* j. *m.*

Als de gelegenheid het vereischt kan een bolus met *Calomela* daar voor gegeeven worden.

En kwaade gestellen.

10. Die de opstyging (h) hebben, of die aangetast zyn met een kwaad gestel (i) en een kwaade verteering (k), kunnen de herhaalde purgeermiddelen niet verdraagen; in welk geval een braakmiddel (l) zeer dienstig kan zyn; en als andere middelen vrugteloos bevonden zyn, om deeze verstoppingen weg te neemen, heeft dit dikwils geholpen. In sterke gestellen kan de *Vinum Emeticum* gegeeven worden in de hoeveelheid van zes vierendeel loots, maar in

die

(f) Mercurialia. (g) Ptyalismus.
(h) Passio Hysterica. (i) Cachexia.
(k) Indigestio. (l) Emeticum.

die van een tederder geſtel zyn, is de *Pulv. Rad. Ipecacuann.* dienſtiger, genomen zynde met trekzel van *Carduus* of diergelyke.

11. Als de Lyder bleek en van een kwaad of wateragtig geſtel is, zullen ſtaalmiddelen (m) wel te pas komen, zynde gemengd teſſens met dienſtige maandſtonddryvende middelen (n); maar als de Lyder bloedryk, of hoog van kouleur is, moeten de ſtaalmiddelen nagelaaten worden. Deeze omzigtigheid waargenomen, en de dienſtige uitloozingen voorgegegaan zynde, kunnen wy voorſchryven, als volgt:

℞. *Pulv. Caſtor. Croci Myrrh. Borac. Tartar. Vitriol. Sal. Chalyb. aã dr.* j. *f. pulv.*, om 'er 's morgens en 's avonds *dr.* ß. van te neemen met vier lepels van de volgende drank.

℞. *Aq. Puleg. Ceras Nigr. Bryon. Comp. aã unc* iij. *Syr. Croci unc* j. *Tinct. Caſtor. dr.* ij. *m. f. Julap.*

Of

℞. *Troch. de Myrrh. Pulv. Chalyb. aã ſcr.* ß. *Sal. Volat. Succin. Pulv. Zedoar. Sabin. Sal. Tartar. Extract. Croci aã ſcr.* ß. *Ol. Puleg. gtt.* ij. *Conſ. Rutæ ſcr.* j. *Syr. Artemiſ. q. ſ. f. bolus*, 's morgens en 's avonds te neemen, vyftien dagen lang, met vyf lepels van de volgende drank:

℞. *Aq. Rutæ. Cinnam. ten. Hyſter. aã unc* iij. *Syr. Chalyb. unc* j. *Tinct. Caſtor. Croci aã dr.* j. *m. f. Julap.*

13. De volgende Konſerf (o) is zeer dienſtig bevonden:

℞. *Conſ. Rutæ Abſynth. Rom. aã unc* ß. *Pulv. Chalyb. dr.* vj. *Pulv. Ari. Comp. Cort. Winter. Caſtor. Croci. Myrrh. Rad. Ariſtol. Rot. Borac. aã dr.* j. *Æthiop. Min. unc* ß. *Syr. e* v. *Rad. q. ſ. f. Elect.*;

 om

(m) Chalybeata. (n) Emmenagoga. (o) Electuarium.

om 'er driemaal daags de grootte van een Notemuskaat van te neemen, en 'er wat Lissabonsche wyn of *Aq. Puleg.* boven op te drinken.

14. Als 'er liever pillen begeerd worden:

℞. *Pulv. Myrrh. Zedoar. Castor. Croci. Borac. Gumm. Ammon. Sal. Tartar. Camphor. aã dr.* j. *Sal. Chalyb. Extr. Gentian. dr.* ij. *Ol. Rutæ, Sabin. Succin. Puleg. aã gtt.* iv. *Elix. Ppt. dr.* j. *Syr. Artemis. q. s. f. Pil. No.* x. *e qualibet dr.* j. om 'er tweemaal daags vyf van te neemen, een maand lang, en 'er wat *Aq. Hyster.* boven op te drinken.

15. In die van een bloedryk gestel zyn, kan'er, in plaats van staal, *Helleb. Nig.* gegeeven worden; of ten minsten, als 'er staal in de mengzels komt, moet 'er ook bygedaan worden *Spec. Hier. Picr. Aloë Socotrina, Gumm. Ammon., &c.* in zulk eene hoeveelheid dat ze de snelheid des bloeds beteugelen, welke te veel door het staal kon opgewekt worden. En deeze manier helpt dikwils, als het de vaten aan zuivering hapert, die niet zoo zeer door sterke purgeermiddelen (p), als door het geduurig gebruik van zuiverende middelen (q) geschieden moet.

16. Als de ziekte maar gering is, kunnen de volgende droppels en drank dienstig zyn:

℞. *Tinct. Helleb. Nigr. Tinct. Chalyb. aã dr.* ij. *Castor. Elix. Ppt. aã dr.* j. *m.*, om 'er driemaal daags veertig droppels van te neemen met vier lepels van de volgende drank:

℞. *Rad. Valerian. Sylv. Rub. Tinctor. Dictamn. Elleb. Nigr. aã unc* ß. *Coque in Aq. Font. q. s. ad* ℔ ij. *Sub finem coctionis addend. Rad. Zedoar. Galang. aã dr.* iij. *Herb. Puleg. Sabin. Atripl. Olid. Matric. aã m.* j. *Sem. Fœnic. Dulc. contus dr.* iij. *Dic-*

(p) Cathartica. (q) Detersiva.

Dictamn. Cret. dr. ij. *Stent ſimul per 6 horas dein colat. adde Vin. Chalyb. unc* iij. *Aq. Bryon. Comp. unc* iv. *Syr. Croci unc* ij. *m. f. Apozema*, om 'er ook naar believen zes lepels warm van te drinken.

17. Maandſtonddryvende wynen (r) kunnen ook met een goeden uitſlag gebruikt worden om deeze verſtoppingen weg te neemen.

℞. *Rad. Elleb. Nigr. Chalyb. cum Sulph. ppt. aā unc* j. *Zedoar. Rad. Galang. Dictamn. Cret. Croci Caſtor. Sal. Tart. aā dr.* j. *Pulv. Sabin. unc* ß. *F. Pulv. Craſſus*, *infunde in Vini Alb. Lisbon* ℔ ij. *et Colat. add. Aq. Bryon. Comp. unc* iv. *m.*, om 'er twee- of driemaal daags zes lepels van te neemen.

18. Op de zelfde wyze, en om het zelfde oogmerk te bereiken, kunnen 'er ook bereid worden geneezende bieren (s) met *Limat. Chalyb. Herb. Thym. Matricar. Atrip. olid. Sem. Dauci. Cret.*, *&c.*

19. In zwakke geſtellen en die de opſtyging (t) hebben, die geen herhaalde purgeermiddelen kunnen verdraagen, kunnen de klyſteeren met voordeel in de plaats gebruikt worden. In zwakke geſtellen.

℞. *Herb. Artemiſ. Puleg. Atripl. Olid. aā m.* j. *Rad. Ariſtol. Long dr.* vj. *Sem. Dauci Vulg. unc.* ß. *Coque in Aq. Font. q. ſ. Colat. unc* xij. *adde Tereb. Venet. in Vitello ovi Solut. unc* ß. *Ol. Succin. Junip. Sp. Tereb. aā dr.* j *Ol. Rutæ unc* ij. *m. f. Enema*, tweemaal in de week te gebruiken.

De Klyſteeren kunnen naar gelang meer purgeerende gemaakt worden, door byvoeging

 van

(r) Vina Emmenagoga. (s) Cerevifia Medicata.
(t) Paſſio Hyſterica.

van *Sal. Cathart. Amar. Elect. Lenit. Syr. de Spina Cerv. Pil. Fætid.*, *&c.*

Als de vaten werkelyk verſtopt zyn.

20. Als de vaten verſtopt zyn, moeten wy, om de verſtopping weg te neemen, onzen toevlugt neemen tot ſtaal- (v) of kwikmiddelen (x), die het bloed een grooter zwaarte geeven; en als deeze de vaten der lyfmoeder (y) niet openen, zal het dienſtig zyn zulke uitwendige middelen te gebruiken, die eene onmiddelyke gemeenſchap met die vaten zelve hebben; als rookingen, moederpillen (z), baden, ſtoovingen, en inſpuitingen. Wy zullen hier van elk een voorſchrift invoegen.

Voor een damp of ſtooving:

℞. *Pulv. Myrrh. unc* j. *Rad. Zedoar. Ariſtol. Rot. aā dr.* vj. *Herb. Puleg. Artemiſ. Rutæ. Thymi. Sabinæ aā m.* j. *Bacc. Junip. Lauri aā unc* ß. *Coquè in Aq. Font.* ℔ iv. *et Colat.* ℔ iij. *adde Vini Albi* ℔ ß. *Sp. Vini Camphor. Tinct. Caſtor. Elix. Ppt. aā dr.* ij. *m.* De Lydende kan dit gebruiken by wyze van ſtooving of waaſſem, ontvangende de damp daar van heet door een tregter tweemaal daags. Met het zelfde zoort van ingrediënten kan 'er ook een bad gemaakt worden om dikwils te gebruiken.

21. Als 'er een drooge rook of wierooking (a) vereiſcht word:

℞. *Gumm. Myrrh. Thuris aā unc* ß. *Succin. Benſoin. Gumm. Guajaci. Styrac. Calamit. Camphor. aā dr.* ij. *Lign. Aloeſ. Caryoph. Cinnam. Caſtor. aā dr.* j. *f. pulvis craſſus.* Twee vierendeel loots hier van teffens op heete koolen geſtrooid zynde, kan de Lydende de rook daar van ontvangen eens of tweemaal daags.

22. Moe-

(v) Chalybeata. (x) Mercurialia.
(y) Vaſa Uterina. (z) Peſſaria. (a) Suffitus.

22. Moederpillen worden van sommige zeer gepreezen, als zynde in zeer groote agting by de ouden, hoewel wy die zelden in de tegenwoordige praktyk ontmoeten.

℞. *Pulv. Myrrh. Spec. Hier. Picr. aã ſcr.* ij. *Mell. opt. q. ſ. m. f. glans.*

Ze prikkelen de vezels, en veroorzaaken een grooter toevloed van vogten naar het deel.

23. Inſpuitingen zyn ook dienſtig:

℞. *Decoct. Hord. unc* viij. *Tinct. Myrrh. unc* ij. *Camphor. dr.* j. *m. f. injectio*, tweemaal daags met een ſpuit te gebruiken.

24. Als de Lyder geen verligting vindt van deeze middelen, word 'er van sommigen voorgeſteld eens in de maand een ader in den arm te openen, en eene dienſtige hoeveelheid van bloed weg te neemen, om de plaats der maandelykſche uitloozing te vervullen, en de kwaade uitwerkingen te voorkomen, die uit eene lange verſtopping ſpruiten, en gemeenelyk eindelyk doodelyk worden.

OPSTYGING (a).

1. De *Opſtyging* word omſchreeven eene vereenigde vertooning van veele toevallen in de vrouwen, die aanwyzen dat haare dierlyke en levendige vermogens zeer ontſteld zyn, als voortkomende door de aanval van verſcheiden byzondere oorzaaken, aantaſtende de herſenen, het hart, en de lyfmoeder (b), of met andere woorden, geevende eene ongeregelde beweeging aan de dierlyke geeſten. Omſchryving.

2. Behalven de byzondere te voren gemelde oor- Oorzaaken.

(a) Paſſio Hyſterica. (b) Uterus.

oorzaaken der miltzugt (c), kan men de tegenwoordige verschuldigd zyn aan eene opstopping der Maandstonden (d), het ophouden daar van, te sterke vloejing der kraamvloed (e), eene onzuiverheid van het bloed of vogten, de witte vloed (f), verstoppingen, ongemak in de vaten der lyfmoeder, enz.

Kentekenen. 3. De aanvallen zullen in zommigen om de maand wederkomen, en in anderen drie- of viermaal 's Jaars; maar gemeenelyk zyn de ommegangen onzeker, of tasten dikwils schielyk aan. De Lyder ligt in het toeval zomtyds als dood, dan word de ademhaaling schielyk digt, kort, en moejelyk, alle de ingewanden worden bevonden eene ongeregelde en stuiptrekkende beweeging te hebben, inzonderheid omtrent de borst; daar komt een groot gezwel in de keel, verkeerdelyk by zommigen ondersteld de lyfmoeder te zyn, waar door de Lydende bynaar gewurgd schynt. Dit gezwel word waarschynelyker gezegt voort te komen van eene ongeregelde beweeging der geesten en vogten, die eene volheid in deeze deelen veroorzaaken. Geduurende deezen tyd worden de uiterlyke leden ook sterk gerekt en zamengetrokken, zynde de Zieke dan met veel meer kragt voorzien dan natuurlyk; de pols is sterk en tusschenpoozende; de stem heesch en diep, en zomtyds zwak; de Lydende praat tegen het eind van dit hevig toeval wild, en zomtyds vuil; lagt of schreeuwt, zonder de minste schynbaare uitdaging; en als zy van deeze vermengde vertooning, als 't ware vermoeid is, valt zy wederom

(c) Morbus Hypochondriacus. (d) Menses.
(e) Lochia. (f) Fluor Albus.

derom in het ander uiterste, ligt sprakeloos, de pols is slap en zwak, de oogen gesloten, de uiterlyke leden van het lighaam koud, enz. Kort daar na komt de hevige aanval weder; en dus word de Lydende, met tusschenpoozen, zomtyds een uur of twee lang gehouden. Na dat het is overgegaan, klaagt ze van eene algemeene pynelykheid, dofheid, en duizeligheid in het hoofd, en aanstonds in slaap vallende, houdt de aanval voor dien tyd op.

Daar schynt eene zeer groote overeenkomst te zyn tusschen de miltzugt (g) in de mannen, en de opstyging (h) in de vrouwen; behalven dat het toeval in de eerste zelden of nooit tot die hoogte komt als in de laatste. Het gevaarlykste toeval in de miltzugt is gemeenelyk een opzetting in de keel, die den Lyder met verstikking dreigt, hoewel men het zelden zoo opmerkt in de mannen, als in de vrouwen. En in plaats van de hevige zamengestelde toevallen der opstyging, hebben de mannen, die de miltzugt hebben, alleen eene zeer groote ontroering in hunne geesten, of een ongegronde schrik, verzeld met benaaudheid. In de tusschentyden van deeze toevallen is het hoofd gemeenelyk zwaar, en eene zeer kleine bezigheid schynt den geest zeer te ontroeren, maar zomtyds blyft de ziekte vast, zonder enige merkelyke toevallen, hoewel ze anderzins verzeld is met bedwelmdheid en langduurige kleinmoedigheid, waar in het verstand schynt bedwelmd, of over staag geworpen te zyn: en die toevallen worden gevolgd door andere van vreugde, blydschap, en ongewoone vrolykheid, alle

(g) Morbus Hypochondriacus. (h) Passio Hysterica.

alle van eene diergelyke ingebeelde oorzaak, en dus volgen ze malkander beurtelings. Eenigzins, hoewel in een minder trap, als elk in zig zelven, geduurende eene volmaakte ſtaat van gezondheid, gewaar word.

Voórtekenen. 4. Deeze toevallen worden op zig zelven zelden voor gevaarlyk gehouden: maar in die van een bloedryk geſtel zyn, zyn ze heviger dan in magere geſtellen. Als ze voortkomen van eene opſtopping der Maandſtonden (i), en inzonderheid als ze verzeld zyn met droefheid, zyn ze beide hevig en langduurig. Als ze duuren tot den ouderdom, zyn ze dikwils de oorzaak van maanziekte (k), en verzwakken de zenuwen dermaaten, dat ze eene geduurige ſchrik of ongegronde vrees veroorzaaken; waar van het gevolg bynaar het zelfde is, als of de oorzaak wezentlyk was. Jonge vrouwen voelen gemeenelyk iets van deeze ziekte, als ze eerſt beginnen te teelen.

Levenswys. 5. Een vrolyk gezelſchap, een goede heldere lugt, en een matig gebruik van wyn zyn van groot belang in de geneezing van deeze ziekte. In andere opzigten kan de levenswyze dezelfde zyn met die in de Miltzugt is voorgeſchreeven. Zie I. Deel, pag. 473, enz.

Geneezing in het toeval. 6. Als de Lyder zeer bloedryk is, en de ſtuiptrekkende beweegingen hevig, word de aderlaating geöordeeld dienſtig te zyn, geduurende het toeval, hoewel die van zommige hedendaagſche Geneesmeeſters veroordeeld word *.

7. Maar

(i) Menſes. (k) Morbus Lunaticus.

* De aderlaating word, naar myne gedagten, in deeze ziekte met veel reden veroordeeld: want, volgens onzen

7. Maar 't zy die hier nagelaaten word of niet, Azyn, *Sal. Volat. CC. Sp. Sal. Ammon.*, *&c.* kan aan de neusgaten gebragt, of enige droppels *Tinct. Castor.* en *Sal. Volat. Ol.*, gegeeven worden met water, of enig dienstig vogt, als *Aq. Puleg. Aq. Hyster*, *&c.* Of

℞. *Aq. Puleg. Rutæ. Hyster. aã unc* iij. *Syr. Artemis. unc* j. ß. *Sal. Volat. Ol. Sp. Lavend. Comp. aã dr.* iij. *Laud. Liq. Sydenh. dr.* j. *Aur. Mosaici. dr.* j. ß. *m. f. Julap.*, om 'er alle uuren vier lepels

zen Schryver zelven, veroorzaakt de Opstyging eene ongeregelde beweeging in de dierlyke geesten; en ze ondersteld derhalven, dat de hersens en zenuwen niet behoorlyk gesteld zyn. Zy heeft dan haare zitplaats in deelen, tot welke het bloed niet komen kan, en de uitloozing kan geene onmiddelyke uitwerking op dezelve doen, om de ongerelde beweeging te verbeteren. Daarenboven, wanneer men het bloed in deeze Lyders vermindert, konnen de raauwe zappen uit het nieuwe voedzel, door de melkvaten tot het bloed gevoerd, niet behoorlyk gekookt en bereid worden: want het is zeker, dat deeze kooking en bereiding veel gelukkiger verrigt word, naar maate onze natuurlyke vogten overvloediger en beter gesteld zyn. Derhalven krygen deeze Zieken losser en wateragtiger vogten in plaats van die, welke zy door de aderlaating verlooren hebben; en gelyk de behoorlyke afscheiding der zenuwgeesten zekerlyk ook van eene goede gesteldheid des bloeds afhangt, zoo moeten deeze geesten, ingeval 'er slegter bloed is, ook minder goed, en daar door meer vatbaar zyn voor ongeregelde beweegingen. Waar by nog komt, dat men de vaste deelen, door aderlaating, ook verzwakt en onbekwaamer maakt tot hunne natuurlyke spanningen en zamentrekkingen. En eindelyk leert ook de ondervinding, dat schoon de aderlaating in 't begin aan deeze Ziekten schynt voordeel te doen, zy nogtans verergeren, hoe meer de aderlaatingen herhaald worden. Dit, meen ik, gaat in de meeste gevallen door; maar daar bloedrykheid, groote ontsteltenis, enz. bevonden word, blyve het der voorzigtigheid eenes Geneesmeesters aanbevolen, of hy moet aderlaaten, of niet.

pels van te neemen, geduurende het toeval, om ſlaap te verwekken. Of

℞. *Troch. de Myrrh. Gumm. Ammon. aā ſcr.* j. *Aq. Puleg. unc* ij. *Hyſter. dr.* vj. *Sp. Lavend. Comp. Tinct. Caſtor. Sp. CC. aā gtt.* xxx. *Sacch. Alb. q. ſ. f. Hauſtus, addendo, ſi opus fuerit, Laud. Liquid. gtt.* xx, om de twee uuren te neemen, als ze wakker is, of als het toeval dringt.

8. 't Zal ook dienſtig zyn de neus en ſlaapen van het hoofd te beſtryken met *Ol. Succin. Ol. Caſtor. Sp. CC. aā.*

Gebranden veeren, graauw papier, enz. op het vuur gezet, en de rook onder de neus gehouden, worden gemeenelyk dienſtig bevonden, om de Zieke van het toeval te doen bekomen.

9. Als de Lyder jong, ongetrouwd, en van een bloedryk geſtel is.

℞. *Aſæ Fœtid. dr.* ij. *Camphor. dr.* j. *Aceti Vini Alb. unc* iv. *f. Mixtura*, welks waaſſem, terwyl het warm is, geduurende het toeval, door de mond en neusgaten moet ontfangen worden.

Of

℞. *Aceti Vini Alb.* ℔ ß. *Myrrh. Opt. Aſæ Fœtid. aā dr.* ij. *Sacch. Saturn. Camphor. aā dr.* j. *m. f. ſolutio ſ. a.*, gelyk een ſtooving op den buik en ſchamelheid met linnen doeken te leggen.

9. Laat 'er in den tuſſchentyd een Galbanum pleiſter, met een weinig *Aſa Fœtida* op den navel gelegd worden.

10. Als de toevallen lang duuren, geef dan een vierendeel loots *Aſa Fœtida*, geſmolten in vier oncen *Aq. Puleg* of *Aq. Rutæ.*

Geduurende het toeval moeten de leden uitgeſtrekt gehouden worden. Banden aan de

ge-

gewrigten, en een breede zwagtel rontom den buik gerold, zyn dikwils dienſtig.

Een losmaakende klyſteer kan tegen het afgaan van het toeval zeer bekwaam gegeeven worden, inzonderheid in ſterke geſtellen.

11. Indien nu de Lyder herſteld, en van den aanval vry is, moet onze volgende pooging zyn de wederinſtorting voor te komen. Om de inſtorting voor te komen.

Om dit einde te bereiken, als de Lyder fris, en van een bloedryk geſtel is, zyn ſtinkende en zuiverende middelen de allerdienſtigſte. Maar als ze van een zwak, bleek, of wateragtig geſtel is, zal een mengzel van ſtaal met zenuwſterkende (l) ſpeceryen, en zuiverende ſtinkende middelen beſt ſlaagen.

In zommige oude menſchen, wier zenuwen zwak zyn, zyn rookingen kragtiger dan ſtinkende middelen, hoewel dit maar zelden gebeurt.

12. Vrouwen, die de Opſtyging hebben, kunnen niet veel purgeermiddelen verdraagen, weshalven hier dikwils in derzelver plaats klysteeren moeten gegeeven worden. Deeze klysteeren moeten altyd wel gemengd zyn met middelen tegen de Opſtyging (m), op de volgende wyze.

℞. *Ariſtol. Long. dr.* ij. *Fol. Sabin. Puleg. aā m.* j. *Myrrh. contus dr.* j. *Coque in Aq. Font. q. ſ. Colat. unc* x. *add. Pil. Fœtid. dr.* ij. *Syr. Atripl. Olid. unc* ij. *Ol. Succin. dr.* ʒß. *m. f. Enema*, naar vereiſch van zaaken te gebruiken.

13. Maar als inwendige purgeermiddelen met voordeel kunnen gebruikt worden, is de *Tinctura Sacra* gemeenlyk dienſtig. Dus

(l) Nervina. (m) Antihyſterica.

℞. *Tinct. Sacr. unc* ij. ß. *Elix. Ppt. dr.* j. *m. pro haustu.* Of

℞. *Pil. Fœtid. Ruff. aã gr.* xv. *Sal. Volat. Succin. Pulv. Castor. aã gr.* v. *Ol. Puleg. gtt.* ij. *Syr. de Spina Cerv. q. s. f. Pil. No.* vj, om 'er tegen den nagt twee van te neemen, en de overigen tegen den morgen. Of

℞. *Rad. Helleb. Nigr. dr.* j. *Rhabarb. scr.* ij. *Fol. Senn. dr.* ij. *Sal. Tart. dr.* ß. *Aq. Rutæ. Puleg. aã unc* ij. ß. *Coque lento igne, et colat. unc* ij. ß. *adde Syr. de Spin. Cervin. unc* ß. *Sal. Volat. Oleos. Tinct. Castor. Sp. Lavend. Comp. aã dr.* ß. *f. haustus, mane sumendus cum regimine.*

Een van deeze purgeermiddelen kan gegeeven, en herhaald worden eens 's maands, of meer, als het nodig geöordeeld word.

14. Als het bloed zeer dik is, moeten tien of vyftien aazen *Calomela* tegen den nagt gegeeven worden, gemaakt tot een pil of twee met *Conf. Rutæ*, het purgeermiddel den volgenden morgen genomen zynde.

In zulke Lyders die oud en zwak zyn, zal het genoeg zyn alleen iets als de volgende middelen tegen de Opstyging te gebruiken, nalaatende alle zoorten van uitloozingen, ten zy ze door de hardlyvigheid duidelyk geboden worden, welke anderzins ook door klysteeren kan geholpen worden.

Geneezing. 15. De geneezing van Opstyging en Miltzugt (n) kan op de volgende wyze bezogt worden.

Dikwils aan dienstige stinkende middelen te ruiken kan in beide gevallen nuttig zyn, gemengd zynde op de volgende wyze:

℞.

(n) Morbus Hypochondriacus.

℞. *Gumm. Galban. Asæ Fætid. dr.* ij. *Camph. dr.* j. *Sal. Volat. Ammon. CC. Gumm. Myrrh. aā dr.* ß. *Ol. Rutæ Puleg. aā gtt.* vj. *Ol. Succin. gtt.* xx. *Elix. Ppt. q. s. u. f. massa*, in een doos te sluiten, om 'er dikwils aan te ruiken.

Als deeze klomp droog word, kan ze weder bevogtigd worden met *Tinct. Myrrh.* en Amber-olie, en als ze haare reuk verlooren heeft, doe 'er dan meer Kampher, enz. by.

Als 'er een vogt tot het zelfde einde begeerd word.

℞. *Tinct. Asæ Fætid. Sp. CC. aā dr.* ij. *Elix. Ppt. Tinct. Castor. aā dr.* j. *Ol. Succin. scr.* j. *Camphor. scr.* ß. *m.*

De *Ol. Succin.* en *Camphora* hier uitgelaaten zynde, kunnen deeze droppels ook inwendig gegeeven worden, tot een half vierendeel loots, driemaal daags, teffens met witte wyn en water, enz.

Zommigen gebruiken tot dit einde alleen Kampher, en anderen alleen *Asa Fætida*, 't welk zy binden in een stukje fyn neteldoek, zoo dat het van den hals op de kolk der maag hangen kan.

De *Asa Fætida* word ook van het gemeene volk genomen, gemaakt tot pillen.

16. Als het hoofd bedwelmd is, en de gedagten verward zyn, kan het dienstig zyn nu en dan het volgende niesmiddel (o) te gebruiken. *Als het hoofd bedwelmd is.*

℞. *Pulv. Tabaci unc* j. *Asarabac. dr.* ij. *Castor. opt. dr.* j. *Ellebor. Alb. dr.* ß. *m. f. pulvis sternutatorius.*

17. De smeltingen der stinkende gommen komen wel te pas in alle Opstyging (p) en Milt-

(o) Sternutatorium. (p) Passio Hysterica.

Miltzugt, als haare walgagtigheid kan weggenomen worden.

℞. *Gumm. Ammon. dr.* ij. *Asæ Fœtid. dr.* j. *Aq. Ceras. Nigr. Puleg. aā unc* iij. *Aq. Bryon. Comp. unc* ij. *f. Solutio et Colat. add. Tinct. Castor. dr.* ij, om 'er, twee- of driemaal daags, drie lepels van te neemen.

In tedere gestellen, daar de *Asa Fœtida* in de smelting walgagtig is, kan die nagelaaten worden; gelyk ook de *Galbanum* in het volgende, hoewel de mengzels daar door merkelyk beter zyn zouden.

℞. *Gumm. Ammon. dr.* ij. *Galban. scr.* ij. *Aq. Rutæ. Cinnam. ten. aā unc* iij. *Pæon. Comp. unc* ij. *f. solutio sumenda ut supra.*

In kwaade gestellen.

18. In de Miltzugt en Opstyging, daar het gestel bleek is, het bloed verarmd, deszelfs omloop flaauw, en de Lyder zwak of bejaard is, kunnen de volgende poejers van grooten dienst zyn.

℞. *Pulv. Ari. Comp Chalyb. ppt. aā scr* ß. *Troch. de Myrrh. gr.* xv. *Croci Pulv. gr.* v. *m. f. pulvis pro dosi.* Of

℞. *Cort. Peruv. gr.* xv. *Sal. Chalyb. Spec. Diamb. Rad. Serpent. Virgin. aā gr.* v. *m.* Of

℞. *Rad. Cassamun. Ellebor. Nigr. Valerian. Sylv. aā scr.* ß. *Sal. Volat. Succin. Sal. Chalyb. Entis Veneris, pulv. Cinnam. aā gr.* v. *f. pulvis*, om twee- of driemaal daags te neemen met vier lepels van de volgende drank.

℞. *Aq. Ceras. Nigr. Lactis Alexit. Rutæ aā unc* ij. *Stephan. Mirab. aā unc* j. ß. *Auri Mosaici dr.* j. *Syr. Croci unc* j. *Sal. Volat. Ol. dr.* j. *Sp. Lavend. Comp. dr.* ij. *m. f. Julapium.*

19. De volgende pillen zyn zeer dienstig, als de toevallen dikwils wederkomen.

℞.

℞. *Asae Faetid. Sem. Paeon. Atripl. Olid. pulv. Myrrh. Gumm. Galban. Ammon. Croci Sal. Volat. Succin. Sal. CC. Pulv. Castor. Balf. Peruv aā dr.* j. *Extract. Ellebor. Nigr. Gentian. aā dr.* ij. *Ol. Rutae. Sabinae aā gtt.* x. *Elix. Ppt. Syr. de Paeon. Simpl. aā q. f. f. Pil.* x. *e qualibet dr.* j., om 'er tweemaal daags vyf van te neemen met vier lepels van de volgende kruidewyn :

℞. *Milleped. Vivent unc* iv. *Rad. Cassamun. Valerian. Sylv. Rad. Paeon. Mar. aā unc* j. *Rad. Serpent. Virg. Galang. Cinnam. Sem. Carui. Foenic. Dulc. aā unc* ß. *Vin. Alb. Lisbon.* ℔ iv, *infunde pro debito tempore, et Colat. adde Sacch. Alb. unc* iv.

Als de Lyder van een bloedryk geſtel is, kunnen de ſpeceryen uit het zamenſtel gelaaten, en in derzelver plaats *Rad. Elleb. Nigr. et Milleped. aā unc* iij gebruikt worden.

Daar kunnen ook gekruidde bieren bereid worden met dezelfde middelen, om het zelfde einde te beantwoorden; waar by kan gevoegd worden *Sem. Dauci Cret. Sem. Sinap. Rad. Raphan. Ruſt. Herb. Puleg. Fl. Chamaem.*, *&c.* en als de Lydende wateragtig is, *Limatur. Chalybis.*

20. De volgende droppels kunnen twee- of driemaal daags genomen worden met een glas wyn, in alle gevallen daar het bloed verarmd, en de omloop der vogten flaauw is.

℞. *Elix. Ppt. Sp. CC Tinct. Chalyb. aā dr.* ij. *Tinct. Asae Faetid. Castor. aā dr.* j. *m.* om 'er driemaal daags dertig droppels van te neemen met wat *Aq. Bryon. Comp.* of Franſche wyn.

21. Voor Opſtyging en Miltzugt in bloedryke geſtellen.

℞. *Conf. Rutae ſcr.* j. *Pulv. Rad. Ellebor. Nigr. Valerian. Sylv. Pulv. de Gutteta aā ſcr.* ß. *Pulv. Myrrh. Sal. Succin. aā gr.* v. *Camphor. gr.* vj. *Asae*

Faetid. gr. iv. *Ol. Puleg. gtt.* j. *Syr. Atripl. Olid. q. f. f. bolus*, tweemaal daags te neemen, of naar vereifch van zaaken met een teug van de volgende kookdrank:

℞. *Lign. Saffafr. Guajaci aā unc* j. *Pafful. Maj. Exacin. unc* ij. *Coque in Aq. Font. q. f. fub finem Coctionis addendo Rad. Raphan. Ruft. unc* ß. *Sem. Dauci Vulg. contuf. Bacc. Junip. aā dr.* iij. *Cort. Aurant. dr.* ij. *Herb. Rutae, Fl. Chamaem. Artemif. Atripl. Olid. aā m.* ß. *Colat.* ℔ ij. *adde Aq. Bryon. Comp. unc* iv. *Sumat. unc* iv. *ad libitum.*

In waterige geftellen. 22. Maar in waterige geftellen zyn de volgende bolus en konferf dienftiger:

℞. *Conf. Rorismar. fcr.* j. *Gumm. Myrrh. Caftor. Spec. Diamb. Croci Sal. Chalyb. aā gr.* v. *Ol. Nuc. Mofch. gtt.* j. *Syr. Paeon. Comp. q. f. f. bolus*, tweemaal daags te neemen. Of

℞. *Pulv. Caffamun. Valerian. Sylv. aā unc* ß. *Caftor. Ent. Vener. Cinnab. Antimon. Chalyb. cum Sulph. ppt. aā dr.* ij. *Elect. e Bacc. Lauri Conferv. Rosmar. aā dr.* ij. *Gumm. Ammon. dr.* j. ß. *Pulv. Croci. Spec. Diambr. Sal. Volat. Succin. aā dr.* ß. *Syr. Chalybeati q. f. f. Electuarium*, om 'er driemaal daags de grootte van een Notemuskaat van te neemen, en 'er wat witte wyn boven op te drinken.

23. In Opftyging en Miltzugt, is een zagt braakmiddel (q), eens maands genomen, van goed gebruik; een flaapmiddel (r) na de werking gegeeven zynde. Trekpleifters (s) en Fontenellen (t) doen zomtyds vrugt, als andere dingen niet geholpen hebben. Daar kan geen zekere regel gegeeven worden omtrent het geeven en herhaalen der flaapmiddelen in deeze gevallen; maar dit moet naar gelang gedaan wor-

(q) Emeticum. (r) Paregoricum.
(s) Epifpaftica. (t) Fonticuli.

worden, of als de toevallen het vereisschen. Als de Opstyging (u) voortkomt van eene opstopping der Maandstonden (v), moeten de stinkende middelen altyd gemengd worden met zuiverende en purgeerende: waar van de laatste naar gelang kunnen gebruikt, en in zulke kleine giften gegeeven worden, dat ze het werk doen der bloedveranderende middelen (x).

Maar als de ziekte niet van ongesteldheid der lyfmoeder voortkomt, moeten uitloozende en inzonderheid purgeerende middelen (y) zeldzaam gegeeven worden.

24. De *Cortex Peruv.*, teffens met de stinkende middelen genomen zynde, is zomtyds kragtig bevonden, na dat andere dingen niet geholpen hadden. Als het bloed dik is, kunnen de staalwateren (z), teffens met een heldere lugt gebruikt, de geneezing uitwerken. In teeringagtige gestellen, kan melkspys, de schaalpoejers, teffens met geduurige beweeging, en inzonderheid ryden in de open lugt, dienstig zyn als andere middelen niet geholpen hebben. Zie van de Miltzugt, I. Deel, pag. 473, enz.

RAZENDE MOER (a).

1. De *Razende Moer* is zulk een byzonder zamenstel van toevallen der Opstyging, door eene opspanning of ontsteeking (b) van de vaten der lyfmoeder, dat het een zoort van dulligheid (c) maakt, waar in de Zieke tegennatuurlyk gesteld, of sterk tot het byslaapen geneigd is. Omschryving.

 2. De

(u) Passio Hysterica. (v) Menses. (x) Alterantia.
(y) Cathartica. (z) Aquae Chalybeatae.
(a) Furor Uterinus. (b) Inflammatio. (c) Mania.

Kentekenen. 2. De tekenen zyn dikwils klaar door de geſten van het lighaam, zoo wel als door de zamenſpraaken.

Oorzaak. 3. De oorzaak hier van moet gemeenelyk tot die der opſtyging gebragt worden. Een fris en gezond bloedryk geſtel, ſterk voedzel, gebrek van beweeging, enz. kunnen daar oorzaak toe geeven: te groote gift van ſpaanſche vliegen (d), of diergelyke prikkelende geneesmiddelen, kunnen die ook veroorzaaken.

Enigen tyd voor den aanval ziet men de Lydende dikwils ſtil, droefgeeſtig, met een neêrgeſlagen beſchaamd aangezigt; de pols en ademhaaling leuteren dikwils, en verſchillen in grootte en ſterkte, in kleinheid en zwakheid; en deeze toevallen kunnen vermeerderd worden. Geduurende het toeval berſt de Lyder uit nu tot lacchen, dan tot ſchreien, wanneer 'er veele traanen geſtort worden. Eindelyk, die aan deeze ziekte vaſt zyn, ſchynen zomwylen maanziek te zyn, en zeggen en doen dat ze niet weeten.

Voortekenen. 4. Als de toevallen hevig zyn, de aanvallen veele en langduurig, en inzonderheid, als de Lydende bloedryk is, ongetrouwd, en de ziekte oorſpronkelyk voortkomt van een vaſtgezette liefde, is ze moejelyk te geneezen, en verergert zomtyds tot eene geduurige dulligheid. Maar als de ziekte voortkomt van eene opſtopping der maandſtonden, bloedrykheid (e), of van een al te wellustig leven, word ze dikwils geholpen.

Levenswys. 5. De ſpys moet dun en verkoelende zyn, de lugt ook koel, en de beweeging matig.

6. Ge-

(d) Cantharides. (e) Plethora.

6. Geduurende het toeval, en inzonderheid als 'er enige uitloozingen zyn opgeſtopt, zoo tap aanſtonds bloed af, en dat in eene merkelyke hoeveelheid: en geef naderhand de volgende drank: Geneezing in het toeval.

℞. *Aq. Ceraſ. Nigr. Aceti Vin. Alb. aā unc* j. *Sacch. Saturn. Camphor. aā ſcr.* ß. *Sacch. Alb. dr.* ij. *Laud. Liq. gtt.* XL. *m. f. hauſtus.* Ook

℞. *Aq. Font. unc* xij. *Succ. Limon. Acet. Vini Alb. aā unc* j. ß. *Sacch. Alb. q. ſ. m.* om voor gewoone drank te drinken.

7. De *Tinct. Aſae Faetid.* kan inwendig gegeeven worden, en de meeſte van de ſtinkende middelen voor de opſtyging voorgeſchreeven. Daar moet een *Galbanum* pleiſter op den navel gelegd, en het volgende in dienſtige tusſchentyden gebruikt worden.

℞. *Oxycrati* ℔ß. *Tinct. Aſae Faetid. unc* ij. *Camphor. Sacch. Saturn. Troch. de Myrrh. aā dr.* ij. *f. injectio*, om alle twee uuren of meer koud te gebruiken.

8. Als dit niet helpt, herhaal dan het ſlaapmiddel (f); en als de aanval nog vermeerdert, kan de Lyder bevolen worden een koud bad te gebruiken. De blaastrekking zal ook zomtyds van dienſt zyn.

9. Als het toeval eens over is, om dan de wederkomſt daar van te beletten, kunnen zulke uitloozingen als aderlaating, en herhaalde verzagtende purgeermiddelen dienſtig zyn. Wei, teffens met het gebruik van koude baden, een maand of twee lang gedronken, is insgelyks van dienſt bevonden. De klyſteeren hebben ook haar gebruik, maar ze moeten niet te Om de inſtorting voor te komen.

(f) Opiata.

te prikkelende zyn, en gemengd worden met ſtinkende middelen tegen de opſtyging, *Sal. Prunell. Sacch. Saturn.*, *&c.*

10. In bloedryke geſtellen kunnen de volgende pillen en Amandeldrank (g) met voordeel gebruikt worden.

℞. *Gumm. Aſae Faetid. Camphor. Sacch. Saturn. Pil. Matth. Sem. Hyoſcyam. aā dr.* j. ß. *Tereb. Ven. dr.* ij. *Syr. Limon. q. ſ. f. Pilulae No.* viij. *e qualibet dr.* j. om 'er tweemaal daags vier van te neemen met iets van de volgende drank.

℞. *Sem. Quat. Frigid. Maj. aā dr.* ij. *Amygd. Dulc. Excort. Sem. Papav. Alb. aā unc* j. *Decoct. Hord.* ℔ ij. *Sal. Prunell. unc* ß. *f. emulſio, cui adde Syr. Limon. unc* ij. Of

℞. *Sp. Nitr. Dulc. dr.* ij. *Sp. CC. Tinct. Aſae Faetid. Succin. aā dr.* j, om 'er xxx. droppels naar believen van te neemen, met vier lepels van de volgende drank.

℞. *Syr. Limon. unc* ij. *Vin. Alb. unc* iv. *Aq. Plantag. unc* viij. *m.*

Als 't van Spaanſche vliegen is.

11. Als ze verergert tot een dulligheid (h), moet het naar gelang behandeld worden. Als ze voortkomt van te groote gift van ſpaanſche vliegen (i), zullen Amandelmelken, met Arabiſche gom vryelyk gedronken, teffens met middelen uit de Kampher, gemeenelyk de geneezing uitwerking.

GROENE ZIEKTE (a).

Omſchryving.

1. De *Chloroſis* of Groene Ziekte word omſchreeven te zyn eene verſtopping in de va-

(g) Emulſio. (h) Mania. (i) Cantharides.
(a) Chloroſis.

vaten der lyfmoeder van jonge vrouws-perzoonen, in of omtrent den tyd der volwassenheid; verzeld met dikheid der vogten, bleekheid, of een zaluwe groene kouleur van het aangezigt, moejelykheid van ademhaaling, walging, en verkeerde eetlust (b). Ze word anders genoemd de witte koorts, de verliefde koorts, de vrysterziekte, en de witte geluw (c).

2. Ze schynt zomtyds voort te komen van eene verandering der vogten, omtrent den tyd dat de maandstonden (d) eerst beginnen te vloejen, of van een verstopping daar van, inzonderheid als ze verzeld is met de witte vloed (e). Ze kan ook voortkomen van eene verstopping in de ingewanden, of een slappe flaauwe beweeging van het bloed, 't zy natuurlyk of gekreegen door stilte, gemakkelykheid, of gebrek van beweeging; en dit is buiten twyffel het geval, als de ziekte die geenen overkomt, die te jong zyn om opstyging (f) te hebben. Eindelyk, word ze geoordeeld te kunnen voortkomen van een langduurig verlangen naar zeker byzonder perzoon, of de verwisseling van een byzonder voor een gehuwd leven. Oorzaak.

3. Deeze ziekte komt zomtyds, hoewel zeldzaam, aan kinderen van omtrent agt of negen jaaren, maar allergemeenst als zy dertien of veertien jaaren oud zyn, en duurt gemeenelyk tot dat de maandstonden voortkomen. Ze word gekend door de bleekheid van het aangezigt, of deszelfs blaauwe groene lootkouleurige, of geele kouleur. Het aangezigt is ook dikwils opgeblaazen, 't welk allerzigtbaarst is in de oog- Kentekenen.

(b) Malacia. (c) Icterus Albus. (d) Menses.
(e) Fluor Albus. (f) Passio Hysterica.

oogleden, inzonderheid na den ſlaap. De dyën, voeten, en deelen omtrent den enkel zwellen en maaken kuilen tegen den nagt, inzonderheid als de ziekte voortkomt van verſtoppingen, zynde het geheele lighaam ook ſlap en zagt. Daar is eene algemeene ongevoeligheid en pyneloosheid, en de Lyder klaagt van een ſpanning en zwaarte, inzonderheid omtrent de lendenen en uiteinden. Op eene ſterke beweeging volgt 'er moejelykheid van ademhaaling, verzeld met ſpanning en klopping in de ſlagaders van de ſlaapen des hoofds, pyn in het hoofd, opzwelling en ſpanning van het weeke der zyden (g), en zomtyds hartklopping (h). De pols is, in 't algemeen geſproken, ſnel en ſlap, gepaard gaande met koortsagtigheid, teffens met walging of verlies van eetluſt, of anders een begeerte om zulke dingen te eeten die ongezond zyn, als kalk, koolen, ſteenen, klei, enz.

Voortekenen. 4. Deeze ziekte is zelden gevaarlyk, hoewel ze dikwils langduurig is; maar als ze verzuimd word, hevig is, voortkomt van eene opſtopping der maandſtonden, en verzeld gaat met de witte vloed, kan ze in vervolg van tyd zwakheid, ſcirreusheid en onvrugtbaarheid voortbrengen. Als ze komt enigen tyd voor dat de maandſtonden moeten gezien worden, word ze gemeenelyk geneezen als die voortkomen. Als 'er een witte vloed komt, na dat de Groene Ziekte is vaſtgezet, is het een kwaad teken; maar als ze komt voor en by de opſtopping van de vloed der maandſtonden, is ze dikwils ſcheidende. Als de maandſtonden, ge-

(g) Hypochondria. (h) Palpitatio Cordis.

geduurende deeze ziekte, geregeld vloejen, word het voor een goed teken gehouden.

5. De lugt moet dun en helder zyn; de ſpys verdunnende, warm, voedzaam, en aangenaam gemaakt voor het gehemelte. Geduurige matige beweeging is zeer dienſtig, niettegenſtaande de moejelykheid en ongemakkelykheid die 'er mede verzeld gaat. De ſlaap moet matig zyn, en genomen worden een behoorlyke afſtand na de maaltyd. Alle Hartstogten, inzonderheid droefgeeſtigheid en wanhoop zyn zeer ſchadelyk. Levenswys.

6. Als de Lyder bloedryk is, zal de aderlaating dienſtig zyn om de geneezing te beginnen, en deeze moet gevolgd worden van dienſtige purgeermiddelen gemengd met *Calomela.* Als de maandſtonden merkelyk verſtopt zyn, of de tyd van haare eerſte vloejing ſchynt op handen te zyn, moeten de purgeermiddelen zeer ſterk zyn, en gegeeven worden omtrent de verwagte tyd, of wederkeering der ommegangen (i). In zommige gevallen, inzonderheid als de Zieke jong is, helpt een braakmiddel (k), gegeeven zynde voor de buikzuivering. De voorſchriften der purgeermiddelen kunnen hier dezelfde zyn als in de Opſtopping der Maandſtonden: zie pag. 5, enz. Deeze purgeermiddelen worden of gemengd met diergelyke middelen, of gegeeven in zulke giften die haar doen werken als bloedveranderende middelen (l), of een merkelyken tyd in het lighaam leggen eer ze werken, en helpen gemeenelyk vry wel. Dus Geneezing in 't algemeen en byzonder.

℞. *Pil. Ruff.* gr. xv. *Sal. Chalyb.* gr. v. *Ol. Sabin.*

(i) Periodus. (k) Emeticum. (l) Alterantia.

Sabin. gtt. j. *f. pil. No.* iij, om tegen den nagt te neemen tot tien of twaalf reizen toe, en 'er wat witte wyn boven op te drinken. Of

℞. *Tinct. Sacr. unc* ß. *Sp. Lavend. Comp. Tinct. Castor. aã dr.* ß. *m. Sumat ut supra.* Of

℞. *Pulv. Castor. Croci. Myrrh. Rad. Elleb. Nigr. aã dr.* j. *Gumm. Ammon. dr.* j. ß. *Sal. Chalyb. scr.* iv. *Pulv. Aloes opt. dr.* ij. *Ol. Cinnam. gtt.* xv. *Syr. e* v. *Rad. q. s. f. pil.* x. *e qualibet dr.* j, om 'er alle nagt vyf van te neemen, en 'er wat boven op te drinken van *Aq. Bryon. et Puleg. aã.* Ook

7. ℞. *Elix. Ppt. Tinct. Chalyb. aã dr.* ij. *m.*, om 'er tegen den nagt xxx. droppels van te neemen, naar vereisch van zaaken, met eenig dienstig vogt.

8. In de tusschentyden der purgeermiddelen, of na het gebruik derzelven, kunnen zulke staalmiddelen (m), speceryen en maandstonddryvende middelen (n), als voorgeschreeven zyn in het geval van de opstopping der Maandstonden of Opstyging, met voordeel gegeeven worden. Zie II. Deel, pag. 19, enz.

9. Na het gebruik der dienstige purgeermiddelen, voor een behoorlyken tyd, in een jonger zoort van vrouws-perzoonen, of zulke die van een wateragtig gestel zyn, kunnen wy voorschryven op de volgende wyze:

℞. *Pulv. Chalyb. unc* ß. *Spec. Diamb. dr.* ij. *Cons. Absynth. Rom. dr.* vj. *Ol. Cinnam. gtt.* iij. *Syr. Croci. q. s. f. Elect.*, om 'er tweemaal daags de grootte van een Notemuskaat van te neemen, en 'er vier lepels van de volgende drank boven op te drinken.

℞. *Aq. Ceras. Nigr. unc* vj. *Bryon. Comp. unc* ij. *Syr.*

(m) Chalybeata. (n) Emmenagoga.

Syr. e Cort. Citr. Chalyb. aā uncß. Sp. Lavend. Comp. Sal. Volat. Ol. aā dr. j. m. f. Julap.

10. Als deeze Ziekte t'eniger tyd niet verzeld mogt zyn met eene opstopping der maandstonden, kunnen zulke openende middelen, als die te voren in de Geelzugt (o) zyn voorgeschreeven, hier dienstig zyn: zynde de verteering (p) versterkt door het gebruik van dienstige maagmiddelen (q), of bittere speceryen. Zie I. Deel, pag. 304, enz.

11. Als de ziekte hardnekkig is, kunnen de koude baden, of staalwateren, gelyk die van *Spa* in *Duitsland* beproefd worden; of een behoorlyk trekzel van de houten in kalkwater, met byvoeging van een weinig Tinktuur van staal, gedronken op de manier van staalwateren, zal zomtyds dienstig zyn. Afkookzels, of andere bereidingen van de *Cortex Peruvianus* met *Vin. Chalyb. Tinct. Helleb. Nigr. Cinnam, &c.* voor enigen tyd gegeeven zynde, zullen zelden missen deeze Ziekte te geneezen, als de vogten slymig zyn, en het gestel slap of wateragtig is. Maar als ze verzeld gaat met witte vloed, moet ze met opzigt daar op behandeld worden, als in het volgende Artikel.

WITTE VLOED (a).

1. De *Witte Vloed* is een overvloedige en geduurige vloejing van een dunne stof uit de scheede der lyfmoeder (b), op de manier der maandstonden (c), of liever van een druipert (d). Omschryving.

2. Dee-

(o) Icterus. (p) Digestio. (q) Stomachica.
(a) Fluor Albus. (b) Vagina Uteri.
(c) Menses. (d) Gonorrhoea.

Oorzaak. 2. Deeze Ziekte kan voortkomen van eene verſlapping der hoolen (e) of klieren (f) in de lyfmoeder en ſcheede, welke natuurlyk een witte ſlymige ſtof, maar in dit geval te overvloedig, uitloozen. Ze word zomtyds veroorzaakt door vallen, verrekkingen in de rug, of eene opſtopping der maandſtonden. Ze kan ook de uitwerking zyn van de Venusziekte, welke, hoewel geneezen, nogtans de klieren van de lyfmoeder in een verſlapte ſtaat laat; miſſchien door de veelheid der kwik of de herhaalde buikzuivering in de geneezing gebruikt, inzonderheid als het lighaam zwak en ſlap is.

Kentekenen. 3. Volwaſſene vrouws-perzoonen worden met deeze Ziekte zoo wel aangetaſt als jonge. De veelheid der vloejing vermeerdert na ſterke beweeging, vogt-afſcheiding, enz. Ze is zeer dikwils wit, van een bekwaame dikte, en vloeit weg zonder pyn, nogtans, langduurig zynde, word haare kouleur veranderlyk, zynde zomtyds wit gemengd met geel, en anders van een dun waterig geſtel, groenagtig en hellende naar het zwarte, ſcherp, bytende, ſtinkend, en veroorzaakende de heete pis, en zomtyds verzweeringen (g). Als de vloejing geduurende den tyd der maandſtonden ophoudt, en wederkeert na dat die over is, word de ziekte gemeenelyk niet voor een Venuskwaal, maar alleen voor een Witte Vloed gehouden. Als de vloejing lang duurt, is ze in ſtaat groote zwakheid te veroorzaaken, inzonderheid in het naauw van de rug, een bleeke kouleur in het aangezigt, flaauwte, verlies van eetluſt, walging,

(e) Lacunae. (f) Glandulae. (g) Ulcera.

ging, kwaade verteering (h), zomtyds eene opstopping der maandstonden, en anders een onmatige vloed derzelven; en de vloejing lang duurende in zwakke gestellen, verergert zomtyds in een teering (i) en word doodelyk. 't Is zeer moejelyk de verscheiden gevallen der Witte Vloed van een druipert (k) te onderscheiden. De pis is in 't algemeen dik, troebel, slymig, en zomtyds ziet ze, als of 'er kleine draaden of hairtjes mede gemengd waren: en ze scheidt zoo vry geen neêrzetzel (l) af als in andere gevallen.

4. Deeze Ziekte is zelden doodelyk, dan alleen in zwakke gestellen als ze langduurig is; en zoo hevig dat ze veroorzaakt waterzugt (m), teering (n), uitzakking der lyfmoeder (o), en verzweeringen (p) in de piswegen; of als de vloejing bestaat uit dunne stinkende verrotte etter, of het gevolg is van de Venusziekte. Hoe langer die geduurt heeft, hoe moejelyker ze is om te geneezen. Ze is ook bezwaarlyk te geneezen, als ze voortkomt van groote verrekkingen, vallen, stooten, enz. Voortekenen.

5. De spys moet voedzaam zyn, of veel dezelfde met die in de Teering is voorgeschreeven, en bestaat uit zoppen gekookt met *Ras. CC. Ebor. Rad. Tormentill. Bistort. Consol. Maj. Cons. Rosar. Rub. Ichthyocoll. Fl. Rosar. Rubr. Gumm. Arab. Nuc. Mosch. Macis Cinnam.*, *&c.* Sagoe en versterkende gelyen zyn ook in dit geval van groote dienst, gelyk die van harts-hoorn, enz. Zommigen drinken alle morgen, met een zeer goe- Levenswys.

(h) Indigestio (i) Consumptio. (k) Gonorrhoea.
(l) Sedimentum. (m) Hydrops. (n) Consumptio.
(o) Procidentia Uteri. (p) Ulcus.

goeden uitſlag, een half loot huizenblas, geſmolten in een pint melk, en zoet gemaakt met ſuiker. Matige beweeging, en een warme drooge lugt, met het gebruik van melkſpys, geneezen dikwils van zelfs, na dat andere dingen niet geholpen hebben.

Geneezing in 't algemeen en byzonder.

6. De aderlaating moet hier nagelaaten worden, ten zy de Lyder bloedryk is, of de maandſtonden verſtopt zyn: uit vrees van haar te veel te verzwakken.

Purgeermiddelen worden dienſtig geöordeeld; maar men oordeelt dat men teffens daar mede geen *Calomela* geeven moet, als de vloejing in haar begin is, maar in kleine hoeveelheid gezien word, en het geen Venusziekte is.

Maar als ze langduurig is, de ſtof dun, ſtinkend, en rottig; als 'er verzweeringen in de lyfmoeder zyn; en byzonderlyk als 'er enige Venusziekte is voorgegaan, en een deel van het vergift nog onderſteld word in het lichaam te blyven, moeten de kwikmiddelen (q) plaats grypen, en de geneezing verſchilt hier maar weinig van die van de Venusziekte zelve, alleen moeten de purgeermiddelen (r) niet zoo hevig zyn, nog de *Calomela* in zulke groote giften gegeeven worden.

7. Braakmiddelen (s) van *Turpeth. Miner.*, eens of tweemaal herhaald om eene afwending (t) te veroorzaaken, zyn dikwils van groote dienſt bevonden, en moeten in dit geval altyd gaan voor het gebruik der zamentrekkende middelen (v), als de geneezing zeer gemakkelyk maakende. Maar in zwakke geſtellen, of daar de

(q) Mercurialia. (r) Cathartica. (s) Emetica.
(t) Revulſio. (v) Reſtringentia.

de ziekte niet zeer dringende is, kan *Ipecacuanna* genoeg zyn.

8. Na de dienſtige uitloozingen kan de volgende bolus met voordeel gegeeven worden.

℞. *Pulv. Rhabarb. dr.* ß. *Conf. Fracaſt. ſ. m. dr.* j. *Laud. Liq. gtt.* x. *Pulv. Cinnam. Gumm. Tragac. aā ſcr.* ß. *Syr. de Mecon. q. ſ. f. bolus*, alle nagt te neemen, tot vier of vyf reizen toe.

9. In den tuſſchentyd:

℞. *Conſ. Roſar. Rubr. Mithrid. aā unc* ß. *Boli ver. dr.* vj. *Cret. Alb. Pulv. Sang. Dracon. Terr. Japon. aā dr.* ij. *Spec. Diamb. dr.* j. *Zinzib. dr.* ß. *Macis, Gumm. Tragac. aā ſcr.* j. *Cinnam. dr.* ß. *Pulv. Zedoar. dr.* j. *Syr. de Symphyto q. ſ. ut f. Elect.*, om 'er tweemaal daags de grootte van een Notemuskaat van te neemen, en 'er vyf lepels van de volgende drank boven op te drinken.

℞. *Aq. Germin. Querc. Plantag. aā unc* iv. *Mirab. unc* iij. *Syr. e Corall. unc* j. *Sp. Lavend. Comp. unc* ß. *m. f. Julap.* Of

℞. *Aq. Menth. Ceraſ. Nig. aā unc* iv. *Cinnam. Fort. unc* iij. *Syr. de Roſ. Sicc. unc* j. *Sp. Lavend. Comp. dr.* ij. *m. f. Julap.*

10. De volgende Konſerf kan op dezelfde wyze genomen worden:

℞. *Conf. Fracaſt. ſ. m. Conſ. Aurant. Theriac. Andr. aā dr.* ij. *Pulv. Gumm. Tragac. Rhabarb. Troch. de Corall. Pulv. Succin. Cinnam. aā dr.* j. *Gumm. Arab. Corall. Rubr. ppt. CC. Lap. Hæmat. Spec. Hyoſcyam. aā dr.* j. ß. *Pulv. Alum. Rup. dr.* j. *Rad. Tormentill. Pulv. dr.* ij. *Syr. Zinzib. q. ſ. m. f. Elect.*, om 'er tweemaal daags de grootte van een Notemuskaat van te neemen, en 'er wat *Tinct. Roſar. Rubr.* boven op te drinken.

11. Of als pillen aangenaamer zyn:

℞. *Gumm. Arab. dr.* ij. *Reſin. Flav. Pulv. Cinnam.*

Cret. Alb. Terr. Japon. Sang. Dracon. Alum. Rup. Pulv. Rhabarb. aã dr. j ß. *Boli Armen. dr.* ij. *Tereb. Venet q. f. f. pil.* x. *e qualibet. dr.* j, om 'er twee- of driemaal daags vier van te neemen, en 'er wat roode wyn boven op te drinken. Of

℞. *Pulv. Gumm. Tragac Rhabarb. aã dr.* ij. *Croci. Mart. Adstring. Mastich. Lap. Hæmat. CC. ppt. Corall. Rubr. Boli Armen. aã dr.* ij. *Ol. Cinnam. gtt.* x. *Balf. Peruv. dr.* j. *Tereb. Ven. q. f. u. f. massa de qua formentur pilulae, scilicet* x. *e qualibet. dr.* j, om 'er tweemaal daags vyf van te neemen.

12. De *Tereb. e Chio* word zomtyds met een goeden uitslag in dit geval gegeeven, inzonderheid als ze langen tyd gebruikt word. Maar de volgende pillen hebben den voorrang.

℞. *Pulv. Cinnam. Sacch. Albiss aã unc* ß. *Tereb. Venet. unc* j. *Pulv. Glycyrrh. q. f. m. f. pil.* viij. *ex dr.* j, om 'er 's morgens en 's avonds vyf of zes van te neemen.

13. Als 'er koekjes (x) begeerd worden:

℞. *Corall. Rubr. Terr Japon. Boli Armen. Cret. Alb. Lap. Hæmat. CC. ppt. aã unc* ß. *Pulv. Gumm. Arab. Tragac. Fl. Rofar. Rubr. aã dr.* j. *Pulv. Sacch. Alb. unc* j. ß. *Ol. Nuc. Mosch. Caryophyll. Cinnam. aã gtt.* v. *Mucilag. Sem. Cydon. q. f. f. Trochisci dr.* j. *pendentes*, om 'er dikwils één van, naar believen, in de mond te houden.

Als 't van verrekking is.

14. Als de ziekte schynt voort te komen van een verstuiking of verrekking, is het dienstig de volgende pleister op het naauw van de rug te leggen.

℞. *Empl. Oxycroc. ad Hern. de Minio Fusc. aã dr.* ij. *Ol. Succin. scr.* j. *m. et extende super alutam*, in

(x) Trochisci.

in een langwerpige gedaante op de lendenen te leggen.

15. Het volgende vogt kan voor gewoone drank gebruikt worden:

℞. *Lign. Saſſafr. Guajac. aā unc* iv. *Rad. Biſtort. Tormentill. Symphyt. Maj Polypod. Zedoar. aā unc* j. ß. *Cort. Aurant. unc* ij. *Cinnam. Zinzib. Cort. Winter. contuſ. aā unc* j. *Coque in Cereviſ. Nov. non Ferment. cong.* v. *ad cong.* iv. *Colat. add Raſur. CC. Ebor. Santal. Rubr aā unc* j. ß. *Heder. Terr. Agrimon. aā m.* ij. *Succ. Centinod. Burſ. Paſtor. Millefol. Scabioſ aā* ℔ j. ß. *Paſſul. Sol. Exacinat. unc* xij. *f. cereviſ. f. a.* Of

℞. *Lign Saſſafr. Guajaci aā unc* iv. *Raſur. CC. Ebor. aā unc* ij. *Santal. Rubr. unc* j. *Coque in Aq. Calc. q. ſ. ut ſit Colat. cong.* j. *Sumat* ℔ ß *ter in die.*

16 Het volgende is met een goeden uitſlag gebruikt:

℞. *Gumm. Arab. unc* ß. *Ichthyocoll. dr.* ij. *Conſ. Roſar. Rubr. unc* j. *Cinnam. contuſ. dr.* j. *Lact. Vaccin.* ℔ j. ß. *Coque ad* ℔ j, om het alle morgen geheel by het ontbyt te neemen.

17 De volgende droppels kunnen tot de geneezing helpen.

℞. *Tinct. Terr. Japon. Sp. Lavend. Comp. aā dr.* ij. *m.*, om 'er driemaal daags dertig droppels van te neemen met een glas roode wyn.

18. In waterige geſtellen, daar de klieren (y) verſtopt zyn, en nodig gezuiverd moeten worden, moeten middelen uit Terebinthyn, en Piſſebedden, gelyk in geval van Geelzugt (z), gebruikt worden, eer men tot de zamentrekkende middelen (a) voortgaat, gelyk ook op de tuſſchendagen. Maar als de dingen, tot hier toe

In waterige geſtellen.

(y) Glandulae. (z) Icterus. (a) Reſtringentia.

toe voorgefchreeven, niet helpen; als de ziekte hevig of een Venuskwaal is; of als de klieren verzweeringen hebben, moet het met de kwyling (b) bezogt worden.

19. Als men by de zitplaats van het vogt komen kan met uitwendige middelen, kan de volgende infpuiting en rooking dienftig zyn; en ook als 'er gevaar is dat 'er in de deelen vezweeringen zullen komen, in welk geval deeze ziekte hardnekkig kan worden.

℞. *Rad. Gentian. Ariftol. Long. Terr. Japon. aā unc* j. *Gumm. Myrrh. dr.* ij. *Fol. Sabin. Fl. Rofar. Rubr. aā m.* j. *Coque in Decoct. Hord. et Vin. Rubr. aā unc* xij. *Colat. unc* xij. *add. Mell. Rofat. Tinct. Myrrh. aā unc* ij. *m. f. injectio*, om tweemaal daags warm te gebruiken.

Na het gebruik der infpuiting:

℞. *Gumm. Guajac. Maftich. Thuris Gumm. Junip. Benfoin. Oliban. aā unc* ß. *Lign. Aloes. Fl. Rofar. Rubr. Lign. Rhod. aā dr.* vj. *Cinnab. Nat. unc* j. *f. pulvis craffius ex cujus dr.* iij. *f. fuffitus*, 's morgens en 's avonds te gebruiken.

Als 't van een zuivere verflapping is.

20. Als 'er nog enige vloejing blyft, of als 'er eene zuivere verflapping der deelen is, niet verzeld met verzweeringen (c) of andere hevige toevallen,

℞. *Fol. Menth. m.* ij. *Fl. Balauft. Rofar. Rubr. aā m.* j. *Cort. Granat. unc* j. *Coque in Aq. Ferrarior.* ℔ ij. *Colat.* ℔ j. ß. *adde Nuc. Mofch. Caryoph. Zinzib. aā dr.* ij. *Iterum Coque ad* ℔ j. *Cui adde Vin. Rubr.* ℔ ß. *u. f. injectio*, dikwils te gebruiken, of derzelver damp, zittende op een ftilletje, of enige andere gemakkelyke wyze, te ontvangen.

VER-

(b) Salivatio. (c) Ulcus.

VERSLAPPING (a) VAN DE BANDEN (b) DER LYFMOEDER (c).

1. Op de Verslapping van de Banden der Lyfmoeder volgen, of men meent dat 'er op volgen, drie verscheiden ziekten van het deel, namelyk nedervallen, uitzakken (d), en omkeeren (e) van de Lyfmoeder. Omschryving.

Het nedervallen van de Lyfmoeder is het vallen derzelve in de scheede (f), zoo dat de opening daar van gemakkelyk kan gemerkt worden met de vinger of met het oog, buiten de kanten der schamelheid (g).

De uitzakking der Lyfmoeder is het geheel nedervallen derzelve, en het uithangen buiten de kanten der schamelheid, maar op zulk eene wyze, dat niets van de binnenkant, dan de opening alleen zigtbaar voor het oog is.

Maar als de Lyfmoeder dus laag nedervalt, en teffens van binnen naar buiten gekeerd word, en nederwaarts hangt gelyk een vleeschige zak, met een oneffen ongelyke oppervlakte, word de ziekte genoemd eene omkeering der Lyfmoeder.

2. Deeze ziekten kunnen voortkomen van sterke beweegingen, vallen, sterk hoesten, niezen, lange duuring van de witte vloed (h), enz. inzonderheid als de vrouwen bejaard zyn. Ze worden meest gezien in zwangere vrouwen, uit de zwaarte, die perst en sterk drukt op de Lyfmoeder; maar inzonderheid als de vrugt dood Oorzaak.

(a) Relaxatio. (b) Ligamenta. (c) Uterus.
(d) Prolapsus. (e) Perversio. (f) Vagina.
(g) Labia Vulvae. (h) Fluor Albus.

dood is, in een kwaade geſtalte ligt, of daar al te geweldig word uitgehaald. Ze kunnen insgelyks komen, als de nageboorte (i) ſterk vaſt zit aan de lyfmoeder, of voortkomen van zuigers (k) en valſche bevrugtingen, gelyk ook van hevige vlaagen ten tyde der verlossing, enz.

Kentekenen. 3. De nedervalling word gekend door een groote zwaarte drukkende op de ſchamelheid, als de Zieke overeind ſtaat; de pyn is zeer hevig als ze ſtil zitten of den ſtoelgang loozen, inzonderheid omtrent de plaats van het ſchaambeen (l) en het heilig been (m); en dit is in evenredigheid met de trap van deeze ziekte. De pis word uitgeloosd met moejelykheid en ſmertelyke pyn. Eene bloedige vogtigheid druipt door de vleeſchige zak die buiten de lyfmoeder hangt. Eindelyk moet men opmerken, dat hoewel 'er in 't algemeen eene verſlapping kan komen aan vrouwen in alle omſtandigheden, nogtans de regte uitzakking zelden gezien word, en nooit de omkeering, dan in, of aanſtonds na de baaring.

Voortekenen. 4. Eene gemeene verſlapping is zelden gevaarlyk, hoewel ze meeſt is in zwangere vrouwen; en hier met grooter moejelykheid geneezen word dan in andere, veroorzaakende zomtyds ſtuiptrekkingen (n), koortzen, en zelf de dood. De uitzakking der Lyfmoeder is met gevaar verzeld, als ze niet ſchielyk herſteld word; zynde het deel zeer gereed tot verſterving. De omkeering der Lyfmoeder is veel meer gevaarlyk om de zelfde reden. De Lyder

(i) Secundinae. (k) Molae. (l) Os Pubis. (m) Os Sacrum. (n) Convulſio.

Lyder jong, en de verslapping nieuw zynde, word de ziekte gemakkelyker om te geneezen geöordeeld dan anderzins, en des te ligter, als de Zieke niet zwanger is. Als 'er zoo iets is als de breeking der banden (o), word de ziekte voor ongeneesselyk gehouden: en eindelyk is ze zoo veel te slimmer, als ze de Zieke verhindert van wandelen, de bevrugting (p) belet, gevaar maakt van een miskraam (q), en de vloed der maandstonden (r) verstopt.

5. De Zieke moet alle sterke beweeging vermyden, de rust toegeeven, en op de rug liggen, inzonderheid als ze zwanger is. Hoest, en diergelyke, moeten, als het mogelyk is, belet worden. De zwaarte van het kind moet onderschoord worden door een groote zwagtel, rontom den buik gebonden. De drank kan zyn roode wyn en water, mom, jopenbier, en koffy, enz. De spys moet enigzins zamentrekkende, van een versterkende natuur, en niet te vogtig zyn. Levens-wys.

6. In geval van een enkele nedervalling, en als de Lyder bloedryk is, open dan een ader, en inzonderheid als ze enigen tyd zwanger is. Zamentrekkende inspuitingen kunnen naderhand met voordeel gebruikt worden, als Geneezing der nedervalling.

℞. *Fl. Rosar. Rubr. Balaust. Cort. Granat: aā dr.* ij. *Gumm. Myrrh. dr.* j. *Infunde et coque in Vin. Rubr. unc* xij. *et Colat. unc* viij. *sint pro injectione.*

7. Als de Lyder hardlyvig is, kan 'er ook een zagte klysteer gegeeven worden; maar die moet

(o) Ligamenta. (p) Conceptio.
(q) Abortio. (r) Menses.

moet niet dikwils zonder groote noodzakelykheid herhaald worden.

De inwendige middelen moeten van het zamentrekkende zoort zyn, en de zuiverende (s) moeten fpaarzaam gebruikt worden: maar als de klieren (t) der lyfmoeder vervuild zyn, en derzelver hulp vereiffchen, laaten ze dan gemengd worden met zamentrekkende middelen (v) van het zoort der Terebinthyn. De zamentrekkende middelen, in dit geval dienftig, verfchillen niet wezentlyk van die voorgefchreeven zyn in de Buikloop (w), onmatige vloed der Aambeyen (x), Bloedbraaking, en eenvoudige Druipert (y), waar toe wy dit derhalven brengen.

Uitzakking der Lyfmoeder.

8. Als 'er een wezentlyke uitzakking der Lyfmoeder is, moet het deel aanftonds herfteld; en een zagte klyfteer, als 'er gelegenheid is, toegediend worden.

Als de Lyfmoeder gezwollen of ontftoken is, kan 'er eerft een ftooving van warme roode wyn gebruikt worden; dan moet ze met een zagte fyne linnen doek langzaam en allengskens herfteld worden; leggende de Zieke op dien tyd op haar rug, met haare heupen wat opgeligt. Na dat ze herfteld is, moet de Zieke haar bed houden voor vyf of zes weeken; haare heupen geduurig opgeligt gehouden, en de beenen enigzins kruiffelings en zamengevoegd zynde; geduurende welke tyd, en daar na, als 'er gelegenheid is, zommigen het draagen van een moederpil (z) aanraaden; waar van het beproef-

(s) Deterfiva. (t) Glandulae. (v) Adftringentia.
(w) Diarrhoea. (x) Haemorrhoides.
(y) Gonorrhoea. (z) Peffarium.

proeffte zoort is dat van kurk gemaakt word, 't zy rond of wat hoekig, met een gat in het midden, om doortogt te geeven aan de pis en maandftonden (a).

9. Als de uitzakking der Lyfmoeder fchynt veroorzaakt te zyn door de langduurigheid van de witte vloed (b), moet die met behoorlyk opzigt daar op behandeld worden op de wyze te voren gemeld in dat Hoofdftuk; en inzonderheid kan de rooking, daar voorgefchreeven, in dit geval van zeer grooten dienft zyn; zie pag. 38. Hier moet ook het gebruik der zamentrekkende middelen voor enigen tyd aangehouden worden, teffens met een afkookzel van het pokhout; of een weinig van de gom van dat hout kan genomen worden in een kleine hoeveelheid, met merkelyk voordeel, alle nagt als de zieke naar bed gaat.

10. De omkeering der Lyfmoeder, gelyk het genoemd word, is een zeer zeldzaam geval, en daar zyn 'er die in gefchil trekken of het immer voorvalt; hoewel 'er weinig verfchil is omtrent de verfchynzels (c); welke veele dezelfde zyn, als of het geval wezentlyk was. Als het voorkomt, moet de Lyfmoeder zoo fchielyk herfteld worden, als mogelyk is, in haare natuurlyke ftaat, op de wyze, en met de omzigtigheid boven gemeld: geduurende een dienftig gebruik van zamentrekkende middelen, met alle mogelyke voorregten van ruft en geftalte, voor een merkelyken tyd. Als deeze handelwyze niet helpt, is alles dat wy verder te doen vinden, alleen te maaken een bekwaame zwagtel voor den geheelen buik, of een dien-

Omkeering der Lyfmoeder.

(a) Menftrua. (b) Fluor Albus. (c) Phaenomena.

dienstige band, om het deel in zyne eigene plaats te houden, als het hersteld is; groote omzigtigheid gebruikt zynde, op dat het door rekking, of anderzins, niet weder uit zyn plaats zou gedrongen worden.

ONTSTEEKING VAN DE LYFMOEDER, SCHEEDE (a), enz.

Omschryving en Oorzaak.

1. De Lyfmoeder, Scheede, of randen der Schamelheid (b), worden zomtyds ontstoken, en zwellen, door een verstopping van den omloop des bloeds, in de vaten van die deelen; of een breeking of doorknaaging derzelven, komende van een bloedrykheid (c), zwakheid der deelen, of aandoening van koude geduurende den tyd der maandelyksche ontlasting, of van het inwendig gebruik van Spaansche vliegen (d), prikkelende moederpillen (e) of diergelyke. Het kan ook veroorzaakt worden door kwetzingen of kneuzingen der deelen, harde arbeid, ongemakken gekreegen in de verlossing, drukking van de vrugt, opstopping der kraamvloed (f), enz.

Kentekenen.

2. De ontsteeking (g) van deeze deelen is gemeenelyk verzeld met een gezwel, hitte, pyn, opstopping van water, koorts, moejelykheid van ademhaling, braaking, en hik. Als ze voortkomt van eene opstopping der maandstonden, word 'er gemeenelyk stinkende etter (h) op het deel uitgeloosd; en als men het beziet, zal men zomtyds eene roodigheid en

(a) Vagina. (b) Labia Vulvae. (c) Plethora.
(d) Canthárides. (e) Pessaria. (f) Lochia.
(g) Inflammatio. (h) Ichor Foetidus.

en opzwelling merken omtrent de ſcheede, of de opening der lyfmoeder. Als ze komt van harde en moejelyke arbeid, worden de meeſte van de bovengemelde toevallen in een grooter trap gezien; met een gezwel of ontſteeking van den geheelen buik, waar op gemeenelyk ſtuiptrekkingen (i) volgen, die doodelyk worden.

3. De ontſteekingen in de uitwendige deelen der ſchamelheid (k) of ſcheede, zyn zoo gevaarlyk niet als die van de lyfmoeder zelve; en als ze voortkomen van ſterke beweeging, bloedrykheid, enz. minder gevaarlyk dan als ze zyn van ſlagen, ſtooten, en moejelyke arbeid; waar van het gevolg, als het niet in tyds te hulp word gekomen, is of een ſcirreus hardnekkig gezwel, of dikwils de dood zelf; voornamelyk als het verzeld is met ſtuiptrekkingen, hik, koude der uiterſte leden, koud zweet, enz. Voorte-kenen.

4. Ligt en dun voedzel van een doorwaaſſemende kragt, beſtaande uit zoppen, waterpap, broodnat (l), enz. word hier allerdienſtigſt geöordeeld. Vleeſch-ſpys moet niet, of maar zelden toegeſtaan worden, maar zulke die gemakkelyk te verteeren en liever gekookt dan gebraaden is. De beweeging kan in dit geval naauwlyks toegeſtaan worden, en hoe meer de Zieke het bed houd, hoe beter. Te veel ſlaap is hier meer te agten dan te weinig. Moutige vogten worden in dit geval ondienſtig geoordeeld, en wyn moet alleen in kleine hoeveelheid toegeſtaan worden. Levens-wys.

5. De aderlaating ſchynt dienſtig te zyn in alle ontſteekingen van de lyfmoeder en byliggende Genee-zing in 't algemeen en byzonder.

(i) Convulſio. (k) Pudendum. (l) Panada.

gende deelen, en de hoeveelheid van bloed door de aderlaating uitgehaald, kan hier wat grooter zyn, dan gemeenelyk word weggenomen, in geval de vloed der maandſtonden (m) geheel verſtopt is.

6. Verzagtende purgeermiddelen kunnen na het gebruik der aderlaating dienſtig worden. Gelyk ook verkoelende Amandel- (n) en gerſtedranken (o), bereid met *Gumm. Arab. Sal. Prunell. Syr. Limon. Sp. Nitr. Dulc.*, *&c.* in overvloed gedronken.

7. In de tuſſchentyd moeten inſpuitingen en ſpoelingen niet nagelaaten worden. Het volgende zal in alle gelegenheden dienen:

℞. *Decoct. Hord.* ℔ ß. *Gumm. Arab. unc* ß. *Fol. Malv. m.* j. *Coque parum et Colat. add. Tinct. Myrrh. Sp. Vin. Camphor. aã unc* j. *Troch. Alb. Rhaz. dr.* iij. *Opii ſcr.* j. *m. f. injectio.* Of

℞. *Aq. Plantag. Aq. Calcis, aã* ℔ ß. *Mell. Roſat. unc* ij. *m. f. lotio.*

8. Of als de zalven, in haare natuurlyke gedaante, onmiddelyk kunnen gelegd worden op de zitplaats der ziekte,

℞. *Ung. Diapomphol. Alb. Camphor. Deſiccat. Rubr. Tutiae aã unc* j. *Camphor. dr.* ij. *Opii dr.* j. *Lap. Calamin. unc* ß. *m. f. unguent.*, om 'er zomtyds een weinig van op het ontſtoken deel te leggen.

9. Als 'er geen doorknaaging (p) is, kan de volgende ſtooving dienſtig zyn:

℞. *Lact. Vaccin. unc* iv. *Sp. Vin. Camphor. Tinct. Croci. Laud. Liq. aã unc* ß. *m. f. fotus*, met linnen doeken warm te gebruiken naar vereiſch van zaaken. Of

℞.

(m) Fluxus Menſtruus. (n) Emulſio.
(o) Ptiſana. (p) Excoriatio.

℞. *Aceti Vin. Alb. Sp. Vin Camphor. aā unc* ij. *Opii Soluti dr.* j. *m. f. fotus in eundem finem.*

Gemeenelyk zyn de doorwaasſemende middelen (q) in dit geval dienſtiger, en minder gevaarlyk of pynelyk, dan die van eene te rugdryvende kragt zyn. Om welke reden de ſtoovingen, inſpuitingen, of diergelyke uitwendige voorſchriften (r), liever voorzien moeten worden met warme ingrediënten, dan zulke die enkel tegen de ontſteeking zyn, wegens haare verkoelende eigenſchap.

10. Als 'er gelegenheid is voor zuiverende middelen (s), kunnen piſſebedden en middelen uit Terebinthyn naar gelang gebruikt worden. Maar om eene afwending (t) der vogten van het deel te maaken, en de geneezing te verhaaſten, zal het zomtyds dienſtig zyn een braakmiddel (v) te geeven, en dat twee- of driemaal na dienſtige tuſſchentyden te herhaalen. In geval van groote ongemakkelykheid en ruſteloósheid, is het dienſtig inwendig ſlaapmiddelen (x) te geeven, als 'er gelegenheid zyn zal.

11. Als de ziekte voortkomt van een harde of moejelyke arbeid, kan warme witte wyn of melk, met een weinig brandewyn, dikwils ingeſpoten worden. Maar als de kraamvloed (y) is opgeſtopt, moet dezelve bevorderd worden, inzonderheid als deeze verſtopping oorſpronkelyk oorzaak geeft tot deeze ziekte, nadien wy anders met reden op de geneezing niet hoopen kunnen.

SCIR-

(q) Perſpirativa. (r) Formulae. (s) Deterſiva. (t) Revulſio. (v) Emeticum. (x) Opiata. (y) Lochia.

SCIRREUSE GEZWELLEN, EN KANKERAGTIGE VERZWEERINGEN (a) IN DE LYFMOEDER.

Omſchryving. 1. Een *Scirreus Gezwel* in de Lyfmoeder is een zwelling van derzelver klieren (b), waar door haare grootte of zamenſtel tegennatuurlyk vermeerderd word: en als de ſcirreuſe gezwellen tot verzweeringen komen, word het gemeenelyk een *Kankeragtige Verzweering* genoemd.

Oorzaak. 2. Dit kan, in 't algemeen, dezelfde oorzaak hebben als een ſcirreusheid in de lever, of enig ander klieragtig deel: maar in 't byzonder kan het voortkomen van eene opſtopping der maandſtonden of kraamvloed, van zuigers (c), van harde arbeid, of geweld aan de lyfmoeder toegebragt in het uithaalen van de vrugt.

Kentekenen. 3. De tekenen van een ſcirreus gezwel in de lyfmoeder zyn hardheid en tegenſtand op de plaats der zelve; met een gevoel van zwaarte als of de lyfmoeder neder zou vallen in de ſchamelheid (d); 't welk voornamelyk op te merken is, als de Zieke over eind ſtaat: maar als ze zit of ligt drukt de zwaarte op den regten darm. Dit is gemeenelyk zonder koorts, of hevige pyn, 't welk het zelve onderſcheidt van eene ontſteeking (e) van het zelfde deel. Als het voortkomt van verſtoppingen, word het gekend door de toevallen die het voorgaan of verzellen. Als het den hals der Lyfmoeder aan-

(a) Ulcus Cancroſum. (b) Glandulae.
(c) Mola. (d) Pudendum. (e) Inflammatio.

aantaſt, word het gekend om dat dat deel in grootte toeneemt, en zig hard voordoet in het aanraaken; en als het den grond der lyfmoeder heeft aangetaſt, kan het gevoeld worden door de hand te drukken op de plaats van het ſchaambeen (f). Het word onderſcheiden van een zuiger, om dat, indien in de laatſte de maandſtonden al vloejen, het zelve zeer ongeregeld is; de borſten zwellen en bevatten zomtyds melk; maar in geval van een knoeſtig gezwel in de lyfmoeder, als de maandſtonden vloejen, dan vloejen ze geregeld, en op haare gewoone ommegangen; en de borſten zyn nu gemeenelyk kleiner dan gewoonlyk. Als dit gezwel genegen is om te verergeren tot een kanker of verzweering, vermeerdert de pyn, word ſcherp, prikkelende, en ſteekende; en als het gezwel in den hals der lyfmoeder is, vertoont het zig ongelyk, niet kwalyk gelykende naar een tros druiven, en van een blaauwe of zwarte kouleur; de aders die het omringen zyn zwartagtig, opgezwollen, en ſchynen als zoo veele wortels daar uit voortkomende; en eindelyk als het verzweert, of verandert in een kankeragtige verzweering, ſtort het een vuile ſtinkende ſtof uit, van een bruine of zwarte kouleur, van een zeer kwaaden reuk, niet zelden etteragtig, of met bloed gemengd; en zomtyds, als 'er enige groote vaten doorknaagd zyn, vloeit 'er zulk een overvloed van bloed, dat het leven van de Lydende in gevaar is. By deeze toevallen kan gevoegd worden een verborgen koorts, benaauwdheid, walging, hitte in de ſchamelheid, ſcherpheid der pis, enz. 't Is opmerkelyk, dat

(f) Os Pubis.

dat deeze kankers dikwils komen, na dat de tyd van kinderbaaren en der maandſtonden over is.

Voortekenen. 4. Alle knoeſtige gezwellen zyn moejelyk te geneezen, en zoo veel te meer als ze groot, hard, en langduurig zyn, gepaard met een knobbelagtig geſtel. De uitkomſt daar van is altyd onzeker. Kreeftgezwellen in de Lyfmoeder worden gezegd ongeneeſſelyk te zyn, 't zy in de ſtaat van gezwellen of verzweeringen; en te meer wegens de geduurige ontlaſting der dikke vogten op het deel: nogtans hebben zommigen met knoeſt- en kreeftgezwellen in de Lyfmoeder een merkelyken tyd geleefd, en men ſchynt eindelyk haare dood aan andere oorzaaken te moeten toeſchryven.

Levenswys. 5. Ligte ſpyzen zyn hier de allerdienſtigſte. Alle geeſtryke vogten, inzonderheid die met mout gebrouwen zyn, worden ſchadelyk geoordeeld. De gewoone drank, met de opdroogende houten bereid, word voor een dienſtig vogt gehouden om geduurig in dit geval gedronken te worden. De ſpys moet ligt en gemakkelyk te verteeren zyn, en de beweeging matig.

Geneezing in de ſtaat van gezwel. 6. Als de Lydende bloedryk is, de maandſtonden opgeſtopt, of onlangs geheel opgehouden, is het dienſtig de geneezing met de aderlaating te beginnen, en naderhand een zeer verzagtend purgeermiddel te geeven. Als zuiverende middelen (g) kragtig genoeg geoordeeld worden, om de verſtopping in de klieren der lyfmoeder te verdryven, kunnen ze de zelfde zyn met die in de Geelzugt (h) zyn voor-

(g) Detergentia. (h) Icterus.

voorgeschreeven. Als de ziekte hardnekkig is, kan het zeer dienstig zyn twee of drie braakmiddelen (i) van *Turpeth. Miner.* te geeven, om eene afleiding (k) te maaken. En geduurende het gebruik van zulke middelen, als de pyn hevig is, moet ze door slaapmiddelen (l), gegeeven op dienstige tusschentyden, gestild worden. Maar indien niets van dit zoort vrugt doet, kan de kwyling (m) aangeraaden worden. Om het lighaam daar te beter toe te bereiden zal het zeer dienstig zyn, dat de Zieke verscheiden dagen van te voren een warm bad van melk en water gebruikt, want dit word geoordeeld een kragt te hebben, om knoestige gezwellen te ontbinden en te verzagten.

7. Als het gezwel tot zweering (n) komt, en in een verzweering (o) verandert, kan het gezuiverd worden met de volgende inspuiting: In die van een gezwel.

℞. *Decoct. Hord.* ℔ j. *Balf. Sulph. Tereb. Capiv. Tereb. Venet. aā unc ß. Balf. Peruv. dr.* ij. *m. f. injectio*, twee- of driemaal daags te gebruiken. Dienstige purgeermiddelen moeten in dit geval op behoorlyke tusschentyden herhaald worden; en by gelegenheid een braakmiddel (p) van *Turpeth. Miner.*, ten zy 'er eene kwyling (q) op volgde, welke waarschynelyk de geneezing zal uitwerken, als men behoorlyk agt neemt op de verzweering (r), geduurende den tyd der kwyling, en na dat die over is.

8. De stof der verzweering is zomtyds zeer bytende, en verteert de nabyleggende bloedvaten van het deel, waar uit ligtelyk eene he-

(i) Emetica. (k) Revulsio. (l) Opiata.
(m) Salivatio. (n) Suppuratio. (o) Ulcus.
(p) Emeticum. (q) Salivatio. (r) Ulcus.

vige bloedstorting (s) volgen kan: om welke te stoppen het dienstig is dat de Lydende altyd iets in gereedheid heeft als het volgende:

℞. *Aq. Calcis Vin. Rubr. aã unc* iv. *Aceti Opt. unc* ij. *Vitriol. Roman. Alum. Rup. aã dr.* vj. *Sacch. Sat. dr.* ij. *m. f. solutio.*

Maar als dit zeer pynelyk is in het opleggen, moeten 'er kompressen, in heete Terebinthyn-olie gedoopt, in derzelver plaats gebruikt worden.

9. De verzweeringen plaatzen zig gemeenelyk in den hals, en maar zelden in den grond der lyfmoeder, en kunnen zeer ligtelyk voortkomen van enige Venuskwaal. Alle dezelve zyn moejelyk te geneezen, wegens de natuurlyke vogtigheid van het deel. Als ze komen op den grond der lyfmoeder, kunnen ze niet anders met voordeel behandeld worden dan door inspuitingen. Waar toe de dienstige middelen zulke zyn als *Balf. Peruv. Balf. Sulph. Tereb. Tinct. Myrrh.*, *&c.* Maar als 'er verzweeringen komen in den hals der lyfmoeder, en de etter stinkende is, zal men die eens daags verbinden met de volgende zalf:

℞. *Liniment. Arcæi unc* j. ß. *Præcipit. Rubr. Laevigat. Myrrh. Rad. Aristol. Long. aã dr.* j. *Balf. Peruv. dr.* ß. *m. f. unguentum.*

10. En om de geneezing gemakkelyk te maaken:

℞. *Cinnab. Antimon. scr.* j. *Gumm. Guajac. scr.* ß. *Conf. Cynosb. q. s. f. bolus*, enige weeken alle nagten te neemen.

In den tusschentyd kunnen braakmiddelen uit *Turbith.*, purgeermiddelen met kwik, en zweet-

(s) Haemorrhagia.

zweetdryvende gewoone dranken, naar gelang gebruikt worden.

HEET VUUR (a) EN VERSTERVING (b) IN DE LYFMOEDER (c).

1. Het *Heet Vuur* der Lyfmoeder is een beginnende versterving of van enig deel daar van, of van de geheele; welke, als ze volkomen, en het deel zoo verstorven is, dat het geen gevoel heeft, het Koud Vuur (d), of of *Sideratio* genoemd word. Omschryving.

2. Het kan voortkomen van ontsteekingen (e), ettergezwellen (f), scirreusheid, of verzweeringen; gelyk ook van een vrugt sterk op de Lyfmoeder drukkende, of zuigers (g) daar aan vast zittende, van het bederf eener doode vrugt, ophouding der nageboorte (h), kwaadaardige verzweeringen, Venusziekten, witte vloed (i), slagen, stooten, enz. Oorzaak.

3. Als het Heet Vuur (k) eerst begint in de Lyfmoeder, word 'er een grooter hitte gevoeld in het deel dan gewoonlyk: de pols is zwak en snel; de aangetaste deelen worden eindelyk koud, zagt, blaauw, en zwart, gelyk een doode en bedorven romp; wanneer nu de ziekte verandert is tot koud vuur (l), blyven ze zonder enig gevoel, 't zy men het snyd of steekt met een scherp werktuig, terwyl een stinkende doode damp daar uitwaassemt. Kentekenen.

 4. Het

(a) Gangraena. (b) Mortificatio. (c) Uterus.
(d) Sphacelus. (e) Inflammatio. (f) Abscessus.
(g) Molae. (h) Secundinae. (i) Fluor Albus.
(k) Gangraena. (l) Sphacelus.

Voortekenen. 4. Het Heet Vuur in den grond of lighaam der lyfmoeder word ongeneesselyk geoordeeld, en is gemeenelyk doodelyk; maar als het in den hals of scheede derzelver is, kan het uitgenomen worden, maar niet de geheele lyfmoeder, met veiligheid, gelyk zommigen zig verbeeld hebben.

Levenswys. 5. De spys moet hier dun zyn, enigzins zuur, warm, en prikkelende.

Geneezing. 6. De inwendige middelen worden maar van weinig kragt in de geneezing geoordeeld. Evenwel kunnen dienstige kookdranken van de houten bezogt worden, teffens met sterke hartsterkende (m) en zweetdryvende middelen (n). Met deeze kan uitwendig de volgende inspuiting gevoegd worden:

℞. *Tinct. Myrrh. Sp. Vin. Camphor. Mell. Ægypt. Sp. Sal. Ammon. aã unc* ij. *m. f. injectio.*

Wieken, gedoopt in dit vogt, kunnen ook heet op het deel gelegd worden; 't welk gevlymd zynde, kan het verbonden worden met *Ung. Ægypt.*, *Balf. Sulph. Tereb.*, of *Ol. Tereb.* warm gemaakt. Zommigen raaken het deel aan met het *Causticum Lunare*, andere pryzen het werkelyk brandyzer (o), en ondertusschen kan de volgende stooving enigen dienst doen.

7. ℞. *Rad. Aristol Long. Gentian. aã unc* j. *Fol. Absynth. Comm. Nicotian. Scord. aã m.* ij. *Sem. Urticae Urent. unc* j. *Coque in Aq. Font. q. s. Colat.* ℔ j. ß. *add. Tinct. Myrrh. Sp. Vin. Camphor. Sp. Sal. Ammon. Tinct. Canthar. aã unc* j. ß. *m. f. fotus vel injectio*, dikwils warm te gebruiken.

Maar

(m) Cardiaca. (n) Alexipharmaca.
(o) Cauterium Actuale.

Maar daar het geſchieden kan, is het de zekerſte weg, aanſtonds het verſtorven deel uittefnyden, 't welk zomtyds met een goeden uitſlag gedaan is. Hoewel men het met reden veel beter verwagten kan van het gebruik der *Cortex*, volgens eene nieuwe uitvinding *.

ONVRUGTBAARHEID (a).

1. De *Onvrugtbaarheid* is zulk een ſtaat van het lighaam, dat het ongeſteld word om, na het gebruik der natuurlyke middelen, bevrugt te worden, of het geſlagt voort te planten. Omſchryving.

2. De oorzaaken der Onvrugtbaarheid zyn verſcheiden; als het gebrek van een behoorlyken ouderdom; een teeringagtig, wateragtig, of koortzig ziekelyk geſtel, een gezwel, verſtopping, eeltagtigheid (b), lidteken (c) of verdraajing (d) der lyfmoeder; een verſtopping of gebrek der maandſtonden, de witte vloed (e), welke door langduurigheid de klieren (f) der lyfmoeder zeer kan verſlappen, eene onbekwaamheid om het mannelyk zaad te houden en te koeſteren; het net (g) op de opening der lyfmoeder drukkende en die toeſluitende, en eindelyk eene naauheid of ondoorgangbaarheid van de ſcheede (h) en lyfmoeder. De onvrugtbaarheid kan ook voortkomen van enig gebrek in den man, gelyk een zwakheid van zaad, Oorzaak.

(a) Sterilitas. (b) Callofitas. (c) Cicatrix.
(d) Diſtortio. (e) Fluor Albus. (f) Glandulae.
(g) Omentum. (h) Vagina.

* Wy ſtellen uit van deeze ontdekking te ſpreeken, tot daar onze Schryver van 't Heet Vuur in 't algemeen handelt.

zaad, gebrek van eene behoorlyke opstyving der roede; hevige of kwalyk geneezene Venus-ziekten, een ruwe levenswys, een afgesleeten gestel, enz.

Kentekenen. 3. Als 'er werkelyk een gezwel gezien word in de vaten der lyfmoeder; als de maandstonden verstopt zyn; als de witte vloed (i) lang geduurd heeft; als de Zieke zeer vet of groot is, en door het gebruik der behoorlyke middelen niet bevrugt word, kunnen deeze toevallen voor oorzaaken of tekenen der Onvrugtbaarheid gehouden worden. Zoo de lippen der schamelheid (k), of de ingang der scheede gesloten zyn, is het klaar voor het gezigt; maar als de opening der lyfmoeder gesloten is, is het moejelyker om te kennen, terwyl de Zieke nog jong is, tot omtrent den tyd der maandstonden; op welke groote pyn en zwaarte gevoeld worden in de vaten der lyfmoeder, veroorzaakt door de ophouding der stof van den vloed der maandstonden; de buik zwelt, de Zieke word walgagtig; en zomtyds word 'er een gezwel gemaakt in de holligheid der lyfmoeder. De andere tekenen of oorzaaken der Onvrugtbaarheid kunnen best gekend worden door eigen onderzoek van de daar in belang hebbende Zieke, vergeleken met het geen door de beschouwing geleerd word.

Voortekenen. 4. Het is zeer onveilig eene toekomende Onvrugtbaarheid te voorzeggen uit eene die tegenwoordig is; zelf schoon 'er eene geheele opstopping der maandstonden, of een langduurige witte vloed is. Maar als wy eens zeker zyn dat ze komt wegens verzweeringen (l),

eelt

(i) Fluor Albus. (k) Labia Pudendi. (l) Ulcus.

eeltagtigheden (m), enz. in de deelen, kan men niet roekeloos zyn met te zeggen dat de bevrugting (n) ondoenelyk is, tot dat die zyn weggenomen. Als 'er een geheel gebrek van opstyving der roede, of van zaad aan de zyde des mans is, word de voortteeling in alle opzigten onmogelyk verklaart, en de ziekte gemeenelyk voor ongeneesselyk gehouden. Als de *Scheede* * natuurlyk ondoorboord is, gelyk zomtyds gebeurt in jonggeboorene kinderen, word het in weinige dagen doodelyk, zonder de werking der Heelkunde, wegens de ophouding der pis. Als de lyfmoeder natuurlyk met een vlies gesloten is, kan het van een kwaad gevolg zyn, ten zy men het wegsnydt voor het huwelyk, of het eerste vloejen der maandstonden. Eeltagtigheden en gezwellen der deelen zyn ook gevaarlyk, en dikwils verzeld met kwaade omstandigheden.

5. Als de Onvrugtbaarheid schynt te moeten toegeschreeven worden aan enige byzondere ziekte, moet de levenswyze, die men houd, daar opzigt op hebben. Maar als het komt door een zaadelyke zwakheid, of gebrek van op- Levens-wys.

(m) Callositas. (n) Conceptio.

* Wy moeten hier door het woord *Scheede* niet alleen verstaan die opening, welke van de uitwendige schamelheid naar de lyfmoeder gaat; maar die geheele plaats der schaamdeelen, die zoo wel de opening der scheede, als der pisgang in zig bevat: voor deeze geheele opening kan een vlies groejen, 't welk zoo wel de uitloozing der pis, als den toegang tot de lyfmoeder verhindert: maar in andere gevallen, gelyk zomtyds gezien word, wanneer de maandstonden niet konnen doorvloejen, of de baaring belet word, kan de opening der scheede alleen verstopt zyn, terwyl die der pisgang open blyft.

opſtyving der roede, dan moet de ſpys voedzaam, enigzins zamentrekkende, gemakkelyk te verteeren, en matig gezouten zyn. Sterke zoppen, geleyen, broodnat, enz. worden hier dienſtig geoordeeld. De beweeging moet matig zyn, de lugt helder en koel; de ſlaap niet te veel; en in de huwelyks-pligten moet 'er voor enigen tyd groote matigheid gebruikt worden.

Geneezing in 't algemeen.

6. Ter voorbereiding tot de algemeene geneezing der Onvrugtbaarheid, is het dienſtig uitloozingen te gebruiken; ten zy enige byzondere toevallen dat verbieden; gelyk aderlaating, verzagtende purgeermiddelen, en een zagt braakmiddel (o), inzonderheid als de Lydende bloedryk, of kwalyk geſteld is, om dat de meeſte der middelen, die in dit geval voorgeſchreeven moeten worden, uit de ſpeceryen beſtaande, of ſterk voedende zyn, anderzins brandige ziekten, als zydewee (p), longontſteeking (q), enz. kunnen voortbrengen.

7. Na de behoorlyke uitloozingen.

℞. *Rad. Satyr. Eryng. Cond. aā unc* j. *Pulv. Cinnam. Sem. Fœnic. Dulc. Zinzib. Cond. aā unc* ß. *Rad. Contraj. Rad. Angel. Hiſpan. Macis. aā dr.* j. *Troch. Viper. unc* j. *Succi Kerm. dr.* vj. *Tinct. Canthar. dr.* ß. *Syr. Caryoph. q. ſ. f. Elect.*, om 'er tegen den nagt, 's morgens en 's avonds ten vyf uuren, de grootte van een Notemuskaat van te neemen, en 'er drie lepels van de volgende wyn boven op te drinken:

℞. *Vin. Canar.* ℔ iv. *Caryophyll. Nuc. Moſch. Piper. Long. Sem. Cardam. Min. Rad. Serpent. Virgin. Coccinell. aā dr.* j. ß. *Syr. e Cort. Citr. unc* iv. *m.*

Of

(o) Emeticum. (p) Pleuritis. (q) Peripneumonia.

Of

8. ℞. *Conserv. Flaved. Aurant. unc.* j. *Theriac. Androm. Confect. Alkerm. aã unc* ß. *Spec. Diambr. Cort. Winter. Pulv. Croci. Sem. Cardam. Min. Pulv. Carui. Nuc. Mosch. Serpent. Virgin. Caryophyll. Aromat. aã dr.* j. *Carnis Viperin. unc* j. *Syr. Balsam. q. s. f. elect.*, om 'er driemaal daags de grootte van een Notemuskaat van te neemen, en 'er vier lepels van het volgende trekzel boven op te drinken.

℞. *Pulv. Cinnam. unc* j. *Sem. Fœnic. Dulc. contus. Fl. Lavend. aã unc* ß. *Zinzib. Rad. Angel. Hispan. Contraj. Macis. Coccinell. aã dr.* j. ß. *Vin. Canar.* ℔ iv. *Infunde s. a. et Colat. add. Syr. Croci. Caryoph. aã unc* ij.

9. Als 'er een bolus begeerd word:

℞. *Pulv. Croci. Spec. Diamb. Rad. Contraj. aã gr.* v. *Ol. Cinnam. gtt.* ij. *Conf. Alkerm. q. s. f. bolus.*

Of

℞. *Rad. Angel. Hispan. Pulv. Cinnam. Castor. Sal. Viper. aã gr.* v. *Mithrid. scr.* ij. *Ol. Nuc. Mosch. gtt.* ij. *Syr. Caryoph. q. s. m. f. bolus.* Of

℞. *Rad. Serpent. Virgin. Spec. Dianthos. Pulv. Carui. Nuc. Mosch. aã gr.* v. *Ol. Caryoph. gtt.* j. *Theriac. Androm. scr.* ij. *Syr. e Cort. Citr. q. s. f. bolus.* Of

℞. *Coccinell. Zinzib. Pulv. Lign. Aloes. Caryoph. Macis. aã gr.* iv. *Ol. Fœnic. gtt.* ij. *Bals. Peruv. gtt.* iv. *Conf. Aurant. scr.* ij. *Syr. Croci. q. s. f. bolus*, om alle nagten en morgen te neemen tot vyftien reizen toe, met enige lepels Kanarische wyn, of de volgende drank:

℞. *Aq. Ceras. Nigr. unc* ij. *Mirab. dr.* vj. *Syr. e Cort. Citr. dr.* vj. *Tinct. Canthar. gtt.* iij. *m. f. haustus.* Ook

10. ℞. *Sp. Hormin. Croci. Castor. Tinct. Can-*

thar.

thar. aa dr. j. *m.* om 'er tweemaal daags met enig vogt tien droppels van te gebruiken.

Of

℞. *Tinct. Croci. Sal. Volat. Ol. Tinct. Castor. Canthar. aa dr.* j. *m. Sumat ut supra*, met vier lepels van de volgende drank:

℞. *Aq. Ceras. Nig. Menth. Lact. Alexit aa unc* iv. *Aq. Cinnam. Fort. Epid. Mirab. aa unc* ij. *Sp. Lavend. Comp. Sp. Croci. aā dr.* ij. *Syr. e Cort. Citr. unc* j. ß. *m. f. Julap.*

11. De volgende poejer kan het zelfde einde beantwoorden zonder behulp van Spaansche vliegen (r).

℞. *Balʃ. Tolut. Gumm. Styrac. Fl. Lavend. aā unc* ß. *Carn. Viper. Pulv. unc* ij. *Pulv. Cinnam. dr.* iij. *Cort. Winter. dr.* ij. *Pulv. Croci. Castor. Galang. Sem. Fœnic. Dulc. Carui. aa dr.* j. ß. *Fl. Benzoin. Rad. Zinzib. Piper. Long. Contraj. Sem. Cardam. Min. Spec. Diamb. Dianth. Caryoph. Nuc. Mosch. Macis. aa dr.* j. *m. f. pulvis cujus dosis sit scr.* j. tweemaal daags met enig dienstig vogt.

12. Als koekjes aangenaamer zyn:

℞. *Pulv. Aromat. Praecedent. Succ. Kerm. Sacch. Alb. aā unc* ij. *Sp. Lavend. Comp. unc* ß. *Mucilag. Gumm. Tragac. q. s. f. Troch. Parv. s. a.*, om 'er één van geduurig in de mond te houden.

13. De volgende Tinktuur is uitmuntend:

℞. *Rad. Angel. Hispan. Contraj. Serpent. Virg. Zinzib. Capsul. Siliquos. Sem. Cardam. Min. aā dr.* vj. *Nuc. Moschat. Caryoph. aā dr.* iij. *Macis. Coccinell. aā dr.* j. ß. *Sp. Hormin. Lavend. Comp. Castor. Croci. aā* ℔ j. *digere s. a.*

℞. *Hujus Tinct. unc* ß. *Tinct. Canthar. dr.* j. *m.* om 'er twee- of driemaal daags twaalf droppels van te neemen.

14. Eni-

(r) Cantharides.

14. Enige Lydende kunnen bewogen worden om een glas te neemen van het volgende klaare aangenaame water, die zig zoo gemakkelyk niet ſchikken naar andere voorſchriften.

℞. *Rad. Angel. Hiſpan. Galang. Min. Ireos. Florent. Rad. Raphan. Ruſt. Dracont. aã unc* iij. *Herb. Hormin. Meliſſ. aã m.* vj. *Fl. Lavend. m.* iv. *Sem. Fœnic. Dulc. Carui. Cardam. Maj. Caſtor. Croci. Cinnam. aã unc* j. *Bacc. Junip. unc.* ij. *Caryoph. Nuc. Moſch. aã unc.* ß. *Sp. Vin. Gall. Opt. cong.* ij. *Aq. Font. q. ſ. diſtillentur cong.* ij. *quibus adde Sacch. Alb. ad gratiam conciliandam.*

15. De Spaanſche vliegen kunnen in de voorgaande voorſchriften of nagelaaten, of haare hoeveelheid vermeerderd of verminderd worden, naar dat de ziekte vereiſcht; zynde de giften daar van hier geſchikt naar de gewoone ziekten: maar als ze t'eniger tyd mogten veroorzaaken een heete (s) of koude pis (t), moeten ze aanſtonds ter zyde gelegd, en Arabiſche gom gedaan worden by de zoppen, Amandelmelken (v), enz. die men gebruikt.

16. De rookingen worden hier met voordagt nagelaaten, om dat ze meeſt met de geſtellen ſtryden; maar daar ze aangenaam zyn, kunnen muskus, civet, of eſſentie van amber de gris by de mengzels gedaan worden.

17. Daar eene genoegzaame opſtyging der roede, en alleen gebrek aan zaad is, moeten alle prikkelende (x) en ruikende middelen (y) nagelaaten, en de geneezing bezogt worden met dienſtige balzemagtige mid-

(s) Dyſuria. (t) Stranguria. (v) Emulſio.
(x) Stimulantia. (y) Aromatica.

middelen (z), en voedzaame ſpyzen; welke in dit geval altyd moeten voorgeſchreeven worden teffens met de hartſterkende (a) en prikkelende middelen.

18. Geduurende het gebruik der inwendige middelen, moeten wy de uitwendige niet vergeeten.

℞. *Ung. Martiat. unc* ij. *Ol. Nuc. Moſch. per expr. dr.* ij. *Tinct. Caſtor. unc* ß. *m. f. linimentum*; om 'er de ſchaamdeelen zomtyds mede te beſtryken. Of

℞. *Ung. Nervin. unc* ij. *Ol. Macis. per expr. dr.* j. ß. *Balſ. Peruv. dr.* ij. *Ol. Lavend. Chym. Caryoph. Rhodii. aā gtt.* iv. *m. in eundem uſum.*

Of

℞. *Ol. Palm. unc* ij. *Ol. Majoran. Origan. Cumin. Menth. aā gtt.* v. *Tinct. Caſtor. unc* ß. *m.*

Als 'er nog meer prikkelende ſmeeringen begeerd worden, kan 'er by een van de bovengemelde naar gelang gevoegd worden *Tinct. Canthar. dr.* j. of *dr.* ij.

19. Tot het zelfde einde worden 'er moederpillen (b) bereid, als volgt; en gebruikt naar maate de gelegenheid het vereiſcht.

℞. *Mell. Opt. unc* ß. *Pulv. Nuc. Moſch. Caſtor. Caryoph. aā ſcr.* j. *Pulv. Fol. Lauri. q. ſ. f. glans. debitae formae*, om tegen den nagt in te brengen, en twee of drie uuren te houden.

Of

℞. *Mithrid. dr.* vj. *Pulv. Sal. Menth. q. ſ. m. in eundem finem.*

20. Maar terwyl deeze oude gewoonte bynaar vernietigd is, kan 'er in derzelver plaats gevoeglyk zulk eene inſpuiting gebruikt worden als de volgende: ℞.

(z) Balſamica. (a) Cardiaca. (b) Peſſaria.

℞. *Caryoph. Aromat. Nuc. Mosch. Zinzib. Rad. Angel. Hispan. aā dr.* j. *Lign. Aloes. Macis. Sem. Cardam. aā scr.* j. *Fol. Menth. m.* j. *Infunde in Vin. Alb.* ℔ j. *Coque lento igne in vase clauso ad unc* xij. *et Colat. injiciantur unc* ij. warm tegen den nagt.

21. Zoo de deelen overvloejen van vogtigheid, kunnen zamentrekkende of welriekende rookingen met voordeel gebruikt worden, gelyk in geval van witte vloed (c). De ingrediënten, dienstig tot dit einde, zyn *Styrax. Calamita. Cort. Caryophyll. Pulv. Nuc. Mosch. Castor. Zinzib. Rad. Angel. Hispan. Caryoph. Aromat. Galang.*, *&c.*

22. Daar andere dingen niet geholpen hebben, zyn de koude baden dienstig bevonden, inzonderheid in wateragtige gestellen. Een reis naar *Bath*, *Tunbridge*, enz. met het gebruik der wateren, is ook van een goeden uitslag verzeld geweest.

Zoo veel over de geneezing der Onvrugtbaarheid in 't algemeen.

23. Daar is een zeker verborgen zoort van Onvrugtbaarheid, die niet veilig kan toegeschreeven worden aan de oorzaaken te voren gemeld, of in 't geheel aan enige byzondere oorzaak. Zomtyds kan men geen zoort van gebrek ontdekken, nog aan de zyde des mans, nog der vrouw, en nogtans zullen zy, tegen hunnen wil, zonder kinderen blyven. Dit heeft gelegenheid gegeeven tot zeer vreemde gissingen, omtrent de mogelyke oorzaak der Onvrugtbaarheid, als het gebrek by geen van beiden gezien word. Zommige hebben ten dien einde hunnen toevlugt genomen tot betove- Verborgen Onvrugtbaarheid.

(c) Fluor Albus.

tovering (d), en ter geneezing zyn geneezende halsbanden (e), bezweerende en onttoverende plegtigheden (f) voorgeſchreeven. Daar zyn in alle eeuwen uitwendige middelen gebruikt tot verligting in dit geval; en als men weet dat hunne kragt groot is, kan het niet te onpas zyn zig daar naar te ſchikken. De volgende ingrediënten, genaaid in een bekwaame gordel (g), kunnen gedraagen worden omtrent de middel, op de zelfde tyd als behoorlyke geneesmiddelen inwendig genomen worden.

℞. *Rad. Eryng. Zedoar. Dictamn. Alb. Ireos. Florent. aā unc.ß. Rad. Contraj. Zinzib. aā dr.* ij. *Herb. Menth. Maj. Hormin. aā m.ß. Sem. Coriand. Caryoph. Piper. Long. Fl. Anthos. Cort. Aurant. Santal. Citr. Caſtor. Opt. Croci. Sal. Volat. Ammon aā dr.* j *m. f. pulvis craſſus*, in zyde te naaijen, en voor een gordel te draagen. Of

℞. *Rad. Angel. Hiſpan. Galang. Min. Satyr. aā unc ß. Herb. Meliſſ. Scord. Lavend. aā m.ß. Gumm. Benzoin. Sal. Volat. Ammon. Sem. Cardam. Min. Nuc. Moſch. Lign. Aloes. Gumm. Styrac. Cort. Limon. aā dr.* ij. *m. in eundem finem.*

Als de gordel meer prikkelende begeerd word, doe'er dan by *Canthar. ſcr.* ij. *Moſch. Zibeth. et Ambr. Gris aā ſcr.ß.* welke in rookingen aangenaam zyn.

In waterige geſtellen.

24. Als de Lydende wateragtig ſchynt, is het dienſtig ſtaalmiddelen (h) te mengen met de prikkelende ſpeceryen die men gebruikt.

Ongeſteldheid der lyfmoeder.

Zoo de lyfmoeder ongeſteld is door zwakheid, verſlapping, of witte vloed (i), om het zaad te behouden, kunnen dienſtige zamentrek-

(d) Incantatio. (e) Amuleta. (f) Ritus Magici. (g) Ceſtus. (h) Chalybeata. (i) Fluor Albus.

trekkende ſtoovingen of rookingen nut doen, gebruikt zynde als in de Witte Vloed.

Als het geval ſchynt voort te komen van de Venusbeſmetting, opſtopping der maandſtonden, verzweeringen (k), celtagtigheid (l), enz. moet men daar op een behoorlyk opzigt hebben, eer men met reden enige geneezing verwagten kan. Van de Venus-beſmetting.

25. Als de lippen der ſchamelheid (m) zamengroejen, moeten ze voorzigtig door ſnyding geſcheiden, en de kanten voor enigen tyd van malkander gehouden worden, door lappen, gedoopt in enige dienſtige zalf. En als de opening der lyfmoeder geſlooten is, moet 'er een bekwaame pyp, of moederpil (n), of kurk, met waſch overſtreeken, ingebragt worden om het open te houden.

Als de ſcheede (o) of lyfmoeder verdraaid zyn; als de Zieken, welke dat gebeurt, zeer vet zyn, log, of diergelyke; zulke gevallen moeten geholpen worden door een dienſtige levenswys, geſtalte, en verband, opzigtelyk overeenkomende met de oorzaak.

TWEEDE AFDEELING.

Ziekten der Zwangere Vrouwen.

---

1. Als een Vrouw zwanger word, of werkelyk bevrugt is, volgen 'er ligtelyk ver- Tyd-ziekten verzel-

(k) Ulcus. (l) Calloſitas. (m) Labia Vulvae.
(n) Peſſarium. (o) Vagina.

lende de zwangerheid. verfcheiden toevallen; alle welke als zoo veele tydziekten kunnen aangemerkt worden.

2. Als de huwelyks werking verrigt is met voordeelige omftandigheden, en enige dagen daar na een ligte pyn gevoeld word omtrent den navel, verzeld met enige ligte beweegingen in den grond der buik; als binnen een, twee, drie, of zelfs vier maanden daar na, maar inzonderheid, als binnen de eerfte en tweede, de maandftonden ophouden te vloejen, van zelfs als 't ware, of veel minder in hoeveelheid worden dan gewoonelyk, zonder enige fchynbaare oorzaak; is 'er groote waarfchynelykheid dat de vrouw werkelyk bevrugt is geworden, en van het eerfte verzuim van dit zoort begint ze te rekenen de rang van haare weeken, zonder agt te geeven op den tyd te voren voorby geloopen. Na deeze, of tusfchen de tweede en derde maand, maar gemeenelyk omtrent de derde, worden de beweegingen der vrugt gevoelig voor de moeder; die dan dikwils beroerd word met walging, braaking, afkeer, verlangen, of verzoek om ongemeene dingen, of om groote overvloed van zulke die gemeen zyn. Omtrent deeze tyd, of niet lang na de geheele opftopping der maandftonden, beginnen de borften te zwellen, hard en pynelyk te worden, en een weinig melk te hebben. De tepels worden ook grooter, vafter, en duifterder van kouleur, wordende een geelagtige blaauwe kring rontom dezelve gezien. De oogen fchynen hol en ingevallen, en derzelven wit dof en dikagtig. Geduurende de twee eerfte maanden der zwangerheid, worden de vrouwen dunner en kleiner; de buik ook nedergedrukt zynde; hoewel

wel die naderhand opzet en allengskens grooter word. 't Word voor een zeker teken van zwangerheid gehouden, als de opening der lyfmoeder, in het onderzoek, digt gesloten is; terwyl het lighaam daar van gelykelyk is opgespannen, in evenredigheid tot de verloopen tyd, van de eerste opstopping der maandstonden; maar inzonderheid als de hals der lyfmoeder uitsteekt, en puntig is, gelyk het steel-eind van een peer, maar allengskens plat word, en eindelyk nederzakt, of als 't ware een word met het ronde lighaam der lyfmoeder zelve, hoewel dit niet komen zal voor digt by den tyd der verlossing. Daar zyn geene zekere tekenen om ons te leeren, of een vrouw zwanger is van een jongetje of een meisje; alleen word de eerste gezegd rusteloozer te zyn in zyne gevangenis dan de laatste. En niemand zal zyne agting willen waagen, met te zeggen, of een vrouw van meer dan één kind zwanger gaat; maar zommigen vellen een oordeel hier over uit de ongewoone grootte van den buik, als 'er geen vermoeden is van waterzugt (a), uit een nedergedrukte streep, die zy zeggen dat men ontdekken kan langs het midden van den buik, met eene uitsteekendheid aan elke zyde daar van; inzonderheid als de vrouwen verscheiden beweegingen aan haare beide zyden voelen.

3. 't Is gewoon dat vrouwen een moejelyken arbeid hebben van haar eerste kind, en inzonderheid als ze over haare jeugd zyn. De baaring van veele kinderen, en inzonderheid als het zonder merkelyke tusschenpoozing is,

 maakt

(a) Hydrops.

maakt de vrouwen onderhevig aan de opſtyging (b) of teering (c), en te meer, als ze van een zwak geſtel zyn. Tweelingen maaken meer gevaar en moeite dan eene enkele geboorte. Onnatuurlyke arbeid is gemeenelyk met gevaar verzeld, 't welk altyd komt in evenredigheid met de voorgaande, tegenwoordige, en volgende toevallen.

Levenswys geduurende de zwangerheid te houden.

4. Geduurende den tyd der zwangerheid, moeten alle dingen, die enigzins hinderlyk kunnen zyn, gelyk alle onaangenaame gezigten, reuken, enz. zorgvuldig vermyd worden. De lugt moet, als het mogelyk is, niet te heet nog te koud zyn, maar zagt en koel, helder en verfriſſende. Roode wyn word in deezen tyd voor een dienſtig vogt gehouden, inzonderheid in geval van walging en braaking. Inzonderheid moet men agt geeven om de begeerte van zwangere vrouwen in te willigen, tot veiligheid beide van het kind en de moeder. De ſpys moet in 't algemeen ligt, en gemakkelyk te verteeren zyn. Maar in geval 'er om enig ongewoon of zelfs buitenſpoorig ding ernſtig verzogt word, moet het toegeſtaan worden; zynde het weigeren daar van van gevaarlyke gevolgen bevonden. Ruſt en ſlaap moeten toegegeeven worden; en de oeffening of beweeging moet om geene reden hevig zyn; inzonderheid in de eerſte twee of drie maanden na de bevrugting (d), om een misdragt voor te komen; gelyk ook tegen den tyd der verloſſing, op dat de arbeid niet moejelyk en gevaarlyk zou gemaakt worden, door een verkeerde

(b) Paſſio Hyſterica. (c) Conſumptio.
(d) Conceptio.

keerde plaatzing van het kind. De hartstogten, gelyk toorn, oploopendheid, verwondering en vreugde, moeten onder behoorlyke regeling gehouden, en nooit toegelaaten worden te hoog te klimmen; om dat ze in dat geval gemeenelyk gevaar verwekken van misdragt. Als de moeder bloedryk is, of geheel onderhevig aan brandige ziekten, kan het zeer dienſtig zyn, nu en dan een ader te openen, geduurende den tyd der zwangerheid; maar inzonderheid ſchielyk na de bevrugting, of de geheele opſtopping der maandſtonden; en wederom omtrent de zesde of zevende maand.

Wy moeten nu overweegen de meer hevige ziekten of toevallen, die de vrouwen geduurende haare zwangerheid verzellen, en eerſt

BRAAKING en WALGING.

5. Gemeenelyk komt de Braaking en Walging in zwangere vrouwen van de opſtopping der maandſtonden, of het groejen van het kind, waar door het den buik, maag, en byleggende deelen drukt. Deeze toevallen worden gezien ſchielyk na de bevrugting, en duuren gemeenelyk tot de derde of vierde maand, omtrent welken tyd zy ophouden. Na deezen krygt de moeder haar eetluſt weder, als ook haar kouleur, welke te voren verdweenen was. Maar zomtyds blyven deeze toevallen geduurende den geheelen tyd der zwangerheid, en vermeerderen tegen het einde daar van, 't welk een teken is dat het kind hoog legt. Stenger ziekten de zwangerheid verzellende.

Van den tyd der bevrugting, tot omtrent de derde of vierde maand, word deeze ziekte niet

gevaarlyk gehouden; maar als ze na die tyd geduurig en hevig is, word ze geoordeeld by geval een miskraam te kunnen veroorzaaken. Als ze voortkomt van de hooge legging van het kind, blyft ze zomtyds tot den tyd der verlossing. De hik deeze ziekte verzellende word zomtyds van een kwaad gevolg.

Zuure middelen, gelyk Limoenzap, Wynazyn, enz. kunnen teffens met de gewoone drank matig gebruikt worden. De Zieke moet weinig teffens eeten en dikwils. De spys moet ligt, en gemakkelyk te verteeren zyn.

Als de zieke bloedryk is, kan een aderlaating dienstig zyn; inzonderheid als de braaking duurt na de derde of vierde maand. Ook kunnen 'er op alle tyden der zwangerheid vyftig droppels *Sp. Lavend. Comp.* gegeeven worden in een glas wyn, of ander dienstig vogt. Als de braaking zoo hevig is, dat ze de nagtrust beroert, kan 'er een zagt slaapmiddel (e) gegeeven worden, teffens met enige dienstige maagmiddelen (f). Het middel tegen 't braaken van zout van alzem en limoenzap kan nu en dan in de hoeveelheid van een halve lepel vol genomen worden. Hartsterkende dranken (g) en Konserven (h) hebben hier haar gebruik. Het *Empl. Stomach. Magist.* kan insgelyks op de maag gelegd worden. Als de Zieke hardlyvig is, geef dan naar gelang een zagt purgeermiddel; en als de toevallen nog hevig blyven, gaa dan voort als in geval van een gemeene Braaking.

LUS-

(e) Opiata. (f) Stomachica. (g) Julapia.
(h) Electuaria.

LUSTEN.

6. Als de moeder enig byzonder ding begeert, vertoont ze zig peinzende, neêrgeſlagen, en ruſteloos; gevraagd zynde naar de reden daar van, bekend zy die gemeenelyk, en dikwils van zelfs. Als men hebben kan 't geen dus begeerd word, is het dienſtig dat aanſtonds te bezorgen; 't welk gegeeven zynde, word het gemeenelyk met groote gretigheid opgeſlokt.

BEZWYMING en FLAAUWTE.

7. De zwangere vrouwen zyn dikwils onderhevig aan bezwyming, flaauwte, of verſlapping van geeſten, verzeld met een zwakke pols, en een flaauwe bloedloop (i). Op deeze tyden vervallen ze gemeenelyk in een koud zweet, zigtbaar op haare aangezigten, worden bleek, hebben een beeving in de zenuwen, gevoelen een zinking op het hart, pyn in de maag, enz. Deeze toevallen kunnen op alle tyden komen, geduurende haare zwangerheid; maar allergemeenſt omtrent de vierde en zevende maanden. Ze zyn zelden van kwaad gevolg, ten zy ze dikwils, hevig, en langduurig zyn; en dan kunnen ze gevaar aanbrengen van een miskraam. Eene bezwyming (k) van verbaaſtheid veroorzaakt gemeenelyk een misdragt.

Als de Zieke bloedryk is, en onderhevig aan bezwyming, is het dienſtig ader te laaten,

 gelyk

(i) Circulatio. (k) Syncope.

gelyk ook als het van verbaaſtheid komt. Droppels van *Tinct. Croci. Sal. Volat. Ol.*, *&c.* moeten hier in wyn genomen worden, of met water, of enig dienſtig hartſterkend middel (l), en by gelegenheid moeten 'er hartſterkende of ruſtverwekkende droppels gegeeven worden; als zynde hier dikwils van dienſt, inzonderheid in geval van eene ontſteltenis. Geduurende het toeval moeten 'er dienſtige middelen gebruikt worden om haar daar van te redden, gelyk door aanbrengen van vlugtige zouten, enz. aan de neus. De lugt moet gematigd en helder zyn. De geneezing moet bezogd worden op de manier te voren beſchreeven. Zie I. Deel, pag. 177, enz. alwaar dit toeval onder den naam van Hartvang beſchreeven is.

BUIKLOOP (m).

8. De Buikloop zomtyds komende in zwangere vrouwen, veroorzaakt groote zwakheid, en gevaar van een miskraam. Zomtyds is de Buikloop eenvoudig, en niet verzeld met veel pyn; maar als ze gepaard gaat 't zy met een ſpysloop (n), roode loop (o), of perzing (p); komt ze onverſchilling in alle tyden der zwangerheid; inzonderheid omtrent de laatſte maanden, na eene ontſteltenis, of misſlagen begaan in de niet natuurlyke dingen.

Het volgende mengzel kan van een ſchielyken dienſt zyn in dit geval:

℞. *Aq. Cinnam. ten. unc* vj. *Cinnam. Fort. unc* ij. *Conf. Fracast. unc* ß. *Bol. Armen. Corall. Rubr. aā dr.*

(l) Cardiacum. (m) Diarrhoea. (n) Lienteria. (o) Dyſenteria. (p) Teneſmus.

dr. ij. *Terr. Japon. dr.* j. *Sp. Vitriol. q. ſ. ad Aciditatem Conciliandam. m.* om 'er na elke vogtige afgang vier lepels van te neemen, de vles eerſt geſchud zynde.

In andere opzigten kan deeze ziekte behandeld worden als een gemeene Buikloop. Zie I. Deel, pag. 312, enz.

HARDLYVIGHEID.

9. De vrugt, drukkende op de darmen, is in ſtaat om aan de moeder een hardlyvigheid te veroorzaaken, inzonderheid omtrent het eind der rekening. Dit is zelden van kwaad gevolg, en maakt geen gevaar van miskraam, uitgezondert als ze zoo langduurig is, dat ze pyn in het hoofd, kolyk, drekbraaking (q), enz. veroorzaakt. Als de vuiligheden in de darmen verhard worden, kan een zagte klyſteer van ſchapenvleeſch zop naar gelang gegeeven worden. Of

℞. *Pulp. Caſſ. Fiſt. unc* ij. *Pulv. Rhabarb. dr.* ij. *Crem. Tart. unc* ß. *Ol. Aniſi gtt.* iv. *Syr. Roſar. Solut. q. ſ. f. Elect.*, om 'er alle nagten, of dikwils, als de zaak het vereiſcht, de grootte van een Notemuskaat van te neemen. Of

℞. *Pil. Ruff. Extract. Rud. aã dr.* ß. *m. f. pil.* x. om 'er naar vereiſch van zaaken twee of drie van te neemen.

ZWELLING en PYN in de BORSTEN.

10. Een grooter maate van bloed en waterig vogt gebragt naar de borſten, ten tyde der

(q) Paſſio Iliacâ.

der zwangerheid, doet die opgespannen, en zomtyds pynelyk worden; inzonderheid schielyk na het verdwynen der maandstonden; of terwyl de vrugt klein is, en maar weinig voedzel behoeft. Op deezen tyd schynen de borsten ook een kleine maate van dunne weiagtige melk te bevatten. Na weinige maanden, als de vrugt grooter geworden is, gaan de hardheid en pyn over; de borsten neemen toe in grootte; en de melk word meer gekookt, wit, en volkomen. De pyn en zwelling der borsten zyn in dit geval zelden van enig kwaad gevolg, zynde, als ze matig zyn, niet meer dan natuurlyk, maar in geval de borsten zullen zweeren en doorbreeken, kan men zig enig gevaar verbeelden, inzonderheid in bloedryke of kwaadvogtige lighaams gestellen. De moeder moet in deeze gevallen voorzigtig zyn, dat ze zig niet te digt laat rygen. Als 'er een bloedrykheid (r) is, en de toevallen blyven na de derde of vierde maand, zal het dienstig zyn een ader te openen. Een ligt verzagtend purgeermiddel kan ook van dienst zyn, als de pyn niet vast schynt te zitten. En door dit middel zullen de toevallen of verdwynen, of in andere ziekten veranderen, en in dat geval moeten ze naar gelang behandeld worden.

Pyn in de Rug, Lenden en Heupen.

11. De zwaarte en drukking der vrugt, teffens met de uitrekking der banden (s), kunnen zeer gemakkelyk een zwaar pynelyk gevoel in het

(r) Plethora. (s) Ligamenta.

het naauw van de rug, heupen, en lenden veroorzaaken, inzonderheid als de vrugt groot is, of na enige ſterke beweeging. Deeze pyn is gemeenelyk zwaarder, als een vrouw van haar eerſte kind zwanger is dan naderhand. Als ze natuurlyk komt, of zonder enige verrekking, of andere uitwendige kwetzing, is ze nooit gevaarlyk; maar als ze van hevige beweeging is of diergelyke, kan ze een miskraam veroorzaaken, en zelfs doodelyk worden, als ze verzeld is met koorts, braaking, hik, enz. De ruſt moet in dit geval toegeſtaan worden, en als het voortkomt van uitwendige kwetzingen, moet de Zieke in haar bed gehouden worden. De aderlaating, ſchielyk na dat de kwetzing ontvangen is, kan zeer veel helpen tot de geneezing: en als 'er gelegenheid is, zal een zagt zweetmiddel (t) met voordeel gegeeven worden. Men kan een verſterkende pleiſter leggen op de plaats der lenden, en in geval van ruſteloosheid kunnen 'er naar gelang ſlaapmiddelen (v) gegeeven worden. Maar als de pyn alleen voortkomt van de zwaarte of drukking der vrugt, moet de buik onderſteund en opgehouden worden door een bekwaame zwagtel, of breede band tot dit einde geſchikt. En als de Zieke bloedryk is, is het dienſtig een ader te openen.

ZWELLING van de BEENEN en DYEN.

12. Geduurende de tyd der zwangerheid, zwellen ligtelyk de beenen en dyën in de vrouwen,

(t) Perſpirativum. (v) Opiata.

wen, inzonderheid tegen het einde van den dag. Dit toeval word geoordeeld voort te komen van eene verſtopping voor het te rug keerende aderlyke bloed naar het hart, veroorzaakt door de drukking der vrugt tegen de vaten; waar uit gezwellen en aderſpatten (x) kunnen voortkomen, en als de opſpanning hevig is, moet 'er noodzaakelyk pyn volgen. De zwelling komt gemakkelyker in deeze deelen, om dat ze hangende zyn; om dat de bloedloop (y) maar flaauw is naar de uiteinden van het lighaam; en om dat 'er bloedrykheid verwekt word door de opſtopping der maandſtonden. Deeze zwellingen dus veroorzaakt zynde, worden gemeenelyk zugtig, of maaken een kuil na de drukking der vinger. Dit toeval komt gemeenelyk in de laatſte maanden der zwangerheid, zynde zulke die wateragtig, bloedryk zyn, veel wandelen, of ſterke beweeging hebben, meeſt daar aan onderworpen. Het word zelden van kwaad gevolg, en houd altyd op na de verloſſing. De levenswyze en ſpys moeten in dit geval geſchikt zyn naar het geſtel, 't zy wateragtig of bloedryk: in het eerſte geval moet ze warm en voedzaam zyn; maar in het laatſte dun en verkoelende. In geval van bloedrykheid (z) kan de aderlaating dienſtig zyn. De beenen moeten geplaatſt worden in een horizontaale geſtalte, zoo dikwils als mogelyk is: en als de zwelling zeer merkelyk word, kunnen 'er warme ſtoovingen met *Oxycrat. Vin. Rubr. Fl. Melil. Sambuc. Abſynth. Vulg. Fol. Lauri. Majoran. Fl. Lavend.*, *&c.* voorgeſchreeven worden. Als 'er aderſpatten, of

(x) Varices. (y) Circulatio. (z) Plethora.

of enige byzondere knoopen of opſpanningen der aderen gezien worden, laaten 'er dan dienſtige zwagtels gebruikt worden, eerſt natgemaakt met roode wyn, en rol die van onderen naar boven over de beenen: of als 'er gelegenheid is, ſchryf dan voor het gebruik van naauwe kouſſen, om naar gelang digt toe gebonden te worden.

WATERZUGT (a) in de LYFMOEDER, en ZUGTIGE GEZWELLEN (b) in de LIPPEN der SCHAMELHEID (c).

13. Het gebeurt zomtyds, dat 'er geduurende den tyd der zwangerheid, een verzameling van waterige vogt gevonden word in enige byzondere vliezen, onderſcheiden van die de vrugt onmiddelyk inſluiten: en dit word genoemd een waterzugt der lyfmoeder. En zomtyds ook zal 'er zelf een zugtig gezwel gemaakt worden in de lippen der ſchamelheid, van een waterige of weiagtige vogt op de deelen nedergezet. Dit komt dikwils als de vrouw waterzugtig, of van een waterig geſtel is; als de vrugt zoo ſterk drukt op de buik en blaas, dat het de vrye uitlaating der pis verhindert, of eene barſting veroorzaakt van zommige watervaten (d), of eindelyk, als 'er enige uitwendige kwetzing ontvangen is op de deelen zelve. Als de lippen der ſchamelheid dus gezwollen zyn, ſchynen ze wit, zyn zagt, en als 't ware enigzins doorſchynende; hoewel het gezwel zel-

(a) Hydrops. (b) Tumor Oedematoſus.
(c) Labia Pudendi. (d) Lymphae-ductus.

zelden pynelyk is, uitgezonderd als het door uitwendige kwetzingen veroorzaakt is. De deelen zakken in of maaken kuilen na de drukking, en jeuken ook zeer ligt, en zomtyds zwellen ze tot zulk eene grootte, dat de Zieke niet wel over eind kan ſtaan. In geval van waterzugt in de lyfmoeder, zal de buik tegennatuurlyk zwellen, en boven het geen de tyd der zwangerheid, of groejing der vrugt vereiſcht; en gemeenelyk verzelt eene zwelling in de lippen der ſchamelheid de waterzugt (e) der lyfmoeder. Zulke gevallen kunnen van kwaad gevolg worden met den doorgang in den tyd der verloſſing te vernaauwen. Een regte waterzugt der lyfmoeder is zeldzaam; en als die voortkomt, breekt het water gemeenelyk uit voor de geboorte. De levenswyze moet in deeze gevallen dezelfde zyn met die voor de waterzugt is voorgeſchreeven. Sterke of kragtige pisdryvende (f) en hevige purgeermiddelen moeten voor alle dingen hier vermyd worden, uit vrees van een miskraam te veroorzaaken. Een afkookzel der houten kan miſſchien met groot voordeel als de gemeene drank gebruikt worden. En in 't algemeen kan de ziekte behandeld worden als het Lyfwater (g), zynde wel in agt genomen, om geene te groote beweeging in het lighaam te veroorzaaken. Fontenellen (h) zyn dikwils dienſtig, geſneeden zynde omtrent het begin der ziekte. De lippen der ſchamelheid (i) zyn ook dikwils met een goeden uitſlag gevlymt, als de zwelling groot was, en een groote hoeveelheid van wei daar in bevat werd.

Zom-

(e) Hydrops. (f) Diuretica. (g) Anaſarca.
(h) Fonticulus. (i) Labia Vulvae.

Zomtyds is waterzugt in de lyfmoeder verkeerdelyk gehouden voor zwangerheid, als verzeld zynde met eene opſtopping der maandſtonden, en enige andere toevallen: maar het kan gemeenelyk daar van onderſcheiden worden door de zagtheid, en gebrek van zwelling en melk in de borſten.

NEDERZAKKING der LYFMOEDER.

14. Zomtyds voelt de moeder van het laag leggen der vrugt eene groote zwaarte op den grond van den buik, of heeft het gevoel van een nederzakking of drukking op den hals der lyfmoeder; en dit kan zoo groot worden, dat het haar hindert in 't gaan, zonder merkelyke pyn en moejelykheid. Dit geval kan ook voortkomen, of erger worden van de witte vloed (k), vallen, of diergelyke uitwendige kwetzingen; eene ongewoone grootte der vrugt, rekkende de banden (l) der lyfmoeder; voorgaande moejelyke arbeid, enz. Het toeval word vermeerderd door gaan, na elke ontlaſting der pis; en is hevig omtrent het eind der rekening, zoo dat het zomtyds eene groote moejelykheid der waterloozing, eene doofheid der heupen en dyën, eene hardlyvigheid, of ongemakkelykheid in den ſtoelgang veroorzaakt. De ziekte is evenwel zelden zoo hevig dat ze een miskraam voortbrengt, ten zy ze voortkomt van vallen of diergelyke uitwendige kwetzingen: maar als ze zeer laag zit, of zoo dat de hals der blaas zeer gedrukt word, kan ze eene opſtopping van

(k) Fluor Albus. (l) Ligamenta.

van water te weeg brengen, die altyd met gevaar verzeld is als ze langduurig word: inzonderheid als de tyd der verloſſing aanſtaande is. De lugt moet zuiver en gematigd zyn, de ſpys opdroogende en opſlurpende, en de drank enigzins zamentrekkende. De ruſt moet toegeſtaan worden; de hartstogten gematigd, en de beweeging moet zeer weinig zyn. De geneezing hangt voornamelyk af van den buik, en gevolgelyk de vrugt op te ſchorten, door een breede zwagtel tot dit einde gemaakt. Maar als het toeval hevig is, kunnen 'er zulke zamentrekkende middelen (m) gebruikt worden, als in de Buikloop (n), onmatige vloed der Aambeyen (o), Bloedbraaking, enz. zyn voorgeſchreeven. Maar als de vrouw digt by haar tyd is, moeten de zamentrekkende middelen met voorzigtigheid gegeeven worden. Als de de witte vloed daar van oorzaak is, moet de ziekte naar gelang behandeld worden. Als het voortkomt van uitwendige kwetzingen, zal de aderlaating dienſtig zyn; en naderhand het gebruik van balzemagtige geneesmiddelen. Maar in geval het voortkomt van voorgaande moejelyke arbeid zullen dienſtige hartſterkende middelen (p), en een gewoone drank van pokhout, teffens met verſterkende en voedzaame ſpyzen te pas komen. En als de ziekte verzeld is met een moejelykheid van waterloozing, moet de buik op eene behoorlyke wyze opgeſchort worden; of als de toevallen nog aanhouden, kan een gift van de *Pilulae Matthaei*, nu en dan herhaald, van vrugt zyn. De doofheid

(m) Adſtringentia. (n) Diarrhoea.
(o) Haemorrhoides. (p) Cardiaca.

heid der beenen en dyën, in den tusschentyd komende, kan, als ze hevig is, met voordeel behandeld worden met warme stoovingen, bereid van *Fl. Chamæm. Lavend. Fol. Absynth. Vulg. Sp. Vin. Camphor. Sp. Lavend. Comp. Aq. Hungar.*, *&c.*

Moejelykheid der Waterloozing en Wegloopen der Pis (q).

15. Het gebeurt dikwis, dat de pis, geduurende de zwangerheid, niet in de blaas kan gehouden worden, tot dat de gewoone hoeveelheid verzameld is; en als de blaas daar mede belast is, dat ze zonder moejelykheid niet kan uitgeloosd worden. Dit kan voortkomen van de grootte der vrugt, welke veroorzaakt dat de krop der blaas gedrukt en verstopt word, zoo dat derzelver sluitspier (r) haare behoorlyke speeling niet kan hebben, om de pis te houden en uit te loozen. En dit zoort van ziekte word meest aanmerkelyk digt by den tyd der verlossing. Als zulke ziekten voortkomen van een steen in de blaas, of een ontsteeking in de krop derzelve, is de pyn heviger, dan als ze veroorzaakt word door de drukking der vrugt. De opstopping van water kan van erger gevolg worden, dan het wegloopen daar van; voornamelyk als die eniger maate veroorzaakt word door een ontsteeking of de steen.

Maar als het wegloopen der pis sterk is, en voor eenen merkelyken tyd duurt, kan het eene ontydige baaring der vrugt veroorzaaken. De

(q) Incontinentia. (r) Sphincter.

rust moet in deeze gevallen door alle middelen ingevolgd worden. De spys moet matig zyn, en niet te sterk gekruid, 't zy met zout, speceryen, of andere welriekende ingrediënten. Als het wegloopen der pis sterk is, moet de Zieke agter over liggen, en in haar bed gehouden worden: maar als een klein steentje de oorzaak van deeze verstopping is, kan zagte beweeging helpen om dat uit te dryven. Als de drukking der vrugt groot is, moet de buik opgeschort en ondersteund worden met een zwagtel. Maar als de pis te scherp en prikkelende is, moeten dienstige amandel- (r) en gerstedranken (s) met Arabische gom vryelyk gedronken, en koele en dunne spyzen voorgeschreeven worden. Als de verstopping groot is, kunnen wy veilig enig bloed uit den arm aflaaten, inzonderheid als de Zieke koortsagtig of bloedryk is. *Pilulae Matthei* zyn een uitmuntend pisdryvend middel (t) in dit geval, en kunnen in een behoorlyke gift met veel veiligheid gegeeven worden. Maar als de opstopping door de geneesmiddelen onverwinnelyk is, moet de blaaspeilder (v) ingebragt, en de blaas door dit middel ontlast worden. En deeze werking kan herhaald worden, zoo dikwils 'er gelegenheid toe zal zyn. Maar als 'er een groote steen ligt digt by de krop der blaas, en de oorzaak van deeze ziekte word, moet die alleen met de blaaspeilder te rug gestooten worden, en de steensnyding (w) uitgesteld tot na de verlossing, als de Zieke genoegzaame kragten zal gekreegen hebben om die te ondergaan. Of als

(r) Emulsio. (s) Ptisana. (t) Diureticum.
(v) Catether. (w) Lithotomia.

als de ſteen klein genoeg is, kan hy ten allen tyde uitgehaald worden met een tang tot dit einde geſchikt. Maar in geval de krop der blaas alleen door een graveelige ſtof, of door weinige zeer kleine ſteentjes verſtopt is, kan men ze miſſchien door de waterwegen doen doorgaan door een vry gebruik van een amandel- of kookdrank, bereid met *Gumm. Arab. Rad. Alth. Fol. Malv.* of zagte en ſmeerige pisdryvende middelen; inzonderheid als 'er nu en dan een gift van de *Pil. Matthei* tuſſchen beiden gevoegd word.

Hoest en Moejelykheid van Ademhaling.

16. De Moejelykheid van Ademhaling, verzeld met Hoeſt, is geen ongewoon toeval in zwangere vrouwen; en ſchynt voort te komen van bloedrykheid (x), veroorzaakt door opſtopping der maandſtonden, of hooge legging der vrugt, waar door het middelrif (y), de maag, en longen gedrukt worden; en derhalven word het laſtiger na het eeten en drinken, voor al onmatig; of na enige ſterke beweeging. Dit toeval vermeerdert gemeenelyk tot den tyd der verloſſing; en als het zeer hevig is, kan het een miskraam verwekken, of 'er mede verzeld zyn. De ſpys moet, in dit geval, dun, zuiverende, en matig zyn, inzonderheid als de Zieke bloedryk is. De beweeging moet zeer zagt zyn; de hartstogten wel geregeld, de kleeding los en ruim; en de geſtalte in den ſlaap enigzins overeind, met

 het

(x) Plethora. (y) Diaphragma.

het hoofd merkelyk opgeheven. Als de hoeſt of moejelykheid der ademhaaling hevig is, kunnen wy, welke ook de tyd der zwangerheid zy, de aderlaating waagen: en inzonderheid als de Zieke bloedryk is, en geene andere toevallen het verbieden. En in geval van hardlyvigheid, kan een zagte klyſteer of verzagtend purgeermiddel naar gelang toegediend worden. De borſtmiddelen (z), hier dienſtig, zyn de zelfde met die voorgeſchreeven zyn in geval van gemeene Hoeſt en Aamborſtigheid (a), behoorlyk agt gegeeven zynde op den tegenwoordigen ſtaat der Zieke. Zie I. Deel, pag. 161, enz.

AAMBEYEN (b).

17. De zwangere vrouwen worden zeer dikwils ontruſt door Aambeyen, van een opſpanning en vervulling der ſpeenvaten (c), veroorzaakt door de opſtopping der maandſtonden, hardlyvigheid, of drukking der vrugt. De Aambeyen zyn in dit geval zeer genegen om bloed te ſtorten, 't welk matig zynde, en komende omtrent de opſtopping der maandſtonden, voordeelig zyn kan. Maar als de vloejing hevig is, en verzeld met groote pyn en zwelling van het deel, zal het mogelyk een miskraam veroorzaaken, of het kind zeer verzwakken, of ziekelyk maaken. Als de Zieke hardlyvig is, de zwelling inwendig en groot, de pyn hevig, en de toevallen voortkomen van de drukking der vrugt op het deel, is de ge-

(z) Pectoralia. (a) Aſthma. (b) Haemorrhoides.
(c) Vaſa Haemorrhoidalia.

geneezing moejelyk en zeer onzeker. De ſpys moet in dit geval dun en verkoelende zyn, en de beweeging weinig. De ruſt moet ingevolgd worden, en als het toeval hevig is, zal de Zieke wel doen met zig veel in het bed te houden of, als ze 'er uit is, gemakkelyk te zitten in een leunende geſtalte. De aderlaating en andere zagte uitloozingen zyn dienſtig tot de geneezing, als de opſtopping der maandſtonden de oorzaak ſchynt geweeſt te zyn. Maar als het voortkomt van hardlyvigheid, kan een zagt purgeermiddel, of losmaakende klyſteer nu en dan gegeeven worden, om het lighaam open te houden. In dit geval is de volgende konſerf (d) dienſtig bevonden:

℞. *Elect. Lenit. unc* ij. *Pulv. Sanct. Flor. Sulph. ãã dr.* ij. *Ol. Aniſ. gtt.* vj. *Syr. Roſar. Damaſ. q. ſ. f. Elect.*, om 'er tegen den nagt, naar vereiſch van zaaken, de grootte van een Notemuskaat van te neemen.

Als de zwelling groot, hard, en uitwendig is, kunnen 'er bloedzuigers (e) opgezet worden. Maar als ze zagt is, kan ze, als men het dienſtig oordeelt, met een lancet geopend worden. In alle andere opzigten kan men dit geval behandelen als gemeene Aambeyen (f): alleenlyk als de vrugt hard op het deel drukt, moet zyne zwaarte door enig dienſtig behulp onderſteund worden.

DUURING van de VLOED der MAANDSTONDEN.

18. Wy vinden zomtyds dat vrouwen, hoewel

(d) Electuarium. (e) Hirudines. (f) Haemorrhoides.

wel ze werkelyk bevrugt zyn geworden, geduurende haare zwangerheid, een geregelde omgaande vertooning van haare maandſtonden zullen hebben; maar inzonderheid die van een bloedryk geſtel zyn, dun ſcherp bloed hebben, of onderhevig zyn aan zwakheid in de vaten der Lyfmoeder. Dit is niet ongemeen in de eerſte vier of vyf maanden na de bevrugting (g); maar duurt zelden den geheelen tyd van haar rekening: en de vloejing is in dit geval gemeenelyk minder dan de natuurlyke, of die 'er buiten den ſtaat der zwangerheid voortkomt. Als deeze vloed langer duurt dan de vierde maand, word het kind gemeenelyk zwak, ziekelyk, en kort van leven; maar als ze duurt tot de vyfde, is 'er groot gevaar van een miskraam. De ſpys moet hier verſterkende, zamentrekkende, balzemagtig en verkoelende zyn. De ruſt en ſlaap moeten ingevolgd, de driften geſtuit, en het byſlaapen nagelaaten worden.

Als de Zieke bloedryk is, kan de aderlaating veilig gebruikt worden tot de geneezing, van den tyd der bevrugting tot na de vyfde maand. Maar zommigen pryzen in derzelver plaats het koppen. Het kan insgelyks dienſtig zyn te geeven een vierendeel loots van bereid rood koraal, tweemaal daags, in een glas roode wyn, of tinktuur van roode roozen. In andere opzigten moet dit geval behandeld worden als een onmatige Vloed der Maandſtonden of Witte Vloed (h), behoorlyk agt gegeeven zynde op de omſtandigheden der zwangerheid. Zie I. Deel, pag. 544, enz.

STOR-

(g) Conceptio. (h) Fluor Albus.

STORTING.

19. Als 'er, geduurende den tyd der zwangerheid, eene geduurige bloedvloejing is uit de ſchamelheid, verzeld met pyn, word het *Storting* genoemd, en onderſcheiden van de maandſtonden in geduurigheid, terwyl de vloed der maandſtonden maar omgaande is. Dit toeval komt ligtelyk in geval van een zuiger (i) of valſche bevrugting, zoo wel als in een wezentlyke zwangerheid. Verbaaſtheid, onmatige driften, vallen, of andere uitwendige kwetzingen kunnen die veroorzaaken. Ze is gemeenelyk verzeld met zeer groote pyn, en zomtyds loopt het water daar teffens mede weg. De vloejing is eenvormig en geduurig, ten zy ze geſtopt word door klonterig of geronnen bloed; 't welk eens weggenomen zynde, komt ze met grooter hevigheid weder: en als de ſtorting dus een langen tyd duurt, werpt ze de Zieke in flaauwten (k), en dikwils in ſtuiptrekkingen (l). Alle ſtortingen, van welke oorzaak die ook mogen voortkomen, veroorzaaken gevaar van een miskraam, ten zy ze ſpoedig geſtopt worden, en worden altyd doodelyk, als ze hevig, of zeer langduurig zyn. Op het eerſte gezigt van dit toeval moet de Zieke aanſtonds te bed gelegd; alle zoort van beweeging vermyd, en ernſtige zorg gedraagen worden tegen de hartstogten. Als de vloejing matig is, open dan een ader by wyze van afwending (m); gebied de Zieke ſtil te liggen; en geef een ſlaapmiddel (n) met dienſtige za-

(i) Mola. (k) Syncope. (l) Convulſio.
(m) Revulſio. (n) Opiata.

zamentrekkende middelen, om een miskraam voor te komen. Maar als de ziekte hevig is, en 'er niet schielyk een miskraam komt, moet de verlossing aanstonds bezogt worden, door de vliezen te breeken, die de vrugt insluiten; of die voorzigtig met een dienstig werktuig door te snyden, en 'er vaardig het kind uit te haalen, gelyk ook de geheele nageboorte; want deeze agtergelaaten zynde, zou de storting nog heviger maaken; welke, langer duurende, zou ze stuiptrekkingen, en de dood zelf veroorzaaken. De zelfde zaak zal ook geschieden, als de verlossing te lang uitgesteld word, en de vloejing hevig geweest is. Na dat de verlossing geschied is, kunnen de slaapmiddelen met groot voordeel gegeeven worden om de vloed op te stoppen; maar als ze hevig is, en 'er gevaar aanstaande is van het leven der Zieke, schynt het allergereedste middel te zyn een behoorlyke gift van de bekende zamentrekkende poejer, bereid van staal en wynsteen, genomen met brandewyn, of enig ander geestryk vogt. Na dat de vloejing eens gestopt is, 't zy door herhaalde giften van het slaapmiddel, deeze poejer, zamentrekkende inspuitingen, stoovingen of diergelyke, kan de geneezing geëindigd, en de wederinstorting voorgekomen worden op de zelfde wyze als een gemeene Bloedstorting, of onmatige Vloed der Maandstonden.

Venusziekte in den tyd der Zwangerheid.

20. Als een vrouw, geduurende den tyd der zwangerheid, met de Venusziekte word aange-

ge-

getaſt, moet de geneezing daar van uitgeſteld worden tot na de Verlosſing, als het verwagte uur digt op handen is. Maar in geval de toevallen der Venusziekte gezien worden tusſchen den tyd der Bevrugting, en de vierde maand, kan de geneezing aanſtonds begonnen en gelukkig geëindigd worden, zonder gevaar voor de Moeder of de Vrugt. Maar dan moeten wy de geneezing liever bezoeken door een zagte kwyling (o), dan door een geduurige herhaaling van ſterke purgeermiddelen (p). En door dit middel word het Kind bevryd van de Ziekte, zoo wel als de Moeder. En indien het niet eerſt op deeze wyze verligt word, geſchied de geneezing zelden na de geboorte. 't Is zeer ydel dat Vrouwen betrouwen op haare Verlosſing, hoopende dat zy door dat middel alleen volkomen bevryd zullen worden van de Venusziekte.

ZUIGERS (a) OF VALSCHE BEVRUGTINGEN.

I. Een *Zuiger* word omſchreeven te zyn een ſtuk vleeſchige ſtof ontbloot van beenen, gewrigten en ledemaaten, van geen zekere figuur, voortgebragt in de Lyfmoeder, maar zonder Moerkoek (b) en Navelſtreng (c), en digt aan de Lyfmoeder vaſt zittende, waar uit ze haar voedſel ontvangt, zynde gemeenelyk geſloten in een Vlies, doorweeven met verſcheiden vaten. Omſchryving.

De Miskraam of ontydige verlosſing van een

 Zui-

(o) Salivatio. (p) Cathartica.
(a) Mola. (b) Placenta. (c) Funis Umbilicalis.

Zuiger, komende omtrent de tweede maand, word gemeenelyk een valſche bevrugting genoemd.

Oorzaak. 2. De Zuigers worden doorgaans onderſteld voort te komen van enige hevige kragt, of uitwendige kwetſing gekregen na de bevrugting (d), waar door de teere beginſels der Vrugt gedrukt of zamen verward worden tot een gemeen niet onderſcheiden vleeſchige klomp, welke niet ligtelyk kan ontlaſt worden buiten de Lyfmoeder, waar van de opening geſloten is na de bevrugting. 't Word gemeenelyk gedagt dat de Zuigers niet voortgebragt konnen worden, zonder de zamengevoegde vereeniging van beide de ſexen.

Kentekenen. 3. Een Zuiger, zynde van een vliezige, of inderdaad vleeſchige ſtof, kan ligtelyk onderſcheiden worden van die, naar oogſchyn vleeſchige, of zamengeſtremde klonterige ſtof, die dikwils uitgeloosd word na een lange opſtopping der Maandſtonden; want door een behoorlyk onderzoek zal het laatſte bevonden worden, niets anders te zyn dan geſtremd bloed, ten zy 'er enige bylegging tuſſchen de twee ſexen geweeſt is. De ſtof van een valſche Bevrugting ſchynt meer vliezig te zyn dan een volkomen gemaakte Zuiger, en bevat gemeenelyk enige hoeveelheid van een bedorven vogt. Als een vrouw zwanger is van een Zuiger, is de buik harder, pynelyker, en zwaarder, dan als ze van een leevend kind zwanger gaat. Ze is zelden vry van pyn, en als de Zuiger grooter word, gevoelt ze, als zy haar in 't bed omkeert, als 't ware een doode zwaarte, of een zwaare klompige ſtof, rollende en ſchuivende van

(d) Conceptio.

van den een na den anderen kant. De Borsten zwellen ook in dit geval zoo veel niet op, als wanneer 'er wezentlyk een Kind is; en bevatten maar weinig, indien enige Melk. De kouleur van het aangezigt verdwynt, of ziet meer doodagtig, en de Zieke is gemeenelyk veel onpasselyker, als ze van een Zuiger, dan als ze van een leevend Kind zwanger gaat. Als 'er by de bovengemelde tekenen nog by komt, dat ze na de tweede of vyfde maand van haar rekening, geen beweeging vind, nog strubbelingen gevoelt in de Lyfmoeder, is 'er groote reden van vermoeden, dat het geen wezentlyke Bevrugting is. En de zaak zal buiten twyffel zyn, als de tekenen tot hier toe gemeld blyven langen tyd, na dat haar rekening geëindigd is.

4. Valsche Bevrugtingen worden altyd minder gevaarlyk geoordeeld dan Zuigers, nogtans kan een miskraam van dit soort van erger gevolg worden dan een miskraam van een Vrugt, om dat de storting in het eerste geval gemeenelyk heviger en langduuriger is. Daar hebben Vrouwen met Zuigers gegaan verscheiden jaaren agter een, hoewel ze somtyds schielyk doodelyk worden; komende de Storting in dit geval dikwils lang voor de uitsluiting der Zuigers. Het gevaar dat de Zuigers verzelt, vermeerdert met haare grootte, duuring in de Lyfmoeder, en haare trap van vastkleeving daar aan, gevoegd by de jaaren, kragten en gestel der Zieke. Zuigers van lange duur zyn in staat om te verergeren in, of te veroorzaaken knoestagtige of kreeftagtige gezwellen, onvrugtbaarheid, en veele elenden. Voortekenen.

5. De levenswyze in een Zuiger of valsche Be- Levens-wys.

Bevrugting te houden, is het tegengestelde van die in geval van Zwangerheid vereischt word. Sterke beweeging kan helpen om de Zieke van haar last te bevryden, als ze tydig gebruikt word. In 't algemeen, alles wat dient om de Vloed der maandstonden te bevorderen, den Arbeid voort te zetten, en de Kraamvloed (e) te verhaasten, kan hier dienstig zyn. Maar na dat de Zuiger eens ontlast of uitgehaald is, is de levenswyze, dienstig in geval van Miskraam, of na de Verlossing, ook goed in het tegenwoordig geval.

Geneezing door inwendige middelen.

6. Als de voorgaande tekenen samenstemmen om ons te verzekeren, dat 'er een Zuiger of valsche Bevrugting werkelyk geschied is, is de eerste zaak, die gedaan moet worden, dienstige verzagtende smeerzels voor te schryven om vryelyk te gebruiken ter verzagting van de deelen, en inzonderheid van de opening der Lyfmoeder, welke in een valsche Bevrugting minder verwyderd is, dan in geval van een Zuiger. Deeze smeerzels kunnen gemaakt worden van *Ung. Dialth. Ol. Palm. Ol. Puleg. Rut. &c.* Of

℞. *Ung. Dialth. unc* ij. *Ol. Chamæm. unc.* j. *Ol. Macis per expreff. Ol. Rut. Chym. aā dr.* j. *Ol. Sabin. Chym. dr. ß. m. f. liniment*, om de Schamelheid uit- en inwendig dikwils mede te besmeeren.

7. Gaa daar na voort tot sterke pisdryvende middelen (f), of verzagtende buikzuiverende klysteeren, welke herhaald moeten worden, als de kragten van de Zieke het toelaaten.

℞. *Decoct. Comm. Clyster. unc* x. *Elect. Lenit. Ol.*

(e) Lochia. (f) Diuretica.

Ol. Samb. *aā unc* ij. *Vin. Emet. Tereb. Ven. aā dr.* vj. *Vitell. ovi No.* j. *Ol. Rutæ. Junip. Chym. aā dr.* j. *m. f. Enema.* naar vereifch van zaaken in te fpuiten.

8. Nu en dan kan 'er ook een fterk purgeermiddel gegeeven worden, als de kragten der Zieke het toelaaten.

℞. *Rhabarb. Fol. Senn. aā dr.* j. ß. *Sal. Tartar. fcr.* j. *infunde in Aq. Font. unc* iv. *Colat. unc* ij. ß. *adde Sal. Cathart. Amar. dr.* vj. *Gumm. Arab. dr.* ij. *Sal. Prunell. dr.* j. *Syr. de Spin. Cervin. dr.* vj. *Sp. Nitr. Dulc. fcr.* ij. *Ol. Succin. gtt.* ij. *m. f. Potio.*

't Kan fomtyds dienftig zyn, des avonds te voren een gift *Calomela* te geeven, en het Drankje, nu voorgefchreven, den volgenden morgen.

9. Als deeze middelen niet helpen, kunnen 'er fterke nies- (g) en braakmiddelen (h) met de *Infus. Croci Metallorum &c.* gegeeven worden, en herhaald op behoorlyke afftanden. Voor af kan het dienftig zyn een ader te openen in den enkel of elders.

10. Tot dit einde worden 'er ook Moederpillen (i) aangeprezen, en die kunnen bereid worden uit *Hiera Picra Sal. Nitr. Ol. Sabin. Junip. &c.* Dus

℞. *Spec. Hier. Picr. unc* ß. *Ol. Puleg. Sabin. Rut. aā gtt.* v. *Mell. Commun. vel Mithrid. q. f. u. f. Pafta, de qua Formentur Glandes*, geduurende enigen tyd te draagen.

11. Als het de tyd toelaat, kan dit geval behandeld worden, als een hardnekkige opftopping der Maandftonden, of een harde Arbeid, met

Op de wyze der Baaring.

(g) Sternutatoria. (h) Emetica. (i) Peffaria.

met dienſtige ſtoovingen, inſpuitingen, enz. hoewel die niet te prikkelende moeten gemaakt worden, op dat ze de opening der Lyfmoeder niet zamentrekken, in plaats van die te verſlappen, en te verwyderen. Maar het gebeurt dikwils, dat de ſtorting zoo groot is, dat 'er geen gelegenheid is om op enig ander toeval te letten. De ſlaap- (k) en zamentrekkende middelen (l), voorgeſchreven in de onmatige Vloed der maandſtonden, en andere Bloedſtortingen (m), moeten hier by een gehaald, en alle uitvindingen teffens te werk geſteld worden, om de Vloed te ſtoppen. In dit geval, verzagtende ſtoovingen en ſmeeringen ſchielyk voor de buik gebruikt zynde, om de deelen te verſlappen; moet de hand, eerſt beſmeerd met enige dienſtige olie of zalf, aanſtonds gebragt worden in de ſcheede (n) tot aan de Lyfmoeder toe, en het vlies bevattende de Zuiger (o) of valſche Bevrugting, moet met de vinger vaſt gehouden, en zagtjes weggehaald worden. Als eene vinger niet genoegzaam is tot dit einde, en de ander niet gemakkelyk kan ingebragt worden, moet 'er de Kranebek of ſchaar aanſtonds bygebragt of langs de vinger in de Lyfmoeder geleid worden; en dus kan men de vleeſchige ſtof vaſthoudende, die ſomtyds gemakkelyk uithaalen. Maar als de pynen van den Arbeid komen, op de verwagte tyd der Verlosſing, kan de Zuiger gemeenelyk uitgehaald worden op de gewoone wyze, zonder behulp van een werktuig. Maar als ze ſterk aan de Lyfmoeder vaſt zit, en lang daar in

(k) Opiata. (l) Adſtringentia. (m) Haemorrhagia. (n) Vagina. (o) Mola.

in gebleeven is, zoo dat het onmogelyk ſchynt die met de vingers af te ſcheiden, moeten het mes en de haak gebruikt worden, om die daar van af te ſcheiden en uit te haalen. Maar als de Zuiger langduurig is, en eene ſcirreusheid veroorzaakt heeft, is deeze Operatie gemeenelyk vrugteloos, en moet daarom met zeer groote voorzigtigheid ondernomen worden. Als de lyfmoeder knoeſtagtig is, is het dienſtig, na de uitloozing, daar in te ſpuiten, mits dat de ſtorting niet hevig is, dienſtige zuiverende vogten, gelyk een ſmelting van Peruviaanſche balzem, met het dojer van een ei, in gerſtenwater, of diergelyke, en in andere opzigten voort te gaan met de inwendige middelen, als in geval van knoeſtagtige gezwellen.

MISKRAAM (a).

1. Een *Miskraam* of ontydige verloſſing der vrugt, kan voortkomen van verſcheiden oorzaaken, als onmatige uitloozingen, hevige beweegingen, ſchielyke driften, ſchrikken, enz. Ze kan komen in alle tyden der zwangerheid: maar als ze voor de tweede maand komt, word ze gemeenelyk een valſche bevrugting genoemd. Omſchryving en Oorzaak.

2. Gemeenelyk gaat 'er de koorts voor, zynde of geduurig, of tuſſchenpoozende; pyn in de lenden en het hoofd; zwaarte in de oogen; nederzakking en zamentrekking van den buik: en als de tyd der miskraam nu op handen is, zyn de pynen de zelfde met die in den arbeid zyn, en worden inzonderheid gevoeld omtrent het Kentekenen.

(a) Abortio.

het ſchaam- (b) en heilig been (c). De borſten die te voren gezwollen waren, ſlinken nu, en worden ſlap; de Zieke krygt ligt een ſlaauwte, en daar loopt een weiagtige vogt uit de lyfmoeder; waar op volgt de uitvloejing der wateren, ſtorting, enz.

Voortekenen. 3. Als de tyd der zwangerheid ver heen is; zoo dat de vrugt noodzaakelyk groot moet zyn; als de oorzaak der miskraam hevig is; als de Zieke ſterke trekkingen heeft; als 'er een groote bloedſtorting (d) voorgaat of volgt; als de vrouw van een zwak geſtel is; als de vrugt verrot is; als de vrouw nooit te voren verloſt is van een levend kind, kan het geval voor gevaarlyk gehouden worden: maar met andere omſtandigheden is de miskraam zelden doodelyk.

Levenswys. 4. Op de eerſte verſchyning van de toevallen eener miskraam, moet de Zieke te bed gelegd worden. De hartstogten moeten in ſtilte en matigheid gehouden worden. De ſpys moet gemakkelyk te verteeren zyn. De drank kan zyn wyn, naar gelang verdund met water: maar in geval van buikloop (e), groote ſtorting enz., ſchynt het *Decoctum Album* de dienſtigſte drank te zyn. In andere opzigten moeten de ſpys en levenswyze geſchikt worden naar de byzondere toevallen die de miskraam verzellen; 't zy hardlyvigheid, perzing, braaking, enz.

Geneezing in 't algemeen of byzonder. 5. Als de eerſte tekenen der miskraam ontdekt zyn, en de Zieke bloedryk is, zal het dienſtig zyn, enig bloed door de aderlaating weg

(b) Os Pubis. (c) Os Sacrum.
(d) Haemorrhagia. (e) Diarrhoea.

weg te neemen. Waar na de volgende bolus en drank van dienſt kan zyn :

℞. *Pulv. Corall. Rubr. Terr. Japon. Croci Mart. Adſtr. Bol. Armen. aã gr.* xv. *Croci. gr.* v. *Confect. Alkerm. dr.* ß. *Ol. Nuc. Moſch. Chym. gtt.* j. *Syr. de Mecon. q. ſ. f. bolus*, aanſtonds te neemen met de volgende ſlurpdrank :

℞. *Aq. Cinnam. ten. unc* ij. *Stephan. dr.* vj. *Syr. e Cort. Citr. dr.* ß. *Sp. Lavend. Comp. dr.* j. *m. f. hauſtus.* Of

6. ℞. *Confect. Fracaſt. ſ. m. dr.* ß. *Lapid. Hæmat. Maſtich. Sang. Dracon. Gran. Kerm. aã ſcr.* ß. *Ol. Cinnam. gtt.* j. *Syr. e Roſis Siccis q. ſ f. bolus*, om de vyf uuren te neemen met vier lepels van de volgende drank :

℞. *Aq. Ceraſ. Nig. Menth. aã unc* iij. *Mirab. unc* ij. *Margarit. ppt. dr.* ij. *Sp. Croci. unc* ß. *Sacch. Alb. q. ſ. f. Julap.*

7. In geval van ſterke ſtorting.

℞. *Aq. Plantag. Sperm. Ranar. Germ. Querc. aã unc* ij. *Cinnam. Fort. Acet. Opt. aã unc* j. *Conf. Fracaſt. ſ. m. Bol. Armen. aã dr.* ij. *Terr. Japon. Lap. Hæmat. ppt. aã ſcr.* ij. *Laud. Liq. gtt.* xxx. *Sp. Lavend. Comp. dr.* j. *Syr. e Corall. Papav. Errat. aã unc* ß. *f. Mixtura*, om 'er, om de drie uuren, twee lepels van te neemen, de vles eerſt geſchud zynde.

8. In den tuſſchentyd moeten de uitwendige middelen niet vergeeten worden. Als de bloedſtorting (f) in een behoorlyke tyd niet beteugeld word, kunnen dienſtige ſtoovingen, inſpuitingen en rookingen (g), met voordeel gebruikt worden, gelyk in geval van een onmatige vloed der maandſtonden. Het kan ook

(f) Haemorrhagia. (g) Suffimigia.

van enig nut zyn, de volgende Pleister te leggen op de plaats der lendenen, daar ze geoordeeld word de vezels zamen te trekken, en de vloejing te bedwingen.

℞. *Empl. Oxycroc. de Minio Rub. Parac. ad Hern. aā m.* om over zeemleer gestreeken, op de plaats der lendenen te leggen.

Verzeld met Persing. 9. Als het met persing verzeld is, moeten dienstige giften van Rhabarber, op behoorlyke afstanden, toegediend worden, teffens met te pas komende balsemagtige middelen (h), slymen (i) of diergelyke. Zie van de Persing (k) I. Deel, pag. 326 enz.

Slapheid van de vaten der lyfmoeder. 10. Als een hebbelyke zwakheid, of slapheid van de vaten der Lyfmoeder, dit geval verzelt, moet het behandeld worden, als de witte Vloed (l); maar inzonderheid kan een kookdrank van Pokhout hier zeer dienstig zyn, als de Zieke niet van een dun of teeringagtig gestel is.

11. Als de storting met een uitbreking der wateren, en hevige pyn op den grond des buiks verzeld is, word de tyd der Miskraam geoordeeld naby te zyn. In dit geval moet het gebruik der zamentrekkende middelen (m) nagelaaten worden. En naar maate de Miskraam natuurlyk of onnatuurlyk is, moet het Vroedwyf haar werk doen, als in geval van een natuurlyke of onnatuurlyke Geboorte, zynde dezelfde uit- en inwendige middelen, dienende om de Nageboorte (n) af te dryven, en de Kraamvloed (o) te bevorderen, in beide gevallen dienstig.

DER-

(h) Balsamica. (i) Mucilagines. (k) Tenesmus.
(l) Fluor Albus. (m) Adstringentia.
(n) Secundinæ. (o) Lochia.

DERDE AFDEELING.

[Z]iekten welke de Verlosfing verzellen.

NATUURLYKE GEBOORTE.

Een *Natuurlyke Geboorte* is die, welke komt omtrent veertig weeken na de bevrug-[ti]ng (a), niet verzeld met enige buitengewoone [of] ongewoone toevallen. Omfchryving.

2. Als de Vrugt allengskens groot word, [ver]aakt dezelve eindelyk, teffens met de nage-[b]orte, wateren enz., een merkelyke drukking [op] de opening der Lyfmoeder; welke, gevoegd [by] de vermeerderde ftribbelingen, of bewee-[gi]ng van het Kind, een ongemakkelykheid in [de] Moeder veroorzaakt, en een begeerte om [do]or de geboorte daar van bevryd te worden, [zy]nde nu gereed om voor den dag te komen. [Do]or de vermeerdering of geduurigheid van [d]eze oorzaaken, word het vlies, daar de Vrugt [m]ede omvangen is, eindelyk gebroken, wanneer [de] verzamelde wateren uitgaan, en de opening [de]r Lyfmoeder, met alle de inwendige deelen der [Sc]heede (b) glad en flap maaken, welke daar [door] des te gemakkelyker wyken voor de bewee-[gi]ng der Vrugt, en de vlaagen van de Moe-[de]r, of de geduurige herhaalde zamentrekkin-[ge]n der buikfpieren (c). Oorzaak.

 3. Om-

(a) Conceptio. (b) Vagina.
(c) Musculi Abdominales.

Kente-kenen.

3. Omtrent de zevende of agtſte maand n de bevrugting, maar zomtyds laater, word 'e een merkelyke beweeging der Vrugt gevoel in de Lyfmoeder, op welken tyd die gemeen lyk gekeerd word door de overwinnende zwaar te van haar hoofd, of nederwaards tuimelt me haar aangezigt naar de rug der Moeder.

De tekenen van het aannaderende uur de Verlosſing zyn, zakking, of platheid van he bovenſte deel des buiks, vallende de zwaart dan naar beneden; wederkeerende pynen in de buik, gelykende naar die van kolyk, en daa van alleen onderſcheiden door haare zitplaats als wordende in den arbeid alleen gevoeld om trent den grond des buiks. Deeze pynen ver meerderen ligtelyk, en keeren met tuſſchen poozen weder, beſlaande de plaats der lende nen zoo wel als den buik. Hier op ſchynt he aangezigt enigzints ontſteeken; de pols en d ademhaaling zyn ſnel en ongeregeld, en zom tyds is 'er dorſt, en heeſchheid der ſpraak by gelyk ook braaking en eene algemeene beeving maar inzonderheid in de beenen en dyën, e alle deeze toevallen vermeerderen allengsken naar maate de tyd der Verlosſing nadert, we ke gemeenelyk voorgegaan word door de on laſting van een dikagtige vogt, met bloed ge verfd, gemeenelyk de *Schyn* (d) genoemd; e gehouden als een zeker teeken van de ſchiely ke doorbreeking der vliezen, en uitgang de wateren. En nu zal de opening der Lyfmoede als men het onderzoekt, verwydert bevonde worden; kort daar na breeken de vliezen, d wateren loopen weg, en in geval van een na tuur

(d) Shews.

uurlyke geboorte, word de vrouw aanſtonds verloſt, met behoorlyke hulp.

4. Als 'er geen ongewoone toevallen gezien worden, kunnen wy eene veilige en ſpoedige Verlosſing voorzeggen; zynde het geheele werk gemeenelyk over in zes, of op zyn meeſt in agt uuren tyds, en dikwils in veel minder. Voortekenen.
't Is niet ongewoon de omkeering der Vrugt in de lyfmoeder verkeerdelyk te houden voor een toeval van den volgenden arbeid; en zomtyds zyn de wezentlyke arbeidpynen gehouden voor een toeval van Kolyk, waar van ze evenwel konnen onderſcheiden worden door de kentekenen (e) te voren voorgeſteld.

5. Als de Arbeidpynen in ſtaat zyn een koorts te verwekken, moet de levenswyze geenzins prikkelende, of bekwaam zyn om de ſnelheid des bloeds te vermeerderen. Geleyen, Hoendersop, en zagte balſemagtige voedzaame ſpyzen worden in dit geval meeſt goedgekeurd. Hoenders, Kalfsvleeſch, en diergelyke worden toegeſtaan, als 'er geen gevaar van Koorts is. Wyn, naar gelang verdund met water, kan gebruikt worden voor geduurige drank, enigen tyd voor en na de Verlosſing. In het uur zelve is het de gewoonte naar gelang een glas van zeker hartſterkend water (f) te geeven, 't welk geoordeeld word den Arbeid gemakkelyk te maaken. Het gebruik van verzagtende klyſteeren word vereiſcht in geval van hardlyvigheid, of daar de vuilighèden verzameld en verhard zyn in de darmen, zoo dat ze de baaring der Vrugt enigermate beletten. Maar deeze verſtopping moet, als het mogelyk is, voor de tyd der Levenswys.

(e) Diagnoſtica. (f) Aqua Cordialis.

Verlosſing weggenomen worden. 't Is ook gemeen, (om de baaring van het Kind te bevorderen, de deelen ſlap te maaken, en die zonder pyn te doen verwyderen, de ſcheede (g), en inwendige holligheid, met enige dienſtige zalf te beſmeeren.

Verlosſing hoe geſchied.

6. De Verlosſing geſchied op de volgende wyze. De Vrouw word gemakkelyk geplaatſt in een ſtoel, of liever te bed gelegd, met haar hoofd en borſten naar boven, en bekwaame ſtoffen onder haar, om de wateren te ontvangen. Het Vroedwyf, haar vinger van tyd tot tyd in de Lyfmoeder brengende, en de verſcheidene toevallen met malkander vergelykende, en inzonderheid als de Schyn gezien word, leert dat haar hulp nodig is. Zy beſmeert dan haar vingers, en brengt eerſt de eene, en dan de andere in de Lyfmoeder, tot dat eindelyk de geheele hand ingang vind, waar mede zy, de vliezen nu gebrooken zynde, het hoofd des Kinds vaſt houd, 't welk in eene natuurlyke geſtalte naar beneden ligt, met het aangezigt naar de rug der moeder, zynde de armen ook uitgeſtrekt, en evenwydig liggende met de zyden. En nu tragt ze het door zagte middelen langzaam uit te haalen, in de geſtalte daar ze het in vind; terwyl de Moeder ondertuſſchen haare vlaagen regelt, en haaren adem beſtiert zoo dat ze de werking helpt, welke gemeenelyk vaardig en gemakkelyk is, ten zy de deelen naauw zyn, en het hoofd des Kinds groot is. Als het Kind gevorderd is zoo ver als de oren, houd het Vroedwyf beide de zyden van het hoofd vaſt met haare handen,

(g) Vagina.

den, en trekt het allengskens voorwaarts tot de schouders, die dikwils een merkelyke hinderpaal zyn. En als het Kind lang in dien staat blyft, is 'er groot gevaar van verwurging. Als de schouders eens doorgegaan zyn, volgen de andere deelen gemeenelyk zonder veel moejelykheid, uitgezondert de heupen. Als het Kind geheel uitgehaald is, is het volgende dat voor den dag moet komen, de Moederkoek (h) of Nageboorte (i), gelyk het genoemd word, ten welken einde de Navelstreng (k) zagtelyk naar voren moet getrokken worden, en daar op zal de Moerkoek of Nageboorte volgen. Men moet hier zeer zorgvuldig zyn, dat 'er geen geweld gedaan word in de Navelstreng te sterk te trekken, uit vrees dat de moederkoek mogt vast zitten aan de lyfmoeder, waar van ze in dat geval op eene zeer zagte wyze afgescheiden moet worden, maar zoo, dat geen deel daar van word agtergelaaten, 't welk de oorzaak zou worden van stuiptrekkingen (l), sterke storting, en zelfs de dood. Na de geheele uithaaling der Vrugt, word die ten eenemaal van de moeder afgescheiden, door de navelstreng geheel af te snyden; zorg zynde gedraagen voor het Kind, terwyl de moederkoek word uitgehaald, welke in natuurlyke geboorten gemeenelyk geheel, en met merkelyk gemak voor den dag komt.

7. De Navelstreng word op de volgende wyze afgesneeden. Als de langte van omtrent een vierendeel els is uitgehaald, met het weghaalen der nageboorte, word 'er verscheiden maa- *Manier om de Navelstreng af te snyden.*

G 4

(h) Placenta. (i) Secundinæ.
(k) Funis Umbilicalis. (l) Convulsio.

maalen een wasſche draad rontom gewonden, ter langte van twee of drie duimen van de navel des kinds, en wederom op den afſtand van omtrent twee duimen van de eerſte band, naar de moeder toe; dan word de ſtreng geheel afgeſneeden met een ſchaar, tuſſchen de twee banden, en dat deel daar van, 't welk aan de moeder behoort, zorgvuldig in de lyfmoeder gebragt; dat aan het kind behoort, zorgvuldig gelegd tuſſchen twee kuſſens, en gewend naar de kolk der maag, of naar dat de gewoonte is, wordende de ſtreng eerſt opgerold in een fyne linnen doek, en vaſtgehouden met een zwagtel of navelband. Men moet zorgvuldig oppaſſen, dat men de draad niet te vaſt bind, uit vrees van de ſtreng in dat deel af te ſnyden, waar uit eene doodelyke bloedſtorting (m) volgen kan, en insgelyks uit vrees van zulk een bloedſtorting moet men het niet te los binden. Zulk eene bloedſtorting is zomtyds gekomen verſcheiden dagen na de geboorte van het Kind, hoewel dat deel der navelſtreng, 't welk daar aan vaſt gelaaten is, gemeenelyk verrot, en van zelfs afvalt in den tyd van negen of tien dagen. Na dat de verrotte ſtreng dus is afgevallen, blyft de navel gemeenelyk enigen tyd zwak. Als dit hinderlyk is, is het dienſtig op het deel te leggen een zagte drukdoek in warme melk gedoopt, maar als ze een kwaade kouleur ſchynt te hebben, moet een weinig brandewyn met de opgelegde melk gemengd worden. In geval van verzweering (n) of merkelyke vogtigheid van het deel, moet het verbonden worden met *Ung. Deſiccat. Rubr.* of *Diapomph.*

8 Na

(m) Hæmorrhagia. (n) Suppuratio.

Wat 'er te doen is na de Verlosſing.

8. Na de Verlosſing van een kind, moet zy, die het werk van Vroedvrouw verrigt, verzekert zyn dat 'er niet iet anders agter blyft, eer de Moeder te bed word gelegd; wordende een dwaaling of verzuim van dit byzondere gevolgd door een hevige, en zomtyds doodelyke, ſtorting. In geval van flaauwte, geduurende den tyd der verlosſing, moet de baarende onderſteund worden door hartſterkende middelen (o), en inzonderheid door vlugtige geeſten of zouten, dikwils aan den neus gebragt; want deeze kunnen door haare prikkelende deeltjes helpen om de vlaagen te bevorderen, en de Vrugt uit te ſluiten, op den zelfden tyd dat ze in andere opzigten ook dienſtig zyn. Als het geheele werk over is, moet de Vrouw, als ze behandeld is, ſchielyk in een warm bed gelegd, en een dienſtig hartſterkend middel, of warme wyn haar gegeeven worden; ook moet 'er een Kompres warm op de Lyfmoeder gelegd worden, om de kraamvloed (p) te bevorderen, en twee- of driemaal in een uur, of als 'er gelegenheid zal zyn, vernieuwd worden. Tot het zelfde einde is men insgelyks gewoon een breed dubbelt gevouwen linnen laken, eerſt warm gemaakt, rontom den buik te leggen; welke ook, als 'er gelegenheid is, nu en dan zagtelyk met een warme hand mag gedrukt worden. Aanſtonds na dat de Vrouw bedaard, of een weinig by haar zelve gekomen is, is het de gewoonte haar te geeven een vierendeel loots of meer *Sperma Ceti*, gemengd met een gelyke hoeveelheid van Veneetſche Theriakel, of als de Zieke het be-

(o) Cordialia. (p) Lochia.

koftigen kan, een vierendeel loots *Confect. Alkerm.*, alle vyf of zes uuren, fpoelende dat door met een weinig warme wyn of diergelyke. Deeze manier is goed voor de ryken, maar de volgende is veel goedkooper, en mogelyk even dienftig.

℞. *Ol. Amygd. Dulc. rec. extr. unc* ij. *Syr. Capill. Ven. unc* j. *Laud. Liquid. gtt.* xxx. *m.* om 'er zomtyds één lepel vol van te neemen. Of

℞. *Aq. Puleg.* ℥ ß. *Bryon. Comp. unc* iv. *Syr. Artemif. unc* j. ß. *m. f. Julap.*, om 'er, alle vier of vyf uuren, drie lepels van te gebruiken. Het volgende is een wonderlyk hartfterkend of ruftmiddel (q), zynde door eene lange ondervinding, in het tegenwoordig geval goedgekeurd:

℞. *Aq. Puleg. Rutæ. aã unc* iij. *Hyfter. unc* ij. *Syr. de Mecon. dr.* vj. *Artemif. unc* ß. *Tinct. Caftor. dr.* iij. *Laud. Liq. Syd. fcr.* ij. *m.*, om 'er aanftonds na de baaring zes lepels van te neemen, en daar na de gift naar vereifch van zaaken te herhaalen.

Levens-wyze na de verloffing.

9. In de twee eerfte dagen na de verloffing, moet de vrouw wat fpaarzaam in haar fpys zyn, welke voornamelyk vogtig moet zyn en beftaan uit broodnat (r), gerftenwater met wyn, enz. Hoendernat of geleyen mogen vryelyk gedronken worden, en ook nu en dan een warme kop gemeene kandeel met witte wyn. Dat geregt word gezegd wonderlyk te zyn, om de kraamvloed (s) te bevorderen, welke door alle middelen moet aangemoedigd worden; zynde de opftopping daar van in ftaat ftuiptrekkingen (t), beeving, en andere zenuw-

ziek-

(q) Paregoricum. (r) Panada. (s) Lochia. (t) Convulfio.

ziekten te veroorzaaken. Omtrent drie of vier dagen na de verlossing kan de kraamvrouw toegestaan worden het gebruik van gekookte hoenders of kalfsvleesch, als 'er geen gevaar van koorts is; en als de eetlust dient, of het gestel het vereischt, kan lams of rundvleesch, na deezen tyd, met matigheid gebruikt worden; en de gemeene wyze daar van is dat weder by trappen in te voeren.

10. De rust en slaap moeten voor een' merkelyken tyd na de verlossing worden ingevolgd; maar indien die door pyn, vermoeidheid, of andere hevige toevallen, niet natuurlyk kan verkreegen worden; moeten wy die door konstige middelen tragten te bevorderen. Ten welken einde dienstig kan zyn de volgende drank naar gelang te geeven.

℞. *Aq. Cinnam. ten. Puleg. aā unc* j. *Hyster. dr.* vj. *Laud. Liq. Tinct. Castor. Sal. Volat. Ol. aā gtt.* xv. *m. f. haustus*, naar vereisch van zaaken te gebruiken.

De geregelde vloeijing der kraamvloed moet, den geheelen tyd door, bevorderd worden door eene behoorlyke gestalte des lighaams, leggende met het hoofd en den buik opgeheven, enz. En als de kraamvrouw zeer hardlyvig is in de twee eerste weeken van haar leggen, zal het dienstig zyn nu en dan een klysteer te geeven van melk en zuiker, gekookt met enige windbreekende zaaden (v), enz. 't welk beter zal helpen en minder gevaarlyk zyn, dan buikzuiverende of losmaakende middelen door den mond gegeeven. Maar naderhand, als 'er gelegenheid is, kan men veilig gebruiken ver-

zag-

(v) Semina Carminativa.

zagtende middelen, als gestoofde pruimen, manna, cassia of diergelyke. De hartstogten moeten, geduurende den geheelen tyd, voorzigtig geregeld worden, tot een volkomen maand na de verlossing. De lugt moet in de plaats ingelaaten of uitgesloten worden, naar maate der hitte van het weder, gesteltenis der kraamvrouw, haare ziekte, flaauwte, of diergelyke. Maar men kan niet te veel zorg draagen om te beletten dat ze koude vat, inzonderheid geduurende de eerste week, door het gebruik van vogtig linnen *, koude vogten, of enig deel van het lighaam, inzonderheid den buik, enz. aan de open lugt bloot te stellen, 't welk zomtyds eene schielyke opstopping der kraamvloed (x) veroorzaakende, de kraamvrouw in een dreigend levensgevaar werpt. Als

(x) Lochia.

* Het gevaar, waar voor de Kraamvrouwen, door koude vatten, bloot staan, is oorzaak geweest, dat men haar uitdrukkelyk verboden heeft, haar vuil linnen met schoon te verwisselen. En in zommige plaatzen word nog zorg gedraagen, dat dit verbod stand grypt. Maar men benadeelt de Kraamvrouwen daar door even zeer, als met haar schielyk te doen koude vatten: dewyl ze door het ongemak der onreinigheid, en den stank der kraamvloed, negen dagen lang (want dien tyd heeft men bepaald, eer ze verschoond mogen worden) aan nieuwe ziekten onderhevig worden: behalven dat die haar oppassen, ook niet buiten gevaar zyn, om in de beslooten, warme, stinkende kraamvertrekken, enig ongemak te krygen. Weshalven deeze gewoonte, overal, daar ze nog plaats heeft, behoort afgeschaft te worden. Men kan aan de Kraamvrouwen wel schoon linnen geeven, zonder haar te doen koude vatten. En elk ziet, dat zy daar door veel verkwikking en gemak krygen, 't welk zy anders ontbeeren moeten. Ook kan deeze zelfde regel op andere ziekten, waarin men het verschoonen verboden heeft, naar eisch van omstandigheden toegepast worden.

Als geene byzondere toevallen het tegendeel gebieden, mag de Kraamvrouw omtrent een week na haare verlosfing zig opregten, en voor een uur of twee opzitten, als haare kragten het toelaaten. Maar dit kan zoo fchielyk niet lukken by zommige vrouwen van teere en zwakke geftellen. In geval van flaauwte of groote zwakheid, kunnen de volgende droppels dienftig zyn; zynde naar gelang genomen met een glas warme wyn, of diergelyke:

℞. *Sal. Volat. Ol. dr.* iij. *Tinct. Caftor. Croci. Sp. Lavend. Comp. aā dr.* j. *m.*, om veertig droppels te neemen voor een gift en zomtyds te herhaalen.

De kraamvloed duurt gemeenelyk den tyd van dertig dagen; geduurende welken tyd het onder ons de gewoonte is de kraamvrouw binnen de deur, en voornamelyk in haar bed te houden; maar zommige byzondere fterke geftellen kunnen gemakkelyk ontflagen worden van de ftrengheid deezer gewoonte, en het waagen buiten de deur te komen, in zeven of agt dagen na de verlosfing, wanneer de kraamvloed nog op het beft is, 't welk haar evenwel aan zeer groot gevaar bloot ftelt. Na de verdwyning der kraamvloed is het de gewoonte *, dat de

* Men zou kunnen twyffelen, of deeze gewoonte op reden gegrond is: ten zy men dagt, dat 'er na de kraam enige onzuiverheid was overgebleeven, waar van men de vrouwen op deeze wyze behoorde te ontlaften. Maar dit, indien het al gebeurt, is zekerlyk niet algemeen: en wanneer het gefchied, is deeze onzuiverheid niet aan het ophouden der kraamvloed toe te fchryven, 't welk nogtans eniglyk grond tot deeze gewoonte fchynt gegeeven te hebben. Beft is het, zoo wel in de behandeling der Kraamvrouwen, als in andere gevallen, zig aan geene gewoonte te verbinden; maar de manier van geneezing naar de byzondere omftandigheden te fchikken.

de vrouw een zagt purgeermiddel (y) of twee neemt, eer zy haar kamer verlaat.

Het volgende is in dit geval een dienſtig voorſchrift:

℞. *Fol. Senn. dr.* ij. *Sem. Fœnic. Dulc. Rhabarb. aã ſcr.* ij. *Sal. Tartar. gr.* xij. *Infunde in Aq. Rutæ. q. ſ. Colat. unc* ij. ß. *adde Syr. de Spin. Cervin. Roſar. Solut. aã unc* ß. *Tinct. Caſtor. ſcr.* ij. *Sp. Nitr. Dulc. gtt.* xx. *m. f. potio*, 's morgens te neemen met een goede levenswys, en twee- of driemaal te herhaalen naar gelegenheid.

In geval van vliegende pynen.

11. Als de vrouw, geduurende haar maand, aangetaſt is met vliegende pynen, gelyk niet ongewoon komt van koude te vatten, enz. is het dienſtig een zagt zweetmiddel (z) te geeven, op volgende wyze.

℞. *Theriac. Androm. ſcr.* ij. *Lap. Contraj. Antimon. Diaphor. aã gr.* xv. *Syr. de Mecon. q. ſ. f. bolus*, tegen den nagt te neemen, en 'er de volgende drank boven op te drinken:

℞. *Aq. Lact. Alex. Puleg. aã unc* j. *Theriac. dr.* vj. *Syr. Croci. unc* ß. *Sal. Volat. Ol. dr.* j. *m. f. hauſtus.*

Als deeze bolus en drank, twee- of driemaal naar gelegenheid herhaald, de pynen niet weg neemen, kan de Zieke, als ze buiten de deur komt, gebruik maaken van een bad.

Manier om het nieuw geboren kind te behandelen.

12. Wy moeten nu vervolgens overweegen op wat wyze het kind moet behandeld worden, na dat het van de moeder is afgeſcheiden. En eerſt een bekwaam linnen laken en warme flenel bezorgd zynde om het te ontvangen, moet het daar in gelegd en aanſtonds by het vuur gebragt, en warm gehouden worden, terwyl het

(y) Catarthicum. (z) Diaphoreticum.

het Vroedwyf het overige van haar dienſt aan de moeder verrigt. Maar als de nageboorte (a) lang weg blyft, zal het dienſtig zyn in den tuſſchentyd het kind zagtjes te waſſchen, met een zagte linnen doek, gedoopt in warm water, of liever dun bier en ongezouten boter, om de ruidigheid weg te neemen Als het kind te zwak ſchynt, kan het dienſtig zyn, na dat het wel gewaſſchen en gedroogd is, het zagtjes te vryven met een weinig warme wyn, of brandewyn verdund met water. Na dat het gebakerd is, is men gewoon het te geeven een weinig verſche boter en zuiker, 't welk gemeenelyk een braakmiddel (b) wordende, veel ſlym, die gelegen was omtrent de maag, longepyp (c) enz., ophaalt, en naderhand nederwaarts gaande, het *Meconium*, of zwarte drekkige ſtof uit de darmen uitzuivert. Zoo lang als deeze zwarte ſtof blyft uitgeloosd worden, geeven zy het kind gemeenelyk twee- of driemaal daags, een theelepel vol *Ol. Amygd. Dulc. Syr. Violar. aã*, of anders *Syr. Fl. Perſicor.* of *Syr. Roſar. Solut.* alleen. Maar als zy het onderhevig of geneigd vinden om trekkingen of ſtuipen (d) te hebben, is men gewoon het nu en dan te geeven een weinig *Corall. Rubr. ppt. Pulv. de Guttet aã*, gemengd tot een dunne konſerf met *Syr. Pœon. Simpl.* Na het geeven van zuiker en boter word het kind gemeenelyk te ſlaapen gelegd; en na dat het ontwaakt is, verſcheidenlyk behandeld, volgens de byzondere inbeelding der goede vrouwen, en zelden zonder een weinig bygeloovigheid. 'tKan dienſtig zyn,

(a) Placenta. (b) Emeticum.
(c) Larynx. (d) Convulſio.

zyn, als het mogelyk is, de volgende rege[l] in de behandeling van een hartig jonggebore[n] kind waar te neemen. 1. Het niet te geeve[n] brandewyn, jenever, anyszaadwater, of die[r]gelyke heete harfterkende middelen (e), 't z[y] alleen of gemengd met zyn waterpap; en niet[s] dat kan ftremmen of ftrydig zyn met zyn melk ſpys. 2. Geen vleeſch, nog vet ſpek, dat zo[o] voorgeſtaan word van enige al te malle minne moeders, nog wyn in enige hoeveelheid ka[n] toegeſtaan worden, ten minſten binnen ee[n] maand, om dat het kind in de lyfmoeder zo[o] niet gevoed is. Daar moet geen zuur met he[t] voedzel gemengd worden, en het kind moet i[n] eene reis niet te veel opgepropt, maar lieve[r] allengskens en dikwils gevoed worden. 3. He[t] kind moet liggen met zyn hoofd merkelyk op[ge]geheven, op dat de ſlym, waar van jonge kin[]ders overvloejen, des te gereeder mag uitge[]loosd, en de verſtikking voorgekomen worde[n]. De ſchielyke dood van jonge kinderen is waa[r]ſchynelyk dikwils aan het verzuim van dit voo[r]behoedzel toe te ſchryven.

ZIEKTEN WELKE DE MOEJELYK[E] BAARINGEN VERZELLEN.

Om-ſchry-ving en Oor-zaak.

1. De Moejelyke Baaringen zyn die, waari[n] de vrouw lang blyft in de pynen van de[n] arbeid, zonder verloſt te worden.

Dit geval kan voortkomen van eene ong[e]woone naauwheid der wegen; gelyk niet ze[l]den gebeurt in zeer jonge of oude vrouwen die nooit te voren gekraamd hebben; gely[k]

oo

(e) Cordialia.

ook in zulke die van een droog en teeringagtig gestel zyn. Zomtyds breeken ook de vliezen lang voor den tyd der verlossing en de wateren ontbreeken, die de deelen glad en slap zouden maaken, om eene gemakkelyke uitsluiting der vrugt te bezorgen. En deeze vliezen zomtyds weder te dik of te sterk zynde, willen op haar tyd niet breeken, of als de tyd der verlossing op handen is. Daar kan ook een groote zwakheid zyn aan de zyde der moeder, die haare vlaagen kragteloos maakt: en diergelyke zwakheid aan de zyde van het kind, zal de uitwerking van deszelfs beweegingen verminderen. By deeze oorzaaken kunnen gevoegd worden aambeien (a), stuiptrekkingen (b), en eene groote ophooping der vuiligheden in de darmen, buikloop (c), roodeloop (d), waterzugt (e), gezwellen, verzweeringen (f), enz. in de lyfmoeder, of omleggende deelen; een verslapping (g) der lyfmoeder, grootte van het kind, tweelingen, ontydige storting, verdraajing der wegen, een dood kind, enz.

2. Als het kind dood is in de lyfmoeder, zal de vrouw deszelfs gewoone beweeging niet gevoelen, waarschynelyk een merkelyken tyd voor de verlossing. Haar pynen en vlaagen zullen insgelyks zwak en flaauw zyn, en van binnen geheel niet bevorderd of voortgezet worden; en als de wateren breeken, zullen 'er geen waarschynelyke tekens eener spoedige verlossing zyn. De moeder zig omkeerende, zal insgelyks duidelyk bevinden, dat het kind van

Kentekenen.

(a) Haemorrhoides. (b) Convulsio.
(c) Diarrhoea. (d) Dysenteria.
(e) Hydrops. (f) Ulcus. (g) Relaxatio.

van de eene zyde naar de andere valt, als het dood in haar is, en blyft gelyk een zwaar gewigt aan die kant, naar welke ze gekeerd is. En als het onderzogt word, zal zy, die het werk van een vroedvrouw verrigt, het gebrek van beweeging in de vrugt, en derzelver rottige reuk, als ze bedorven is, gewaar worden. De houding der moeder kan insgelyks aanwyzen de dood van het kind; vertoonende zig haare oogen hol en ingezonken; haar aangezigt bleek en ongedaan; en indien het reeds enigen tyd is dood geweest, zullen haare borsten slap worden, en een etteragtige verrotte stof uit haar lyfmoeder uitloopen. Voeg by dit alles, dat als de nageboorte (h) voor de vrugt word uitgeslooten, het voor een zeker teken gehouden word dat dezelve dood is. Het vermoeden zal bevestigd worden, als de vrouw niet gekomen is buiten de rekening; als ze enig uitwendig ongeluk, geduurende den tyd van haar zwangerheid, gekreegen heeft. Als ze ongezond is, of zeer besmet met de Venusziekte; als 'er geen klopping kan gevoeld worden in de navelstreng; als de naaden (i) van des kinds hoofd geslooten, of de beenen dwars over malkander geschooven zyn; en eindelyk, als de vrouw stuiptrekkingen (k) heeft, en de ziekte verzeld is met storting, flaauwte, enz.

Men kan vermoeden dat 'er tweelingen zyn, als, na dat de vrouw van een kind verlost is, de pynen, storting, en opzwelling der buik blyven duuren; maar die zaak kan door onderzoek buiten alle uitzondering gebragt worden.

Wy

(h) *Secundinae.* (i) *Sutura.* (k) *Convulsio.*

Wy kunnen gissen dat de vliezen, daar het kind in beslooten is, te sterk zyn, als de vrouw gekomen is boven haar volkomen tyd, en enige uuren in arbeid blyft; als de pynen en vlaagen sterk en geregeld genoeg geweest zyn; als de gestalte van het kind natuurlyk is, als de vergadering der wateren, gelyk het gemeenelyk genoemd word, dat is hunne stooting naar buiten, tusschen het hoofd van het kind, en de vliezen, langer geduurd heeft dan gewoonelyk, eer ze wegvloeiden; en eindelyk, als men de vliezen door aanraaking onderzoekende, die van eene ongewoone dikte schynen.

3. Als de vrouw werkelyk in arbeid blyft een tyd van vier of vyf dagen, word de zieke voor gevaarlyk gehouden. Als het kind wezendlyk dood is, verminderen of verdwynen de pynen; en de vrouw valt in stuiptrekkingen of een slaapziekte (l). Als 'er een hevige storting is, en geen uitzigt van een spoedige verlossing, is de vrouw in groot gevaar van haar leven. In 't algemeen, alle gevallen van dit zoort zyn gevaarlyk met opzigt op de hevigheid der toevallen, en derzelve duuring, vergeleeken met de gesteltenis der Zieke. Voortekenen.

4. In de moejelykste en gevaarlykste arbeid moet men groote zorg draagen om de geesten der vrouw aan te moedigen en op te beuren: een tegenstrydige behandeling, of verzuim daar van, kan van een zeer doodelyk gevolg worden. In andere opzigten moet de levenswyze geschikt worden naar de oorzaak, gestel, en byzondere toevallen die zig vertoonen. Levenswys.

(l) Lethargus.

Geneezing in geval van enge wegen.

5. Als de geboorte vertraagd word door eene byzondere of algemeene engheid der wegen, moeten 'er gladmaakende spyzen voorgeschreeven worden, bestaande uit geleyen of zoppen, bereid met balzemagtige of smeerige ingrediënten, als Heemswortel, Arabische gom, enz. De darmen moeten, in geval van groote hardlyvigheid, aanstonds ontlast worden van haare vuiligheden, door verzagtende klysteeren naar gelang herhaald: en een weinig voor 't verwagte uur, zal het dienstig zyn spek te gebruiken, by wyze van zalf, of vryelyk de volgende smeering:

℞. *Ung. Dialth.* *unc* j. *Ol. Amygd. Dulc. Lilior. Alb.* *aā unc* j. ß. *m. f. Linimentum*, om 'er de uit- en inwendige schamelheid met eene losse hand, twee- of driemaal daags, mede te besmeeren.

'tZal hier ook dienstig zyn, nu en dan inwendig te geeven een vierendeel loots *Sperma Ceti*, teffens met de zoppen of andere vogten, of tot het zelfde einde.

℞. *Ol. Amygd. Dulc. unc* j. *Syr. Artemis. unc* ß. *m. f. haustus*, naar vereisch van zaaken te herhaalen.

De middelen, gebruikt voor het breeken der wateren, moeten niet van te sterken aart zyn, op dat ze, door eene ontydige uitloozing daar van, de verlossing niet vertraagen zouden.

Als de wegen, niet tegenstaande het gebruik van deeze middelen, nog te gesloten blyven, moet men zyn toevlugt neemen tot een dienstig werktuig, gemaakt om de opening der lyfmoeder allengskens te openen en te verwyderen, tot dat de uitsluiting der vrugt bezorgd is.

6. Als

6. Als de wateren ontydig wegloopen, of lang eer de tyd der verlosfing nadert, zal het dienftig zyn de deelen te befmeeren en te verzagten, door een uitwendig gebruik van verzagtende oliën of zalven, verfche boter, fpek of diergelyke; en belangende de inwendige middelen, geeft men dezelfde die dienftig zyn in geval van zwakheid aan de zyde der moeder. Het kan insgelyks van merkelyken dienft zyn, dikwils in de lyfmoeder te fpuiten, een behoorlyke hoeveelheid van warme zoete amandelolie; terwyl de vlaagen in den tusfchen-tyd aangemoedigd worden door alle hulp der konft, die men de Vrouw verfchaffen kan, als door het regelen der borft in de inademing, hevige beweegingen van het middelrif (m) en buikfpieren (n), niezen, rekken enz. maar als dit geval verzeld is met een fterke ftorting of ftuiptrekkingen (o), moeten wy aanftonds voortgaan tot het uithaalen der vrugt, ter behoudenis beide van het kind en de moeder. Het ontydig wegloopen der wateren.

7. Als men weet dat de arbeid vertraagd word door eene dikheid der vliezen, die de Vrugt befluiten, zoo dat ze op de behoorlyke tyd niet breeken; 't welk geleerd kan worden door de verzameling en lang aanhoudende ftooting der wateren, moeten wy voortgaan als in geval van zwakheid of gebrek van kragten in de moeder, met de bygevoegde hulp van zulke byzondere beweegingen, als ftrekken om de Verlosfing te bevorderen, gelyk wandelen enz. maar als ze nog hardnekkig ongebrooken blyven, en de ziekte wanhoopig is, kan men die fcheu- Dikheid der Vliezen.

(m) Diaphragma. (n) Musculi Abdominales.
(o) Convulfio.

ſcheuren, of liever voorzigtig met een ſe
mesje doorſnyden, met een kruiswyze op
ning, om een vrye doortogt te maaken vo
het kind.

Als het kind groot is.

8. Als het Kind groot is, of waterzugtig
enig byzonder deel, of als de Vrouw in arbe
is met een groote zwakheid, of genoegzaan
kragten ontbreekt om haare vlaagen op te be
ren of te onderhouden, moet ze nu en d
een glas warme wyn drinken, welke hier o
met voordeel met ſpeceryen kan geſtookt wo
den. In dit geval kan een glas kaneel of a
der hartſterkend water (p) met een goeden u
ſlag bezogt worden. Zommige goede Vro
wen geeven, als de uitſluiting der vrugt do
zwakheid ſchynt vertraagd te worden, omtre
een ſcrupel poejer van *Dictamn. Cret.* in ee
dronk Poley-water (q), en herhaalen de gi
naar gelegenheid. Andere trekken de blad
in wyn tot het zelfde einde, of gebruiken d
teffens met de gemeene ſpeceryen in brand
wyn enz. En deeze manier word dikwils g
zien van goed gevolg te zyn. 't Is hier g
meen by zommigen, maar hoe redelyk het i
is het geſchil niet, te geeven *La'. de Goa. Pul
e Chel. Canc. Comp. Beſoar. &c.* in groote gifte
welke zy naar gelang herhaalen; en ande
wederom, die met bygeloovige Vrouwen or
gaan, raaden het draagen van een Zeilſteen
Arendſteen, menſchen Bekkeneel, of dierg
lyke, en dit is zomtyds tot groote verligtin
der Zieke. Maar als zulke hulpmiddelen ni
hoog gewaardeerd worden, kan het volgend
met voordeel in de plaats gegeeven worden.

℞. *Troc*

(p) Aqua. Cordialis. (q) Aqua Pulegii.

℞. *Troch. de Myrrh. Borac. aā ſcr.* j. *Syr. de Artemiſ. unc* ß. *Aq. Hyſter. Puleg. aā unc* j. *Tinct. Caſtor. dr.* j. *Sp. CC. per ſe gtt.* xx. *m. f. Haustus* om de drie of vier uuren te herhaalen.

Of

℞. *Pulv. Myrrh. ſcr.* ß. *Croci Opt. Caſtor. Ruſſ. Sal. volat. CC. aā gr.* vj. *Troch. de Carab. ſcr.* j. *Syr. Atripl. Olid. q. ſ. f. Bolus*, naar vereiſch van zaaken te gebruiken, en 'er de volgende drank boven op te drinken.

℞. *Aq. Rutæ unc* ij. *Stephan. unc* j. *Syr. Croci. unc* ß. *Sp. Sal Ammon. Succinat. gtt.* xxx. *m. f. Hauſtus.*

Als poejers aangenaamer zyn,

℞. *Pulv. Myrrh. dr.* j. *Caſtor. Croci aā gr.* xv. *Ol. Cinnam. gtt.* iij. *m. f. Pulv. in Chart.* iij. *dividend.*, om 'er alle vier of vyf uuren één van te neemen, met vyf lepels van de volgende drank.

℞. *Aq. Ceraſ. Nig. Puleg. Rutæ aā unc* iij. *Cinnam. Fort. Stephan. aā unc.* ij. *Syr. e Cort. Citr. unc.* j. *Sp. Lavend. Comp. dr.* ij. *m. f. Julap.*

Of

℞. *Pulv. Fol. Dictamn. Cret. Cinnam. Troch. de Myrrh. Rad. Valer. aā dr.* ß. *Ol. Nuc. Moſch. gtt.* iij. *m. f. Pulv. Chart.* iij. om 'er naar vereiſch van te neemen, met vier lepels van de volgende drank.

℞. *Aq. Ceraſ. Nig. Cinnam. Ten. Puleg. Hyſter. aā unc* ij. *Sp. CC. Sal Volat. Ol. aā dr.* ß *Sacch. Albiſſ. q. ſ. m. f. Julap.* om 'er ook zomtyds vier lepels van te gebruiken.

Als deeze of diergelyke middelen niet helpen, kunnen 'er dienſtige niesmiddelen (r) naar

(r) Sternutatoria.

naar gelang gegeeven worden, of zelfs een braakmiddel (s) van *Ipecacuanna*, ten zy stuiptrekkende beweegingen (t), of hevige storting dat verbieden. Na de uitsluiting der vrugt, kunnen de volgende droppels voor enige dagen in gebruik blyven.

℞. *Tinct. Castor. dr.* ij. *Sal Volat. Ol: Sp. CC. Tinct. Croci. aā dr.* j. *m.* om 'er zomtyds dertig droppels van te gebruiken met een dronk witte Lisbonsche wyn.

Aambeien. 9. Als de Aambeien (v) door haare opzwelling en pyn, enig belet mogten maaken voor de verlossing, kan het niet ondienstig zyn door het gebruik van Bloedzuigers (x) de vaten te ontlasten, en 'er een merkelyke hoeveelheid van het stilstaande bloed uit te haalen. Het aangetaste deel kan ook dikwils gebett worden met warme melk, of als de Zieke hardlyvig is, kan 'er een verzagtende klysteer ingespooten worden, bestaande uit amandelolie, melk, suiker, en diergelyke. Daar na kunnen verzagtende smeeringen op het deel gebruikt worden, zorg zynde gedraagen dat niets, van een kwaade reuk of in staat om schadelyke uitvloeizels te geeven, kome in derzelver zamenstelling, uit vrees dat ze het kind zouden kwaad doen. In andere opzigten kan de Ziekte behandeld worden als gemeene Aambeien op de wyze te voren gemeld. Zie pag. 84. enz.

Hardlyvigheid. 10. Als 'er een merkelyke verzameling en verharding der vuiligheden in de darmen is, waar door de wegen der lyfmoeder vernaauwd worden, moet de ontlasting derzelve bezogt worden door een herhaald gebruik van verzagten-

(s) Emeticum. (t) Motus Convulsivus.
(v) Hæmorrhoides. (x) Hirudines.

tende klysteeren; of als men vermoed, dat enig ongemak de gestalte verzellen zal, die vereischt word om een middel in die gedaante gemakkelyk te ontvangen, kan een zagte Zetpil (y), gelyk konfyte violetten enz., in derzelver plaats gebruikt worden.

11. Als een sterke Buikloop (z) of Roodeloop (a) de Zieke verzwakt, en de uitsluiting der vrugt verhindert, moet men dezelve aanstonds stoppen, of de geneezing bezoeken op de volgende wyze. Buikloop of Roodeloop.

℞. *Aq. Cinnam. Ten. Ceras. Nig. Cinnam. Fort.* *aā unc* ij. *Pulv. Rhabarb. Torref. Confect. Fracast.* *Sine Mell. Corall. Rubr. ppt. Cretae Alb. aā dr.* ij. *Terr. Japon. dr.* j. *Sp. Menth. Lavend. Comp. aā dr.* ij. *f. Mixtura*, om 'er, na elke dunne of bloedige afgang, twee of drie lepels van te neemen, de vles eerst geschud zynde.

En om de Zieke te versterken, moet 'er gereed zyn iets als de volgende drank, om 'er tusschen tyden van te drinken, naar maate 'er gelegenheid zyn zal.

℞. *Aq. Cinnam. Ten. unc* iv. *Mirab. Stephan.* *aā unc* ij. *Margarit. ppt. dr.* ij. *Sp. Menth. Croci Sal. Volat. Ol. aā dr.* j. *m. f. Julap.* om 'er in flaauwte vier lepels van te neemen.

In andere opzigten moet de geneezing van deeze toevallen bezogt worden op de wyze te voren geleerd, behoorlyke opmerking genoomen zynde op de byzondere omstandigheid der Zieke. Zie I. Deel. pag. 195. enz. 319. enz.

12. Als het kind werkelyk dood is en de pynen der vrouw verminderen of verdwynen, en de vlaagen niet meer wederkomen, kan het dien- Als het kind dood is.

(y) Suppositorium. (z) Diarrhoea. (a) Dysenteria.

dienstig zyn zulke middelen te gebruiken, als voorgeschreeven zyn in geval van zwakheid aan de zyde der moeder. Als deeze de gewenschte uitwerking niet hebben, en het water reeds gebroken is, terwyl de Zieke nog genoegzaame kragten blyft houden, kan een braakmiddel (b) van *Ipecacuanna* met voordeel gegeeven worden. Maar als de vrouw geen kragt heeft, en 'er veel tyd vergeefs is doorgebragt; als 'er een merkelyke storting, stuiptrekkingen (c), of andere gevaarlyke toevallen zyn, moet de uithaaling van het kind aanstonds bezogt worden, 't zy door de handen, of door werktuigen.

In geval van Tweelingen.

§. 13. In geval van Tweelingen verschilt de vereischte behandeling niet wezentlyk van de gemeene: zorg zynde gedraagen dat geen derzelven onopgemerkt in de lyfmoeder gelaaten word, en om te vermyden hunne draajing of verwarring met malkander inde verlossing, waar door de uiterlyke leden van die, welke geschikt is om laatst voor den dag te komen, ligt verkeerdelyk konnen genomen worden voor die van de andere. Zulk een misslag kan van een doodelyk gevolg worden, beide voor de tweelingen en voor de moeder. Om dit te vermyden, moet het Vroedwyf, hebbende eerst uitgehaald het hoofd en de schouders van het eene, haare hand zagtjes laaten glyen onder zyne okfels en die aanstonds voortbrengen. Het gebeurt dikwils, dat in geval van tweelingen, na dat een daar van natuurlyk verlost is, de ander niet komt met zyn hoofd, maar met zyn voet, gelyk het gemeenelyk genoemd word,

(b) Emeticum. (c) Convulsio.

word, in welke geſtalte het dan moet uitgehaald worden. En zomtyds, na dat het een verloſt is, zal het ander enige dagen in de lyfmoeder blyven, 't welk een gevaarlyk geval is; en vereiſcht dat de vliezen, indien niet reeds gebroken, zorgvuldig geſneeden worden, en het kind uitgehaald. Als een van beide dood is, en het ander leeft, moet men groote voorzigtigheid en vaardigheid gebruiken in de verlosſing: maar zomtyds kunnen zwakheid, flaauwte, ſtuiptrekkingen, of andere kwaade toevallen vereiſſchen dat de operatie uitgeſteld word, tot dat de Zieke eniger maate zig zelve helpen kan. Deeze regel moet beſtendig waargenomen worden, dat het kind, 't welk laagſt in de doortogt is, eerſt moet uitgehaald worden.

14. Als eene opſtopping van water oorzaak van vertraaging is in de verlosſing, en dit voortkomt van een ſteen in de blaas, drukkende op derzelver hals, moet die aanſtonds te rug gedreven worden door inbrenging van een Blaaspeilder (d). Maar als het kind, door ſterk tegen de blaas te drukken, oorzaak van deeze opſtopping is, moet de buik nu en dan opgeligt en gedrukt worden, door een bekwaame zwagtel of band. En in geval dit de gewenſchte uitwerking niet heeft, moet men zyn toevlugt neemen tot de blaaspeilder, om de blaas van het daar in beſlootene ledig te maaken. Opſtopping van Water.

15. Als ſtuiptrekkingen de verlosſing vertraagen, word het geval gevaarlyk geoordeeld, en de operatie word hier zelden gedaan zonder verlies van de moeder, en zomtyds ook van het Stuiptrekkingen.

(d) Catether.

het kind ten zy 'er groote vaardigheid gebruikt word. Dienſtige inwendige, of zenuw- (e) en hartſterkende middelen (f) moeten hier vryelyk gegeeven worden, om de toevallen weg te neemen of uit te ſtellen.

℞. *Pulv. Rad. Valerian. Sylv. Pulv. de Guttet. aā. gr.* xv. *Sal. Volat. Succin. CC. Croci. aā gr* .v. *Camphor. gr.* iij. *Conſ. Rutæ ſcr.* j. *Syr. Pæon. q. ſ. f. bolus*, om de drie of vier uuren te neemen met vier lepels van de volgende drank.

℞. *Aq. Ceraſ. Nig. Rutæ aā unc.* iij. *Pæon. Comp. unc* ij. *Syr. Pæon. Comp. unc.* j. *Sp. Lavend. Comp. Tinct. Caſtor. Sal. Volat. Ol. aā dr.* j. ß. *m. f. Julap.* om 'er ook dikwils vier lepels van te drinken.

De operatie moet in dit geval aanſtonds bezogt worden, als de vrouw ylende of de ſtorting hevig is, gelyk dikwils gebeurt. En als hier ook de vliezen niet reeds gebroken zyn, moeten ze geſcheurd, of liever geſneden worden met een ſeismesje, 't welk men zagtelyk opſchuift of inbrengt, de punt gekeerd zynde naar een der vingers, uit vrees van enig ander deel onbedagt te kwetzen.

Hevige ſtorting gaande voor de verlosſing.

16. Als de Verlosſing gevaarlyk gemaakt word wegens een hevige ſtorting die 'er voorgegaan is, moeten 'er niet te veel hartſterkende of prikkelende middelen (g) gegeeven worden, uit vrees van de bloedſtorting (h) te vermeerderen. Maar als de Zieke bloedryk is, en 'er niet reeds te groot een verlies is uitgeſtaan, zal het dienſtig zyn de aderlaating te gebruiken, by wyze van afleiding (i). In den tuſſchentyd, of

(e) Nervoſa. (f) Cardiaca. (g) Stimulantia. (h) Hæmorrhagia. (i) Revulſio.

of na de werking, kan de volgende bolus en drank enigen dienst doen.

℞. *Terr. Japon. Troch. de Carabe Pulv. Myrrh. Corall. Rubr. ppt. aā scr.* ß. *Confect. Fracast. s. m. q. s. f. bolus*, om de vier uuren, of naar vereisch van zaaken te neemen, en 'er vier lepels van de volgende drank boven op te drinken.

℞. *Aq. Plantag. Rosar. Rubr. Cinnam. ten. Vin. Rubr. aā unc* ij. *Syr. Cydon. dr.* vj. *Sp. Nitr. Dulc. scr.* ij. *m. f. Julap.* Ook

℞. *Sp. Vitriol. dr.* ij. *Lavend. Comp. dr.* j. *m.*, om 'er dikwils twintig droppels van te neemen, met fonteinwater en roode wyn.

By deeze middelen kan naar gelang *Laudanum* gevoegd worden. Als de storting steeds hevig is, kunnen de zelfde uit- en inwendige middelen gebruikt worden, als te voren zyn voorgeschreeven in diergelyk zoort van bloedstorting. Zie van de onmatige Vloed der Maandstonden.

17. Als de geboorte uitgesteld of vertraagd word, wegens enige verzweering (k) in de lyfmoeder, enigen tyd te voren ontdekt, moet het geval behandeld worden op de wyze te voren gemeld; behoorlyk agt gegeeven zynde op den staat der zwangerheid. Maar als ze juist ontdekt worden in den tyd der arbeid, kunnen wy voor het ettergezwel (l) voorschryven, als geene andere toevallen het verbieden, smeerende klysteeren, verzagtende stoovingen, en losmaakende smeerzels; maar voor de verzweering, kompressen, gedoopt in warme roode wyn: zynde het vroedwyf inzonderheid zorgvuldig om haar werk zagtkens te verrigten. En

Verzweeringen in de lyfmoeder.

(k) Ulceratio. (l) Abscessus.

En dit is het al dat in deeze gevallen wel kan gedaan worden, tot na de verlossing; en dan kan het behandeld worden als een gewoon geval.

Eeltagtigheid. 18. Als enige oude eeltagtigheid (m) of lidteken (n) in de scheede (o) of lyfmoeder moejelykheid in de verlossing maakt, en de ziekte gekend word geduurende den tyd der zwangerheid; dan moet, op de wyze te voren gemeld, de geneezing bezogt worden. Zie pag. 52, enz. Maar voor tegenwoordig konnen wy alleen gebruiken verzagtende stoovingen en smeeringen, bestaande uit melk en olie van zoete amandelen, enz. of anders kan 'er een stuk toebereide spons opgelegd worden, om de deelen te verwyderen. En ingeval het hier mist, kan 'er een werktuig tot het zelfde einde gemaakt worden; of anders kan de eeltagtigheid of lidteken door een opening gesneeden en weggenomen worden, om de doortogt voor het kind te verwyderen.

Verslapping der lyfmoeder. 19. Als de verslapping (p) der lyfmoeder, of derzelver banden de geboorte vertraagt, moeten 'er geen meer verzagtende middelen (q) gebruikt worden dan volstrekt noodzaakelyk zyn; maar dikwils kunnen 'er doeken, in warme roode wyn gedoopt, op het deel gelegd worden. De gestalte der vrouw moet zoodanig zyn, als de ziekte best kan begunstigen, en zy moet, zoo veel als mogelyk is, stil leggen. In andere opzigten kan dit geval behandeld worden als een nederzakking, verslapping, of uitzakking (r) der lyfmoeder.

20. Als

(m) Callositas. (n) Cicatrix. (o) Vagina.
(p) Relaxatio. (q) Emollientia. (r) Procidentia.

20. Als een verdraajing der ſcheede de uitſluiting der vrugt verhindert, moet de vrouw geplaatſt worden in eene overeenkomende geſtalte, om zig te ſchikken, zoo als de verlosſing meeſt begunſtigt; en tot dit einde word het ſtaan gemeenelyk beſt geoordeeld. Daar zyn andere gevallen die verſchillende geſtalten vereiſchen, als de vrouw niet kan verloſt worden op de gewoone wyze, en byzonderlyk die van ſtaan op een ſtoel: 't welk oudtyds meer geoeffend werd dan tegenwoordig. In dit geval moet de vrouw onder haare armen onderſteund worden, of kan een weinig agterover liggen op een kuſſen, op een bekwaame plaats nedergelegd. Byzondere verdraajingen der deelen, plaatzingen van het kind, de gewoone levensmanier der moeder en andere byzondere toevallen konnen nog verſcheiden geſtalten vereiſſchen, gelyk knielen, leunen, buigen, enz. 't welk beſt beraadſlaagd word door de moeder en het vroedwyf. Verdraajing der ſcheede.

21. Zomtyds zal de verloſſing vertraagd worden door het vaſtzitten van het kind in de opening der lyfmoeder, tuſſchen zyn hals en ſchouders; 't welk een geval is dat groote zorg en vaardigheid vereiſcht aan de zyde van het vroedwyf, om de verſtikking van het kind voor te komen, en te vermyden dat het hoofd niet afgehaald word van de ſchouders die de tegenſtand doen. Deeze vaſtzitting moet zagtelyk losgemaakt worden, door het inbrengen van de vingers of hand, tuſſchen den hals van de lyfmoeder en het kind. In geval van vaſtzitten.

Zomtyds is de navelſtreng (s) ook gewonden

(s) Chorda Umbilicalis.

den rondom den hals van het kind, welke losgemaakt moet worden, om beide de moeder en het kind te behouden, voor den tyd der verlossing. Om alle doodelyke toevallen uit deeze oorzaak voor te komen, moet het vroedwyf, door onderzoek van zig zelve verzekert zyn, eer ze zig opzettelyk tot haar werk begeeft: en als ze de streng zoo gewonden ziet, moet ze door alle middelen die tragten los te maaken, en te herstellen tot haare natuurlyke plaatzing.

ZIEKTEN WELKE DE ONNATUURLYKE BAARINGEN VERZELLEN.

Omschryving. 1. De *Onnatuurlyke Baaringen* zyn die, waar in het kind zig op eene andere wyze voordoet, dan met zyn hoofd naar voren of beneden, en zyn aangezigt gekeerd naar de rug van de moeder.

Oorzaak. 2. De Onnatuurlyke Baaringen konnen komen als het kind zig zelven draait, of gedraaid word in de lyfmoeder, 't zy naar de zyden, naar agteren, of anderzins; zoo dat de handen of voeten, knieën, schouders, enz. eerst afzonderlyk, of gezamentlyk, zig zelve vertoonen. De navelstreng (a) ook afgebroken zynde, kan zomtyds eerst voor den dag komen; en zoo kan de moederkoek (b) of sterk vastzitten aan de lyfmoeder, of voor het kind uitkomen.

Kentekenen. 3. De byzondere staat van dit geval word best geleerd door de toevallen, die den arbeid verzellen, vergeleken met het geen gezien word

(a) Chorda Umbilicalis. (b) Placenta Uterina.

word na de onderzoeking. Als de vlaagen geregeld en ſterk zyn; de ſcheede (c) en lyfmoeder genoegzaam verwyderd; de wateren uitgeloosd, en de geboorte nogtans niet bevorderd word, kunnen wy giſſen dat het kind groot is, of aangetaſt met een algemeene of byzondere waterzugt (d), gelyk in het hoofd, buik, enz.

4. Het gevaar, verzellende de Onnatuurlyke Baaringen, vermeerdert altyt in evenredigheid met de hevigheid der toevallen, de langduurigheid der ziekte en de natuur der oorzaaken waar uit die voortkomt. Voortekenen.

5. Alle Onnatuurlyke Baaringen moeten, zoo veel als mogelyk is, door konſtige middelen, gebragt worden tot het natuurlyk zoort. Dus, als het hoofd zig aan de zyden voordoet, moet het kind, als het geſchieden kan, zagtkens te rug getrokken en gekeerd worden naar de natuurlyke plaats, eer het word uitgehaald. Maar als het reeds te ver daar toe gevorderd is, by voorbeeld tot den hals, kan het door draajen tot een bekwaame geſtalte gebragt en uitgehaald worden als in een natuurlyke arbeid. Algemeene manier van verloſſing.

6. Als het kind agterover ligt, met het aangezigt naar boven, en het ondoenlyk bevonden word 't zelve te draajen, moet het in die geſtalte uitgehaald worden; hoewel het gevolg doorgaans is een kleine kneuzing of zwartheid in het aangezigt van het kind, of platheid der neus, veroorzaakt door drukken tegen het ſchaambeen (e), of ongenoemde beenen (f) der moeder. Als het kind agterover ligt.

 7. Als

(c) Vagina. (d) Hydrops. (e) Os Pubis.
(f) Oſſa Innominata.

Als het waterzugtig is.

7. Als het kind waterzugtig in het hoofd is, kan dat gekend worden door de groote omtrek deszelfs; en de gaaping der naaden, terwyl de andere deelen van het lighaam gemeenelyk klein en verteerd zyn. Als de uittrekking hier niet geſchieden kan op de gewoone wyze, wegens de onnatuurlyke grootte van het hoofd; moet de plaats tuſſchen de naaden (g) voorzigtig doorboord worden met een dienſtig werktuig, om het water, dat daar in verzameld is, uit te loozen. Maar als het kind dood is, kan het zelfde zonder gevaar gedaan worden; en naderhand zal de vrouw met gemak verloſſen. Diergelyke manier word ook gehouden, als 'er een waterzugt is in de borſt of buik van het kind; behoorlyk agt gegeeven zynde op het maakzel van het deel, en de bekwaame manier om de ſteek te doen.

Als het monſtreus is.

8. Als de vrugt monſtreus is, 't zy algemeen, of in enig byzonder deel, en de uiterſte poogingen, beide van de moeder en het vroedwyf, buiten ſtaat zyn om de verloſſing te bezorgen, zoo dat het leven der Baarende in een oogſchynelyk gevaar is; kan het overtollige of onnatuurlyk deel der vrugt met een dienſtig werktuig afgeſneeden, of een verdeeling van het geheel gemaakt worden; zoo dat de ſtukken uitgehaald zynde, het leven der vrouw kan behouden worden. En in alle gevallen van dit zoort, of als wy zeker zyn dat het kind werkelyk dood is, en de verloſſing niet anders kan bezorgd worden, moeten wy de vrugt in bekwaame deelen ſnyden, en die by ſtukken uithaalen. Maar als 'er maar de minſte reden is om

(g) Sutura.

m te vermoeden dat de vrugt nog leeft, moeten alle pogingen aangewend worden, eer de manier van uithaaling door werktuigen bezogt word.

9. Als de voet, na dat de wateren gebroken zyn, zig eerst voordoet, kan 'er enig gevaar verzeld gaan met de pogingen om het kind te keeren. 't Is daarom raadzaamer dat men tragt het uit te haalen, op de wyze als het zig voordoet; en als het gevorderd is tot de heupen, kan het met minder gevaar van ontslipping agtelyk uitgehaald worden door een dun enkeld zervet rondom het zelve te draajen. Maar als het aangezigt nu naar boven ziet, moet het naar beneden gekeerd worden, om voor te komen het gevaar van verstikking, hevige kneuzing in het aangezigt, vatten van de kin, of drukking der neus tegen de ongenoemde of schaambeenen. Als 'er maar één voet voor den dag komt, laat 'er dan opgemerkt worden, of het de regter of de linker is, om het zoeken der andere naar te rigten; en als ze door dit middel beide gevonden en by malkander geplaatst zyn, kan de Operatie gedaan worden als boven gemeld is. Als de voet eerst komt.

10. Als beide de handen en voeten zig tevens vertoonen, is het onmogelyk voort te gaan, terwyl het kind in deeze gestalte blyft. De handen moeten daarom te rug gekeerd of verplaatst worden, blyvende de voeten als voren, en dus kan de uithaaling geschieden. Beide de handen en voeten.

11. Als eene hand en arm, of beide, voorwaarts komen, moeten ze te rug gebragt en verplaatst worden, als het mogelyk is; maar als zy ver gevorderd zyn, is het geval verzeld met gevaar, en de Operatie met moejelykheid. Eene hand of beide.

Als dit geval voorkomt, en 'er zekere teke
zyn dat het kind dood is, kunnen de leden, c
zig vertoonen, met minder gevaar afgedraa
worden by de gewrigten, alleen door de kragt d
handen, dan weg gefneeden door het gebru
van fcherpe werktuigen ten dien einde gemaal
Als het hoofd, na dat de handen verplaatft zy
niet kan gevonden worden, en 'er reeds vo
tyd vrugteloos is doorgebragt, kan men zo
ken naar de voeten, en de vrugt uitgehaa
worden op de wyze die in dat geval vereifc
word.

De knieën. 12. Als de knieën zig vertoonen, terw
derzelver buiging te rug gedraaid is naar de b
len, moet 'er naauw agt gegeeven worde
om het geen dus vertoond word niet verke
delyk voor het hoofd te houden; ten welk
einde het deel moet naargefpeurd worden na
de kniebuiging; en de vrouw geplaatft zyn
in eene behoorlyke geftalte tot de verloffin
moet men naar de voet zoeken; in agt neeme
de dat het aangezigt van het kind gehoud
word naar de rug der moeder, en dus kan l
uitgehaald worden.

De fchouders. 13. Als de fchouder zig eerft vertoont,
het geval moejelyk, wegens de groote affta
van dit deel van de voet. Om het te regt
brengen, moet het kind verplaatft, en dan, z
veel als mogelyk is, de hand 'er ingebr
worden om naar de voet te zoeken; we
buiten gebragt zynde, kan de vrugt uitgeha
worden.

De rug. 14. Als de rug eerft voorkomt, loopt l
kind gevaar om verftikt te worden, ten zy
geftalte aanftonds veranderd word; en het
niet mogelyk zyn de verloffing te bezorge

zon

onder de voet te vinden, en die eerſt uit te
rengen.

15. Als de billen eerſt komen, moet de gestalte te regt gebragt, en de voet gezogt worden, gelyk in andere onnatuurlyke gevallen; maar als dit einde niet kan bereikt worden, an de verloſſing bezogt worden op de wyze, waar op het kind vertoond word; want daar yn voorbeelden van een gelukkige verloſſing n die dubbele geſtalte. De billen.

16. Als de borſt of buik eerſt voortkomt, het geval dikwils gevaarlyk, om dat het onmogelyk is de vrugt uit te haalen, als ze in die geſtalte legt, en de ruggegraat (h) kan nooit met veiligheid te rug geboogen worden. Als e buik zig vertoont, ziet men de navelſtreng (i) gemeenelyk eerſt. In deeze gevallen moet het vroedwyf de deelen zorgvuldig verplaatzen, en de voet vinden; denkende altyd m het aangezigt van het kind te keeren naar e rug der moeder, en zoo te verloſſen. Als en van beide de zyden eerſt komt, is het geval minder gevaarlyk; en de manier van uithaaling de zelfde. De borſt of buik.

17. Als de navelſtreng eerſt komt, 't zy het kind in een natuurlyke of onnatuurlyke geſtalte , zal het gevolg met gevaar verzeld zyn, ten y de verloſſing ſchielyk gedaan word; om dat e bloedloop (k) van een kneuzing der deelen, f ſtremming des bloeds in de navelvaten (l), gtelyk verſtopt word; 't welk dikwils de dood an het kind is, en hevige toevallen veroorzaakt in de moeder. In dit geval moet het De navelſtreng.

 vroed-

(h) Spina Dorſi. (i) Chorda Umbilicalis.
(k) Circulatio. (l) Vaſa Umbilicalia.

vroedwyf tragten de ſtreng te verplaatzen, en naderhand de vrugt uithaalen, 't zy by het hoofd of voet; de Operatie ſchielyk gedaan zynde, uit vrees van eene uitzakking (m) der ſtreng, en den dood van het kind, 't welk gemeenelyk door dit toeval zeer veel lyd, indien het niet ſchielyk word weg genomen.

Als de navelſtreng gebroken is.

18. Als de navelſtreng gebroken is, is het gevaar grooter aan de zyde der moeder, dan van het kind, wegens de moejelykheid die 'er nu zal zyn om de moederkoek (n) uit te haalen welke lang agter blyvende, 't zy geheel of ten ten deele, veroorzaakt ſterke ſtorting, ſtuiptrekkingen (o), en een ſchielyke dood, terwyl aan de zyde van het kind, als het eens natuurlyk verloſt is, dit ongemak ſchielyk door een band geholpen word. Als enig deel der navelſtreng vaſt blyft aan de moederkoek, kan dit helpen om het vroedwyf daar heen te leiden; en dan kan ze afgeſcheiden worden op de wyze beſchreeven in Natuurlyke Baaringen. Maar als ze afbreekt digt aan de moederkoek, is het geval zeer gevaarlyk, wegens de tyd die 'er gemeenelyk vereiſcht word om de moederkoek zonder ſtreng te vinden: geduurende welke de lyf moeder ook zeer kan zamengetrokken worden of ten minſten ook minder bekwaam blyven voor opſpanning, als de wateren lang te voren ontlaſt geweeſt zyn. In dit geval moet de hand ingebragt en de moederkoek van den bodem der lyfmoeder onderſcheiden worden, door derzelver getal van kleine ongelykheden, aan de zyde daar de navelvaten eindigen; als ze los is, of niet ſterk aan de lyfmoeder vaſt zit, kan ze ſchielyk uit ge

(m) Prolapſio. (n) Placenta. (o) Convulſio.

gehaald worden: maar als enig deel derzelve daar aan vaſt zit, dat moet eerſt los, en met de vingers vrygemaakt worden. En als ze, door deeze middelen, niet geheel kan uitgehaald worden, is het beter enig deel daar van agter te laaten, dan door eene ruwe behandeling aan de lyfmoeder zelve geweld toe te brengen; 't welk de Zieke kan ſtorten in hevige ſtuiptrekkingen, en onmatige ſtorting, of ook de dood zelf veroorzaaken: of als de vrouw het leven daar afbrengt, konnen ontſteekingen (p), verzweeringen (q), heet vuur (r), enz. het gevolg van zulke kwetzingen zyn. In dit geval kan het dienſtig zyn iet te geeven als de volgende middelen, om de uitdryving der moederkoek te bevorderen:

℞. *Aq. Puleg. unc* vj. *Hyſter. unc* ij. *Tinct. Myrrh. Caſtor. aā unc* ß. *Sp. Croci dr.* ij. *m. f. Julap.*, om 'er dikwils vier lepels van te neemen.

Of

℞. *Elix. Ppt. Sp. CC. Succin. aā dr.* ij., om 'er drie- of viermaal daags dertig droppels van te neemen met wat Franſche wyn.

Insgelyks kan 'er een *Galbanum* pleiſter op den navel gelegd worden. En als 'er gelegenheid is, kan het niezen verwekt worden, door het gebruik van een dienſtig niesmiddel (s). Ook konnen verzagtende klyſteeren en bekwaame inſpuitingen van dienſt zyn.

19. Als de moederkoek (t) zig eerſt vertoont, of geheel uitgedreeven word voor de vrugt, is het gevaar zeer groot, wordende het kind in dit geval dikwils verſtikt; en de moeder gemee- *Als de moederkoek eerſt komt.*

(p) Inflammatio. (q) Ulcus. (r) Gangraena.
(s) Sternutatorium. (t) Placenta.

meenelyk zeer ſterk vloejende, terwyl de vrugt geſcheiden blyft in de lyfmoeder, en niet ſchielyk kan uitgeſlooten worden. De verlosſing moet hier aanſtonds bezogt worden, en de moederkoek eerſt uitgetrokken zynde, word het kind aanſtonds vaſtgehouden en uitgehaald, zonder tyd te verkwiſten om dat tot de wenſchelykſte geſtalte te brengen, als die niet ſchielyk kan gekreegen worden, uit vrees van het leven beide van de moeder en het kind in gevaar te ſtellen. Na eene volkomen verlosſing vermindert, of houd de vloed gemeenelyk op, maar als dit niet geſchied, moet ze behandeld worden met dienſtige zamentrekkende middelen op de wyze hier na gemeld. Zie pag. 140. enz.

MANIER VAN VERLOSSING DOOR WERKTUIGEN.

Om-ſchryving. 1. Als de gemeene operatie met de handen geen plaats kan krygen, om de verlosſing te bezorgen, en de toevallen zoo hevig zyn, dat ze een ſchielyke dood dreigen aan de moeder, moet men zyn toevlugt neemen tot dienſtige werktuigen, om de vrugt uit te haalen.

Gebruik en gevaar. 2. Dit is gemeenelyk het gebruik als het kind dood is, of waterzugtig in enig byzonder deel, de vrouw zwak, of als 'er enige kwaade behandeling geweeſt is door uitſtel enz. 't Is gemeenelyk verzeld met ſtorting, ſtuiptrekkingen (a), bezwyming (b) enz. De manier van verlosſing door werktuigen, uitgezondert de Kei-

(a) *Convulſio.* (b) *Syncope.*

Keizerlyke operatie, is altyd doodelyk voor het kind, als het niet te voren dood is, en niet zelden word het ook doodelyk voor de moeder, ten zy de operateur zeer ervaren is.

De algemeene manier daar van beschreeven.

3. De manier van verlosſing door werktuigen is in 't algemeen deeze. Als het kind werkelyk dood is, of als het leven der moeder in een dreigend gevaar is, brengt de Operateur zyn regterhand in het gehaakte werktuig, de haak geheeten, en tot dat einde gemaakt, waar van de punt gekeerd word naar zyn eigen hand, uit vreeze van de lyfmoeder te beſchadigen, en gekeerd naar het hoofd des kinds, 't welk eens gevonden zynde, maakt hy die vaſt, als het mogelyk is, tuſſchen de naaden (c), of in een van de hollen der oogen, of in de holligheid der ooren of mond; maar als die gemakkelyk kan vaſtgemaakt word in het agterhoofd (d), zal de vaſthouding des te zekerder zyn, en de operatie met meer voordeel verrigt worden. Het werktuig dus vaſtgemaakt zynde, gaat de Operateur voort om het kind uit te haalen; en na dat het hoofd voor den dag gekomen is, is 'er zelden meer gelegenheid voor het werktuig, maar hy verrigt het overige deel der operatie met zyne handen alleen op de gewoone wyze. Na dat het kind dus verloſt is, moet men groote zorg draagen om de navelſtreng (e) niet te breeken, wegens de moejelykheid die daar door zou veroorzaakt worden in het uithaalen der moederkoek. Een breuk van dit zoort is zeer gemakkelyk, als het kind enigen merkelyken tyd dood geweeſt is, in welk geval het deel zal verrotten. Zoo

 veel

(c) Sutura. (d) Occiput. (e) Chorda Umbilicalis.

veel over de algemeene manier der verlosſing door werktuigen. In alle de byzondere gevallen moeten wy voortgaan op de wyze te voren gemeld; alleen moet men hier geen agt geeven op de geſtalte der vrugt, gelyk in geval der natuurlyke baaringen. 't Is genoeg dat de Operateur de vrouw veilig en ſpoedig verloſt, met die geſtalte van het kind, welke beſt met zyn oogmerk overeen komt. Als het lighaam der vrugt voor den dag komt, en het hoofd agter gelaaten word, moet het werktuig weder ingebragt, en vaſtgemaakt worden als boven gemeld is: maar als het te groot is, gelyk zomtyds gebeurt van waterzugt (f), enz. om in eens uitgehaald te worden, kan het voorzigtig geſneden worden in verſcheiden deelen, door een ſnyding met een mes, en dan zal het met gemak voor den dag komen. Als het hoofd en de moederkoek beide in de lyfmoeder blyven, en de moederkoek vaſt is aan de lyfmoeder, moet de uithaaling van het hoofd eerſt bezogt worden; anderzints zal 'er eene hevige ſtorting volgen. Maar als de moederkoek los is van de lyfmoeder, kan die, als het gemakkelyk te doen bevonden word, eerſt voor den dag gebragt worden. Aangaande de andere byzondere gevallen, zie Zuigers (g), onnatuurlyke Baaringen, enz.

De KEIZERLYKE OPERATIE (a).

Keizerlyke Operatie wat.

Door de *Keizerlyke Operatie* word verſtaan de ſnyding door den buik, in de lyfmoeder van een zwangere vrouw pas overleeden, om het leven des kinds te behouden. En

(f) Hydrops. (g) Mola. (a) Operatio Cæſarea.

En als de moeder niet lang voor haar dood gevoeld heeft de gewoone beweeging der vrugt; als het Vroedwyf kan vinden enige klopping in de navelſtreng, of enige van de ſlagaders (b) des kinds, na dat de moeder dood is, of even omtrent de tyd van haar dood, is 'er enige hoop dat deeze operatie met een goed gevolg kan bezogt worden, hoewel het geval altyd twyffelagtig en onzeker is; en wy konnen niet wel een goeden uitſlag verwagten, als de vrouw meer dan weinige minuuten is dood geweeſt. De Operatie word gezegd oudtyds verrigt te zyn digt by het punt des doods met een gelukkigen uitſlag, in opzigt van het kind, maar gelyk dat altyd doodelyk moet zyn voor de moeder, terwyl ze nog leeft, ſtellen de nieuwen die nooit voor, dan na haar dood. Als de operatie vaſtgeſteld is enigen tyd voor den dood der vrouw, en alle dingen daar toe in gereedheid zyn, moet 'er onmiddelyk na de laatſte ſnik der moeder een groote opening gemaakt worden langs den buik, tuſſchen de regte ſpieren (c), zoo dat de penszak (d) vermyd word, uit vrees om de darmen te wonden, tot dat de lyfmoeder voor den dag komt; het mes moet regt daar in geſtooken worden, maar niet te diep, op dat 't het kind niet raake, wordende de lyfmoeder altyd dunner, als de natuurlyke tyd der verlosſing nadert. De vliezen die de vrugt beſluiten moeten dan aanſtonds geſcheiden worden, en de moederkoek (e) van den bodem der lyfmoeder geſcheiden zynde, moet het kind met alle moogelyke vaardigheid en han-

Manier om die te doen.

(b) Arteriae. (c) Musculi recti. (d) Peritonaeum. (e) Placenta.

handigheid uitgehaald worden, en bevryd van de baaring, op de gewoone wyze. Op deezen tyd zal het kind 'er waarſchynelyk uitzien, als of het dood was; hoewel 'er miſſchien een kleine klopping van het hart, navelſtreng (f) of ſlagaderen (g), na de onderzoeking zal bevonden worden. Aanſtonds moeten de mond, neusgaten, ooren enz., van haar ſnot gezuiverd en bevryd, en het kind overal gewaſſchen worden met warme wyn, of een weinig brandewyn en water in plaats van de gemeene wasſing, en dan gewonden worden in flenel, en voor een matig vuur gezet: door welke middelen het mogelyk zal gebragt worden, om enige merkelyke tekenen van leven te vertoonen. Daar na kan het behandeld worden op de gewoone wyze, te voren geleerd. De Operatie word de Keizerlyke of Cæſariaanſche genoemd, op onderſtelling dat *Julius Cæſar* door middel derzelve is ter wereld gebragt.

VIERDE AFDEELING.

Ziekten op de Verlosſing volgende.

STORTING.

Om-ſchry-ving.

1. De Verlosſing word aanſtonds of ſchielyk gevolgd van eene overvloedige Bloedſtorting (a), welke voor een tyd geduurig zynde, *Storting* genoemd word, zynde gemeenelyk

(f) Chorda Umbilicalis. (g) Arteriae. (a) Haemorrhagia.

lyk klonterig en van een gevaarlyk gevolg, als ze onmatig of langduurig is, inzonderheid in tedere gestellen, of als ze veroorzaakt zwakheid, flaauwte, bezwyming (b), stuiptrekkingen (c), enz. De levenswys moet in dit geval niet te heet zyn; de rust moet aangemoedigd worden; de spys kan zyn broodnat (d), sagoe, geleyen enz.; de drank wyn en water met geroosterd brood enz. Dienstige rustmiddelen (e) moeten naar vereisch gegeeven worden als de Zieke enigzins slaapeloos is.

2. Als deeze ziekte verlangd of vermeerderd word, door een deel der moederkoek, klonterige brokken enz. in de lyfmoeder blyvende, kan de uitsluiting daar van bezogt worden door zagte afdryvende middelen (f), gelyk *Borax*, *Sperm. Ceti*, *Troch. de Myrrh. &c.*, het inwendig gebruik van alle prikkelende (g) welriekende middelen (h), en ontsteekende geesten (i) vermyd zynde. Als zulke middelen niet helpen, moeten de hinderende lighaamen uitgehaald worden door een operatie met de handen, anders kan 'er een schielyke dood volgen. Na de geheele uithaaling daar van, verdwynt gemeenelyk de hevigheid van het toeval, en de Zieke bekomt aanstonds, als de bloedstorting niet uitspoorig is.

Geneezing in 't algemeen of byzonder.

3. Als de langduurigheid van deeze ziekte toegeschreeven moet worden aan de langduurigheid van den arbeid, of enig aangebragt geweld, of schade in de verlossing geleden, of uithaaling der moederkoek, moeten de slaap en

(b) Syncope. (c) Convulsio. (d) Panada.
(e) Paregorica. (f) Emmenagogica. (g) Stimulantia.
(h) Aromatica. (i) Spiritus Inflammabiles.

en ruſt aangemoedigd, verdikkende balſemagtige ſpyzen gebruikt, en de Zieke matig koel gehouden worden. Inſpuitingen van warme roode wyn konnen ook dienſtig zyn.

Of

℞. *Vin. Rubr. unc* iv. *Aq. Plantag. unc* ij. *Aceti Acerr. unc* j. *Alum. Rupei. dr.* j. *Sacch. Saturn. ſcr.* ij. *m. f. ſolutio*, drie- of viermaal met een ſpuit warm in te ſpuiten.

Een matig gebruik van zuure middelen is hier dienſtig, of weinige droppels geeſt van koperrood konnen nu en dan gevoeglyk genomen worden met enig dienſtig vogt *. En in 't al-

* Onze Schryver raad in dit geval de allerſterkſte zuure middelen, die ook zekerlyk eene kragt hebben, om het bloed te ſtremmen, en uit dien hoofde de ſtorting te doen ophouden. Maar hier kan, dunkt ons, met grond tegen ingebragt worden: indien deeze zuure middelen haare werking zullen doen, moeten ze zekerlyk alles wat in de eerſte wegen gevonden word, alvorens zuur maaken. Dit kan ſchadelyk worden voor het kind, indien het zelve leeft; dewyl het zog der moeder nu zeer ligt eene geſteldheid zal krygen, om in de maag des kinds te ſtremmen, en eene groote menigte kaasagtige ſtof na te laaten, 't welk hem aan ſtuiptrekkingen en andere ongemakken zal bloot ſtellen: weshalven het veiliger ſchynt in dit geval de uiterlyke leden der moeder te zwagtelen, op dat dus het bloed in haare aders opgehouden, en op die wyze van de lyfmoeder afgewend worde; de kraamvrouw zeer ſtil te houden; en zelfs haare ruſt door inwendige middelen te bevorderen. Tot dit einde zullen de volgende dranken dienſtig zyn:

℞. *Aq. Still. Plantag. Cort. Citr. aā unc* iv. *Tr. Cinnam. Terr. Catech. aā dr.* iij. *Lap. Cancr. dr.* ij. *Syr. Diacod. unc* j. *m.*, om 'er alle uur een lepel van te laaten gebruiken.

Of

℞. *Hord. Mund. ad Crep. Coct. unc* j. *Amygd. Dulc. Amar. aā No.* xvj. *Sem. Papav. Alb. dr.* iij. *Cum. ſ. q. Aq. Still. Plantag. et Decoct. Hord. aā ſ. a. f. Emulſio. Colat.* ℔ ij.

't algemeen is de manier, hier vereischt, de zelfde met die in andere hevige bloedstortingen gehouden word, zynde nu behoorlyk agt gegeeven op de oorzaak, en byzondere omstandigheid der Zieke.

4. Als de storting heviger is wegens een bloedryk gestel (k), kan de aderlaating toegestaan worden, mits dat de kragten der Zieke dat toelaaten. Waar na de ziekte kan behandeld worden als een gemeene bloedstorting, met zamentrekkende inspuitingen, byzondere plaatsmiddelen, en inwendige geneesmiddelen. De volgende Mixtuur is, in 't algemeen, uitnemend.

℞. *Aq. Plantag. Germin. Querc. aā unc* iij. *Aceti Opt. unc* ij. *Syr. Corall. Cydon. aā unc* ß. *Lap. Haemat. ppt. Bol. Armen. Terr. Japon. aā dr.* j., om 'er, alle drie of vier uuren, twee lepels van te neemen, de vles eerst geschud zynde. Of

℞. *Aq. Cinnam. Ten. unc* vj. *Acet. Aq. Theriac. aā unc* j. *Corall. Rubr. ppt. dr.* ij. *Alum. Rup. scr.* j. *Syr. Cydon. unc* j. *m.*, om 'er drie lepels van te neemen.

5. Als een groote verzameling van verharde vuiligheden in de darmen, drukkende op de lyfmoeder, en zomtyds toevallen van buikpyn, eene langduurigheid der storting schynen te veroorzaaken, konnen klysteeren, naar gelang herhaald, van dienst zyn. In alle stortingen, van wat oorzaak ook, moet de buik niet te digt gezwagteld worden, om dat dit gemeenelyk de oor-

(k) Constitutio Plethorica.

℔ ij. *add. Aq. Still. Cinnam. unc* ij. *Lap. Cancr. dr.* ij. *Syr. Papav. Alb. unc* j. *m.*, om 'er alle uur een theekop vol warm van te laaten gebruiken.

oorzaak vermeerdert. Als de bloedſtorting (l) nog hevig blyft, en verzeld is met flaauwte, ſtuiptrekkingen (m), enz. kan het niet ondienſtig zyn iets te gebruiken als de volgende inſpuiting:

℞. *Vitriol. Alb. dr.* iij. *Alum. Rup. dr.* j. *Solve in Aq. Plantag. Vin. Rubr. Aceti Opt. aā unc* j. *et fiat injectio*, zomtyds met een ſpuit te gebruiken.

Als andere uitwendige middelen vereiſcht worden, konnen ze dezelfde zyn met die voor het neusbloeden zyn voorgeſchreeven. Het kan insgelyks van dienſt zyn, linnen doeken te doopen in water en azyn, en die te leggen op den buik en lenden. Aangaande meer beſtieringen in dit byzondere, zie van de Bloedſtortingen, Ziekten der zwangere Vrouwen, enz. I. Deel., pag. 525, enz. en hier voor, pag. 86, enz.

OPSTOPPING DER KRAAMVLOED (a).

Geſchiedenis der Kraamvloed.

1. In de eerſte vier of vyf dagen na de verloſſing, word 'er veel zuiver bloed uitgeloosd door de openingen der vaten, waar door de moederkoek (b) vaſt zit; welke groot of klein is, naar maate van het geſtel der vrouw, de hitte van het klimaat, de manier der verloſſing, en andere omſtandigheden. Na deezen tyd vermindert de vloed, word meer weiagtig, en vertoont zig dagelyks minder rood, of enigzins van de kouleur en dikheid van etter. Deeze verſchynzels

(l) Haemorrhagia. (m) Convulſio.
(a) Lochia. (b) Placenta.

zels ſchynen voort te komen van de zelfde oorzaaken, als die in verſche en etterige wonden; zynde de twee gevallen bynaar gelyk. De uitloozing houd gemeenelyk op in vyftien of twintig dagen na de verloſſing; geduurende welken tyd ze zeer kan veranderen in gedaante, dikte, reuk, enz. Deeze vloejing is gemeenelyk minder na een miskraam, dan na een volkomen geboorte; inzonderheid als de vrouw niet ver in haar rekening gevorderd was. De Kraamvloed vermindert altyd in hoeveelheid, als de melk overvloediger naar de borſten komt; 't welk gevoegd by de witte kouleur, waar mede die zomtyds gezien word, de grond geweeſt is van een giſſing, dat de ſtof der melk en kraamvloed dezelfde was. Maar de ſtof der kraamvloed heeft de eigenſchappen niet van wezendlyke melk, gelyk zommigen zig zelven wysmaaken; en ze ſchynt waarlyk alleen geloosd te worden uit de gewonde vaten der lyfmoeder, tot dat derzelver openingen geheeld zyn. Als deeze vloed geregeld en natuurlyk is, is de hoeveelheid daar van geſchikt naar de oorzaak, het geſtel, en de ſcheuring der vaten, veroorzaakt door de ſcheiding der moederkoek van de lyfmoeder; de reuk daar van is niet ſtinkend, maar de verandering van haar kouleur en dikheid geſchied allengskens, zonder enige tekenen te geeven, dat ze ſcherp en bytende is, of diergelyke.

2. De opſtopping daar van kan komen van verſcheiden oorzaaken, als buikloop (c), hartstogten, inzonderheid toorn of hevige ſchrik; vatten van koude, inzonderheid koude lugt te kry- Oorzaak der opſtopping.

(c) Diarrhoea.

krygen aan de opening van de vaten der lyfmoeder; het gebruik van zamentrekkende middelen (d); eene verstopte doorwaassemining (e); het drinken van koude vogten, enz.

Voortekenen. 3. De Opstopping der Kraamvloed is meer of min gevaarlyk, naar gelang van de hoegrootheid der zelve, en tyd van haare duuring. Als de Opstopping schielyk is, en komt in de eerste twee of drie dagen na de verlossing, is ze gemeenelyk oorzaak van brandige ziekten (f), pyn in het hoofd, koorts, moejelykheid van ademhaaling, en ontsteeking der lyfmoeder; en als ze niet schielyk geholpen word, is ze oorzaak van ettergezwellen (g), verzweeringen (h), en zomtyds kankers, lamheid, pyn in de lenden en onderbuik, stuipen, opstyging (i), enz. Deeze ziekten worden evenwel verzagt of voorgekomen door andere natuurlyke bloedstortingen, als uit de neus, aambeien (k), enz. gelyk ook door byzondere uitloozingen, als sterk zweet, of een vermeerderde uitloozing van pis; waar in dikwils eene groote hoeveelheid van een zwart nederzetzel (l) kan gemerkt worden.

Levenswys. 4. In dit geval moet de Zieke door alle middelen in haar bed gehouden worden; en daar in leggen met haar hoofd en lighaam enigzins opgeheven, om de uitloozing te begunstigen. Alles wat ze drinkt moet warm weezen: tusschen tyden moet een glas warme wyn toegestaan worden; en ze kan voor haar spys gebruiken dienstige geleyen, zoppen, broodnat

(d) Adstringentia. (e) Perspiratio.
(f) Morbi Inflammatorii. (g) Abscessus.
(h) Ulcus. (i) Passio Hysterica.
(k) Haemorrhoides. (l) Sedimentum.

nat (m), enz. Als 'er geen brandige ziekten gezien worden, schynt een warme doorwaassemingbevorderende levenswys de beste te zyn.

5. 't Is in dit geval dikwils nuttig bevonden, enige droppels te drinken van *Aq. Hysterica* en *Aq. Puleg. aā*, twee- of driemaal daags. Maar in geval van koorts moeten deeze heete wateren naauwlyks toegestaan worden, uitgezondert eene kleine maate van het laatste, wel bevryd van zyn prikkelende welriekende olie. Drooge wryvingen konnen ook met goed voordeel in dit geval op de beenen gedaan worden. Hier by voegen zommigen het gebruik van kopglazen (n), 't zy met of zonder vlyming (o). Klysteeren hebben in dit geval ook haar gebruik, ten zy het verzeld is met buikloop; maar ze moeten verzagtende en afdryvende zyn, en niet merkelyk buikzuiverende. Inspuitingen konnen hier ook van groote dienst zyn, bereid uit een afkookzel van *Rad. Aristoloch. Gentian. Centaur. Min. Sabin.*, *&c.* met byvoeging van *Tinct. Myrrh. Elix. ppt.*, *&c.* Als in den tusschentyd de verstopping hardnekkig word, en verzeld is met bloedrykheid (p), is de aderlaating aan te raaden. Geneezing.

Voor inwendige middelen:

℞. *Pulv. Myrrh. Borac. aā gr.* xv. *Sperm. Cet. gr.* x. *Sal. Volat. Succin. gr.* v. *Conf. Rutæ scr.* j. *Syr. de Artemis. q. f. f. bolus*, alle vyf uuren te neemen met vier lepels van de volgende drank:

℞. *Aq. Puleg. Rutæ aā unc* iij. *Hyster. unc* ij.

 Tinct.

(m) Panada. (n) Cucurbitae.
(o) Scarificatio. (p) Plethora.

Tinct. Elleb. Nigr. Castor. Sal. Volat. Ol. aã dr. j. *Syr. de Artemis. unc* j. *m. f. Julap.*, om 'er ook dikwils vier lepels van te gebruiken. Of

℞. *Tinct. de Myrrh. scr.* j. *Borac. scr.* ß. *Pulv. Sabin. Rad. Valerian. Sylv. aã gr.* viij. *Ol. Rutæ Chym. gtt.* j. *m. f. pulvis*, naar vereisch van zaaken te neemen met enige lepels van de te voren beschreevene drank.

De volgende droppels konnen gegeeven worden in enig dienstig vogt, zoo dikwils als 'er gelegenheid is.

℞. *Sp. Salis Ammon. Tinct. Succin. Myrrh. aã dr.* j. *m.* om 'er zomtyds dertig droppels van te neemen met wat Fransche wyn en fonteinwater zamen gemengd.

Als 'er een buikloop (q) komt, als een gevolg, en niet als de oorzaak van deeze verstopping, moet die niet schielyk beteugeld worden, ten zy ze zoo hevig is, of zoo lang duurt, dat ze de kraamvrouw zeer verzwakt. In welk geval ze kan behandeld worden als een gemeene buikloop, met opzigt op den tegenwoordigen staat der Zieke. Dus by voorbeeld:

℞. *Pulv. Rhabarb. Torrefact. dr.* ß. *Troch. de Myrrh. Pulv. Castor. Opt. gr.* v. *Ol. Cinnam. gtt.* j. *Syr. de Artemis. q. s. f. bolus*, tegen den nagt te neemen.

De ziekten, veroorzaakt door de Opstopping der Kraamvloed (r), als 'er enige byzondere toevallen overblyven, gelyk ontsteeking (s), verzweering (t), enz. der lyfmoeder, lendenvang (v), vloejing (x), enz. moeten ze behan-

(q) Diarrhoea. (r) Lochia. (s) Inflammatio.
(t) Suppuratio. (v) Lumbago. (x) Rheumatismus.

handeld worden als onder de byzondere Hoofdſtukken gezegd is, behoorlyke opmerking genomen zynde op de oorzaak. Zie van de Opſtopping der Maandſtonden, Opſtyging (y), enz. pag. 1.

ONMATIGE STORTING DER KRAAMVLOED.

1. De Kraamvloed vloeit zomtyds zoo menigvuldig, of duurt zoo lang dat ze de Kraamvrouw zeer verzwakt, en in gevaar van haar leven brengt. De behoorlyke hoeveelheid van deeze uitloozing kan waarlyk in 't algemeen niet vaſtgeſteld worden; verſcheiden omſtandigheden en geſtellen vereiſſchen die in verſcheiden trappen: maar in 't algemeen, als 'er merkelyk verlies van kragten, of gebrek van geeſten is, een ſlappe, zwakke, of leuterende pols, een ingevallen aangezigt (a), flaauwte, bezwyming (b), ſtuipen (c), pynen in den boven- (d) of onderbuik (e), en diergelyke, moet de uitloozing in zulke gevallen onmatig geoordeeld worden. En na de herſtelling, zullen de gewoone gevolgen van eene hevige bloedſtorting (f), als bleekheid, gebrek van vleeſch, zwelling van de beenen en dyën, een waterzugtig geſtel, enz. gemeenelyk enigen tyd blyven. Omſchryving.

2. De levenswys, in dit geval vereiſcht, moet zamentrekkende zyn, en allengskens voortgaan van de zwakker tot de ſterker din- Levenswys.

 gen

(y) Paſſio Hyſterica. (a) Facies Itippocratica.
(b) Syncope. (c) Convulſio (d) Hypochondria.
(e) Abdomen. (f) Haemorrhagia.

gen van dat zoort. Gerstenwater, geleyen, broodnat (g), rystnat, hartshoorn drank, enz. zyn hier zeer dienstig, een glas roode wyn en water tusschen tyden gebruikt zynde. De kraamvrouw moet niet te warm gehouden worden. De slaap moet matig zyn, en het drinken van dunne vogten niet te zeer aangemoedigd worden, uit vrees van een waterzugt (h) te verwekken.

3. Slaapmiddelen (i), naar gelang gegeeven, zyn dienstig. Maar de zamentrekkende middelen (k) konnen zulke zyn als de volgende:

℞. *Aq. Plantag. Germin. Querc. aā unc* iij. *Cinnam. Fort. unc.* j. ß. *Corall. Rub. ppt. dr.* ij. *Lap. Haemat. dr.* j. *Syr. Cydon. dr.* vj. *Tinct. Terr. Japon. dr.* j. *m.*, om 'er dikwils vier lepels van te neemen. Of

℞. *Aq. Cinnam. Ten. Ceras. Nig. aā unc* iij. *Theriacal. unc* j. ß. *Bol. Armen. ppt. dr.* ij. *Spec. de Hyacynth. Terr. Japon. aā scr.* ij. *Syr. e Corall. de Ros. Sicc. aā unc* ß. *Sp. Vitriol. gtt.* xv. *f. Mixtura*, om 'er alle vier of vyf uuren vier lepels van te neemen. Ook

℞. *Sal. Prunell. scr.* j. *Sang. Dracon. scr.* ß. *m. f. pulv.*, drie- of viermaal daags te gebruiken met wat roode wyn en fonteinwater.

Als de inwendige middelen niet helpen, moeten wy onzen toevlugt neemen tot uitwendige: welke in 't algemeen dezelfde konnen zyn met die voorgeschreeven zyn in geval van storting na de verlossing, onmatige vloed der maandstonden, neusbloeden, enz. Maar als deeze steeds buiten staat zyn de vloejing te stop-

(g) Panada. (h) Hydrops. (i) Opiata.
(k) Restringentia.

ſtoppen of te verminderen, doop dan een linnen doek in water en azyn, koud gemaakt door te leggen in een ſmelting van Ammoniak zout, en leg die op het naauwe van de rug, of het aangetaſte deel. En ſpuit ook in de lyfmoeder de volgende ſmelting.

℞. *Sal Nitr. Alum. Rup. aā dr.* ij. *Vitriol. Rom. dr.* j. *Sal Vitriol. ſcr.* j. *Solve in Aq. Plantag. unc* iij. *Acet. Acerr. unc* j. *et f. injectio.*, zomtyds met een ſpuit in de lyfmoeder te ſpuiten.

Deeze manier moet gebruikt worden in de allergevaarlykſte ſtorting der kraamvloed; want die van een zagte aart is, brengen wy tot gemeene bloedvloejingen, en inzonderheid tot de ſtorting, zoo voor als na de verloſſing. Zie pag. 85, enz. en 140, enz.

STUIPTREKKINGEN. (a)

1. Eene hevige uithaaling der moederkoek (b), inhouden derzelve, opſtopping der kraamvloed (c), enz. zyn in ſtaat om ſtuiptrekkingen te veroorzaaken na de verloſſing, welke meer of min gevaarlyk zyn, naar maate van de oorzaak, langduurigheid, en hoegrootheid derzelve, vergeleken met de geſteltenis der kraamvrouw. Oorzaak.

2. Als ze voortkomen van eene ſterke uithaaling der moederkoek, welke eene groote ſtorting veroorzaakt, zullen zamentrekkende inſpuitingen, gemaakt van roode wyn, *Alum. Rup. Sacch. Saturn. &c.* dienſtig zyn. Maar als de vaten der Lyfmoeder alleen geſcheurd of gekwetſt zyn, zonder enige merkelyke bloed- Geneezing.

 ſtor-

(a) Convulſio. (b) Placenta. (c) Lochia.

ſtorting (d), moeten de inſpuitingen verzagtende en pynſtillende zyn, beſtaande uit warme melk, gerſtenwater, of een kookdrank van *Fol. Malv. Fl. Chamæmel. Sem. Lini. &c.*, gemengd met *Mel. Roſar. &c.* Als dit toeval zyn oorſprong heeft van het ophouden der nageboorte (e), of opſtopping der kraamvloed, konnen 'er niesmiddelen (f) met voordeel gebruikt worden, gelyk ook zuiverende inſpuitingen, gemaakt van *Rad. Ariſtoloch. Gentian. Fol. Abſynth. Vulg. Artemis.* By welke kookdrank kan gemengd worden *Mel. Roſar. Tinct. Myrrh. Elix. ppt. &c.* Geef in den tuſſchentyd dienſtige middelen tegen de vallende ziekte (g), en opſtyging (h).

Maar als enig zamengeſtremd bloed, of klonterige ſtof, in de lyfmoeder agterblyft, moet die uitgehaald worden, eer wy ophouden. Als dit toeval komt van, of gezien word teffens met de koorts, en de Zieke van een bloedryk geſtel is, kan het geval behandeld worden op de wyze van een opſtopping der kraamvloed of maandſtonden, met behoorlyk opzigt op de tegenwoordige omſtandigheden. Zie pag. 1, enz. en 144, enz.

OPSTYGING. (a)

De Vrouwen worden, na den tyd der verloſſing, dikwils ontroerd met *Opſtyging*, om welke te helpen men gemeenelyk voorſchryft een Galbanum pleiſter op den navel gelegd, en de Zieke te brengen tot het gebruik van

(d) Haemorrhagia. (e) Secundinae.
(f) Sternutatoria. (g) Antepileptica.
(h) Antihyſterica. (a) Paſſia Hyſterica.

van middelen tegen de opſtyging, op de wyze in de opſtyging opgemerkt, met behoorlyke agtgeeving op de oorzaak en omſtandigheden van het tegenwoordig geval. Zie pag. 11, enz.

KOORTS.

1. De gewoone toevallen der Koorts worden gezien omtrent den derden of vierden, en zomtyds omtrent den vyfden of zesden dag na de verlosſing, blyvende de kraamvloed in den tusſchentyd geregeld vloejen. Wanneer de Koorts komt.

2. Deeze Koorts ſchynt een gevolg te zyn van de vermindering der kraamvloed, en vermeerdering der melk in de borſten, welke nu daar mede gevuld zynde, hard, gezwollen, pynelyk en heet worden. De melk is op deezen tyd insgelyks van een dikker zamenſtel; en de kraamvrouw gevoelt pyn en hitte in haar lenden, rug en ſchouders. Oorzaak en Kentekenen.

3. Dit zoort van Koorts is zelden gevaarlyk, en verdwynt gemeenelyk in korten tyd door zweeting, zonder de hulp van veele geneesmiddelen te vereisſchen, of iets meer dan de waarneeming eener dienſtige levenswyze, of het gebruik van dunne ſpyzen. Maar zomtyds komen 'er in byzondere geſtellen, na de verlosſing, Koortſen, voortkomende van andere oorzaaken, die hevig, langduurig, en van een kwaad gevolg zyn; geduurende welke de kraamvloed gemeenelyk word opgeſtopt; eene byzonderheid, die voor een zeker teken gehouden word, waar door men deeze Koorts onderſcheid van die door de melk veroorzaakt is. Voortekenen.

4. Men moet hier eene zagte levenswyze houden, zoo wel als in het voorgaande geval, Levenswys.

behoorlyk agt gegeeven zynde op de opſtop-ping der kraamvloed, om de vloejing daa-van te bevorderen. Ten welken einde de le-venswyze hier dezelfde kan zyn met die in da-geval is voorgeſchreeven.

Genee-zing. 5. Als 'er een koorts van eene merkelyk-hevigheid komt van de opſpanning, pyn, o-ontſteeking (a) der borſten, wegens de mel-daar in bevat, kan het dienſtig zyn bloed a-te laaten op den enkel. De aderlaating is in-gelyks zeer dienſtig, als zulk een koorts ve-zeld is met andere brandige ziekten, gelyk zy-dewee (b), longontſteeking (c), keelontſtee-king (d), klopping in het hoofd, enz. waar n-een zagt zweet- (e) afdryvend (f), of hart-ſterkend middel (g) in een matige gift gegee-ven, en naar gelang kan herhaald worden.

6. Als de borſten merkelyk gezwollen of ont-ſteeken zyn, kan 'er nu en dan een warme ſtoo-ving op gebruikt worden, beſtaande uit war-me melk, of een kookdrank van *Fol. Malv-Alth. Fl. Chamæm. &c.*

℞. *Fol. Alth. Fl. Chamæm. Melil. aã m.* ß. *Co-que in Aq. Fontana q. ſ. et Colat. unc* x. *Adde Sp-Vini Camphor. unc* ij. *m. f. fotus.*

Verzagtende pappen zullen ook van dienſ-zyn.

℞. *Rad. Alth. unc* ß. *Fol. Malv. m.* j. *Sem. Lin-Foenugr. aã unc* ß. *Coque in Aq. Font. q. ſ. et Co-lat. Add. Pulv. Sem. Lini Farin. Fabar. aã q. ſ. Ung-Dialth. parum u. f. Cataplasma.*

De gemeene pap (h) van brood en melk, za-ins

(a) Inflammatio. (b) Pleuritis. (c) Peripneumonia.
(d) Angina. (e) Diaphoreticum.
(f) Alexipharmacum. (g) Cardiacum.
(h) Cataplasma.

insgelyks zeer veel dienst doen in dit geval; daar by gedaan zynde een weinig olie of varkens reuzel en saffraan. Maar als de Koorts voortkomt van koude te vatten, gebruik dan zagte zweetmiddelen, of behandel het als eene verstopte doorwaasseming (i). Zie I. Deel. pag. 479. En als klonterige stof of gestremd bloed, 't welk in de lyfmoeder huisvest, daar oorzaak toe geeft, laaten 'er dan dienstige slaap- (k) en verzagtende middelen (l) gebruikt worden. Zie van de opstopping der Kraamvloed, pag. 146.

ZIEKTEN VAN KWETZINGEN GEKOMEN AAN DE DOORGANG DER LYFMOEDER.

1. De uitzetting der deelen, en zomtyds de scheuring derzelven, in de verlossing is in staat te veroorzaaken eene ontsteeking (a) der lyfmoeder en scheede (b), welke, als ze niet zeer hevig is, kan geholpen worden door die nu en dan te besmeeren met varkens reuzel, *Ung. Dialth.*, zoete amandel olie of diergelyke. En zommigen zyn 'er, die tot het zelfde einde met een goeden uitslag gebruiken een smelting van volaarde in water. Maar als de ziekte hevig is, het gevolg van een zeer moejelyke arbeid, en de deelen merkelyk gezwollen zyn: als ze vermeerderd word door de huisvesting van klonterige stof enz. in de lyfmoeder, en lang na de verlossing blyft, als ze insgelyks verzeld is met eene moejelykheid van waterloozing, groote

(i) Perspiratio. (k) Anodyna. (l) Emollientia.
(a) Inflammatio. (b) Vagina.

te hardlyvigheid, koorts, ſtuiptrekkingen (c), of diergelyke, zoo dat 'er een knoeſt- (d) of ettergezwel (e) gedreigd word, ſchynt het geval zeer gevaarlyk te zyn, en word zomtyds ſchielyk doodelyk.

Levenswyze. 2. De levenswyze moet hier geſchikt worden naar de toevallen, en de oorzaak waar uit ze voortkomen. In 't algemeen moet de ſpys van een verkoelende aart zyn, of zulke als dienſtig is in alle brandige ziekten. De ruſt moet toegeſtaan, de ſlaap aangemoedigd, en alle beweeging vermyd worden. De buik moet niet te digt gezwagteld, nog te warm gehouden worden.

Geneezing. 3. Zulke pynſtillende ſtoovingen, pappen (f), ſmeeringen (g), en inſpuitingen, als de ſtorting der kraamvloed niet vertraagen, zyn hier dienſtig, teffens met het gebruik van zulke inwendige middelen, als in de brandige koortzen zyn voorgeſchreeven. Als eene ontſteeking der lyfmoeder, oorſpronkelyk veroorzaakt door eene moejelyke baaring, of opſtopping der kraamvloed (h), lang duurt, verandert ze zomtyds in verzweeringen, knoeſt-gezwellen, of kankers, welke zeer moejelyk te geneezen zyn. Als deeze ziekten in haar begin zyn, en komen in bloedryke geſtellen, en inzonderheid als de ſtorting der kraamvloed opgeſtopt is, ſchynt het raadzaam nu en dan eene kleine maate van bloed door de aderlaating af te tappen. Ondertuſſchen kan 'er een zagte buikzuiverende klyſteer insgelyks ingeſpooten worden; en het gebruik van dienſtige zuiverende, pyn-

(c) Convulſio. (d) Scirrus. (e) Abſceſſus.
(f) Cataplasma. (g) Linimentum, (h) Lochia.

pynſtillende, en losmaakende inſpuitingen kan zeer veel helpen tot de geneezing. Na dat de kraamvloed geheel over is, konnen wy dienſtige purgeermiddelen geeven door den mond. Als de toevallen hevig blyven, na dat de vrouw haar bed verlaaten, en haare kragten weder gekreegen heeft, kan 'er een kwyling (i) voorgeſteld worden, eer de ziekte veroudert of verergert. In andere opzigten konnen deeze ziekten betrekkelyk behandeld worden, als gemeene ontſteekingen, etter-gezwellen, verzweeringen (k), knoeſt-gezwellen, en kankers. Een kwetzing, gekomen aan de lyfmoeder in den tyd der verloſſing, kan insgelyks eene verslapping van derzelver banden (l) veroorzaaken, waar door ze nederzakt, zoo dat ze zomtyds bynaar omgekeerd ſchynt. Dit geval, als het niet ſchielyk geholpen word, kan veranderen in eene hevige ontſteeking van het deel, en zeer gevaarlyke toevallen te weeg brengen. De ruſt moet hier door alle middelen aangemoedigd, en eene bekwaame geſtalte uitgedagt worden. Naderhand moet het behandeld worden met zamentrekkende inſpuitingen, moederpillen (m) en diergelyke, op de wyze te voren gemeld over het nederzakken en uitzakken der lyfmoeder. De lyfmoeder en ſcheede worden door de grootte van het kind, de langduurigheid of moejelykheid van den arbeid enz. zomtyds zoo onmatig uitgezet, dat zy haare ſpanning en natuurlyke engte zeer bezwaarlyk wederkrygen. Deeze Ziekte word altyd vermeerderd door de witte vloed (n). In dit geval

(i) Salivatio. (k) Ulcus. (l) Ligamenta.
(m) Peſſaria. (n) Fluor Albus.

val kan het zeer dienstig zyn twee- of driemaa
daags in te spuiten het volgende zamentrekkend
vogt, of dat warm te gebruiken by wyze va
spoeling.

℞. *Cort. Granat. Fl. Balaust. aā unc* j *Bol. Ar
men. Terr. Japon. Alium. Rup. aā unc* ß. *Coque i
Vin. Rubr. Tinct. Rosar. Rubr. aā* ℔ j. ß. *Colat*
℔ ij. *fit pro injectione vel lotione.*

NAWEEN.

Enigen tyd na dat de baaring geschied is
gevoelt de vrouw groote pyn in haar lenden
lieschen, enz. welke zelden gevaarlyk is, ten z
ze vermeerderd word door eene opstopping de
kraamvloed, welke in dit geval door alle mi
delen moet bevorderd worden. Hier kan een ve
sterkende pleister gelegd worden op het naauw
der rug; en als de Zieke rusteloos is, kan de slaa
bezorgd, en de pyn verzagt worden door dien
stige giften van Laudanum. Maar in 't alge
meen werkt een dienstige levenswys, met waa
neeming van eene behoorlyke gestalte, gewo
nelyk de geneezing uit, zonder enige nood
zakelykheid voor byzondere geneesmiddele
De pynen schynen voort te komen van eene o
spanning van de banden der lyfmoeder in de
tyd der verlossing. Een vry gebruik van *O
Amygd. Dulc. Sperm. Cet. Troch. de Myrrh.*, &
word gemeenelyk voorgeschreeven na de ve
lossing, om deeze pynen voor te komen of t
helpen, en gemeenelyk met een goeden ui
slag. Zie pag. 106. Als ze verzeld zyn m
winderigheid (a) in de ingewanden, moeten 'e
dienstige windbreekende middelen (b) inwendi
ge

(a) Flatulentia. (b) Carminativa.

gegeeven worden; en als 'er gelegenheid is, een zagte klyſteer, wel voorzien met windbreekende zaaden, enz. In den tuſſchentyd moet de buik matig warm gehouden worden; en de vogten, die zy gebruikt, niet koud gedronken worden. De zwagtel moet niet te digt zyn, en de ruſt toegeſtaan of, als het van noden is, aangemoedigd worden door een voorzigtig gebruik van ſlaapmiddelen (c).

AAMBEIEN (a).

De *Aambeien* volgen dikwils op moejelyke arbeid, en zyn meer laſtig dan gevaarlyk. Als ze zig zeer gezwollen vertoonen, konnen 'er bloedzuigers (b) gezet worden digt by het deel, gelyk gezegd is in de Aambeien (c), voortkomende van andere oorzaaken. In geval ze verzeld zyn met hardlyvigheid, moet men daar op behoorlyk agt geeven; en in 't algemeen moeten de Aambeien, volgende op de verloſſing, behandeld worden als het gemeene zoort. Zie I. Deel, pag. 419, enz.

UITZAKKING VAN DEN AARS (a).

Een harde of moejelyke arbeid word zomtyds gevolgd door uitzakken van den regten darm, welke herſteld moet worden, zoo ras als mogelyk is, op de wyze te voren gemeld onder de Ziekten van den Aars. Zie I. Deel, pag. 426. Na dat die dus herſteld is, konnen 'er zamentrekkende ſtoovingen op het deel gebruikt

(c) Opiata. (a) Haemorrhoides. (b) Hirudo.
(c) Haemorrhoides. (a) Procidentia Ani.

bruikt worden, bereid van roode wyn, *Fl. Balaust. Cort. Granat.*, *&c.*; neemende de Zieke in agt om agterover te liggen, of in eene gestalte die de ziekte best begunstigt. In andere opzigten kan dit geval behandeld worden als het gemeene; alleen als de aambeien komen een weinig voor den tyd der verlossing, konnen ze bezwaarlyk geholpen worden, tot dat die over is; in welk geval de vrouw haare uiterste poogingen moet aanwenden om haare vlaagen te regelen, zoo dat ze het aangetaste deel minst benadeelen.

SCHEURING DER BILNAAD (a).

'T Gebeurt zomtyds, van een zeer moejelyken arbeid, of enige ruwe behandeling in de verlossing, dat de bilnaad op zig zelf gescheurd word, waar door de vuiligheden zoo wel door de schaamdeelen (b), als door den aars worden uitgeloosd. Dit geval is met weinig gevaar verzeld, hoewel het zeer moejelyk is; maar na dat het eens gebeurd is, is het zeer bezwaarlyk, en naauwlyks mogelyk om dat voor te komen in de volgende verlossingen. Het enige middel daar voor is de operatie met de handen, welke geschied op de volgende wyze. De Zieke gelegd zynde in eene behoorlyke gestalte, zoo ras als de toevallen, op de verlossing volgende, dat toelaaten, worden de schaamdeelen eerst gezuiverd van alle vuiligheden, die daar in konnen huisvesten, door middel van dienstige inspuitingen, of anderzins; en na dat de deelen weder

Operatie daar voor.

(a) Perinœum. (b) Pudenda.

der droog zyn, zoo veel als hunne natuur en plaats het toelaaten, moet de fcheur in haare geheele langte toegenaaid worden, op een behoorlyke diepte van de oppervlakte: dan worden 'er kompreffen gedoopt in enig dienftig heelend middel, als het *Liniment. Arcei*, *&c.* en alles verzorgd met een bekwaame pleifter, en, als het nodig is, een verband, 't welk kan weggenomen worden, zoo dikwils als het vereifcht word. Naderhand moet men zorg draagen, door eene behoorlyke geftalte voor te fchryven, om het uitfcheuren van het naaizel voor te komen; 't welk geenzins uitgeftrekt moet worden tot zulk een langte, dat het den ingang der fcheede (c) of lyfmoeder enigzins vernaauwd, 't welk van zeer kwaade gevolgen kon worden in eene volgende verloffing.

ETTERGEZWELLEN. (a).

Zomtyds volgen 'er *Ettergezwellen* in verfcheiden deelen van het lighaam, als in de liezen, heupen, dyën, voeten, enz. op de verloffing, welke zig zetten tot zweeren, en zomtyds eene geduurige verminking veroorzaaken. Deeze zullen dikwils gezien worden, na dat alle de andere toevallen verdweenen zyn; hoewel ze zomtyds het gevolg zyn van brandige ziekten, geduurende den tyd dat de vrouw aan haar bed bepaald is. En hoe gevaarlyk ze uit zig zelven zyn mogen, fchynen zy gemeenelyk de fcheiding (b) te zyn der ziekte, die daar toe oorzaak geeft. Als deeze ettergezwellen niet verdreeven konnen worden

 door

(c) Vagina. (a) Abfceffus. (b) Crifis.

door dienstige konstige uitloozingen, als ader-
laating, buikzuivering, enz. (met het gebruik
van *Calomela* tusschen tyden, in dienstige gif-
ten, als de kragten der Zieke het toelaaten
schryvende op den zelfden tyd voor, zag-
te doorwaassemingbevorderende stoovingen
smeeringen en pappen) moeten wy toevlugt
neemen tot de tegengestelde manier, en trag-
ten die tot zweering (c) te brengen; en als de
etter volkomen ryp is, open ze dan met het
lancet of brandmiddel (d), en bezorg haare
geneezing door die te verzweeren en met
vleesch te overdekken. Maar in geval ze ver-
anderen in knoestige of knobbelagtige ver-
zweeringen, moeten ze naar gelang behandeld
worden, gelyk wy hier na zeggen zullen.

ZIEKTEN IN DE BORSTEN OP DE VERLOSSING VOLGENDE.

Om-
schry-
ving.

1. De Borsten der vrouwen worden, na de
verlossing, verscheidentlyk aangetast
door de hoeveelheid, gebrek, of dikte, stil-
stand, ophouding of stremming, of enige
kwaade hoedanigheid der melk daar in zynde,
waar uit voortkomt ontsteeking (a), hardheid,
verteering (b), en klooven in de tepels, en
eindelyk opzwelling, verzweering, knoestige
en kankeragtige verzweeringen. Deeze toe-
vallen konnen ook vermeerderd worden door
eene opstopping der kraamvloed (c), of hun-
nen oorsprong neemen van uitwendige kwet-
zingen, als stooten, enz. en worden in 't alge-
meen

(c) Suppuratio. (d) Causticum.
(a) Inflammatio. (b) Excoriatio. (c) Lochia.

neen hevigst gezien, na dat de vrouw van haar
erste kind verlost is.

2. De pynen en ontsteekingen der Borsten Voortekenen.
yn verzeld met spanning, hitte en roodheid
an het deel, koorts en andere toevallen eener
ntsteeking. De Borsten vertoonen zig zom-
'ds blaauw en gezwollen, als de ontsteeking
ngduurig is. Als de spanning en koorts ver-
inderen, is het een teken dat het gezwel zig
ot zweeren zet. Als het gezwel knoestagtig
ord, word het gekend door dat het hard,
nbeweeglyk, niet pynelyk, en van een don-
ere roodagtige kouleur word. Als het etter-
ezwel breekt, verandert het tot eene ver-
veering (d); welke goed is, als de etter zig
it vertoont, van een goede dikte, en matig
hoeveelheid; en de verzweering zelf bleek-
tig is, niet verzeld met hardigheid, eeltag-
gheid, of een kwaade kouleur. Maar als de
ter vuil, dun, rottig is; en de verzweering
ep, holagtig, blaauw, hard, eeltagtig, of
ngduurig is, word ze geoordeeld van een
vaadaardigen aart te zyn. Als de toevallen
n het knoestgezwel (e) zeer vermeerderen,
het gezwel open breekt, dan word het eene
nkeragtige verzweering (f) genoemd. Als
melk stremt in de Borsten, is 'er gemee-
lyk eene ontsteeking mede verzeld; inzon-
rheid als dit geval komt binnen weinig da-
n na de verlossing. Maar als het gezien
ord, gelyk niet ongewoon is, vyftien of
intig dagen, na dat de Borsten gezogen
n, worden ze hard, ongelyk, en oneffen,
nder enige roodheid, en derzelver klie-

(d) Ulcus. (e) Scirrus. (f) Ulcus Cancrosum.

ren (g), nu al te opgespannen zynde, worden onderscheidentlyk zigtbaar. Eene koude huivering valt hier gemeenelyk op het naauw der rug, 't welk dikwils gevolgd word van een koorts, in den tyd van omtrent vier en twintig uuren. Daar worden aderspatten (h) gezien in de borsten, welke gekend konnen worden door haare zwelling, bogtige figuur, en blaauwe kouleur; zynde meer of minder zigtbaar, naar maate de aders meer oppervlakkig of diep liggen. De ontblooting en klooven der tepels zyn zomtyds zoo hevig of kwaadaardig, dat ze eindelyk het deel weg neemen, waar in ze geplaatst zyn; en eene verzweering agterlaaten, die zeer moejelyk te geneezen is.

Kentekenen.

3. De pyn of zwelling der borsten, welke gemeenelyk schielyk na de verlossing komt, is zelden gevaarlyk, of moejelyk te geneezen, ten zy de borsten knoestgezwelagtig, kankeragtig of verzworen worden.

Levenswys.

4. Eene matige en dunne levenswyze moet hier gehouden, en het lighaam door alle middelen loslyvig bewaard worden.

Geneezing als het van eene opstopping der kraamvloed is

5. Als eene opstopping der kraamvloed daar toe aanleiding geeft, moet de storting daar van bevorderd worden. Als bloedrykheid (i) de oorzaak is, konnen zagte uitloozingen, als kopping, aderlaating, buikzuivering, enz. dienstig zyn. Als 'er enige stoot is voorgegaan, of oorzaak aan deeze ziekte geeft, kan het volgende smeerzel, na de aderlaating, zeer nuttig zyn; en is van groot gebruik in de meeste uitwendige ontsteekingen (k).

℞.

(g) Glandulae. (h) Varices. (i) Plethora. (k) Inflammatio.

℞. *Ung. Popul. Dialth. Ol. Rofar. Acet. Vin. Alb. ā unc* ß. *Sp. Sal. Ammon. dr.* ij. *m. f. Linimentum*, om 'er de aangetafte deelen zomtyds met een warme hand mede te befmeeren.

Na het gebruik hier van kan de volgende pleifter op de deelen gelegd worden:

℞. *Empl. Diachyl. Simpl. e Cumin. aā unc* ß. *Diachyl. e Gumm. dr.* j., om over linnen te ftryken, en op de aangetafte deelen te liggen. Ook hebben de pappen haar gebruik in dit geval, bereid op de volgende wyze:

℞. *Rad. Sigill. Salom. Lilior. Alb. Alth. aā unc* ß. *Fl. Melil. m.* j. *Coque in Aq. Fontan.*, *et Colat. add. Pulv. Sem. Lin. Fœnugr. aā q. f. Ung. Dialth. parum m. f. Cataplafma.*

Als 'er een ftooving vereïfcht word:

℞. *Fol. Malv. Alth. aā m.* ß. *Fl. Hyper. Samb. ā m.* j. *Coque in Aq. Fontan. q. f. Colat.* ℔ j. *adde Sp. Vin. Camphor. unc* ij. *m. f. fotus.*

Zomtyds worden 'er ook fpoelingen in dit geval met een goeden uitflag gebruikt. De volgende is uitnemend, als 'er groote pyn en ontfteeking is:

℞. *Aq. Calc. Acet. Vin. Alb. Sp. Vin. Camphor. ā unc* ij. *Tinct. Croci unc* ß. *Troch. Alb. Rhafis. dr.* ij. *Sp. Sal. Ammon. dr.* j. *Opii fcr.* ß. *m. f. lotio.*

In den tuffchentyd konnen 'er teffens dienftige inwendige middelen gebruikt worden, gelyk zagte zweet- (l) en pisdryvende middelen (m). Als de ziekte verergert tot een ettergezwel (n), knoeftgezwel (o), of kanker (p), moet ze naar gelang behandeld worden.

6. Als de borften te hard zyn, wegens de ftrem-

(l) Diaphoretica. (m) Diuretica.
(n) Abfceffus. (o) Scirrus. (p) Cancer.

ftremming der melk in dezelve ; moeten zy uitgehaald worden door middel van glazen of andere dienftige uitvindingen , eer het kind te zuigen gelegd word ; maar als men niet beoogt het kind aan de moeder te laaten zuigen , moeten 'er dienftige middelen gebruikt worden om het gezwel te verdunnen , los te maaken en te doen verdwynen , of de melk te rug te dryven. Om derzelver ftremming voor te komen , moeten de Borften geflooten en warm gehouden worden. Een geduurig gebruik van verfch geperfte lynzaad-olie , by wyze van fmeering , is zomtyds zeer kragtig bevonden in het losmaaken van eene pynelyke hardheid in de Borften , veroorzaakt door de ftremming der melk in dezelve. De ftooving, laatft befchreeven , kan insgelyks in dit geval gebruikt worden als de hardheid hardnekkig blyft, om die te doen verdwynen.

Van ftremming der melk.

7. Als de zwelling der Borften niet kan verdreeven worden door de gewoone pappen van lynzaad-olie , boonen-meel , enz. teffens met het gebruik van dienftige uitloozingen , gefchikt naar de natuur der ziekte , en de omftandigheden der Zieke ; maar hardnekkig blyft, fchikt ze zig tot een fcherp en zagt gezwel , 't welk waarfchynelyk zweeren zal en open breeken. In dit geval moeten 'er geen terugdryvende middelen (q) opgelegd , maar de zweering (r) bevorderd worden door een geduurig gebruik van verzagtende pappen , om het gezwel ryp te maaken , en tot bolheid te brengen. De gemeene pap van brood en melk, met byvoeging van een weinig faffraan , kan zeer

Als het zig tot zweeren fchikt.

(q) Repellentia. (r) Suppuratio.

zeer wel tot dit einde dienen; of die van meelige zaaden gemengd met een afkookzel van *Rad. Alth. Lilior. Alb.*, *&c.* Maar als het zig langzaam tot zweeren schikt, laat dat dan aangemoedigd worden met byvoeging van versche *Rad. Bryon.* by de pap, gelyk ook een weinig *Ung. Dialth.* En als 'er uitzigt is op zweering, moet 'er geen slappe levenswyze voorgeschreeven, en geene uitloozing verwekkende middelen (s) gebruikt worden.

8. Als het gezwel werkelyk etter bevat, 't welk gekend kan worden door deszelfs hobbeling of schommeling, die gevoeld word, als men de borsten schud tusschen de vingers; en het genoegzaam ryp is, 't welk gekend kan worden door den tyd van deszelfs duuring, vergeleeken met de voorgaande tekenen; moet het in het meest hangende deel met een brandmiddel (t) geopend worden, 't welk een geduuriger en overvloediger ontlasting van stof verschaffen zal, en voordeeliger zyn dan de opening, in geval van holen (v), neiging tot een knoestig of kankeragtig gezwel; en daar na moet het behandeld worden als eene verzweering, 't zy eenvoudig, holagtig, knoestig, of kankeragtig. Als 'er niets is dan alleen een ettergezwel (x), niet verzeld met enige kwaade toevallen, en dat ter degen ryp is, zal het genoeg zyn 't zelve te openen met een lancet, 't welk maar weinig verlies van stof, en geen merkelyk lidteken veroorzaakt. Maar men moet in dit geval zorg draagen, geen groote bloedvaten te kwetzen, welke inzonderheid leggen om- Als het gezwel etter bevat.

(s) Evacuantia. (t) Causticum. (v) Sinus.
(x) Abscessus.

trent de okfels. Na de ontlafting der befloo ten ftof, als die goed is, kan de verzweering met alle behoorlyke fpoed, met vleefch bedek worden, door het gebruik van het volgende in het verband.

℞. *Ung. Bafil. Flav. Linim. Arcei aā dr.* vj *Pulv. Myrrh. dr.* ij. *Maftich. Aloes aā dr.* ß. *Mell Rofat. Vitell. ovi aā dr.* ij. *m. f. liniment.*

Dit fmeerzel kan 'er warm met plukzel opgelegd worden; maar men moet niet te veel daa van teffens in de verzweering (y) dringen, ' welk de geneezing zeer kan vertraagen, e zeer kwaade toevallen te weeg brengen. Al 'er, eer de verzweering met vleefch bedekt is gelegenheid is voor rypmaakende middelen (z) moeten die niet langer gebruikt worden, da ze volftrekt noodzakelyk fchynen, om een groote verzweering voor te komen, welke t dikwils in deeze gevallen voortkomt. Als 'e zuiverende middelen (a) vereifcht worden.

℞. *Ung. Apoftol. Nicotian. Linim. Arcei aā un* ß *Praecipit. Rub. Laevigat. dr.* j. *Pulv. Myrrh Rad. Ariftol. Rot. dr.* ß. *m. f. linim.*

Als de kanten der verzweering hard of celt agtig worden, leg dan daar op *Empl. de Muci lag.* of *Diachyl. e Gumm.* gemengd met een wei nig *Sperm. Ceti*, of neem die weg door fnyden Maar als 'er geen hardheid is, kan het verban gedaan worden met *Empl. Diachyl. Simpl.* of *a Min. Fufc.* Weelig of fpongieufch vleefch voo den dag komende, kan weggenomen worden me de gemeene brandmiddelen. Als het vleefch te naaftenby gelyk is met de lippen der verzwee ring, zal het volgende dienen om een lidteke te maaken. *Ung*

(y) Ulcus. (z) Digeftiva. (a) Mundificativa.

℞. *Ung. Diapomph. Desiccat. Rubr. Tutiae. Alb. Camphor. aã dr.* ij. *Troch. Alb. Rhas. Lap. Calamin. aã dr.* j. *Sacch. Saturn. scr.* ij. *m. f. Unguentum.*

By zulk zoort van zalven konnen als ingrediënten naar gelang gevoegd worden, *Sang. Dracon. Bolus Armen. Plumb. ust. Creta Alb. Crocus Mart. Adstring. &c.*

9. Als de verzweering holagtig, diep, en draajende is, 't welk gekend kan worden door 't inbrengen van het provet, en de hoeveelheid of vloejing der ontlaste stof, word de ziekte moejelyk om te geneezen geoordeeld; inzonderheid als de etter dun is, en de holen veele. Het gebeurt ook zomtyds, dat verscheiden klieren (b) verzweeren en weggaan, in verscheiden deelen der borsten, en zoo veroorzaken verscheiden Ettergezwellen of verzweeringen, 't zy op dezelfde of op verscheiden tyden, en zoo veele verscheiden operatien of snydingen vereisschen. Maar als 'er enige gemeenschap is tusschen dezelve word het in 't algemeen best geoordeeld die alle in eens af te zetten, 't zy door het lancet of een brandmiddel (c). En als de holen ergens dieper loopen dan de mond der verzweering, moeten ze in dat deel geopend worden, anders konnen 'er ontsteekingen (d) of kwaadaardige toevallen volgen. Als de etter niet geregeld ontlast, maar te rug gehouden word in de verzweering, zal ze ligtelyk eene kwaade gesteldheid krygen, de geneezing vertraagen, en de toevallen vermeerderen; om welke reden de verbanden in dit geval meer moeten zyn, en de doeken die men gebruikt klein en

Als de verzweering holagtig is.

(b) Glandulae. (c) Causticum. (d) Inflammatio.

en zagt. De groejing van weelig vleefch moet hier ook zorgvuldig belet worden, door het opleggen van koperroot, of diergelyke; maar dewyl infpuitingen of fpoelingen, wegens haare gedaante en manier van opleggen, meer dienftig zyn voor holagtige verzweeringen, dan drooge poejers of fmeerzels, kan het aluinwater hier met voordeel gebruikt worden. Of

℞. *Ung. Ægypt. dr.* ij. *Tinct. Myrrh. Mell. Rofat. aã unc.* j. *Vin. Rubr. unc* ij. *m. f. injectio.*

Het volgende kan teffens dienen, beide om te zuiveren, en met vleefch te bedekken.

℞. *Rad. Ariftol. Rot. Gentian. Gumm. Maftich. aã dr.* j. *Fl. Rofar. Rubr. Balauft. aã dr.* ß. *Sacch. Cand. Rubr. unc* ß. *Vin. Rubr.* ℔ ß. *Coque parum et Colat. Add. Tinct. Myrrh. Aloes aã unc* j. *Balfam. Peruv. Tereb. Venet. in Vitell. ovi Solut. aã dr.* ij. *Mell. Rofat. unc* j. *m. f. injectio vel lotio*, naar vereifch van zaaken te gebruiken.

Aanftonds na de ontlafting der etter, kan het zeer veel helpen, tot de geneezing der verzweering, zyn beft te doen om de melk in de Borften te rug te dryven, of te doen verdwynen. Geduurende de geneezing, moet het lighaam loslyvig gehouden worden, en de fpys gemakkelyk te verteeren zyn. Als de Zieke van een wateragtig geftel is, kan 'er met voordeel een fontenel (e) gemaakt, en de afkookzels der droogende houten voorgefchreeven worden; teffens met het gebruik van dienftige verzagtende middelen, en inzonderheid piffebedden. Maar als de verzweering zeer hardnekkig is, en moejelyk om weg te neemen, kan men tot het gebruik der *Calomela* komen, na dat de toevallen, die op

(e) Fonticulus.

op de verlosſing volgen, geheel zyn weggegaan, en de vrouw haare kragten weder gekregen heeft.

10. Als de verzweeringen knoeſtagtig worden, vertoont zig de ontlaſte ſtof gemeenelyk dun, de geneezing word verdrietig, en de verzweering (f) verergert tot een kanker. In dit geval moeten alle uitwendige olieagtige middelen nagelaaten, en op de ettermaakende (g) alleen niet betrouwd worden. Als 'er alleen vermoeden is van deeze ziekte, kan het volgende tot het verband gebruikt worden. Als het knoeſtagtig is.

℞. *Linim. Arcei. Baſil. Flav. Tereb. Venet. Vitell. ovi aā unc* ß. *Praecipit. Laevigat. dr.* j. *Pulv. Myrrh. Rad. Ariſtoloch. Gentian. aā dr.* ß. *Balſ. Peruv. dr.* ij. *m. f. liniment.*

Om alle knoeſtagtigheid weg te neemen, die zig vertoonen kan rontom de verzweering, moeten 'er dienſtige uitloozingen, gelyk aderlaating, buikzuivering, enz. gebruikt worden; gelyk ook warme doorwaaſſemingbevorderende ſtoovingen: maar in geval die hardnekkig blyft, èn niet kan gebragt worden om geregeld te zweeren, moeten 'er verzagtende ſtoovingen en pappen gebruikt worden. De volgende ſtooving kan ook dienſtig zyn.

℞. *Fol. Melil. Hyper. Abſynth. Vulg. aā m.* j. *Coque in Aq. Font. q. ſ. Colat.* ℔ j. *Add. Sp. Vin. Camphor. unc* ij. *Aq. Regin. Hungar. unc* j. *Sp. Sal. Ammon. unc.* ß. *m. f. Fotus.*

Als de ziekte nog erger, en waarſchynelyk hardnekkig word, moeten 'er dienſtige uitloozingen plaats grypen, gelyk aderlaating, purgeermiddelen, enz. maar inzonderheid braakmiddelen (h) van *Turpeth. Miner.* by wyze van af-

(f) Ulcus. (g) Suppurativa. (h) Emetica.

afleiding (i). En als dit niet helpt, kan de kwyling (k) geheel of ten deele aangeraaden worden; en naderhand geneezende dranken, gemaakt met de opdroogende houten. Dog als de Zieke teeringagtig ſchynt, moet zulk een gebruik niet aangeraaden worden; maar in deszelfs plaats melkſpys, met de ſchaalagtige poejers, en verandering van lugt.

Een knoestig gezwel in de borſten zonder etter. 11. Als 'er een knoeſtig gezwel (l) in de Borſten komt, zonder enige vertooning van etter, moet dat, of te rug gedreeven, of losgemaakt worden door het uitwendig gebruik van dienſtige doorwaaſſemingbevorderende (m) of verdwynende middelen (n), teffens met de hulp van uitloozende middelen; of, als het mogelyk is, tot zweeren gebragt worden, op de wyze nu reeds voorgeſchreeven. Maar als de ziekte knobbelagtig word, of tot een kanker verergert, moet ze naar gelang behandeld worden, op de wyze die wy hier na melden zullen..

Aderſpatten in de borſten. 12. Als 'er aderſpatten (o) in de borſten gezien worden, of derzelver vaten knoopig zyn, of tegennatuurlyk opgeſpannen, en de ziekte oppervlakkig is, of niet verzeld met een verzweering (p), en de Zieke van een bloedryk geſtel is, zal de aderlaating zeer dienſtig zyn; en naderhand het gebruik van dienſtige ſtoovingen op het deel, bereid met roode wyn en water, of water en azyn gekookt met *Fl. Roſar. Rubr. Balauſt. Cort. Granat. &c.* Het draagen van een dienſtige pleiſter op het deel kan insgelyks helpen

(i) Revulſio. (k) Salivatio. (l) Tumor Scirroſus. (m) Perſpirativa. (n) Discutientia. (o) Varices. (p) Ulcus.

pen tot de geneezing. Ten welken einde een mengzel van gelyke deelen *de Minio Rubr.* en *Diachyl. Simpl.* het beſt ſchynt. Maar als de aderſpatten diep zyn en vermengd ſchynen met een knoeſtgezwel of kanker, gelyk niet zelden gebeurt, moet het geval behandeld worden met behoorlyk opzigt op deeze toevallen. En hier kan het zeer dienſtig zyn, fontenellen (q) voor te ſchryven, want die ſchynen dikwils in deeze gevallen dienſt te doen.

Knaging, klooven en verlies der tepels.

13. Knagingen (r), klooven, en verlies der tepels zyn gemeene ziekten, en zyn dikwils zeer moejelyk. Maar klooven en knagingen zyn zelden gevaarlyk, hoewel ze zomtyds lang duuren. Ze konnen voortkomen zoo wel van de beſmetting der venusziekte, of zweeren in de mond van het kind, welke de borſten beſmetten, geduurende den tyd der zuiging, als van de opſpanning of barſting der kleine vaten door de melk. Zy worden zomtyds pyp-zweeragtig, of open, en ſluiten den doorgang der melk. Wanneer 'er alleen eene knaging is, zal het genoeg zyn, het aangetaſte deel nu en dan te betten met warme melk, of 'er een kompres op te leggen die daar in gedoopt en een half uur lang in gehouden is, of het opleggen der pap te vernieuwen als de voorgaande koud word. Het is ook dienſtig bevonden in dit geval, verſche room te vryven over de tepels, of die daar op te leggen, geſmeerd over fyn linnen. Maar daar de vezeltjes der tepels droog, geborſten, of kronkelig ſchynen, kan de volgende ſlym (s) met meer nuttigheid gebruikt worden:

℞. *Gumm. Arab. dr.* ij. *Sem. Cydon. Pſyllii aā ſcr.*

(q) Fonticulus. (r) Excoriatio. (s) Mucilago.

fcr. ij. *Gumm. Tragac. gr.* x. *Coque parum in Aq. Rofar. Damafcen. unc* iv. *Colat. add. Mell. Rofat. dr.* vj. *f. Mucilago*, om 'er de tepels dikwils mede te fmeeren. Het volgende fmeerzel zal ook ten dien einde dienen:

℞. *Sperm. Cet. dr.* ij. *Cerae Alb. dr.* j. *Ol. Amygd. Dulc. dr.* x. *Solve fimul, deinde adde Croci pulveris fcr.* ß. *Sacch. Alb. dr.* j. ß. *m. f. Liniment.*

Deeze uitwendige middelen evenwel maaken uit zig zelven de geneezing in verouderde gevallen zelden volkomen; en moeten liever nagelaaten, of ten minften maar fpaarzaam gebruikt worden, als de vezeltjes der tepels flap en vogtig zyn. Het volgende word voor een algemeener en zeekerder geneesmiddel gehouden in klooven en knagingen der tepels.

℞. *Ung. Pomat. Recent. unc* ß. *Amyl. Pulv. Bol. Armen. aã dr.* j. ß. *Sacch. Alb. dr.* j. *Croci Pulv. gr.* v. *m. f. liniment*, dikwils te gebruiken.

Of

℞. *Ung. Deficcat. Rubr. Diapomph. Alb. Camph. aã dr.* ij. *Tut. ppt. dr.* j. ß. *Sacch. Alb. dr.* j. *m. f. Unguentum in eundem finem.*

Het volgende is opdroogend (t) en zuiverend (v), en is dikwils met een goeden uitflag gebruikt.

℞. *Ung. Alb. Camphor. unc* ß *Pulv. Bol. Armen. dr.* ij. *Troch. Alb. Rhaf. Amyl. Opt aã dr.* j. *Mell. Opt. q. f. f. unguent.* Dit zoort van byzonder middel voor klooven in de tepels, word by zommigen als een groot geheim gehouden, hoewel niet meer dan die aan te raaken met *Ol. Myrrh. Per. Deliquium.*

Deeze fmeerzels of zalven moeten altyd wel van

(t) Deficcativum. (v) Deterfivum.

/an de tepels afgewaſſchen worden met warme nelk, eer het kind te zuigen gelegd word. En om 'er de verbanden op te houden, moeten 'er leine doorboorde houten of looden koppen, of epelglazen op gezet worden, welke, by gelegenheid, lugt geeven aan de melk, door zuigen, of anderzins. Maar als de ziekte vermeerderd word door het zuigen van het kind, noet het geſpeend, of aan eene andere minne gelegd worden, terwyl de melk van de moeder of opgedroogd of uitgehaald moet worden, oor enige dienſtige uitvinding, gelyk door et gebruik van zuigglazen, tot dat einde genaakt. Zommigen zyn 'er, die voor klooven n de tepels, daar een zuiverend middel vereiſcht word, alleen gebruiken fyne poejer zuiker, om die daar mede te vullen; leggende en weinig *Ung. Tutiae* daar over heen, en wel net een zeer goed gevolg. Als 'er weelig leeſch opgroeit in de geneezing, moet 'er een veinig geprepareerde roode Precipitaat gelaan worden, by eene behoorlyke maate van *Jng. Rub.* in het verband, of het kan weggeomen worden met het gemeene brandmidlel (x). Als 'er eene verzweering (y) in de epels komt, word die dikwils eeltagtig; welk geval moet geholpen worden door dienſtige toovingen, en het gebruik van verzagtende genees- of brandmiddelen, gelyk te voren geerd is. Als de tepels door middel eener verweering, of diergelyke, geheel verteerd zyn, n het kind geſpeend, of aan eene andere minne gelegd is, kan het uithaalen of maaken van en nieuwe tepel bezogt worden, door het gebruik

(x) Cauſticum. (y) Ulcus.

bruik van dienſtige borſtglazen, en eene wel-geregelde zuiging. De verzweering wel gezuiverd zynde, kan met vleeſch bedekt, en gedroogd worden op de gewoone wyze met *Unguent. Tut. Diapomph. Deſiccat. Rubr.*, *&c.*

Ziekten van te veel melk.

14. Als de melk alleen hindert wegens haare veelheid, is ze in ſtaat om de vaten der borſten op te ſpannen, en eene ontſteeking (z), pyn, en andere hevige toevallen te veroorzaaken. Dit gebeurt niet zelden binnen de eerſte vyftien of twintig dagen na de verloſſing; geduurende welken tyd een middel nodig kan zyn; maar naderhand is eene groote hoeveelheid van melk zelden hinderlyk; verminderende die dan gemeenelyk de ſtorting der kraamvloed (a). Maar als eene ontydige opſtopping der kraamvloed oorzaak geeft tot deeze ziekte, moet de vloed daar van wederom voortgezet worden op de reeds gemelde wyze. Zie pag. 147. Aanſtonds na de verloſſing, om te groote vloed van melk na de borſten voor te komen, is men gewoon Dyachylon pleiſters daar op te leggen; en als deeze de melk niet te rug dryven, leggen zy, in plaats van een pleiſter, daar op een mengzel van *Popul.* en *Ung. Alb.* over linnen geſmeerd. Een mengzel van olie van roozen en azyn, word insgelyks gepreezen tot het zelfde einde, gelyk ook doeken, gedoopt in brandewyn, en op de okzels gelegd. Maar in 't algemeen, als de moeder beoogd zelve de minne te wezen, zyn de Diachylon pleiſters genoegzaam; en de andere dingen behoeven niet gebruikt te worden, dan als de hoeveelheid van melk zoo groot is, dat het gevaar veroorzaakt om hevi-

ge

(z) Inflammatio. (a) Lochia.

e toevallen te doen voor den dag komen. Maar als de borsten, des niet tegenstaande, eer opgespannen en pynelyk zyn, als het nu mtrent de vyftiende dag is na de verlossing, n 'er geene verbiedende toevallen gezien worden, kan 'er een zagt purgeermiddel gegeeven, n, als de vrouw bloedryk is, naar gelang erhaald worden. In den tusschentyd moet de ys dun zyn, en dezelfde algemeene manier vaargenomen worden, als om de melk te doen erdwynen, zie §. 17. Het nieuwgeboren kind noet niet te zuigen gelegd worden aan de borten der moeder, voor drie of vier dagen * na e verlossing; en zommigen bedwingen zig voor en langer tyd; maar in den tusschentyd laaten zy aare borsten trekken op een konstige wyze.

13. Het gebeurt zomtyds, dat 'er geene genoegzaame hoeveelheid van melk bereid, of aar de Borsten gevoerd word, tot voeding an het kind. In dit geval moet de vrouw geoipen, en de voortbrenging der melk bevorerd worden door te paskomende spyzen en levenswyze; gelyk door het gebruik van amandeldranken, dienstige geleyen, zoppen, wyn, goede moutige vogten, enz. teffens met vogtige spyzen, die gemakkelyk te verteeren zyn. Maar als de ziekte voortkomt van eene zwakheid in het gestel der vrouw, welke niet verbeterd kan worden met sterkvoedende spyzen, zal het dienstig zyn het kind te speenen, Gebrek van melk in de Borsten.

 of

* Deeze tyd van drie of vier dagen komt ons veel te ang voor. Men is hier in Holland gewoon de kinderen den volgenden, of tweeden dag na de geboorte aan de borsten te leggen: op dat ze niet beroofd worden van het eerste zog, 't welk eene heilzaame buikzuiverende kragt heeft, en de zuigelingen ontlast van de dikke zwarte vuiligheden, waar mede de darmen der jonggeboren kinderen zyn opgepropt.

of aan eene andere minne te liggen; en 't geen van de melk in de Borſten overblyft, te verdryven, op de wyze die wy aanſtonds melden zullen. Zie §. 17.

Als de melk te dik is.

14. Als de melk in de Borſten van te groote dikheid is en nogtans in genoegzaame hoeveelheid, moet men ligte, vogtige, en verdunnende ſpyzen gebruiken. Geeſtryke vogten, en alles dat eene ſlymigheid in de zappen kan veroorzaaken, moeten vermyd worden. Evenwel kan een glas wyn, verdund met water, nu en dan toegeſtaan worden. Thee, hui, of diergelyke zyn hier dienſtige vogten. Maar als de toevallen hevig zyn kan het zeer voordeelig wezen tuſſchen beiden eene kleine gift van de *Cortex* of enig nuttig ſtaalmiddel (b) te geeven, 't welk de kragt kan hebben om het bloed vloeibaar te maaken.

Als ze te dun is.

15. Als de melk te dun en waterig is, moet eene tegenſtrydige manier met die laatſt gemeld is waargenomen worden. De ſpys moet vaſt zyn, of men moet dikwils ſterke geleyen gebruiken, met eene dienſtige hoeveelheid van zulke vleeſchſpys, als ligt te verteeren is, en goed voedzel toebrengt. En in 't algemeen kan hier dezelfde manier waargenomen worden, als die 'er voorgeſchreeven is in geval van gebrek van melk. Zie §. 13.

Als ze veranderd in de Borſten.

16. Zomtyds zal de melk zuur worden in de Borſten, of een ſmaak krygen verſchillende van de natuurlyke. In dit geval moeten verzagtende middelen, als de ſchaalagtige poejers, *Pulv. Sarſaparill.*, *&c.* vryelyk gebruikt worden; of het gebruik der tegenſcheurbuikige zappen (c) voorgeſchreeven worden, gelyk in ge-

(b) Chalybeatum. (c) Succi Antiſcorbutici.

:val van Scheurbuik (d), zynde behoorlyk agt
:geeven op de tegenwoordige omſtandigheden.

17. Als de melk, wegens enige ongeſteld- :id der moeder, of andere byzondere reden, :elke haar belet te laaten zuigen, moet te rug :dreeven of weggeholpen worden, is men :woon in de eerſte plaats *Diacbylon* pleiſters te :ggen op de geheele Borſten, of pleiſters *de* *linio*, gelyk ook een mengzel van *Populeon* en *nguent. Alb.* over linnen geſmeerd. Maar als : Borſten vol melk zyn, moeten ze uitgehaald :orden, voor het gebruik van enige uitwen- :ge middelen; waar na ze konnen gebet wor- :n met warme brandewyn, en dan bedekt :et flenel, of *Diacbylon* pleiſters. Fyn linnen :k gedoopt in rum of brandewyn, kan daar : gelegd, en onder de okzels gedraagen wor- :n, vernieuwd zynde als 'er gelegenheid is. :ater en azyn word ook gebruikt op dezelfde :yze, tot het zelfde einde. Anderen raaden :ne warme ſmelting van aluin en azyn, om 'er : Borſten van buiten mede te ſtooven, be- :kkende die naderhand met graauw papier, : linnen doeken daar in gedoopt, of leggen- : die onder de okzels. Honing ook, by wy- : van een pap op de Borſten gelegd, is :agtig bevonden tot dit einde, gelyk ook :oer van roode wyn, en ſmeltingen van *Troch.* *:b. Rhaſis* en *Aq. Calcis*, of *Aq. Plantaginis.* :eduurende het gebruik van deeze of dierge- :ke middelen, zal het dienſtig zyn eene zagte :venswyze te gebruiken; en zoo veel als mo- :lyk is de ſtorting der kraamvloed (e) te be- :rderen; en als die geheel is opgeſtopt, te :bruiken aderlaating, klyſteeren, en purgeer- Om de melk in de Borſten te verdryven.

M 2 mid-

(d) Scorbutus. (e) Lochia.

middelen, naar maate de toevallen het zulle
vereifchen, of het geftel het toelaat. De terug
dryvende middelen (f) moeten in dit geval nie
te fterk zyn, dikwils vernieuwd, of zeer lang ge
bruikt worden, als zynde dezelve in ftaat om on
fteeking (g), hardheid, of een knoeftgezwel (h)
te veroorzaaken. Als de uitwendige terugdry
vende middelen de gewenfchte uitwerking nie
hebben, en den toevoer der melk naar de bor
ften niet geheel belet, moeten die, liever dan
dat de melk daar in ftil ftaat, nu en dan doc
zuigen uitgehaald worden met dienftige werk
tuigen; op dat 'er, door het blyven of te fter
te rug dryven der melk, geen hevige toevalle
veroorzaakt worden.

De volgende middelen, onder zulke rege
ling gebruikt, konnen zeer nuttig zyn in d
melk op te droogen.

'Verdryvende en losmaakende pleifter

℞. *Empl. Diachyl. Simpl. de Minio Fufc. de Sa
pon. aā unc* j. *de Cumin. unc* ß. *Solve et adde O
Succin. dr.* j. *m. f. Emplaftrum*, om 'er een we
nig van te fmeeren over linnen, en op d
Borften te leggen. Verdryvende zalf

℞. *Ung. Popul. Alb. Camphor. Laurin. Nutri
Mell. Opt. aā unc* ß. *m. f. Unguentum*, om 'er d
Borften zomtyds, met een warme hand med
te befmeeren, en 'er de voorgaande pleifte
overheen te leggen. Verdryvende Mixtuur

℞. *Aq. Vitae. Aceti Opt. Ol. Hyper. aā unc* i
Aq. Calc. Plantag. Sperm. Ranar. aā unc ß. *Sac
Saturn. Alum. Rup. Troch. Alb. Rhaf. aā dr.* i
Sp. Sal. Ammon. dr. j. *m.*, om als een ftoovin
te gebruiken.

ZIEK

(f) Repellentia. (g) Inflammatio. (h) Scirrus.

ZIEKTEN DER KINDEREN.

DERDE DEEL.

EERSTE AFDEELING.

Dewyl de kinderen kwetzingen ontvangen konnen in de lyfmoeder, geduurende en tyd der zwangerheid, of in de verlossing elve; is het dienstig aanstonds, na dat zy geboren zyn, door een byzonder onderzoek, te en of alles wel is, om zulke ziekte te verbeteren, eer die vast of verouderd word.

Kneuzingen.

2. Dikwils komen 'er kneuzingen op het oofd, of andere deelen der kinderen, veroorzaakt door de ruwe behandeling van het roedwyf, of anderzins. En zomtyds ziet men en groot gezwel op den top des hoofds, veroorzaakt door de drukking van dat deel tegen e inwendige opening der lyfmoeder; welke iet zoo gemakkelyk verwyderd word, als de ndere deelen derzelve Het zelve kan insgeyks voortkomen van het hard aantasten van et deel door de hand der vroedvrouw. Het

 ge-

gezwel is hier zomtyds zoo groot en hard, da het voor de verlossing twyffeling veroorzaakt, al zynde een deel van het kind 't welk zig eers voordoet. In welk geval zy die het werk van een vroedvrouw verrigt zig moet gerust stellen door haar hand in te brengen aan beide de zyden van het gezwel, zoo dat ze de beenen van het bekkeneel gevoelt; op welken tyd zy gemeenelyk ook zal vinden, dat het gezwe hard is. Andere deelen van het lighaam, zoo wel als het hoofd, konnen ook gekneusd wor den in de lyfmoeder, of by de verlossing, al armen, beenen, enz 't welk kan voortkomen van eene verkeerde gestalte des kinds, of om dat het te lang in de doortogt blyft.

De middelen, dienstig om dit zoort van ge zwellen te verdryven, of de kneuzingen o het hoofd des kinds te geneezen, zyn zulke al de volgende:

℞. *Sp. Vin. Camphor. Ol. Amygd. Dulc. aā dr.* ij *Sp. Lavend. Comp. dr. ß. m.*, om 'er het aange taste deel mede te bestryken. Of

℞. *Aq. Regin. Hungar. Ol. Rosar. aā unc ß Bals. Peruv. dr.* j. *Ol. Succin. gtt.* v. *Sp. Sal. Am mon. gtt.* xxx. *m. in eundem finem.*

Het deel kan insgelyks nu en dan gestoof worden met warme melk.

Maar als wy vinden dat het begint te zwee ren, moeten wy de ontlasting der stof doo alle middelen aanmoedigen en verhaasten welke anderzins, door te lang besloten t worden, het panvlies (a) zou knaagen, e eene verrotting (b) in het tedere bekkenee des kinds veroorzaaken. In dit geval zal he

dei

(a) Pericranium. (b) Caries.

[d]erhalven dienſtig zyn, aanſtonds op het deel [t]e liggen *Empl. Diachyl. cum Gumm.* of *Empl. [d]e Mucilaginibus*, of de gemeene pap van brood [e]n melk. Zoo ras als 'er enige hoeveelheid [v]an ſtof verzameld is, moet het deel aanſtonds [g]eopend worden, om dezelve te ontlaſten. [D]e verbanden konnen in dit geval zyn met [L]inim. Arcei*, gemengd met een weinig *Balſam. [P]eruv.*, en warm gebruikt; bedekkende de[z]elve met een pleiſter van enkele *Diachylon.*

Als enige van de uiterſte deelen des kinds [g]ekneusd of beſchadigd zyn in de verloſſing, [k]onnen de middelen, nu beſchreeven voor [k]neuzingen (c) in het hoofd, hier insgelyks [d]ienſtig zyn. Maar als 'er een kneuzing zal [k]omen in het zakje, moeten 'er dienſtige ſtoo[v]ingen op het deel gebruikt worden, gemaakt [o]p de volgende wyze. Komende in andere deelen.

℞. *Cort. Granat. Fl Balauſt. aā dr.* j. *Fl. Roſar. [R]ubr. Melil. aā m.* ß. *Coque parum in Vin. Rubr. [u]nc* viij. *Colatura ſit pro fotu.*

Als 'er een breuk (d) of verſtuiking (e) aan [d]e kinderen komt in de verloſſing, moet het [g]eval behandeld worden als in volwaſſenen; be[h]oorlyk agt zynde gegeeven op de tederheid [v]an het onderwerp. Als de kneuzing zoo groot [i]s, dat ze het gebruik van inwendige middelen [v]ereiſcht, kan een weinig ſyroop van Rhabar[b]er, of de poejer van die wortel dienſtig zyn, [e]en kleine lepel vol Kanary wyn insgelyks tus[ſ]chen tyden gegeeven zynde. In andere opzigten [k]onnen de kneuzingen in kinderen behandeld [w]orden gelyk in volwaſſenen, met noodzakelyk [o]pzigt op het onderſcheid van het onderwerp.

(c) Contuſio. (d) Fractura. (e) Diſlocatio.

Zwelling en Melkagtige Vogt in de Borsten.

3. Zomtyds zyn de Borſten van het kind gezwollen, en ſchynen enige hoeveelheid van melk te bevatten; waar van een gedeelte zagtelyk kan uitgedrukt worden met de vingers, en het overige te rug gedreeven worden door middel van een Diachylon pleiſter op het deel gelegd; of anders een mengzel van *Populeon* en *Ung. Alb.* daar over gevreeven zynde, kan de toekomende ſcheiding van deeze witte vogt voorgekomen worden met een zwagtel of zagt windzel.

Zwakheid of Flaauwte

4. Zomtyds ſchynt het kind na de verlosſing, inzonderheid als die lang vertraagd is, zoo zwak of flaauw, dat het terſtond moejelyk is te zeggen, of het dood is, of leeft. In dit geval moet het aanſtonds in flenel gewonden worden, na de gewoone reiniging; en men moet een weinig warme wyn in de keel gieten, of op de neusgaten ſprengen. Eene ſchielyke beweeging van het geheele kind kan insgelyks dienen tot deszelfs herſtelling, of gelyk het de gewoonte is der Vroedvrouwen in dit geval, een ſchielyke ſlag met de open hand op de billen van het kind. Maar als dit niet helpt, kan 'er een weinig geeſt van hartshoorn onder de neus gehouden worden. Als het kind door deeze middelen tot zig zelf gebragt is, en naderhand zwak en ſlap is, moet het behandeld worden met dienſtige uit- en inwendige middelen

en gelyk in geval van Engelſche ziekte (f). Of het kan zeer dienſtig zyn in de eerſte plaats te geeven een purgeermiddel of twee van Rhabarber, en naderhand de volgende poejers en drank geduurig te gebruiken.

℞. *Pulv. e Chel. Canc. Simpl. dr.* ij. *Cret. Alb. Teſtar. Oſtreor.* aā *dr.* j. *Pulv. Fl. Roſar. Rubr. ſcr.* ij. *Cinnam. Opt. ſcr.* j. *m. f. Pulv. Chart.* xv. om 'er twee, of driemaal daags één van te geeven met een lepel van de volgende drank.

℞. *Aq. Ceraſ. Nigr. unc* vj. *Cinnam. Fort. unc* ij. *Syr. e Cort. Citr. unc* j ß. *Confect. Alkerm. dr.* ij. *m. f. Julap.* om 'er ook zomtyds een lepel van te neemen.

BRAAKING.

5. Het braaken is een zeer gemeen toeval in jonge kinderen, en ſchynt zomtyds voort te komen van de ſtremming der melk in de maag, of het neemen daar van in te groote overvloed. Deeze ziekte is, ten zy ze hevig of langduurig is, zelden van enig kwaad gevolg, maar als ze vereiſcht geneezen te worden, zal het dienſtig zyn, in de eerſte plaats, te geeven een zagt braakmiddel (g) van het trekzel of tinktuur van *Ipecacuanna*, en een dag of twee daar na, een purgeermiddel of twee van Rhabarber; 't welk ook kan gevolgd worden door een vry gebruik van de ſchaalagtige poejers, op deeze wyze:

℞. *Aq. Menth. Cinnam.* aā *unc* ij. *Paeon. Comp. dr.* vj. *Cret. Laevig. Chel. Canc. Simpl. ppt.* aā *dr.* j. ß. *Syr. e Cort. Citr. dr.* vj. *m.* om 'er zomtyds een lepel van te geeven.

 Daar

(f) Rachitis. (g) Emeticum.

Daar kan ook een pleifter gelegd worden op de Maag des kinds, beftaande uit *Empl. Stomach. Magiftr.* over leder gefmeerd, en overgevreven met *Ol. Nuc. Mofch. per expreffionem.*

Indien de ziekte, niet tegenftaande het gebruik van deeze middelen hevig blyft, of erger word, zal het dienftig zyn weinige droppels te geeven van *Laudanum Liquidum*, teffens met zulke middelen tegen 't braaken (h), als reeds gebruikt zyn. Het volgende mengzel kan dienftig zyn in dit geval.

℞. *Aq. Cinnam. Ten. Menth. Succ. Limon. aā unc* j. *Cinnam. Fort. unc* ß. *Confect. Alkerm. dr.* ij. *Pulv. e Chel. Canc. Simpl. ppt. dr.* ij. *Laud. Liq. Sydenh. gtt.* xv. *Sal. Abfynth. fcr.* j. *Syr. Limon. unc* ß. *f. Mixtura*, om 'er naar vereifch van zaaken een lepel van te geeven, de vles eerft gefchud zynde.

In andere opzigten kan de braaking in kinderen behandeld worden als dezelfde ziekte in volwaffenen, agt gegeeven zynde op het verfchil van geftel en ouderdom.

KRIMPINGEN.

Oorzaak. 6. De krimpingen zyn een zeer gemeen toeval in jonge kinderen, en konnen veroorzaakt worden door het voedzel dat ze gebruiken, 't welk merkelyk verfchilt van dat, 't welk de kinderen ontvangen in de lyfmoeder. Het ophouden van een deel der vuiligheden kan hier ook gelegenheid toe geeven, als zynde zomtyds wat fcherp; waar by ook als oorzaaken konnen gevoegd worden, kwaade verteering (i), of onge-

(h) Anti-Emetica. (i) Indigeftio.

gezondheid der melk, winderigheid, flymerigheid in de eerste wegen, wurmen, enz. Deeze ziekte word zomtyds zoo hevig, dat ze het kind ftort in algemeene ftuiptrekkingen (k), of veroorzaakt, 't geen gemeenlyk buikftuipen genoemd word.

Als des kinds broodpap (l) geoordeeld word deeze ziekte te veroorzaaken, is men gewoon daar mede te kooken *Sem. Carui*, *Fol. Lauri.* &c. of een weinig wyn of brandewyn daar by te doen. Als de vuiligheid niet behoorlyk uitgezuiverd is, zal het zeer dienftig zyn weinige aazen Rhabarber, twee- of driemaal op een weekte, geeven, tot dat de ingewanden behoorlyk ledig gemaakt zyn. Een weinig amandel olie, en fyroop van Violen kan tot dit einde dienen, als het kind zwak is. Als de krimpingen geoordeeld worden voort te komen, van te groot eene hoeveelheid van melk genomen te hebben uit de borften, laat dan het kind van derzelver gebruik voor een korten tyd afgehouden worden; en geef de volgende mixtuur, tot dat men ziet dat de kwaade gevolgen zyn weggenomen. Geneezing.

℞. *Syr. Fl. Perficor. de Rhabarb. aā unc* ℥ß. *Ol. Anif. gtt.* ij. *m.* om 'er naar vereifch van zaaken een klein lepeltje van te geeven.

Als 'er ftuipen komen, moet de ziekte behandeld worden op de wyze te voren gemeld onder het Hoofdftuk van de Vallende Ziekte (m). Zie I. Deel, pag. 18. Als de ftremming der melk in de maag des kinds de oorzaak fchynt der krimpingen, laat dan een vry gebruik der fchaalagtige poejers, na een zagt purgeermiddel of twee, voorgefchreeven worden, teffens met Als 't met ftuipen verzeld is.

(k) Convulfio. (l) Panada. (m) Epilepfia.

met een dienstige drank. By voorbeeld:

℞. *Pulv. Rhabarb. gr.* x. *vel* xv. *Pro ratione ætatis. Ol. Anisi gtt.* j. *m.* om met een lepel van de melk der moeder te geeven, en de gift twee- of driemaal naar vereisch van zaaken te herhaalen. Naderhand.

℞. *Pulv. e Chel. Cancror. Simpl. dr.* j. *Cret. Albiss. dr.* ß. *Margar. ppt. Corall. Rubr. ppt. aā scr.* j. *m. f. Pulv. in Chartas.* vj. *dividend.*, om 'er drie- of viermaal daags één van te neemen, met twee lepels van de volgende drank.

℞. *Aq. Ceras. Nigr. Menth. aā unc* ij. *Poeon. Comp. unc* j. *Syr. e Corall. dr.* vj. *Margar. ppt. dr.* j. *m. f. Julap.*

Als 't van wurmen is. Als de wurmen gezien worden de oorzaak te zyn der krimpingen in jonge kinderen, schynt de gereedste weg om die weg te neemen te zyn een behoorlyk en voorzigtig gebruik van *Æthiop. Miner.* by wyze van poejers, te geeven twee- of driemaal daags, teffens met een weinig poejer van Rhabarber. Een afkookzel van raauwe Kwik in water kan ook in dit geval beproefd worden. En na een geduurig gebruik daar van kan een zagt purgeermiddel, of losmaakende klysteer naar gelang toegediend worden, tot dat men ziet dat de geneezing voltrokken is. Als de ziekte voortkomt van winderigheid, laat dan de buik des kinds besmeerd worden met een mengzel van twee deelen amandelolie, en een deel Fransche brandewyn, wordende de buik naderhand warm gehouden met flenel. Tusschen beiden kan 'er ook een klysteer van de windbreekende zaaden (n) met voordeel gegeeven worden. Als 'er

(n) Semina Carminativa.

'er ſtuipen (o) komen op deeze ziekte, kan het dienſtig zyn eerſt te geeven een zagt braakmiddel (p) van de Tinctuur van *Ipecacuanna* of *Oximel. Scillit*, en naderhand het geval te behandelen, als geleerd is voor ſtuipen onder het Hoofdſtuk van Vallende Ziekte (q). Zie I. Deel, pag. 18.

BUIKLOOP. (r)

7. Jonge kinderen zyn onderhevig aan een Buikloop, wegens de losmaakende natuur hunner ſpyzen, en de zwakke ſtaat van de vezeltjes hunner darmen. Een loslyvige ſtaat van het lighaam word evenwel beſt geoordeeld voor kinderen; en daarom de eerſte vertooning van een buikloop, nuttig geoordeeld zynde in de kinderen, tragten wy die zelden te ſtoppen, voor dat ze hevig word, of te lang duurt. Als de Koorts een buikloop verzeld in de kinderen, is de ziekte met enig gevaar verzeld. Als de ziekte een ſpoedig hulpmiddel vereiſcht, kan een zagt braakmiddel van *Ipecacuanna* eerſt worden voorgeſchreeven, en naderhand een zagt purgeermiddel van Rhabarber, met een droppel anys-olie; dit kan twee of drie dagen na malkander genomen worden, en in den tusſchentyd kan de volgende mixtuur dienſtig zyn.

℞. *Aq. Cinnam. Ten. Lact. Alexit. aã unc* j. ß. *Poeon. Comp. unc* ß. *Confect. Fracaſt. ſine Melle dr.* j. *Sp. CC. gtt.* xx. *m.* om 'er drie- of viermaal daags, of na elke vogtige afgang, een klein lepeltje van te geeven.

Als

(o) Convulſio. (p) Emeticum. (q) Epilepſia.
(r) Diarrhoea.

Als de buikloop voortkomt van tanden krygen, of enig ander byzonder toeval, moet ze met opzigt daar op behandeld worden. In andere opzigten moet een buikloop in kinderen geneezen worden als dezelfde ziekte in volwassenen, behoorlyk agt gegeeven zynde op het verschil des ouderdoms en oorzaak.

TANDEN KRYGEN.

8. Omtrent de vyfde of zesde maand na de geboorte, beginnen de kinderen gemeenelyk de toevallen van tanden krygen te hebben; op welken tyd enige der voortanden voortkomen, en breeken door het tandvliesch (s) en tandvleesch; waar door groote pyn, en zomtyds stuiptrekkingen veroorzaakt worden. Maar deeze zyn gemeenelyk hevigst in het doorsnyden der hoektanden, welke een merkelyken tyd voor de kiezen voor den dag komen. Terwyl de tanden der kinderen voortgeteeld worden, hebben ze gemeenelyk jeuking, hitte, pyn, en zwelling in het tandvleesch: De kwyl word in groote hoeveelheid uit de klieren (t) der mond uitgeloosd: daar komen rusteloosheid, ongemakkelykheid, koorts, buikloop, of hardlyvigheid, en zomtyds hevige stuiptrekkingen, en duuren tot dat de tanden eens doorgebroken zyn, of uit het tandvleesch komen. Weinige dagen voor dat de tand doorsnyd, begint het bovenste deel van het tandvleesch aanstonds daar boven zig dun en witagtig te vertoonen; zynde de zyden daar van gezwollen en ontsteeken. Kinderen van een grof lig-

(s) Periosteum. (t) Glandulæ.

lighaams-geftel, en zulke die hunne tanden voortbrengen met hardlyvigheid, zyn in meer gevaar dan andere; inzonderheid als zy rufteloos, koortsagtig, of ftuipagtig zyn. De pyn voortkomende van het breeken der tanden door het tandvleefch kan verzagt worden door een behoorlyk gebruik van dienftige uit- en inwendige middelen. Een voorzigtig gebruik van flaapmiddelen (v), of *Laudanum Liquidum*, teffens met de fchaalagtige poejers, is een van de veiligfte en kragtigfte middelen in dit geval. Deeze manier zal het kind geen gevoel doen hebben van zyne pyn, en door de uitwerkingen daar van te verminderen, dienen om de koorts, ftuipen, of andere hevige toevallen voor te komen. De volgende mixtuur, by gelegenheid gegeeven, is van groote dienft, geduurende den tyd van tanden krygen, dienftige purgeermiddelen, als het vereifcht word, zynde voorgegaan.

℞. *Aq. Ceras Nigr. unc* ij. *Poeon. Comp. dr.* ij. *Cret. Opt. Laevigat. Chel. Cancr. Simpl. ppt. aā dr.* j. *Confect. Alkerm. fcr.* ij. *Laud. Liq. Sydenh. gtt.* xv. *m.* om naar gelang van zaaken, toevallen, en ouderdom, een lepel daar van te geeven.

Andere byzondere toevallen van tanden krygen moeten behandeld worden als wy te voren gemeld hebben onder het Hoofdftuk van Vallende Ziekte. Zie I. Deel, pag. 18.

SPRUUW. (x)

9. De kinderen worden zomtyds aangetaft met

(v) Opiata. (x) Apthae.

met kleine zweeragtige puistjes, aan de inwendige deelen der mond, gemeenelyk *Spruuw* genoemd. Deeze openbaart zig zomtyds vroeg, en zomtyds niet voor dat het kind drie of vier jaaren oud is. Ze word dikwils gehouden voor een toeval der Venusziekte; en als dit het geval is, ziet men 'er nooit koorts by, welke een altyd bestendige gezellinne is, als ze voortkomt van enige andere oorzaak. Als ze verzeld is met koorts, is de ziekte gemeenelyk gevaarlyk, en altyd moejelyk, en duurt zomtyds verscheiden weeken. De eerste voortkomst daar van is gemeenelyk verzeld met toevallen, niet ongelyk aan die van de kinderpokjes (y), en de koorts gaat zelden af, ten zy de spruuw, of kleine witte zweertjes (z) gezien worden aan het gehemelte der mond. Zomtyds zyn deeze zweertjes zeer talryk, de tong is zwart, de koorts blyft lang hevig, en de geheele oppervlakte des lighaams is digt bezet met kleine puistjes, genoemd met den algemeenen naam van uitslag. De levenswyze moet in dit geval dezelfde zyn met die in de koortzen is opgemerkt. Daar kan een blaastrekpleister (a) aan den hals gezet worden, als de koorts hevig is. Het gebruik der volgende drank kan in dit geval insgelyks dienstig zyn:

℞. *Aq. Ceras. Nig. unc* iv. *Teriacal. unc* j. *Syr. Limon. dr.* vj. *Sp. Nitr. Dulc. Sal. Volat. Oleos. aã gtt.* xv. *m. f. Julap.*, om 'er alle drie of vier uuren een lepel of twee van te geeven.

Als de mond merkelyk met zweeren is, kan het gebruik der schaalagtige poejers nagelaaten worden, als zynde in staat om de zweeren toe te

(y) Variolae. (z) Ulcus. (a) Vesicatorium.

te fluiten. Als de kinderen de spruuw zeer jong hebben, gelyk wanneer zy omtrent vier of vyf maanden oud zyn, schynt een voorzigtig gebruik van Theriakelwater, en syroop van saffraan zeer wel te slagen; inzonderheid als het verdund is met een weinig *Aq. Cinnam. T'cn Aq. Lact. Alexit.*, of diergelyke. In den tusschentyd moeten de verzweeringen in des kinds mond gezuiverd worden met iets als de volgende gorgeldrank (b):

℞. *Decoct. Hord. unc* iij. *Aceti Opt. unc* j. *Syr. de Moris. dr.* vj. *m. f. gargarisma.* Of

℞. *Aq. Plantag. unc* ij. *Sp. Vitriol. Sp. Nitr. Dulc. aã gtt.* xv. *Mell. Rosat. unc* j. *m.*

De mond kan gespoeld worden met iets van dit zoort twee- of driemaal daags, door middel van een zagt linnen doekje of de vinger der minnemoeder. Maar als de zweeren zeer vuil zyn, laaten die dan met het volgende aangeraakt worden:

℞. *Mell. Rosat. unc* ß. *Ol. Vitriol. gtt.* iij. *m.*

Als de koorts vermindert, en de zweeren nog blyven, kan het zeer dienstig zyn het kind twee of drie purgeermiddelen te geeven met *Calomela*, op behoorlyke afstanden van tyd; volhardende ook in het gebruik van dienstige uitwendige middelen. En indien deeze niet helpen, konnen wy voortgaan op dezelfde wyze, als in geval van Keelontsteeking (c). Maar als deeze ziekte voortkomt van de Venusziekte (d), moet men in 't byzonder agt geeven op de oorzaak.

(b) Gargarisma. (c) Angina. (d) Lues Venerea.

Breuken (e).

10. De tedere lighaamen der kinderen zyn onderhevig aan breuken, van alle oorzaaken die dezelve brengen tot eene hevige beweeging; als hoeften, fchreeuwen, enz. inzonderheid als ze te digt gebakerd zyn; of zoo dat de deelen der buik te fterk naar beneden gedrongen worden. Van dezelfde oorzaaken valt de navelftreng (f) zomtyds te fchielyk af, of daar komt eene bloedftorting (g), ontfteeking (h), of verzweering (i), welke naar gelang moet behandeld worden. Zomtyds komt 'er ook eene groote uitzakking (k) der darmen by de navel, welke niet pynelyk, en zelden gevaarlyk is, ten zy de darmen verftikt worden, zynde dit een geval dat dikwils doodelyk word. Terwyl deeze breuk verfch is, kan ze geholpen worden door het geduurig draagen van een dienftige band tot dat einde gemaakt. Insgelyks konnen 'er zamentrekkende ftoovingen by gelegenheid gebruikt worden, na dat de darmen herfteld zyn, om de vezels zamen te trekken en te verfterken. Als 'er eene breuk komt in kinderen van een ettergezwel (l) in de navel, moeten de darmen aanftonds herfteld, en door een dienftige band bezorgd worden; anders krygen ze aanftonds het heet vuur (m). Kleine breuken der liefchen, het zakje, de lippen der fchamelheid (n), dikwils komende in kinderen van winderigheid (o) en de bovengemelde oorzaa-

(e) Hernia. (f) Chorda Umbilicalis.
(g) Haemorrhagia. (h) Inflammatio. (i) Ulcus.
(k) Prolapfio. (l) Abfceffus. (m) Gangraena.
(n) Labia Pudendi. (o) Flatulentia.

zaaken, konnen in 't algemeen zonder veel moeite geneezen worden, door dienftige pleifters en banden, gedoopt, als de gelegenheid het vereifcht, in warme roode wyn, of water en azyn. Maar als ze lang duuren of hardnekkig blyven, moeten daar voor opzettelyk dienftige breukbanden gemaakt, en voor een merkelyken tyd gedraagen worden; of tot dat de breuk geheel over is, en de deelen die verflapt waren, hunne natuurlyke fpanning hebben weder gekreegen. Hevige beweegingen, als rekken, fchreeuwen, enz. moeten in alle deeze gevallen, zoo veel als mogelyk is, vermyd, en het kind bepaald worden aan zyn wieg, en daar gehouden in eene geftalte, die beft met de geneezing overeenkomt. Als 'er een waterbreuk (p) is in het zakje, moeten 'er in het begin dienftige ftoovingen gebruikt worden, om die te doen verdwynen, bereid op de volgende wyze:

℞. *Fol. Rosmar. Abfynth. Vulg. Majoran. Rutæ. aã m.* ß. *Fl. Lavend. m.* j. *Coque parum in Aq. Font. q. f. et Colat. unc* x. *adde Sp. Vin. Camphor. Aq. Regin. Hungar. aã unc* j. *m. f. fotus*, dikwils te gebruiken.

Als het gezwel door dit middel fchynt te verdwynen, zal het zeer dienftig zyn, een zamentrekkende ftooving te gebruiken op dezelfde wyze. Dus by voorbeeld:

℞. *Cort. Granat. Fl. Balauft. Rofar. Rubr. aã dr.* j. *Coque in Aq. Calcis et Aq. Ferrariorum aã* ℔ ß. *Colat. unc* x. *adde Vin. Rubr. unc* ij. *Alum. Rup. dr.* j. *m. f. fotus.*

Of in plaats van deeze ftooving, kan 'er een pap bereid worden van meel, met byvoeging

(p) Hydrocele.

van dezelfde zamentrekkende ingrediënten, in poejer. Maar als 'er geen hoop is om het gezwel te doen verdwynen, of als het vermeerdert onder het gebruik van deeze middelen, moet het geopend worden door steeken of snyden, om het water, dat daar in verzameld is, te ontlasten. De inwendige middelen, dienstig voor kinderen in geval van waterbreuk, zyn zulke als de volgende drank:

℞. *Aq. Petrosel. unc* iv. *Raphan. Comp. Vin. Alb. aã unc* j. *Syr. de Alth. dr.* vj. *Sp. Nitr. Dulc. dr.* ß. *m. f. Julap.*, om 'er dikwils twee lepels van te neemen.

De andere zoorten van breuken (q), komende in jonge kinderen, moeten behandeld worden als in volwassene menschen, met behoorlyke opmerking op het verschil van hun gestel en ouderdom. Zie I. Deel, pag. 415.

Openheid der Naaden (r).

11. De naaden van de hoofden der kinderen zyn gemeenelyk te open, als de geboorte ontydig, of het gestel zwak of wateragtig is. Dit toeval komt aan bynaar alle kinderen in een grooter of minder trap: en zomtyds is de opening niet geheel geslooten, of het bekkeneel in dat deel zoo hard niet als het overige, voor twee of drie jaaren na de geboorte. 't Is opgemerkt dat deeze openheid of afstand tusschen de beenen van het bekkeneel vermeerderd word als het kind koude vat, inzonderheid koude van het hoofd, gelyk het genoemd word. Als deeze ziekte lang duurt, word ze ge-

(q) Hernia. (r) Sutura.

gehouden voor een teken van zwakheid, en een kort leven. 't Is gebruikelyk, in dit geval, het hoofd nu en dan te vryven met een weinig warme rum of brandewyn, gemengd met het wit van een ei en palm-olie; een roode lap daar over heen gelegd, en op het deel enige jaaren gedraagen zynde. 't Is van goeden dienst het hoofd warm te houden. Maar als deeze ziekte voortkomt van eene verzameling van water in het hoofd, moet ze behandeld worden als een waterhoofd (s), de operatie gemeenelyk wel uitvallende, als het water huisvest tusschen het bekkeneel en het panvlies (t). I. Deel, pag. 408. Als de ziekte maar weinig is, of geen groote hoeveelheid van water verzameld is in het deel, zal het gemeenelyk genoeg zyn de algemeene uitloozingen te gebruiken, fontenellen (v) te zetten, purgeermiddelen met *Calomela* te geeven, en diergelyke, op behoorlyke afstanden van tyd, als het kind die verdraagen kan. Maar als de verzameling van water in het bekkeneel is, word de ziekte gemeenelyk voor ongeneesselyk gehouden.

Daar is ook een ziekte, komende aan de hoofden der kinderen, regelregt tegen de bovengemelde overgesteld, en gemeenelyk uitgedrukt door het woord hoofdsluiting (x); 't welk betekent het sluiten der naaden, en het schieten derzelve over malkander, zoo dat de inwendige deelen, als de herzenvliezen (y) of de herzens zelve daar door gedrukt worden. En dit is een geval, dat geoordeeld word geene geneezing van hulpmiddelen toe te laaten, ten zy

Sluiten van het hoofd.

(s) Hydrocephalus. (t) Pericranium. (v) Fonticulus. (x) Headmouldshot. (y) Menynges.

zy men gelegenheid kan geeven tot vermeerdering en groejing der deelen door eene operatie met de handen, of eene ſcheiding der naaden.

ONTSTEEKING (z) en KNAGING (a).

12. 't Is gemeen in jonge kinderen ontſteekingen en knagingen te hebben in verſcheiden deelen hunner lighaamen, als inzonderheid agter de ooren, in den hals, dyën, enz. Die aan de laage deelen zyn, komen gemeenelyk van de ſcherpheid der pis; welke zomtyds de opperhuid (b) afvreet, en het vel bloot laat. De geneezing daar van kan men bezorgen door twee- of driemaal daags de deelen zagtkens te waſſchen met warm water, welke de ſcherpe zouten der pis, daar in gehuisveſt, ſmelt en indrinkt. 't Is ook eene gewoonte onder de minnemoeders, een weinig volaarde te ſmelten in water, en dat op het deel te leggen, na dat het wel gewaſſchen is. Fyn geſtopten ſeruis, kalk, of verkalkte lei, zal ook tot het zelfde einde dienen. Maar, in 't algemeen, als de ontſteeking en knaging merkelyk zyn, is het dienſtig, by wyze van ſtooving te gebruiken, eene ſmelting van *Troch. Alb. Rhaſ.* in *Aq. Plantag.*, twee- of driemaal daags. In den tuſſchentyd moeten de deelen droog gehouden worden, of belet van tegen malkander te vryven, door 'er tuſſchen te leggen fyne linnen doekjes, of het gebruik van een weinig *Ung. Deſiccat. Rubr.* of *Diapomph.*, dun daar over geſtreeken.

UIT-

(z) Inflammatio. (a) Excoriatio. (b) Epidermis.

UITSLAG (c).

13. De kinderen worden, geduurende de drie of vier eerste maanden na hunne geboorte, dikwils ontrust met uitslag in het hoofd en de voeten; en zyn zomtyds zoodanig daar mede bedekt, dat ze eene aaneenhangende korstige roof vertoonen. Dit kan voortkomen van de byzondere gesteltenis, of het grof gestel van 't kind, of van enige kwaade hoedanigheid in de melk der minne. Als deeze uitslag oppervlakkig en vogtig is, en eene dikke geelagtige stof bevat; en als het vel, wanneer de korsten afvallen, zig van onderen rood vertoont, en geenzins verzworen is, is de ziekte niet van een kwaadaardige natuur. Ja waarlyk, als ze gunstig staan, oordeelt men in 't algemeen dat ze heilzaam zyn, en konnen aangemerkt worden als de scheiding (d) van enige andere ziekte, welke anders doodelyk kon worden. Evenwel als de puisten ryp zyn, of korstig beginnen te worden, is men gewoon het kind een purgatie of twee te geeven van Rhabarber of diergelyk zagt purgeermiddel, en de korsten te besmeeren met room, amandel-olie, enz. Zommigen raaden ook daar op te leggen een weinig Basilicon, dun over linnen gesmeerd, om de ontlasting der etter van deeze uitslag op het hoofd te bevorderen; draagende in den tusschentyd zorg het lighaam loslyvig te houden. Maar als zulke ziekten verouderd worden, of verergeren tot een schurft of verbroeid hoofd, moeten ze naar gelang behandeld worden, gelyk ge-

(c) Eruptio. (d) Crisis.

gezegd is onder het artikel van Lazarye (e), zie I. Deel, pag. 480.

Ziekten voortkomende van de Melk der Minnemoeder.

14. Als de melk der minne baarblykelyk ſtrydig is met de natuur van het kind, zoo dat ze veroorzaakt braaking, buikloop (f), vermagering (g), zwakheid, of enige der bovengemelde toevallen, moet het kind of aanſtonds geſpeend, of aan eene andere minne gelegd worden, wier melk beter met deszelfs aart overeenkomt. Om zoo veel als mogelyk is de ziekten te vermyden, welke volgen konnen op het zuigen des kinds aan eene onbekwaame minne, moet men agt geeven op haar ouderdom, gematigdheid (h), manier van leven, geſteldheid, gezondheid, enz. 't Word gemeenelyk vereiſcht in een goede minne, dat ze is van een ouderdom tuſſchen de vyf en twintig en vyf en dertig jaaren; dat haar gematigdheid vrolyk, haar vel helder, haar hair niet rood, haar adem niet ſtinkend is, haare tanden wit zyn, en haar lighaam in alle opzigten gezond en welgeſteld is. Ze moet nog onderhevig zyn aan de witte vloed (i), nog aan de maandſtonden, geduurende den tyd dat ze zoogende is. Haar man moet ook gezond zyn; zy moet zelve meer dan één kind gehad hebben; en moet niet beginnen te zoogen, voor omtrent zes weeken, na dat zy zelve van een gezond kind verloſt is. Haare borſten worden gemeenelyk begeerd groot, ge-

(e) Lepra. (f) Diarrhoea. (g) Emaciatio. (h) Temperamentum. (i) Fluor Albus.

;elyk, vol, zagt, en vry van klonters of
:nige byzondere hardheid of lidtekens te zyn.
)e tepels oordeelt men dat niet hard, kraak-
eenig of plat moeten wezen; en belangende
erzelver doorbooringen, dat die veele en
nderſcheiden moeten zyn. De borſten worden
eoordeeld beter te zyn als ze vol melk zyn,
an als ze maar eene matige hoeveelheid be-
atten. De melk zelf verwagt men te zyn
an een dikagtig zamenſtel, niet wei- of wa-
:ragtig, en in ſtaat om op de hand te blyven,
onder daar af te druipen als men die een wei-
ig doet hellen. Ze moet ook niet zyn van
:n blaauwe kouleur, hoewel ze natuurlyk
nigzins daar heen helt. In 't kort, die word
erkoren, welke wit is, zoet van ſmaak,
oed van reuk, en dikagtig; en die word ver-
orpen, welke ſchielyk zuur word, dun is,
erk ruikt of ſmaakt, of aanſtonds, of in
:nen bekwaamen tyd na dat die uit de borſten
:haald is; 't welk gezegd word het geval te
yn van melk, die gegeeven word van zulken
e rood hair hebben, of ſterk arbeiden.
eeze omzigtigheden wel opgemerkt zynde in
: verkiezing eener minne, konnen verſcheiden
ekten in de kinderen voorkomen, welke
oejen uit het gebruik van kwaade melk;
aar als zulke ziekten, als buikloopen, braa-
ng, enz. werkelyk gezien worden, moeten
: volgens haar verſcheiden aart opzigtelyk
:handeld worden.

ENGELSCHE ZIEKTE (a).

Om-schry-ving. 1. De *Engelsche Ziekte* is een ongemak, ko[...] mende aan de beenen der kinderen, e[...] veroorzaakende daar in eene merkelyke uitpui[...]ling, omkromming, of verdraajing (b).

Oor-zaak. 2. Deeze ziekte word zomtyds geoordeel[...] voort te komen van een verzuim in het kin[...] te bakeren, rollende het op zommige plaatze[...] te digt, en op andere te los; en leggende he[...] in eene onbekwaame, of te dikwils in dezelfd[...] gestalte, of laatende het te lang nat. Ze wor[...] insgelyks toegeschreeven aan gebrek van dien[...]stige beweeging en het kind alleen op eene arn[...] te houden, waar door de beenen en knieën te lan[...] in dezelfde gekromde gestalte blyven. Zomtyd[...] schynt de ziekte ook erffelyk te zyn, of ver[...]schuldigd aan de ouders, wier vogten te slymi[...] of scherp konnen zyn. De Engelsche Ziekt[...] kan ook veroorzaakt worden door enig natuur[...]lyk gebrek in het verteerend vermogen; waa[...] door het voedzel ongelyk of ongeregeld aange[...]bragt word aan het lighaam, en daar door zommi[...]ge deelen der beenen meer in grootte doet toe[...]neemen dan de andere. Het zelfde kan ook kome[...] van eene natuurlyke of verkregene slymerighei[...] van 't voedzel. Maar de voornaamste oorzaa[...] van deeze ziekte, is het geweld, gekomen aan d[...] deelen van de tedere lighaamen der kinderen door drukking, of zwagteling, welke de vezel[...] der beenen kan verdraajen, terwyl ze in ee[...] kraakbeenige staat zyn; en zoo derzelver ge[...]gelyke groejing en vermeerdering beletten.

Voe[...]

(a) Rachitis. (b) Distorsio.

Voeg hier by uitwendige kwetzingen, als vallen, kneuzen, enz. veroorzaakende verstuikingen (c), verdraajingen, breuken (d), enz. En hierom brengt de oorsprong van de byzondere zoort deezer ziekte, welke komt door drukking of vernaauwing van de holligheid der borst, te weeg aamborstigheid (e), teeringkoorts (f), of teering (g), en niet zelden eene verdraajing der ruggegraat, of eene bultigheid in den rug.

3. Als het kind in staat is te praaten, eer het gebruik kan maaken van zyne beenen, word het gemeenelyk geoordeeld de Engelsche ziekte te hebben. Op de eerste vertooning van deeze ziekte, welke gemeenelyk komt enigen tyd tusschen de eerste agt of negen maanden, en vyf of zes jaaren van des kinds ouderdom, word het aangetaste deel los, slap, en zwak; en als de beenen daar mede aangedaan worden, raaken ze buiten staat om het lighaam te draagen. Alle de deelen, dienende tot vrywillige beweeging (h), worden insgelyks verzwakt en verslapt. Daar is eene algemeene ongevoeligheid in het lighaam; het kind word bleek, ziekelyk, traag, en kan niet behoorlyk overeind zitten. Hoewel het te voren kon gaan, verliest het nu het gebruik zyner voeten, en zyn hoofd word gemeenelyk te groot voor het lighaam, en kan niet ondersteund of bestierd worden door de spieren (i) van den hals, welke allengskens verminderen, en schraal en slap worden. Insgelyks ziet men gezwellen en knoop-

Kentekenen.

(c) Luxatio. (d) Fractura. (e) Asthma.
(f) Febris Hectica. (g) Consumptio.
(h) Motus Voluntarius. (i) Musculi.

knoopagtige uitwaſſen in de gewrigten, enkels, en toppen der ribben, en de beenen der dyën en ſchenkels worden gebogen en krom, 't welk de manier van des kinds gaan onaangenaam maakt. Diergelyke ziekte taſt ook zomtyds de beenen der armen aan, maakt dat die verdraaid worden, en veroorzaakt knoopen in derzelver gewrigten.

Voortekenen.

4. Als deeze toevallen lang duuren, word de borſt naauw, daar komt moejelykheid van ademhaaling, gelyk ook hoeſt, en een teeringagtige koorts (k); de buik zwelt; de pols word zwak en klein, en de toevallen vermeerderende, worden eindelyk doodelyk. Als de ziekte veroorzaakt is door enig verzuim aan de zyde der minne, en de ziekte in tyds aangetaſt word, dat is eer een jaar van de geboorte des kinds verſcheenen is, word ze dikwils geholpen. Als enige beenen krom geworden zyn, de gewrigten gezwollen, en de geneezing niet in 't werk geſteld word, voor dat het kind vier of vyf jaaren oud is, word de ziekte gemeenelyk ongeneeſſelyk geoordeeld, en de Zieke blyft meeſtentyd een dwerg: en dat niet alleen, maar is gemeenelyk ziekelyk, uitgemergeld, of teeringagtig, geduurende zyn geheele leven, inzonderheid als de ruggegraat (l) en het borſtbeen (m) geheel zyn aangetaſt. Als de Engelſche Ziekte (n) verzeld is met verſtuikingen (o), verdraajingen (p), breuken (q), koningszeer, enz. is de ziekte zeer moejelyk te geneezen. Maar als de Zieke een ſterke beweeging kan verdraagen, en onderhevig is aan uitſlag der huid,

(k) Febris Hectica. (l) Spina Dorſi. (m) Sternum. (n) Rachitis. (o) Luxatio. (p) Diſlocatio. (q) Fractura.

ıuid, al is het zelf ſchurft (r), word dit voor
:en goed teken gehouden, en geoordeeld de
ıerſtelling te voorſpellen; inzonderheid als ze
:omen in het eerſte of tweede jaar van des
:inds ouderdom.

5. De levenswyze dienſtig in geval van be- Levens-
;onne Engelſche ziekte hangt voornamelyk af wys.
'an beweeging, oeffening, en het kind zoo
'eel mogelyk is te houden in een geſtalte, over-
;eſteld tegen die der kromming, of neiging
er beenen uit haare natuurlyke uitgeſtrektheid.
)e dienſtige manieren van ſlingeren, wiegen,
f diergelyke, konnen ook in 't werk geſteld
vorden voor kinderen die de Engelſche ziekte
ebben; waar door de mismaaktheid hunner
edemaaten grootelyks kan verholpen of ver-
eterd worden. De lugt moet dun, helder, warm
n droog zyn. Al wat de ongevoelige door-
vaaſſeming (s) verſtopt, gelyk alle zoorten
an uitwendige vogtigheid, moet zorgvuldig
ermyd worden.

6. Deeze ziekte, als ze in den beginne word Genee-
angetaſt, word dikwils geholpen in zeer jon- zing in
e kinderen, door middel van dienſtige druk- 't alge-
ingen en banden, geſchikt naar de byzondere meen,
angetaſte deelen. Maar als de beenen ſtyf en in-
n onbuigzaam geworden zyn, moeten 'er an- zonder-
ere tuigwerkelyke uitvindingen, als zadels, heid
:yve laarzen, en verſcheiden zoorten van werk- door uit-
ıigen of konſtwerken, gemaakt van bordpa- wendi-
ier, baleinen, tin, enz. gebruikt worden, ge mid-
m de verdraaide beenen tot hunne natuurlyke delen.
egtheid en geſtalte te brengen. 't Word nu
ısgelyks in 't algemeen dienſtig geoordeeld in
de

(r) Scabies. (s) Perſpiratio Inſenſibilis.

de Engelsche Ziekte , eer dezelve verouderd word , den Zieken alle morgen twee- of driemaal te dompelen in een tobbe met koud water, of koud bad; geduurende de maanden van May en Juny, houdende hem omtrent twee of drie seconden onder water in elke dompeling; maar de geheele operatie moet niet duuren boven een minuut of twee op het meest, ten zy de Zieke sterk is, en het wel kan verdraagen. Na dat hy 'er de laatstemaal uitgehaald is , moet hy wel gedroogd , en aanstonds in zyn bed of wieg gelegd , en daar toegelaaten worden om vryelyk te doorwaassemen of te zweeten, voor een uur of meer , als zyne kragten het toelaaten, en als hy weder koud word, moet hy opgenomen en verschoond worden. Behalven de herhaling van deeze werking voor een behoorlyken tyd, moeten alle zyne gewrigten en ruggegraat, alle avonden voor het vuur besmeerd worden met het wit van een ei, geklust met water of olie met een stokje of lepel. Anderen gebruiken tot het zelfde einde met genoegzaam geluk, een smeerzel van rum en palmolie. Men is insgelyks gewoon een pleister te leggen *de Minio* en *Oxycroceo* langs den rug, zoo dat ze de geheele ruggegraat bedekt. Drooge vryvingen worden ook zeer in dit geval gepreezen, en moeten gedaan worden over het geheele lighaam, met een warme linnen doek voor het vuur, maar inzonderheid over de aangetaste deelen. Olie van slakken is vermaard tot het zelfde einde. Deeze olie, gelyk ze genoemd word, is niet anders dan enige droppels daar van, als de slakken, gekneusd zynde, in een flenelle zak worden opgehangen. Hier mede moeten alle des kinds ledemaaten, en ruggegraat besmeerd worden, en inzonderheid de verzwakte of ver-
draai-

rdaide deelen van zyn lighaam. De *Unguentum Digitale*, hoewel zelden gemaakt, of in de winkels gehouden word, is in groote agting, als een uitwendig middel voor deeze ziekte. Maar het volgende smeerzel is veel kragtiger:

℞. *Ung. Nervin. Martiat. Ol. Palm. Laurin. aā unc* j. *Balf. Peruv. Ol. Nucis Moschat. per express. aā* r. ij. *Ol. Caryoph. Chym. Succin. aā gtt.* x. *Sp. Lavend. omp. unc* j. *Sp. Sal. Ammon. dr.* ij. *m. f. linimentum*, m daar mede de ledemaaten, en inzonderheid de angetaste deelen, met een warme hand, eens f tweemaal daags te besmeeren. By dit smeerel kan naar gelang gevoegd worden *Ol. Terebinth. Laterib. Petrol.*, *&c.*

De volgende pleister kan insgelyks zeer dienig zyn, gelegd zynde op enig byzonder aangest deel, of langs de ruggegraat:

℞. *Empl. e Cumin. de Minio Fusc. ad Hern. Oxyc. aā unc*ß. *Balf. Peruv. dr.* j. *Pulv. Fl. Rosar. Rubr. l. Armen. aā unc*ß. *Ol. Succin. Camphor. aā dr.* j. *l. Petrol. q. s. u. f. Emplastrum*, om een genoegam deel daar van over zeemleer te stryken, van vereischte gedaante, en op het aangetaste eLte leggen.

Alle uitwendige middelen, als smeerzels, zaln, pleisters, enz. bestaande uit zulke ingrediënn, die verdunnen, verjaagen, en losmaaken de merigheden, waar mede de gewrigten, door de ngelsche Ziekte aangetast, belemmerd en verpt worden, op den zelfden tyd dat ze prikken, zamentrekken, en versterken de verslapte of getrokken vezels, moeten noodzakelyk in dit val dienstig zyn, en een behoorlyk gebruik daar n dienen, niet alleen om de oorzaak weg te neeen, maar ook de wederinstorting voor te komen. s de ziekte vast schynt, en waarschynelyk hard-

nek-

nekkig word, konnen 'er fontenellen (t) gemaakt worden op de armen of hals; inzonderheid als het hoofd groot, en het kind van een grof gestel des lighaams is.

Door inwendige middelen. 7. Geduurende het gebruik van dienstige uitwendige, moeten wy niet vergeeten dat van inwendige middelen. Inderdaad de geneezing kan met voordeel begonnen worden met zulke uitloozende middelen, als dienen om de eerste wegen te zuiveren, welke in dit geval gemeenelyk belemmerd en verstopt zyn met een dikke slymige stof. Als het kind zwak is, en niet boven een jaar oud, kan 't volgende purgeermiddel gegeeven worden

℞. *Decoct. Pectoral. unc* j. *Mann. Syr. de Rhabarb aā dr.* ij. *Sal. Volat. Oleos. gtt.* x. *m. f. potio*, 's morgens te neemen. Of als 'er sterker vereischt word

℞. *Syr. e Cichor. c. Rh. Rosar. Solut. de Spin. Cervin aā dr.* ij. *Ol. Anisi gtt.* j. *m.* om met lepels te geeven

Maar als wy vermoeden dat het kind ontrust word door wurmen, of als het overvloeit van waterige vogten in enig deel van het lighaam, of als het hoofd groot is, zal de volgende poejer beter geschikt zyn naar de ziekte, en word gebruikt voor een kind van twee jaaren oud:

℞. *Pulv. Rhabarb. Sanct. Æthiop. Miner. Crem. Tart. aā gr.* vj. *Calomel. gr.* v. *Resin. Jalapp. gr.* ii. *Ol. Anisi gtt.* j. *m. f. pulvis*, om in een lepel mel met brood gekookt te neemen.

Als des kinds maag schynt vervuild te zyn, zal men met groot voordeel een zagt braakmiddel (v) van *Ipecacuanna* kunnen geeven; de gift daar van naar den ouderdom, kragten en gesteltenis van den Lyder geschikt zynde. Na het gebruik der algemeene uitloozingen, kan het zeer dienstig zyn dat het kind begint het gebruik van melk, waar i[n]

een

(t) Fonticulus. (v) Emeticum.

eene merkelyke hoeveelheid van tuinslakken gekookt heeft. Dit is van zeer grooten dienst bevonden, als 'er enige neiging is tot teering (x), en in die zoort der Engelsche Ziekte (y), daar de vogten scherp of ziltig zyn. Op dat het kind het volkomen genot van dit gebruik ontvangen mag, moet het enige maanden aangehouden worden. Een vierde pint melk dus gekookt met een once of meer slakken, kan een genoegzaame gift zyn voor een kind omtrent twee jaaren oud, om alle morgen en 'avond te neemen. Tusschen tyden kan het ook dienstig zyn den Lyder te geeven een lepel of twee syroop van raapen; welke gemaakt is enkel door het gezuiverde zap met zuiker te kooken. Het volgende trekzel zal zeer dienstig zyn, als 'er enig purgeermiddel vereischt word, gelyk gemeen is in alle jonge kinderen.

℞. *Rad. Rhab. Incis. Glycyrrh. aā dr.* ij. *Cort. Tamarisci Cappar. Sem. Fœnic. Dulc Contus. aā dr.* j. *Macis. scr.* j. *Passular. Maj. Exacinat. unc* j. ß. *Cerevis. ten.* ℔ j ß. *Infunde simul per* xxiv. *horas, et Colaturae sumat Infans biennis cochlearia* iij. *vel* iv. *bis terve quotidie.*

Of als het gestel zeer vogtig is, of de zappen zeer ziltig of zuur:

℞. *Ligni Guajaci Cort. Sassafr. Rad. Chin. Sarsaparill. Osmund. Regal. Rad. Fœnic. unc* j. ß. *Coque in Cerevis. ten. cong.* ij. *ad cong.* j. ß. *deinde adde Millep. Vivent. Contus. Passular. Maj. Exacin. aā* ℔ ß. *Sem. Dauci. Fœnic. Dulc. āa unc* ß. *Fol. Heder. Terrestr. Salv. aā m.* ij. *Coque parum, et Colatura clara sit pro potu ordinario.*

Maar als het gestel uitgemergeld is, of de Lyder geneigd tot teering, heeft de volgende gewoone drank den voorrang:

(x) Consumptio. (y) Rachitis.

℞. *Rad. Consolid. Maj. unc* ij. *Cort. Fraxin. Tamarisc. Polyp. Querc. Rasur. CC. Ebor. aã unc* j. *Coque in Cerevis. ten. cong.* ij. *Colat. cong.* j.ß. *adde Flor. Lamii, Fol. Malv. Ling. Cervin. aã m.* ij. *Sem. Anisi Coriandr. aã dr.* iij. *Milleped. Vivent. Contus. Passular. Major. Exacinat. aã* ℔ ß. *Coque iterum, et Liquor colatus per subsidentiam defaecatus sit pro potu communi.*

De volgende poejers zyn zeer dienstig geoordeeld in geval van Engelsche Ziekte in 't algemeen; en kan gegeeven worden op alle tyden der ziekte, na het gebruik van dienstige uitloozingen; zynde de gift geschikt naar den ouderdom des Lyders, en de vastigheid der ziekte. Voor een gemeen geval in een kind tusschen een en twee jaaren oud:

℞. *Lact. Sulphur. dr.* j. *Pulv. Milleped. ppt. Lumbricor. Terrestr. Entis. Vener. aã scr.* j. *m. f. pulvis in chartas* vj. *dividend.*, om 'er tweemaal daags één van te neemen met twee lepels van de volgende drank:

℞. *Aq. Fœnic. Dulc. Petros. aã unc* iij. *Limac. Magistral. unc* ij. *Syr. de Alth. unc* j. *Tinct. Croci Sp. Lavend. Comp. aã dr.* ij. *m. f. Julap.*, om 'er ook zomtyds twee lepels van te neemen.

Als deeze ziekte verzeld is met enige andere, en inzonderheid als ze gezien word teffens met het Koningszeer, moet men behoorlyk agt geeven op de laatste, eer wy met reden geneezing van de eerste verwagten konnen.

UITWENDIGE ZIEKTEN,

Vereisschende de hulp van

HEELKUNDIGE OPERATIEN.

VIERDE DEEL.

EERSTE AFDEELING.

Wy komen nu tot dat deel der Geneeskonst, 't welk betreft de geneezing der Ziekten door heelkundige operatien, en een uitwendig gebruik van geneesmiddelen; hoewel derzelver inwendig gebruik hier niet uitgesloten word, zynde dit ook dikwils van eene volstrekte noodzakelykheid om de geneezing te bevorderen. Uitwendige ongemakken, gelyk gezwellen, wonden, breuken (a), verstuikingen (b) enz., brengen dikwils te weeg hevige pyn, rusteloosheid, koortzen, stuipen (c), bezwymingen (d), welke geholpen moeten worden door eene behoorlyke toediening van inwendige middelen. Men moet ook agt geeven om, als het mogelyk is, door het gebruik van dienstige inwendige middelen, voor te komen het voor den dag komen

 van

(a) Fractura. (b) Dislocatio. (c) Convulsio. (d) Syncope.

van deeze toevallen, welke altyd met gevaar verzeld zyn. Dus, als men ruſteloosheid merkt van een Breuk, moeten wy geeven dienſtige giften van ſlaapmiddelen (e) op behoorlyke afſtanden van tyd, om ruſt en bezadigdheid te bezorgen. Als enige groote wond oorzaak geeft tot een koorts, moet derzelver aanval verligt of voorgekomen worden door ſlappe ſpyzen en verkoelende geneesmiddelen. Als de zenuwen geſcheurd zyn, en wy vermoeden hebben van ſtuipen, moeten die tegengeſtaan worden door dienſtige hoofdmiddelen (f), en die tegen de Vallende Ziekte (g) zyn enz. Op gelyke wyze, eer enige groote operatie, gelyk de wegneeming van een lid, ondergaan word, is men gewoon een ſlaapmiddel te geeven, om den lyder de pyn minder te doen gevoelen; en door dat middel de koorts of diergelyke ziekten te voorkomen, welke daar door anderzins konden veroorzaakt worden. Eindelyk zyn 'er veele uitwendige ziekten, of gevallen der Heelkunde, welke volſtrekt het gebruik van inwendige middelen vereiſſchen, en zonder dezelve nooit willen wyken. Dus moeten in verſcheiden gezwellen en verzweeringen (h), inzonderheid die knobbelagtig, knoeſtagtig, of kankeragtig zyn, of daar derzelver etter is dun, ſtinkend, bytend, rot, of diergelyke, uitloozende en bloedzuiverende middelen (i), en zomtyds een langduurig gebruik van verzagtende middelen (k) toegeſtaan worden, eer het mogelyk is de geneezing te verrigten. En wy vinden dikwils zommige uitwendige ziekten

zoo

(e) Opiata. (f) Cephalica. (g) Antepileptica. (h) Ulcus. (i) Alterantia. (k) Edulcorantia.

o hardnekkig, dat niets dan de kwyling (l) zelve gefchikt en bekwaam kan maaken tot neezing. Dit toont dat 'er eene vereeniging , en moet behouden worden tuffchen de oefning der Genees- en Heelkunde; welke waark een deel is van de eerfte, en daar van niet oet gefcheiden worden. Wy zullen dit deel erweegen onder de algemeene Hoofdftuken, van gezwellen, verzweeringen, wonn, heet vuur (m), breuken, en verftuikingen.

GEZWELLEN IN 'T ALGEMEEN.

Een *Gezwel* in 't algemeen word omfchreeven te zyn, een tegennatuurlyke opryng of uitpuiling in enig deel des lighaams, n een buitengewoone toevloed der omlooende vogten tot dat deel. Omfchryving.

2. De Gezwellen konnen voortkomen van rfcheiden oorzaaken. Het bloed uitwerpen of zig ontlaftende van enig byzonder vogt, lyk zomtyds gebeurt in de fcheiding (a) van n koorts, zydewee (b), etterborft (c), bobelgezwel (d), enz. kan daar oorzaak toe geen. En naar maate van de natuur der vogt dus tlaft, 't zy bloedig, wateragtig, galagtig, z. veroorzaakt het een ontftooken, wateragg, knoeftagtig, knobbelagtig of kankeragtig ezwel. Andere Gezwellen worden veroorakt door winderigheid (e), gelyk de trommelgt (f) op dezelfde wyze als waterzugtige Gevellen veroorzaakt worden door eene verza- Oorzaak.

 me-

(l) Salivatio. (m) Gangræna. (a) Crifis.
(b) Pleuritis. (c) Empyema. (d) Bubo.
(e) Flatulentia. (f) Tympanites.

meling van water of wei in een byzonder deel. Breuken (g) der darmen, of derzelver uitzakking uit hunne plaatzen, zullen insgelyks een Gezwel veroorzaaken. Uitwendige kwetzingen zyn eene andere algemeene oorzaak van Gezwellen: dus zal een kneuzing, sterke drukking van enig deel, wond, breuk, verstuiking enz. dat doen zwellen of uitpuilen buiten zyne natuurlyke vlakte. Het zelfde kan ook gebeuren van byten van fenynige schepzelen. En naar maate van de natuur der oorzaak, krygt het Gezwel zyne byzondere benaaming. Maar in 't algemeen, worden alle Gezwellen verdeeld in eenvoudige en zamengestelde; of in zulke die van een zagten aart zyn, en verdwynen of in een bekwaamen tyd geneezen worden door het gebruik van gemeene middelen, zonder het voor den dag komen van enige hevige of gevaarlyke toevallen; en zulke als meer kwaadaartig zyn, moejelyk te geneezen, en verzeld met kwaade toevallen, en de naby leggende deelen of het geheele lighaam aantasten. Hoewel men dit dikwils niet zoo zeer kan toeschryven aan de vinnige aart van het Gezwel, op zig zelf aangemerkt, als aan het byzonder gestel, of houding van den lyder.

Verdeelbaar in een eenvoudig en zamengesteld.

Kentekenen.

3. Vogtige Gezwellen (h), of zulke die een vloeibaare stof bevatten, vertoonen zig eerst of by wyze van zinking of verzameling, dat is, of door eene schielyke overbrenging van een vogt reeds gemaakt in zeker deel; of door eene trapswyze en langzaame verzameling daar van in het deel door het Gezwel bezet. Als 'er een Gezwel gemaakt word door zinking, wor-

(g) Hernia. (h) Tumor Humoralis.

worden 'er ſchielyke pyn, hitte, ſpanning, en klopping in het deel gevoeld, en men ziet duidelyke teekenen van een koorts. Maar in die door verzameling gemaakt worden, word het Gezwel langzaam grooter, de pyn en andere toevallen komen allengskens, en worden zelden zoo hevig, als in een Gezwel door zinkingen veroorzaakt, ten zy het komt in de gewrigten, of andere deelen met een naauwkeurig gevoel voorzien. Alle Gezwellen, uitgezondert die van breuken zyn, eindigen door verdwyning (i), zweering (k), verrotting (l), verharding (m), of inkrimping (n). Als een Gezwel verdweenen is, vertoont het deel dat aangetaſt was zig ſlap, of herſteld tot zyne natuurlyke grootte en figuur, en is vry van pyn en hardheid. Als een Gezwel zig tot zweeren zet, word 'er een merkelyke trap van hitte, pyn, en klopping in het deel gevoeld, en als het Gezwel groot is, of diep legt, komt 'er gemeenlyk koorts by. Als de etter gemaakt is, verminderen deeze toevallen gemeenelyk, en verdwynen zomtyds geheel. En nu, als de plaats van het deel het toelaat, ſchynt het Gezwel getrokken te worden tot een punt, of word kegelagtig in het middenſte of meeſt af hangende deel, daar de vergaderde etter gemeenelyk wit word. Op deeze tyd ſchynt het Gezwel ook meer zamengetrokken te zyn, en het vel van het deel meer gerimpeld of ſlap dan te voren. En nu, als men het drukt, indien het Gezwel oppervlakkig is, gevoelt men door dat tuſſchen de vingers te ſchudden, dat de etter hobbelt van de

(i) Discuſſio. (k) Suppuratio. (l) Putrefactio. (m) Induratio. (n) Retractio.

de eene naar de andere zyde, maar deeze hobbeling der etter kan moejelyk gevoeld worden, als het Gezwel diep gaat onder de ſpieren (o), in welk geval men des te meer agt moet geeven op de verzellende toevallen, om den ſtaat van het Gezwel te bepaalen. Alle Gezwellen hebben, gelyk andere ziekten, hun begin, vermeerdering, ſtaat, en vermindering, en ze konnen gekend en van elkander onderſcheiden worden door de verſchynſels van het aangetaſte deel, vergeleeken met de vermeerdering en vermindering der toevallen. Gezwellen in de vleeſchige deelen des lighaams, zetten zig eerder tot ſtaan of zweeren, dan Gezwellen in de gewrigten, klieren, (p) enz. Als 'er Gezwellen gemaakt worden door overbrenging (q), is derzelver ſtof gemeenelyk etteragtig. Als ze ontbonden worden door verharding, verminderen de zwelling van het deel en de pyn als de hardheid komt. Als ze eindigen in verrotting of verſterving (r), word het deel gevoelloos zwart en ſtinkend. Maar als een Gezwel verdwynt door terugtrekking, of wederkeering der ſtof in het bloed, verdwynt het in eens; waar op aanſtonds koorts, of enige andere ſcherpe ziekte volgt.

Voortekenen. 4. De Gezwellen zyn meer of min moejelyk te geneezen, naar maate van hun aart, hoedanigheid, grootte, manier van eindigen, byzondere toevallen het aangetaſte deel verzellende, en de ſtand of geſtel des lighaams. Men oordeelt het beter een Gezwel te hebben dat eindigt door verdwyning of zweering dan door ver-

(o) Musculi. (p) Glandulae. (q) Metaſtaſis. (r) Mortificatio.

verharding, bederving of overvoering. Als het Gezwel groot is, en inzonderheid, als het zyn zitplaats heeft in de gewrigten, of andere vliezige of zenuwagtige deelen; als derzelver ſtof diep legt; als die vervuild, dun, of in een blaas beſlooten is; als het Gezwel holagtig is, het deel blaauw, hard, knoeſtig, kanker-, of knobbelagtig is; het geſtel kwaad, de lyder ſlap, zwak, of oud, en in geval van langduurigheid, is het verzeld met gevaar, en de geneezing word naar gelang moejelyker.

5. In heete Gezwellen, veroorzaakt door zinking, moet de ſpyze dun en ſpaarzaam zyn; vleeſch, wyn, en geeſtryke vogten moeten of geheel nagelaaten, of met omzigtigheid gebruikt worden. Maar geleyen, gerſtenwater, broodnat (s), ſagoe, hoendernat, amandel- (t), gerſtendranken (v), enz. konnen vryelyk toegeſtaan worden. De ſpys moet in 't algemeen gemakkelyk te verteeren zyn, en als de byzondere wyze van leven, of het geſtel des lyders dat vereiſcht, moet hem vleeſch toegeſtaan worden; maar dan moet het liever gekookt dan gebraden worden. De beweeging moet zeer matig zyn, en de lugt gematigd, de ruſt moet aangemoedigd en voortgezet worden, als ze ontbreekt. Maar in heete Gezwellen, door verzameling, of daar de ſtof langzaam ryp word, en men zweering (x) beoogt, maar die niet voor den dag komt, kan 'er grooter vryheid in de levenswyze worden toegeſtaan. De ſpys kan hier met ſpeceryen gemengd zyn, en beide vleeſch en wyn in matigheid toegeſtaan

Levens-wys.

(s) Panada. (t) Emulſio. (v) Ptiſana.
(x) Suppuratio.

ſtaan worden. Maar als het Gezwel groot is, en zig te ſchielyk tot zweeren zet, konnen verkoelende vogten of gerſtendranken, met *Sarſaparilla*, *China*, *&c.* gebruikt worden, in plaats van wynagtige vogten: de andere deelen der levenswyze moeten naar gelang ſlap en verkoelende zyn.

Geneezing door terugdryving.

6. In de geneezing der Gezwellen, 't zy gemaakt door zinking of verzameling, moet men agt geeven op derzelver ſtaat, of byzondere tyd van maaking en duuring, derzelver natuur of hoedanigheid, gedaante, plaats, grootte, en oorzaak, teffens met de toevallen die het verzellen, en het geſtel van den lyder. Geduurende het begin, of zelfs de vermeerdering van een Gezwel in de gewrigten, of andere zenuwagtige deelen, daar het met veel gevaar kan verzeld zyn, konnen wy, als het dienſtig geoordeeld word, tragten dat te rug te dryven, dat is, derzelver ſtof, nu in haare eerſte zetting, te doen wederkeeren in het bloed, door het inwendig gebruik van uitloozende middelen, en het uitwendig gebruik van zulke die terugdryvende (y) genoemd worden. Tot dit einde konnen aderlaating, koppen, en dienſtige purgeermiddelen (z) met Calomela, beurtelings verkooren worden, als de toevallen het eiſſchen, of als 'er noodzakelykheid zyn zal. Zomtyds is 'er ook eene ligte kwyling (a) in deeze gelegenheid gebruikt; maar in zeer knobbelagtige, kankeragtige, en ſcheurbuikige, of verzwakte geſtellen, hebben verzagtende purgeermiddelen gemeenelyk den voorrang. In deeze gevallen dan konnen trekzels van Senebladen, Rha-

(y) Repellentia. (z) Cathartica. (a) Salivatio.

Rhabarber, Caſſia, Tamarinde, enz. met voordeel gebruikt worden. Geduurende het gebruik, of vereiſchte herhaaling daar van, om de misdoende vogt door de gemeene uitloosplaatzen af te dryven, als die wederom in het bloed is te rug gekeerd, konnen de volgende terugdryvende middelen veilig gebruikt worden, om eene volkomen afwending te veroorzaaken, en de wederkomſt der ſtof voor te komen. Alle terugdryvende middelen, zyn of verkoelende, of zamentrekkende; en konnen dus gebragt worden in bekwaame voorſchriften, tot het tegenwoordig oogmerk.

Terugdryvende pap (b).

℞. *Rad. Biſtort. Tormentill. Cort. Granat. Fl. Roſar. Rubr. Balauſt. aā unc* ß. *Alum, Rup. Fl. Sulph. aā unc* j. *Boli Armen. Lithargyr. Auri. Sang. Dracon. aā unc* j. ß. *Sacch. Saturn. dr.* iij. *f. Pulv. cui adde Aceti Opt. Urin. Human. aā q. ſ. coque ſimul ad cataplasmatis conſiſtentiam, deinde adde Camphor. dr.* j. *Ung. Popul. Mercurial. aā unc* ß. *Ol. Omphacin. unc* j. *m. f. Cataplaſma*, om daar van tweemaal daags, zoo veel als nodig is, koud op te leggen.

Als dit zamenſtel te werkelyk, of te koſtelyk geoordeeld word, kan het volgende in deszelfs plaats gebruikt worden.

℞. *Farin. Aven. Boli Armen. aā unc* iv. *Alum. Rup. unc* j. *coque in Aq. Fontan. vel Urin. Human. q. ſ. u. f. Cataplasma.*

De gemeene pap enkel van havergort en water, is insgelyks zeer kragtig bevonden in de verdwyning (c) van brandige Gezwellen (d).

Te-

(b) Cataplasma Repellens. (c) Discuſſio.
(d) Tumor Inflammatorius.

Terugdryvende mixtuur. (e)

℞. *Troch. Alb. Rhaſ. Lact. Sulphur. aã unc ß. Sacch. Saturn. dr.* ij. *Camphor. dr. ß. Aq. Plantag. Sambuc. Acet. Opt. Vini Rubr. aã unc* iij. *Album. ovor. No.* ij. *Ol. Lini ſine igne expreſſ. unc* ij. *f. mixtura, ſecundum artem*, met linnen doeken dikwils op het aangetaſte deel te leggen.

Of

℞. *Acet. Vini Alb. Ol. Roſar. Mucilagin. Sem. Cydon. aã unc* ij. *Sal Volat. Oleoſ. dr.* ij. *Ol. Succin. dr.* j. *ß. Camphor. dr. ß. m. in eundem finem.*

Terugdryvende zalf. (f)

℞. *Troch. Alb. Rhaſ. unc ß. Sacchar. Saturn. dr.* ij. *Ung. Mercurial. Alb. Camphor. aã unc* j. *ß. m. f. Unguent*, om 'er het gezwollen deel twee- of driemaal daags mede te beſmeeren.

Na het gebruik van een der voorgaande, kan de volgende pleiſter op het deel gelegd worden.

Terugdryvende pleiſter (g).

℞. *Pulv. Sang. Dracon. Boli Armen. Cort. Granat. Fl. Balauſt. Roſar. Rubr. aã unc* j. *ß. Litharg. Aur. unc* iv. *Sacch. Saturn. unc ß. Empl. de Sapone ad Hern. aã* ℔ *ß. Aceti Vini Rubr.* ℔ j. *Ol. Roſar. unc* x. *coque ad debitam conſiſtentiam, deinde adde Camphor. unc ß. m. f. Emplaſtrum, ſ. q.*

De volgende ingrediënten konnen verſcheidentlyk verenigd, en vermengd worden in verſcheiden gedaanten van uitwendige middelen, om het zelfde einde te beantwoorden.

℞. *Aq. Aluminoſ. Magiſtral. Calciſ. Phagedænic. Roſar. Rubr. Aceti. Roſat. Balſ. Sulphur. cum Ol. Lini ppt. Laud. Liq. Sp. CC. Sp. Sal. Ammon. Empl. de*

(e) Mixtura Repellens. (f) Unguentum Repellens. (g) Emplaſtrum Repellens.

de Minio de Ranis. cum Mercur. Ol. Hyper. Petrol. Sambuc. Rutæ. Ung. Alb. Camphor. Nicotian. Nutrit. Rosat. Desiccativ. Rubr. Solan. Rad. Sigill. Salomon. Hyoscyam. Herb. Nicotian. Plantag. Burs. Pastor. Centinod. Equiset. Millefol. Sem. Hyoscyam. Gland. Querc. Gallae. Farin. Fabar. Aven. Hordei, Fl. Samb. Hyper. Melil. Santal. Rubr. Opium, Balsam. Peruv. Lap. Haemat. Gumm. Sarcocoll. Sal. Ammon. Minium, Cerussa, &c.

Zomtyds worden 'er uitwendige terugdryvende middelen, by wyze van beschermende (h), boven op het gezwollen deel gelegd, om de te groote vloejing van vogten derwaarts te onderscheppen of te beletten; en zomtyds word ook een dienstige zwagtel, natgemaakt in een verkoelend of zamentrekkend vogt, tot het zelfde einde digt daar om gewonden. Men moet hier opmerken, dat terugdryvende middelen zelden, indien ooit, gebruikt moeten worden, zonder een mengzel van verdryvende (i), verdunnende (k), of verzagtende middelen (l); om dat ze, als ze 'er alleen opgelegd worden, ligtelyk koortzen, hardheid in het deel, en zomtyds ook een knoestgezwel (m) of kanker veroorzaaken. Op gelyke wyze zyn ze nooit dienstig, dan in het begin van het Gezwel; en moeten 'er geenzins opgelegd worden, als het veroorzaakt word door algemeene koortzen, of enige kwaadaardige ziekte; of als het komt in de uitloosplaatzen van het lighaam; om dat de Gezwellen in deeze gevallen gemeenelyk scheidende ontlastingen zyn van de misdoende stof, welke wederom in het bloed te ruggedreeven zyn-

(h) Defensiva. (i) Discutientia. (k) Attenuantia. (l) Emollientia. (m) Scirrus.

zynde, doodelyk kan worden. De terugdryvende middelen (n) zyn ook niet dienſtig, als de Lyder van een bloedryk geſtel is, ten zy behoorlyke uitloozingen derzelver gebruik zyn voorgegaan; gelyk ook als het Gezwel diep legt onder de ſpieren (o), want derzelver uitwerkingen konnen niet wel verwagt worden zoo ver te reiken: en in 't algemeen brengen ze in dit geval kwaade toevallen te weeg door het ſluiten van de zweetgaatjes der huid (p), en het verhinderen der doorwaaſſeming (q). 't Is derhalven alleen in oppervlakkige Gezwellen, dat wy terugdryvende middelen moeten gebruiken, en niet, ten zy de zamenloop van andere omſtandigheden dat zal toelaaten. In 't algemeen is het verdwynen van een Gezwel beter te agten dan eene aftrekking (r) of afleiding (s) der ſtof op een ander deel; maar de verzweering word gemeenelyk beter geoordeeld dan die beide, als men die met voordeel krygen kan; dat is, als de ziekte die wil toelaaten, of als ze kan in 't werk geſteld worden zonder enige gevaarlyke toevallen te veroorzaaken, wegens het maakzel of plaats van het deel door het Gezwel bezet.

Door verdwyning. 7. Als het oogmerk is het Gezwel te doen verdwynen, dat is, deszelfs ſtof te ontlaſten of uit te waaſſemen, door de onzigtbaare doorwaaſſeming, moet de levenswyze matig, en de ſpys van een verdunnende en doorwaaſſeming-bevorderende natuur zyn. Alles wat brandig kan zyn moet nagelaaten worden. De aderlaating, en verzagtende purgeermiddelen konnen

(n) Repellentia. (o) Muſculi. (p) Pori Cutanei. (q) Perſpiratio. (r) Revulſio. (s) Derivatio.

nen naar gelang herhaald worden, geduurende het uitwendig gebruik van verdwynende en verzagtende middelen; waar van de eerste geschikt zyn om de vogt te verdunnen, door haare warme, fyne, en doordringende deeltjes; terwyl de laatste de zweetgaten der huid, en de vezeltjes van het aangetaste deel, welke de stof ophouden, openen en verslappen; zoo dat 'er door de zamengevoegde uitwerking van beide een uitgang daar voor kan bezorgd worden, onder de gedaante van zweet, of doorwaasseming. Derhalven moeten de verdwynende, zoo wel als de terugdryvende middelen alleen gebruikt worden omtrent het begin of de vermeerdering van het Gezwel; en dan moet er zorg gedraagen worden, dat ze niet te sterk gemaakt, of te lang gebruikt worden, inzonderheid als 'er ontsteeking (t) by is. Omtrent derzelver staat of vermindering, als de etter volkomen gemaakt is, zal derzelver hoeveelheid waarschynlyk te overvloedig, en de dikheid of slymigheid te groot zyn, om te konnen uitgesloten worden door middel van verdwynende en verzagtende middelen; weshalven de toevallen door derzelver gebruik erger zullen gemaakt worden. Maar wanneer ze ook dienstig geoordeeld worden of beter dan andere middelen, moet de kragt der terugdryvende middelen geholpen of geregeld worden door een mengzel van verkoelende (v), ettermaakende (x), en pynstillende (y) ingrediënten, als de byzondere toevallen dat vereisschen; want hier, gelyk in de meeste uitwendige ziekten,

(t) Inflammatio. (v) Refrigerantia.
(x) Suppurantia. (y) Anodyna.

ten, kan de geneezing niet verrigt worden zonder eene voorzigtige toediening van verscheiden middelen. De algemeene voorschriften (z) der verdwynende middelen zyn zulke als de volgende:

Verdwynende stooving (a).

℞. *Rad. Enul. Raphan. Rustican. aã dr.* vj. *Allii unc* ß. *Fol. Puleg. Menth. Absynth. Vulgar. Abrotan. Lauri aã m.* j. *Sem. Fœnic. Dulc. Baccar. Laur. Contus. aã unc* ß. *Coque in Aq. Fontan. et Lact. Vaccin. aã* ℔ ij. *Colat.* ℔ iij. *adde Sp. Vin. Camphor. unc* iv. *m. f. fotus*, drie- of viermaal daags met linnen doeken warm te gebruiken. Of

℞. *Rad. Alth. Ireos. Florent. aã unc* j. *Herb. Rosmar. Centaur. Min. Origan. Agrimon. Sabin. Calaminth. aã m.* j. *Sem. Lini, Cumin. Bacc. Junip. Contus. aã unc* j. *Fl. Melil. Hyper. Chamæm. aã m.* ß. *Coque in Urin. Human. Aq. Fontan. aã* ℔ ij. *Colat.* ℔ iij. *adde Sp. Vin. unc* iij. *Sal. Ammon. unc* ß. *m. f. fotus in eundem usum.*

Na het gebruik van zulk eene stooving, kan het zeer dienstig zyn, telkens daar op te leggen een verdwynende pap.

Verdwynende pap (b).

℞. *Pulv. Fl. Chamæm. Samb. Melil. Sem. Cumin. Bacc. Junip. Lauri aã unc* j. *Farin. Fabar. Orob. Hord. aã unc* ij. *Cepar. Sub. Cinerib. Coct. unc* j. ß. *Acet. Opt. unc* iv. *Aq. Fontan. q. s. Coque ad Cataplasmat. consistentiam, deinde adde Camphor. dr.* j. *Sal. Nitr. dr.* vj. *Mell. Opt. unc* iij. *Ol. Olivar. Immatur. unc* iv. *m. f. Cataplasma.*

Als men eene neiging tot versterving (c) merkt, moet men by de stoovingen of pappen, nu

(z) Formulae. (a) Fotus Discutiens.
(b) Cataplasma Discutiens. (c) Mortificatio.

nu beſchreeven, voegen *Ciner. Clavell. Sal. Ammon. Myrrh. Euphorb. Cort. Peruv.*, *&c.* Of het volgende kan in dit geval van dienſt zyn:

Verdeelende mixtuur (d).

℞. *Ol. Petrol. Hyper. Chamæm. Rutae* ãã *unc* j. *Ol. Succin. dr.* iij. *Sp. Sal. Ammon. Ol. Terebinth.* ãã *dr.* ij. *Laud. Liquid. dr.* j. *m. f. embrocatio.*

Of

℞. *Sp. Vin. Camphor. unc* ij. *Lavend. Comp. unc* ß. *Ol. Lumbric. Roſar. Sambuc.* ãã *unc* ß. *Ol. Roſmar. Chym. Majoran. Origan.* ãã *gtt.* x. *Elix. Vitriol. dr.* ß. *Sal. Volat. Oleoſ. Sp. CC.* ãã *dr.* j. *f. Mixtura*, om 'er zomtyds het aangetaſte deel, met een warme hand, wel mede te vryven.

Verdryvend ſmeerzel (e).

℞. *Ung. Laurin. Dialth. Nicotian. Martiat. Sambuc.* ãã *unc* ß. *Ol. Chamæm. ex Later.* ãã *unc* j. *Ol. Terebinth. unc* ß. *Ol. Palm. unc* j. *Macis per Expreſſ. dr.* j. ß. *Camphor. Sp. Sal. Ammon.* ãã *dr.* ij *Tinct. Canthar. ſcr.* j. *m. f. Liniment.*, om 'er het gezwollen deel zomtyds mede te beſmeeren.

Na het gebruik van enige der voorgaande voorſchriften, kan 'er de volgende pleiſter op gelegd worden.

℞. *Empl. de Bacc. Laur. Parac. de Cumin.* ãã *unc* ij. *de Ranis cum Quadruplicato Mercurio unc* j. *Solve ſimul: deinde adde Sal. Ammon. Corn. Cerv. Volat.* ãã *dr.* ij. *Camphor. dr.* j. *Ol. Succin. Sal. Nitr.* ãã *unc* ß. *m. f. Emplaſtrum*, om daar van een genoegzaam deel over linnen te ſmeeren, en op het aangetaſte deel te leggen.

Als het Gezwel nadert tot zyne hoogte, word het zomtyds overmatig pynelyk. Daar kan insgelyks hevige pyn komen wegens deszelfs

(d) Mixtura Diſcutiens. (e) Linimentum Diſcutiens.

plaats in een zenuw- of vliesagtig deel, onbekwaame middelen, of diergelyke. In welk geval uitwendige pynstillende middelen moeten gebruikt worden; 't zy alleen, of gemengd met andere ingrediënten. En zomtyds zal het ook dienstig zyn, inwendig een gift te geeven van een slaapmiddel (f). De uitwendige middelen, hier gebruikelyk, konnen uit de volgende zamengesteld worden:

℞. *Emp. Flos. Unguent. de Mucilagin. Mel. Ol. Lini. Ol. Amygd. Dulc. Chamæm. Lilior. Alb. Lumbric. Succin. Ung. Laurin. Dialth. Rosat. Populeon. Crocus. Lac. Rad. Alth. Lil. Albor. Flor. Hyper. Sambuc. Sem. Hyoscyam. Balſ. Peruv. Opium. Camphor. Ficus. Cepae, &c.*

Door verzweering. 8. De verzweering (g), ook genoemd ryping (h), teering (i), of ettermaaking (k), dat is, de verandering of ontbinding van het Gezwel, of een deel deszelfs in etter of materie, word geoordeeld de natuurlyke en veiligste wyze te zyn, om een Gezwel te eindigen. Als deszelfs gestel en plaats dat met voordeel wil toelaaten, moeten wy by alle bekwaame gelegenheden dezelve tragten te bevorderen, door eene behoorlyke levenswyze, en het uitwendig gebruik van geneesmiddelen, welker deelen warm, verdunnende, en verzagtende zyn. De gewoone voorschriften van uitwendige ettermaakende middelen zyn stoovingen, pappen, en pleisters: wy zullen hier van elk derzelve een algemeen voorbeeld geeven:

Ettermaakende stooving (l).

℞. *Rad. Alth. Bryon. Alb. Recent. ad unc* j. *Fol. Malv.*

(f) Opiata. (g) Suppuratio. (h) Maturatio.
(i) Digestio. (k) Impostumatio. (l) Fotus Suppuratorius.

Malv. Melilot. Chamæm. aã m. j. *Bacc. Lauri. Junip. Contuſ. aã dr.* vj. *Flor. Samb. m.* ij. *Aq. Fontan. Lact. Vaccin. aã q. ſ. Coque parum et Colat.* ℔ iij. *adde Sp. Vin. unc* iv. *Tinct. Croci unc* j. *m. f. fotus*, twee- of driemaal daags warm te gebruiken.

Of

℞. *Bulb. Lilior. Alb. Rad. Oxylapath. Caric. Ping. aã unc* j. *Fol. Alth. Malv. Parietar. Flor. Hyper. Chamæm. aã m.* ij. *Sem. Cumin. Lini. Foenugræc. Contuſ. aã unc* j. *Coque in Aq. Font. q. ſ. et Colat.* ℔ iv. *adde Mell. Opt. Sp. Vin. Rectif. aã unc* iij. *m. f. Fotus eodem modo utendus.*

Na het gebruik eener dienſtige ſtooving, kan 'er een pap met voordeel op het deel gelegd worden.

Ettermaakende pap. (m)

℞. *Rad. Alth. unc* ij. *Fol. Malv. Chamæm. Parietar. aã m.* j. *Fl. Melil. Chamæm. aã m.* ß. *Coque in Aq. Fontan. q. ſ. et Colaturae Mucilaginoſæ adde Cepar. Allii Coct. Rad. Bryon. Alb. Contus aã unc* iij. *Farin. Sem. Lini. Foenugræc. Fabar. Tritic. Ferment. Acriſ. Ung. Dialth. Sambuc. Ol. Lilior. Alb. aã unc* ij. *Croci dr.* j. *m. f. Cataplaſma*, somtyds te ververſchen. Of

℞. *Fol. Malv. Alth. Tuſſilag. aã m.* ij. *Coque in Aq. Font. q. ſ. Colat.* ℔ j. *adde Fic. Ping. Toſtor. et Contuſ. No.* xij. *Rad. Bryon. Alb. Lilior. Alb. Oxylapath. Recent. Contuſ. Micae Pan. Alb. aã unc* iv. *Sem. Lini Foenugræc. aã unc* j. ß. *Vitell. Ovor. No.* ij. *Ol. Chamæm. Lini aã unc* j. *Croci dr.* j. *m. f. Cataplasma.*

De gemeene pap om de ettermaaking te bevorderen, welke met een zeer goeden uitſlag gebruikt word, word alleen gemaakt van brood

(m) Cataplasma Suppuratorium.

en melk, zamen gekookt tot eene behoorlyke dikte; waar by naar gelang kan gevoegd worden een weinig ſaffraan, en een bekwaam dee van *Axung. Porcin.* of *Ung. Dialth. Ol. Hyper Lumbricor. Roſar. Ung. Sambuc. Laurin. &c.* o als eene gelyke hoeveelheid van gekneusde Bryony wortels, en de gemeene pap van brood en melk zamen gebruikt word, helpen ze wonderlyk. Deeze pappen zyn van zeer groote dienſt in zulke groote Gezwellen of ettergezwellen (n), die diep leggen; inzonderheid al ze zitten onder aders, ſlagaders, en zenuwen of in de gewrigten komen; en in 't byzonde in de keelontſteeking (o), als zy, in de keel zittende, den lyder in gevaar van verwurging brengen. Want door hunne heete en aantrekkende natuur, maaken zy zulke Gezwellen ſchielyk geſteld tot zweeren, welke anders, doo lang in een ſtaat van onrypheid te blyven, gelegenheid konnen geeven aan de misdoende ſtof, om de naby leggende deelen te byten, te bederven, of te doen verſterven. Maar al wy enig diergelyk vermoeden hebben, moeten wy niet wagten naar eene volkomen verzweering; maar zoo ras als 'er enige etter werkelyk gemaakt is, 't welk gekend kan worden door drukking, of derzelver ſchommeling moet het gezwel aanſtonds geopend worden hoewel het overblyvende deel van het Gezwel in dit geval, moejelyk kan wegzweeren, d vogt daar ligtelyk weder in verzamelt, dun o ſtinkend word, of de geneezing met moejelyk heid verzeld gaat.

Maar als het Gezwel redelyk oppervlakkig e

(n) Abſceſſus. (o) Angina.

n van eene matige grootte is, is het genoeg eszelfs zweering te bevorderen, door dienſtie pleiſters op het deel te leggen, gelyk *Diabyl. cum Gumm. Flos. Unguent. de Mucilagin. Diagalban. Batean. &c.* Maar de volgende kan og dienſtiger zyn.

Ettermaakende pleiſter. (p)

℞. *Empl. Diachyl. cum Gumm. de Mucilagin. ā* ℥ ß. *e Bacc. Lauri. e Cumin. Melilot. Simpl. ā unc* ij. *Pic. Burgund. Terebinth. Venet. Pulv. Rad. llth. aā unc* j. *Croci dr.* ij. *m. f. Emplaſtr.* om aar van een genoegzaam deel te ſmeeren over ubbelt linnen, of liever zeemleer, en het op et aangetaſte deel te leggen.

Of

℞. *Empl. Paracelſ. de Mucilagin. Flor. Unguent. ā unc* iv. *m. f. Emplaſtrum.*

Daar konnen ook, om het zelfde einde te beeiken, pleiſters gemaakt worden van de volende ingrediënten, *Cera Flava. Sperm. Ceti. Ren. Flava. Pix Burgund. Bdellium. Sagapen. Laban. Opopanax. Tacamahaca, Gumm. Ammon. Tebinth. Ven. Ol. Amygd. Dulc. Lilior. Alb. Chaaem. &c.*

Het gebruik van dienſtige pleiſters word georddeeld van zeer merkelyke kragt te zyn in et voortzetten van de zweering der Gezwellen, welk zy doen door de inwendige hitte te vereerderen, en de ſtof in te houden, op den elfden tyd, dat ze de wegvlieging van de weigtiger of wateragtiger deelen beletten; weler verlies hier een knoeſtgezwel (q) zou kunen te weeg brengen.

9. Als de Gezwellen door het gebruik der te voren De manier om

(p) Emplaſtrum Suppuratorium. (q) Scirrus.

verzworen Gezwellen te openen.

voren beſchreeven middelen; eens volkomen verzworen of ryp zyn, moeten ze aanſtonds geopend, en lugt aan de ſtof gegeeven worden; 't zy door het lancet of een brandmiddel (r). Men heeft opgemerkt, dat het allerbeſt is de opening te doen met een brandmiddel als het Gezwel of ettergezwel (s) groot is, of een groote overvloed van etter ontlaſt moet worden; gelyk ook als het geheele Gezwel niet wel ryp gemaakt is, als het knoeſtagtig en kreeftagtig is, of de etter in een blaas bevat word, en diep ligt; en eindelyk, als het deel vereiſcht lang open gehouden te worden, of men 'er niet gevoeglyk een verband kan opleggen, om de toeſtel vaſt te houden. Maar het gebruik van een brandmiddel word zoo dienſtig niet geoordeeld in waterzugtige geſtellen, konnende de deelen waar op ze gezet worden hier ligtelyk verſterven, door lang open te blyven. Daar zyn verſcheiden wyzen om brandmiddelen te bereiden tot opening der Gezwellen. Die van een zagter zoort zyn, worden gemaakt van de gemeene zeep-loog, gekookt tot een hardagtige dikte, met eene gelyke maate van ongebluſte kalk; of de loog van enig vaſt loogzout (t) kan tot het zelfde einde dienen, zynde hard gekookt, en geſneeden in ſtukken van eene behoorlyke gedaante, welke gemeenelyk langwerpig rond is. Voor kinderen of menſchen van een teer geſtel zal een klomp, gemaakt van ongebluſte kalk, en een gelyk deel zwarte zeep het werk verrigten. Maar als het ſterker vereiſcht word, kan 'er een derde of vierde deel van het gemeene brandmiddel,

(r) Cauſticum. (s) Abſceſſus. (t) Sal Alcalinus.

del, of onderaardſche ſteen (v) by gedaan worden. Het potentiaal brandmiddel (x), en de onderaardſche ſteen, worden van de Heelmeeſters in deeze gelegenheden allermeeſt gebruikt. De volgende ingrediënten konnen, als het dienſtig geoordeeld word, by enige bereiding van dit zoort gevoegd worden *Vitriol. Roman. Vitriol. Alb. Ciner. Clavell. &c.* En zommigen, in hoop om het deel te verdooven, of den lyder minder gevoelig voor de pyn te maaken, gebruiken een mengzel van heulſap (y). De manier om een brandmiddel op enig Gezwel te leggen, om deszelfs verzworen ſtof daar uit te laaten, is deeze: zy ſnyden een klein gaatje in het midden van de gemeene Diachylon pleiſter, en daar door ſteeken zy een klein ſtukje van het brandmiddel dat zy verkooren hebben, en zoo leggen zy het op het meeſt hangende deel van het Gezwel; bezorgende en houdende dat vaſt door een andere pleiſter, en als 'er gelegenheid is, een behoorlyk verband. Het oogmerk van het gat in de pleiſter, is de werking van het brandmiddel te bepaalen, en het te rigten op het byzonder deel, 't welk geopend moet worden. En daarom moet dit gat wat kleiner geſneeden worden dan de beoogde grootte der korſt, om dat het brandmiddel zig gemeenelyk verſpreid in zyne werking, en de paalen wegvreet, binnen welke het eerſt beſloten was. De beoogde uitwerking word vroeger of laater gekregen, naar de kragt van het brandmiddel. Het zagter zoort zal gemeenelyk opening maaken voor de beſloten ſtof, in

Door een brand-middel.

(v) Lapis Infernalis. (x) Cauſticum Potentiale.
(y) Opium.

in een tyd van agt of negen uuren; maar de ſterker zomtyds in één uur of minder. Het Lunare Cauſticum, dat zeer ſterk is, moet met groote voorzigtigheid gebruikt worden, of door een zeer klein deel daar van te gebruiken, met behoorlyke beſchermende middelen (z): of anders door het deel nat te maaken, en in weinige uuren dikwils daar mede aan te raaken. Als enige bereiding van dit zoort, behoorlyk gebruikt zynde, uitwerking gedaan, of de ſtof doorgegeeten heeft, moet het aanſtonds weggenomen, en het deel bevryd worden van de overblyfzels der brandende zouten, door het te waſſchen met warm water, melk, of wyn. En daar na kan 'er een warm verband met *Ung. Baſilic.* en *Linim. Arcaei. aã* op gelegd worden, en bedek het met *Empl. Diachylon c. Gumm.* of diergelyke; of als de natuur of ſtaat van het Gezwel het vereiſcht, een pynſtillende (a) of ettermaakende pap (b). En dus moet de korſt dagelyks bezorgd worden met dienſtige etter maakende middelen (c), tot dat ze afvalt. De voorſchriften van dienſtige ettermaakende middelen, zie in 't vervolg.

Door het lancet. 10. De Gezwellen moeten eerder door ſnyden, dan door een brandmiddel geopend worden, als ze van een matige grootte zyn, en derzelver ſtof reeds wel is ryp Gemaakt; als het deel gemakkelyk is, het Gezwel niet diep, of een lidteken zeer onaangenaam zyn zou, enz. moet de opening altyd gedaan worden volgens de rigting der vezelen van de ſpieren (d) die ge-

(z) Defenſiva. (a) Cataplasma Anodynum.
(b) Cataplasma Suppurans. (c) Digeſtiva.
(d) Musculi.

gesneden moeten worden, en langs het meest hangende deel van het Gezwel; groote zorg gedragen zynde om de groote bloedvaten, zenuwen, en peezen te vermyden. Dikwils volgt er op de opening der Gezwellen door snyden een bloedstorting (e), en als de ontlasting zeer merkelyk is, een bezwyming (f) of flaauwte. De bloedstorting moet behandeld worden, gelyk te voren gezegd is, met dienstige inwendige middelen: en de volgende zamentrekkende ingrediënten konnen of alleen gebruikt, of tot behoorlyke voorschriften tot een uitwendig gebruik opgemaakt worden. *Vitriol. Roman. Vitriol. Alb. Sacch. Saturn. Chalcant. Rubefact. Sang. Dracon. Alum. Ust. Croc. Mart. Adstring. Sp. Vini Rect. Ol. Terebinth. &c.* Of het kan dienstig zyn gereed by de hand te hebben dit uitwendig stoppend middel.

Uitwendig stoppend middel (g).

℞. *Pulv. Sang. Dracon. Bol. Armen. Mastich. Thuris. Aloes aā dr.* ij. *Sacch. Saturn. dr.* j. *Album. Ovi. No.* j. *Aceti Vin. Rubr. q. s. f. mixtura*, met linnen doeken op de open vaten te leggen.

Als dit niet helpt, moeten 'er doeken, gedoopt in een smelting van *Vitriol. Roman. Sacch. Saturn. &c.*, opgelegd worden, en zelfs kan de poejer van dezelfde ingrediënten, gestrooid worden op de openingen der bloedende vaten; zorg gedragen zynde om die weg te neemen, als de vloed is opgestopt. Maar als dit alles zonder vrugt gedaan is, moet men zyn toevlugt neemen tot het werkelyk brandyzer (h).

Als 'er enige merkelyke hardheid blyft, na

 dat

(e) Haemorrhagia. (f) Syncope.
(g) Stypticum Externum. (h) Cauterium Actuale.

dat het Gezwel geopend is, konnen de verzagtende of verdwynende ſtoovingen, pappen, en pleiſters, te voren voorgeſteld, met voordeel gebruikt worden. Als 'er een verſterving (i) in beſpeurd word, kan 'er iets als de volgende inſpuiting gebruikt worden.

Inſpuiting voor koud vuur. (k)

℞. *Sp. Vin. Camphor. unc* iv. *Tinct. Cort. Peruv. Myrrh. et Aloes unc* j. *Tinct. Croci unc* ß. *Unguent. Ægypt. dr.* ij. *f. mixtura*, om een weinig daar van warm met een ſpuit in de verzweeringen (l) te ſpuiten, naar eiſch van zaaken.

Of

℞. *Sp. Vin. unc* iv. *Tinct. Cort. Peruv. unc* ij. *Elix. Ppt. unc* j. *m. f. injectio in eundem finem.*

Of

℞. *Rad. Gentian. Ariſtol. Utriusque Cort. Peruv. aã unc* ß. *Herb. Centaur. Min. Nicotian. Sabin. aã m* ß. *Fl. Hyper. Roſar. Rubr. Balauſt. aã Pug.* j. *Pulv. Aloes. Myrrh. aã dr.* ij. *Sacch. Cand. Rubr. unc* j. *coque in Aq. Calcis et Vini Rubr. aã* ℔ j. *Colat.* ℔ j. *adde Mell. Roſat. unc* iij. *Tinct. Croci unc* ij. *Balſ. Peruv. dr.* j. *m. f. injectio.*

Als het Gezwel holagtig is, moeten de verſcheiden draajingen open gemaakt, en toteengebragt worden, op dat het verband met voordeel kan opgelegd worden. Maar als de holen diep gaan, moeten wy liever wagten, tot dat derzelver kanten door de geduurige verzweering (m) zoo dun ſlyten, dat ze met grooter gemak, en minder gevaar konnen geſneeden worden.

Hoe het na de o- 11. Het overige deel van de geneezing der Ge-

(i) Mortificatio. (k) Injectio ad Sphacelum.
(l) Ulcus. (m) Suppuratio.

Gezwellen, hangt af van de rypmaaking, zuivering, bedekken met vleesch, en maaken van een lidteken. Een ettergezwel, of geopend Gezwel, word gezegd ryp gemaakt te weezen, als derzelver stof wit is, en van een dik gestel; en gezuiverd, als de grond en kanten daar van zuiver zyn, of vry van vuiligheid, vol roode vlakken, en in staat om versch bloed te storten door een kleine kragt daar aan toegebragt; het word gezegd met vleesch bedekt te worden, als de verzweering met vleesch vervuld is, bynaar tot de huid toe, op welken tyd het in staat is, om met een lidteken of huid overdekt te worden. De verdrietige manier van eerst ryp te maaken, dan te zuiveren, en eindelyk met vleesch te bedekken is nu bynaar geheel buiten gebruik geraakt, en de verscheiden oogmerken worden bereikt door eene algemeene behandeling, zoo dat het een zamengesteld verband uitmaakt gelyk het volgende. pening moet behandeld worden.

Geneezend smeerzel. (n)

℞. *Tereb. Venet. unc* ij. *Vitell. ovi No.* j. *Tinct. Myrrh. et Aloes unc* ß. *Pulv. Croci scr.* j. *m. f. linimentum*, met linnen doeken 'er op te leggen, en dagelyks te ververschen. Of

℞. *Ung. Basilic. Flav. Tereb. Venet. aā unc* j. *Ung. Ægypt. dr.* iij. *Pulv. Aristol. Rot. Myrrh. Aloes Bals. Peruv. aā dr.* j. *Tinct. Croci unc* ß. *m. f. linimentum in eundem usum.*

Als 'er een meer zuiverend (o) middel vereischt word.

℞. *Liniment Arcaei. Basilic. Nicotian. Apostolor. aā unc* ß. *Praecipit. Laevigat. dr.* j. ß. *Pulv. Aloes Myrrh. Croci aā scr.* ij. *Bals. Peruv. dr.* j. *m. f. linimentum.* Roode

(n) Linimentum Sanans. (o) Detergens.

Roode precipitaat zeer fyn gevreven, is een verwonderlyk ingrediënt in deeze zalven, om gebruikt te worden in het verbinden van vuile verzweeringen of ettergezwellen (p), hoewel het bynaar ongevoelig werkt, zonder pyn te veroorzaaken, ten zy het in te groote maate gebruikt word. Het is ook zeer dienftig in het wegneemen van weelig vleefch, of verteeren van eeltagtigheden; daar op geftrooid of alleen, of gemengd met andere ingrediënten, en tot een zalf gemaakt. Als de etter dun is, verbetert deeze bereiding van kwik dezelve altyd, en ze heeft een voornaam deel in de verzweeringen te zuiveren en te heelen. Als ze op de volgende wyze gebruikt worden, zyn ze zelden vrugteloos bevonden.

℞. *Ung. Nicotian. unc* j. *Bafilic. Liniment. Arcaei. aā unc* ß. *Lap. Calamin. Praecipit. Rub. Lævigat. aā dr.* ij. *Pulv. Rad. Ariftoloch. Rot. Myrrh. Aloes. Croci aā dr.* j. *m. f. unguentum.*

Hier by kan gevoegd worden, als de gelegenheid het vereifcht, *Balf. Sulphur. Terebinth. Mel. Rofat. Ol. Rofar. Hyper. Unguent. Apoftol. Pulv. Diapent. Rad. Ireos. Florent. Aerugo. Camphor. &c.* Maar eenvoudige verzweeringen, voortkomende van gemeene gezwellen, dat is, zulke die niet verzeld zyn met enige hevige toevallen, behoeven alleen bezorgd te worden met *Liniment. Arcaei* of *Bafilicon*, of een mengzel van die beide. Als 'er gelegenheid is, kan 'er een weinig roode precipitaat by gedaan worden, of de poejer van Myrrhe of Aloë, of, na dat de doeken voorzien zyn, konnen ze gedoopt worden in warme *Tinct. Myrrh.* of *Elix.*

Ppt.

(p) Abfceffus.

Ppt. en de verbanden konnen bedekt en vaſtgemaakt worden met *Empl. Diachyl. c. Gumm. de Mucilagin. e Cumin. Paracelſ. Diachyl. ſimpl.* of diergelyke.

12. Het gebeurt dikwils, dat, als de verzweering met vleeſch bedekt is, de lippen daar van eeltagtig worden, of dat 'er kwaad vleeſch rondom groeit; het eerſte verhindert het lidteken, en het laatſte is in ſtaat het zelve lelyk te maaken. De eeltagtigheid moet weggenomen worden met *Precipitaat*, gelyk te voren gezegd is, of door die nu en dan aan te raaken met *Vitriol. Roman.* of *Butyr. Antimon.* Diergelyke ingrediënten konnen ook met *Unguent. Apoſtol. Baſilic.*, *&c.* gemengd, en 'er by wyze van een ſmeerzel opgelegd worden. Als de lippen der verzweering, des niet tegenſtaande, hardnekkig eeltagtig blyven, konnen ze aangeraakt worden met de onderaardſche ſteen (q), of zelfs met het *Cauſticum Lunare*, 't welk zekerder is, en met meer vaardigheid werkt dan het ander. Maar daar het geval zulks gevoegelyk kan toelaaten, word het beſt geoordeeld de eeltagtigheden door ſnyden weg te neemen; ten welken einde de ſchaaren gemeenelyk verkoren worden. In geval van eeltagtigheid of fungeus vleeſch.

13. Als de verzweering met vaſt vleeſch wel opgevuld is, zelfs tot huid toe, kan ze met een lidteken of vel overdekt worden met een weinig *Unguent. Deſiccativ. Rub. Diapomphol*, of een mengzel van beide, dun over linnen geſmeerd, op het deel gelegd, en bedekt met een pleiſter van enkele *Diachylon*, of *de Minio Rub.* Maar als het vleeſch zomtyds te hoog ryſt boven de Einde der geneezing.

(q) Lapis Infernalis.

de lippen der verzweering; kan dit voorgekomen worden door het deel zagtkens te ſtryken, by elk verband, met *Vitriol. Roman.*, wanneer de geneezing ten einde loopt.

GEZWELLEN IN 'T BYZONDER.

KNEUZINGEN.

Omſchryving. 1. De *Kneuzingen* zyn een byzonder zoort van gezwellen, verzeld met een ſtilſtand van het bloed in het aangetaſte deel; en gemeenelyk met ontſteeking (a), kwaade kouleur, en pyn, op de oppervlakte van het lighaam.

Kentekenen. 2. De Kneuzingen zyn of uit- of inwendig. Als 'er van enige uitwendige Kwetzing eene inwendige ziekte voortkomt, gelyk, by voorbeeld, aamborſtigheid (b), zydewee (c), bloedſpuwen (d), of diergelyke, zegt men dat 'er eene inwendige Kneuzing of ſtooting is; maar als 'er alleen uitwendige toevallen, gelyk roodheid, zwartheid, enz. gezien worden, word de Kneuzing uitwendig genoemd. In het voorgaande geval is 'er eene tegennatuurlyke opſpanning, of breeking der vaten; maar in 't laatſte word het bloed opgehouden in de hairkleine vaten, en openbaart zig door eene kwaade kouleur, zoo wel als opzwelling van het deel. Eene inwendige Kneuzing word gekend door ontlaſting van bloed, digt by het gekwetſte deel; door pyn daar gevoeld, zydewee of aamborſtigheid, enigen tyd na dat de kwetzing gekreegen is; door een miskraam en zwakheid in

(a) Inflammatio. (b) Aſthma.
(c) Pleuritis. (d) Haemoptoe.

in de rug of lenden; door een beroerte (e), vallende ziekte (f), enz. daar op volgende, agtervolgens de natuur en werking van het deel dat beschadigd is, en deszelfs plaats, met opzigt op andere. Eene uitwendige Kneuzing is altyd verzeld met een kwaade kouleur, zoo wel als zwelling van het deel; inzonderheid als ze komt in de oogen of borsten der vrouwen.

3. Inwendige Kneuzingen zyn gevaarlyker dan uitwendige, komende van breuken (g) en verstuikingen (h). Bloedbraaking, en ontlasting deszelfs met de pis zyn kwaade toevallen; gelyk ook het spuwen deszelfs, als het verzeld is met aamborstigheid en zydewee, die of scherp of langduurig is. Als de toevallen laat te voorschyn komen, of lang duuren, na dat men de Kneuzing gekreegen heeft, zyn ze moejelyk om weg te neemen; maar pyn in de zyde, als ze niet hevig is, is niet meer dan gewoon, en gaat gemeenelyk schielyk over.

4. Dunne vogtige spys, gelyk voorgeschreeven is in het zydewee en keelontsteeking (i), is hier best, hoewel een glas witte wyn kan toegestaan worden. Levenswys.

5. Als de Kwetzing merkelyk is, en de Lyder kortheid van ademhaling, zydewee, bloedstorting (k), of enige inwendige pyn heeft, schoon de Kwetzing schynt te liggen ligt by de oppervlakte van het lighaam, moet er aanstonds veel bloed door aderlaating worden weggenomen. Zomtyds merkt de Lyder niet dan lang naderhand enige kwaade uitwer- Geneezing van inwendige Kneuzingen in 't algemeen en byzonder.

(e) Apoplexia. (f) Epilepsia. (g) Fractura.
(h) Dislocatio. (i) Angina. (k) Haemorrhagia.

werking van de Kneuzing; en aderlaating e
andere middelen zyn zoo kragtig niet om d
toevallen weg te neemen, wanneer ze vaſt zyn
als om de vaſtwording voor te komen. Na d
aderlaating geeft het gemeen doorgaans om-
trent *dr.* ij. geſtooten *Lapis Hybernicus* met vie
oncen jopenbier, tweemaal daags; en dat m
zeer goeden uitſlag, als het gegeeven wo
ſchielyk na dat men de kwetzing eerſt gekreg
gen heeft: maar lang na dien tyd is het no
zoo veilig, nog kragtig. In dit geval is h
veel dienſtiger voor te ſchryven enig zwee
middel (l), voor dat de *Lapis Hybernicus* wo
toegediend: het gemeene volk geeft tot d
einde *Theriac. Andromachi*; maar het volgende
beter:

℞. *Theriac. Androm. ſcr.* ij. *Sperm. Cet. ſcr.*
Pulv. Caſtor. Rad. Serpentar. Virg. aã gr. v. *Sa*
Volat. CC. Camphor. aã gr. vj. *Syr. Balſam. q. ſ.*
bolus, aanſtonds na de aderlaating te neeme
met de volgende ſlurpdrank (m):

℞. *Aq. Puleg: Hyſſopi aã unc* j. *Theriacal. unc* j.
Syr. Croci unc ß. *Sp. Lavend. Comp. Sal. Volat. Ole*
aã dr. ß. *m. f. hauſtus.*

6. Na dat deeze bolus en drank twee- o
driemaal gegeeven zyn, als de toevallen ve
dwynen, moet de Lyder gepurgeerd worden
maar als ze nog duuren, moeten 'er dienſtig
balzemagtige middelen (n) voorgeſchreeve
worden.

℞. *Theriac. Androm. Balſam. Lucatell. aã unc*
Lact. Sulphur. unc ß. *Sperm. Ceti dr.* j. ß. *Pul*
Croci dr. j. *Syr. Pectoral. q. ſ. f. Electuar.*, om 'e
driemaal daags de grootte van een Notemuska
va

(l) Diaphoreticum. (m) Hauſtus. (n) Balſamica.

van te neemen, en 'er vier oncen witte wyn boven op te drinken. Of

℞. *Pulv. Lap. Hibern. Rhabarb. Terr. Japon. Sperm. Ceti aā dr.* j. *Pulv. Croci. Castor. Sal. Volat. Succin. aā scr.* j. *m. f. Pulv. in chartas* vi. *dividend.* om 'er 's morgens en 's avonds één van te neemen met een lepel Brunswyker Mom, en 'er vier oncen daar van boven op te drinken.

Of

℞. *Mithridat. dr.* ß. *Sperm. Ceti scr.* j. *Pulv. Rhabarb. scr.* ß. *Gumm. Guajac. Rad. Contraj. Croci Sal. Succin. Volat. aā gr.* v. *Bals. Peruv. gtt.* iij. *Ol. Anisi gtt.* j. *Syr. Papav. Rhead. vel Confect. Alkerm. q. s. f. bolus*, alle avonden te neemen, en 'er boven op te drinken witte wyn, of bier met hondsdraf getrokken, of het volgende:

℞. *Decoct. Pectoral.* ℔ j. ß. *Aq. Lumbricor. Magistral. Theriacal. aā unc* ij. *Syr. Croci et Pectoral. aā unc* j. *Sp. Lavend. Comp. Tinct. Croci aā dr.* iij. *m.* om 'er zomtyds wat van te neemen, of ook zes lepels, na elke gift der voorgaande middelen.

Of

℞. *Aq. Ceras. Nigr. Puleg. Hyssopi aā unc* iij. *Theriac. Limac. Magistral. aā unc* j. ß. *Sp. Lavend. Comp. Tinct. Croci Sal. Volat. Oleos. dr.* ij. *Sacch. Alb. q. s. f. Julapium in eundem finem.*

7. Na het gebruik der balzemagtige middelen voor drie of vier dagen, 't zy ze de verwagte uitwerking hebben voortgebragt, of anderzins, zal het dienstig zyn een zagt purgeermiddel of twee te geeven, gelyk 'er voorgeschreeven zyn voor de zinking (o), keelontsteeking, en hoest, 't welk kan nagezien worden. Geef daar na een dienstig slaapmiddel (p),

(o) Catharrus. (p) Opiata.

of *Pil. Matth. gr.* x. Zoo veel van de Kneuzingen in 't algemeen. Wy komen vervolgens tot de Kneuzingen in 't byzonder.

Inwendige Kneuzingen van langen duur. 8. Als eene inwendige Kneuzing, van langen duur zynde, verzeld is met hevige toevallen, zyn, na het gebruik van aderlaating, ſterke zweet- en balzemagtige middelen en herhaalde purgeermiddelen de dingen daar men zig voornamelyk op verlaaten kan. De middelen evenwel tot dit einde, moeten niet te ſterk en prikkelende zyn, nogtans ſterk genoeg om ſchielyk te werken, ten zy hevige aamborſtige toevallen, bloedſtortingen, enz. een meer verzagtend zoort vereiſſchen.

Verzeld met aamborſtigheid of zydewee. 9. Als de aamborſtigheid (q) of zydewee (r) hevig zyn, moet de aderlaating naar gelang herhaald, olieagtige likkingen met *Sperma Ceti* gegeeven, en een trekzel van paardenmiſt voorgeſchreeven worden. Welke, en veele andere middelen, in deeze twee gevallen dienſtig, in die ziekten konnen nagezien worden. Alle welke hier dienſtig zyn, uitgezondert de braakmiddelen (s).

Bloedbraaking. 10. In Kneuzingen, verzeld met bloedſpuwing (t) of braaking, is de aderlaating dienſtig, en moet herhaald worden, als de gelegenheid het vereiſcht. Purgeermiddelen ſchynen dienſtig in het laatſte geval, hoewel de poejer van Rhabarber hier met een goeden uitſlag dus kan gebruikt worden:

℞. *Confect. Fracaſt. ſcr.* ij. *Pulv. Rhabarb. gr.* xv. *Terr. Japon. Boli Armen. Corall. Rubr. aã gr.* x. *Syr. de Roſis Sicc. q. ſ. f. bolus*, twee- of driemaal daags

(q) Aſthma. (r) Pleuritis.
(s) Emeticum. (t) Haemoptoe.

daags te neemen, en 'er wat *Tinct. Rosar. Rub.* boven op te drinken.

Of tot het zelfde einde:

℞. *Aq. Ceras. Nigr. Germin. Querc. Plantag. Cinnam. ten. aā unc* ij. *Syr. Papav. Errat. dr.* vj. *Tinct. Terr. Japon. dr.* iij. *Sp. Nitr. Dulc. dr.* j. *m. f. Julap.*

Als de toevallen vermeerderen, moeten wy komen tot slaapmiddelen; hoewel deeze met voorzigtigheid moeten gebruikt worden, uit vrees om het bloed te veel te verdunnen, gelyk zommigen meenen dat ze doen. Het *Laudanum Liquidum*, de *Syr. de Meconio*, en de *Pil. Matthei* konnen veilig in matigheid gebruikt worden; op den zelfden tyd dat *Sal. Prunell.*, *Gumm. Arab.* en *Tragacanth.*, en andere lymige (v) of balzemagtige middelen gegeeven worden. En klysteeren konnen hier vervullen de plaats van purgeermiddelen.

11. Als een Kneuzing het loozen van bloedige pis veroorzaakt, zoo gebruik na de aderlaating het volgende: Bloedige pis.

℞. *Terebinth. e Chio dr.* ij. *Pulv. Rhabarb. opt. dr.* j. *Sperm. Ceti scr.* ij. *Terr. Japon. scr.* j. *m. f. pilulae* x. *e singulis drachmis*, om 'er twee- of driemaal daags vyf van te neemen, en 'er vier lepels van de volgende mixtuur boven op te drinken:

℞. *Balsam. Capiv. unc* ß. *Solve in Vitello ovi et sensim adde Aq. Fœnic. Petrosel. aā unc* iv. *Raphan. Comp. Lumbr. Magistr. aā unc* j. ß. *Syr. de Alth. unc* ij. *f. Mixtura.* Of

℞. *Gumm. Arab. scr.* j. *Terr. Japon. Gumm. Tragacanth. aā gr.* x. *Cons. Malv. vel Cynosbat. gr.*

(v) Glutinantia.

gr. xv. *Balſ. Peruv. Gileadenſ. aā gtt.* v. *Syr. Balſam. q. ſ. f. bolus*, eens of tweemaal daags te neemen, en 'er vier lepels van de volgende drank boven op te drinken:

℞. *Aq. Petroſel. Plantag. aā unc* iij. *Lumbric. Mag. unc* ij. *Syr. Papav. Errat. unc* j. *Tinct. Terr. Japon. dr.* ij. *m. f. Julap.*

De zelfde purgeermiddelen konnen hier gebruikt worden als in geval van ſteen en graveel. Als andere dingen niet helpen, konnen wy eindelyk gebruiken de *Tinct. Cort. Peruv.*, met eene dienſtige hoeveelheid van *Laudanum Liquidum*; en voor den drank kan voorgeſchreeven worden een ſterke ſmelting van Arabiſche gom, gemaakt met *Aq. Calcis*; en zulke geneesmiddelen als voorgeſchreeven zyn in de verzweeringen (x) der blaas en nieren, en de pisvloed (y).

Gevaar van miskraam.

12. In geval 'er waarſchynlyk een miskraam komen zal van een val of kneuzing, open dan een ader; maar laat de purgeermiddelen na, en gebruik zamentrekkende middelen (z), gemengd met balzemagtige (a), als *Corall. Rubr. Bol. Armen. Terr. Japon. Ol. Cinnam. Confect. Fracaſt. Sperm. Cet. Balſ. Lucatell. Balſ. Peruv.*, *&c.*

Slaapmiddelen (b) zyn hier ook van dienſt, als ze matig gebruikt worden. Maar geef in werkelyk geval van een miskraam, de geneesmiddelen voorgeſchreeven onder dat Hoofdſtuk, en eindelyk twee of drie zagte purgeermiddelen.

Geneezing van uitwendige Kneuzingen.

13. Uitwendige Kneuzingen, in 't algemeen, vereiſſchen het gebruik van verzagtende

(x) Ulcus. (y) Diabetes. (z) Adſtringentia.
(a) Balſamica. (b) Opiata.

:ende en doordringende ſmeeringen, gelyk het volgende:

℞. *Ung. Dialth. unc* j. *Sp. Vin. Camphor. Lavend. Comp. aã dr.* ij. *m. f. Liniment.* Of

℞. *Ol. Hyper. Aq. Hungar. Sal Volat. Oleoſ. Ol. Terebinth. aã dr.* j. ß. *Ol. Succin. dr.* j. *Camphor. dr.* ß. *m.*

Meer van dit zoort, zie van het Zydewee (c) en de Kramp, I. Deel, pag. 137, en op pag. 22, enz.

Met deeze ſmeerzels moet het gekneusde deel wel beſmeerd worden, met een warme hand, voor het vuur.

14. Als 'er een groote Kneuzing in het hoofd komt, laat dan het hair van het gekwetſte deel worden afgeſchooren; en vryf het met dit mengzel: In het hoofd.

℞. *Sal. Volat. Oleoſ. Aq. Hungar. et Sp. Lavend. Comp. aã unc* j. *m.*

In geval de Kneuzing groot is, zal de aderlaating hier ook dienſtig zyn, en de algemeene behandeling reeds beſchreeven. Als de Lyder aanſtonds na het ontvangen der kwetzing ſchielyk ter neder valt, een draajing (d) of verduiſtering in zyn gezigt heeft, een ſterke braaking, of bloedſtorting (e) uit de neus, ooren of mond, geduurige ſtuipen (f), yling (g), ſlaperigheid, en de uitloozingen ongevoelig wegvloejen, is 'er reden om een breuk in het bekkeneel te vermoeden.

15. Kneuzingen in de oogen vereiſſchen naar gelang aderlaating, verzagtende purgeermiddelen, trekpleiſters (h), fontenellen (i); en, als In de oogen.

(c) Pleuritis. (d) Vertigo. (e) Haemorrhagia.
(f) Convulſio. (g) Delirium.
(h) Epiſpaſtica. (i) Fonticulus.

als ze hardnekkig zyn, zulke uitwendige middelen, als gemeld zyn in de Oogontsteeking (k). Zie I. Deel, pag. 52, enz.

Op de ribben. 16. Als een ribbe door vallen gebroken is, zoo besmeer het deel, na de aderlaating, met een mengzel van olie van roozen en azyn, en leg 'er dan op een pleister van saffraanzalf; beveelende spaarzaame dunne spyzen, en den Lyder te leggen op de andere zyde.

In de borsten. 17. Als 'er een Kneuzing komt in de borsten, inzonderheid van vrouwen, open dan aanstonds een ader, en geef den volgenden dag een zagt purgeermiddel. Gebruik in den tusschentyd enige van de smeerzels reeds voorgesteld; en leg 'er naderhand op een kumynpleister. Als de Lydende bloedryk is, moet de aderlaating herhaald worden binnen twee of drie dagen. Dewyl de klieren (l) der borsten, zeer ligt klonterig, hard, en kankeragtig worden, moet men alle bedenkelyke zorg draagen om deeze kwaade uitwerkingen voor te komen.

Kneuzingen verzeld met zwakheid. 18. Dikwils komt 'er zwakheid in de lenden van Kneuzingen, vallen, zwaare gewigten op te tillen, of zwaare lasten te draagen; en zomtyds worden door dit middel de zaadblaasjes (m) zoo verslapt, dat zy 't geen in haar bevat word laaten schieten, op onbekwaame tyden, of by geringe gelegentheden. In dit geval kan het dienstig zyn een pleister te leggen, zamengesteld uit gelyke deelen van *Oxycroc. Paracelf.* en *de Minio*, op het naauw van de rug, of liever dat §. 20 is voorgeschreeven. Sterke purgeermiddelen zyn hier niet dienstig, inzonderheid

(k) Opthalmia. (l) Glandulae.
(m) Vesiculae Seminales.

heid die uit de kwik zyn; maar zagte zamentrekkende middelen, gelyk de *Bolus Armen. Terebinth. Rhabarb. Tost.*, en zagte lymige middelen (n), gelyk de *Gumm. Arab. Tragacanth. &c.* en nu en dan een zagt purgeermiddel daar tusschen gevoegd, zyn het inzonderheid daar men zig op verlaaten moet: naderhand kunnen de koude baden van dienst zyn, en het gebruik van zweetdryvende gewoone dranken.

19. In geval van eene volkomen verstuiking (o) van een val of Kneuzing, moet het deel eerst besmeerd worden met enige dienstige zalf, en naderhand in zyne natuurlyke plaats gebragt en gehouden worden, door een behoorlyk verband en toestel. Maar als'er alleen eene verrekking is, dat is, als een band (p) verdraaid of verrekt is, gebruik dan het volgende smeerzel, met een warme hand, drie of viermaal daags; bedekkende naderhand het deel met flenel, en plaatzende dat in eene behoorlyke gestalte, zoo dat het volkomen in rust kan zyn. Verstuikingen en verrekkingen.

℞. *Ung. Nervin. Dialth. aā dr.* vj. *Ol. Macis per Express. dr.* ß. *Sp. Lavend. Comp. Aq. Hungar. aā dr.* ij. *m. f. Liniment.*

20. Als de zwelling groot is, geef dan een warme stooving, gelyk gezegd is in het Hoofdstuk van de Gezwellen in 't algemeen, pag. 224. Zommigen pryzen tot dit einde een afkookzel van zemelen in pis. Als het gezwel verminderd is, leg 'er dan, om het deel te versterken, de volgende *Empl. Defensivum cum Succis* op, welke met zeer goeden uitslag ge- Als het verzeld is met groote gezwellen.

(n) Glutinantia. (o) Dislocatio. (p) Ligamentum.

gebruikt word in geval van verrekkingen en breuken.

℞. *Ol. Olivar. Lithargyr. Auri aā* ℔ j.ß. *Axung. Porcin.* ℔ j. *Coque f. a. cum Succo. Plantag. Centinod. Maj. aā unc* iv. *Sub finem Coctionis addendo Pulv. Boli Armen. Sang. Dracon. aā unc* ij. *Rad. Tormentill. Bistort. Nuc. Cypress. Fl. Balaust. aā unc* j. *Mastich. unc* ß. *m. f. Emplastrum.*

Maar niets helpt meer tot geneezing van verrekkingen dan rust.

NAGT-GEZWELLEN (a) EN HONDS-BLAAREN (b).

Een *Nagt-gezwel* word omschreeven te zyn een kwaadaartig gezwel, zig vertoonende in puisten, op de huid van de armen, handen en dyën. Deeze puisten zyn van een hoog roode, en zomtyds van een bleeke, blaauwe kouleur, hebbende omtrent de grootte van Lupynen, en verzeld met ontsteeking (c), pyn, en zomtyds met koorts. Maar als ze zig vertoonen van een zwartagtige kouleur, word de ziekte een *Honds-blaar* genoemd, en is kleinder dan de voorgaande. Deeze puisten of uitslag bersten gemeenelyk binnen vyf dagen, na dat ze voor den dag komen, en ontlasten eerst een dun, en dan een bloedig zoort van etter; waar na zy gemeenelyk weggaan met de huid; en eindelyk rypen wederom de verzweeringen en worden geneezen. Als 'er konstige uitloozingen in deeze ziekte vereischt worden, konnen ze zoodanige zyn als voorgeschreeven zyn in geval

(a) Epinyctis. (b) Terminthus. (c) Inflammatio.

geval van ontſteekingen; de ſpys moet in den tuſſchentyd koel en dun zyn. De uitwendige middelen moeten ook dezelfde zyn, of beſtaan uit verzagtende ingrediënten, zamen gemengd tot ſtoovingen, pappen, enz. De gemeene pap van brood en melk kan hier zeer dienſtig zyn; gelyk ook *Ol. Chamaemel. Lilior. Alb. Amygd. Dulc.*, *&c.* Als de ziekte verzeld is met zwartheid of kwaade kouleur van het deel, konnen *Sp. Vin. Camphorat. Sal. Volat. Ol. Aq. Hungar.*, *&c.* naar gelang gevoegd worden by enige van de voorſchriften die men gebruikt. Na dat de gezwellen of puiſten geborſten zyn, konnen ze ryp gemaakt worden met *Ung. Baſilic. Liniment. Arcaei. Praecipit. Rub. Laevigat. Tinct. Myrrh.*, *&c.* Zie meer byzondere beſtieringen, als het nodig is, over de brandige Gezwellen (d), Ontſteekingen, en Gezwellen in 't algemeen.

KLIEREN (a) EN BUILEN (b) *.

De *Klieren* en *Builen* zyn ronde, platte, en harde gezwellen, aantaſtende de klieren (c) onder

(d) Phlegmone. (a) Phyma.
(b) Phygethlon. (c) Glandulae.

* De benaamingen van Klieren en Builen zyn algemeen. Eigentlyk verſtaat men door Klieren zulke deelen onzes lighaams, die ſlap, en van een ligt roode kouleur zyn, beſtaande uit een of meer vliezige beursjes, tot welke verſcheiden ſlagaders komen, die haare vogten in het hol van het beursje ontlaſten, uit welk het door een uitloosbuisje buiten het lighaam, of naar enig ander deel tot byzondere gebruiken gevoerd word. De naam van Builen word inzonderheid gegeeven aan zulke gezwellen, die door eene voorafgaande val of kneuzing veroorzaakt worden. Deeze algemeene benaamingen worden op het byzonder gebrek der klieren onder de kin, hier beſchreeven, toegepaſt; even eens als

onder de kaaken; ryzende de eerste wat hooger dan de laatste. Die gezwellen komen allergemeenst in kinderen, daar ze dikwils geoordeeld worden voort te komen van de digtheid der keeleband, welke komende onder de kin, dient om het dekzel van het hoofd vast te houden. Als ze zweeren, zyn ze verzeld met ontsteeking, spanning, klopping, enz. Ze worden niet, gelyk knobbelagtige gezwellen (d), in een blaas beslooten, hoewel het gemeen is, die voor zoodanige verkeerdelyk te houden. In zommigen zyn ze van een bleek geelagtige kouleur, en in anderen naar het roode hellende. Ze zyn zelden verzeld met gevaar, en doorgaans gemakkelyk te geneezen, ten zy 'er terugdryvende middelen (e) gebruikt worden, of dat ze komen als de scheiding (f) van de koorts, of andere scherpe of langduurige ziekte. De levenswys moet in dit geval dezelfde zyn met die voorgeschreeven is in de Ontsteekingen en brandige Gezwellen (g). De geneezing kan bezogt worden, 't zy door verdwyning (h) of verzweering (i); maar de eerste manier moet nooit gebruikt worden, als het gezwel veroorzaakt is door de scheiding van enige ziekte. Als het veilig geoordeeld word, konnen wy voortgaan in de verdwyning daar van, gelyk gezegd is van de Gezwellen in 't algemeen. Maar in alle gevallen daar van, daar de zweering noodzakelyk

(d) Tumores Strumosi. (e) Repellentia. (f) Crisis. (g) Phlegmone. (h) Discussio. (i) Suppuratio.

als de naamen van *Ganglion* Zenuw-knoop, en *Parotis* Oorklier gebruikt worden, zoo wel om 'er eenige deelen onzes lighaams, als de ziekten, in die deelen voorvallende, door te kennen te geeven.

lyk is, of meeſt bekwaam en vorderlyk tot ontlaſting der ſtof, en de gezondheid des Lyders, konnen ettermaakende pappen, met brood en melk, *Rad. Bryon. Alb. Lilior. Alb.*, *&c.* met voordeel daar op gelegd worden. Het aangetaſte deel kan insgelyks bedekt worden met *Empl. Diachyl. cum Gumm. de Mucilagin.*, of diergelyke, om de verzweering daar van te bevorderen: en na dat het eens gebragt is tot een punt, en doorgebroken is, moeten wy voortgaan met ettermaakende middelen (k), gelyk geleerd is van de Gezwellen in 't algemeen.

ADERSPATTEN. (a)

1. De verwydering van een byzonder deel eener Ader, zoo dat het die doet berſten, of het vel ſtoot buiten zyne natuurlyke effenheid, word een *Aderſpat* genoemd. Dit komt voornamelyk in de ſcheen- (b) en ſpeenaders (c), zomtyds ook in die der zaadballen (d), en dikwils in den buik en borſten van zwangere en zogende vrouwen. Omſchryving.

2. Overmatige arbeid, of ſterke beweeging, verrekkingen, ſtilſtand van het bloed, bloedrykheid (e), kwaade geſteldheid (f), of ſlymigheid (g) der vogten, te groot een trap van drukking of vernaauwing, zwagtels, enz. konnen daar gelegenheid toe geeven. Oorzaak.

3. De Aderſpatten konnen gekend worden door het gezigt, en opmerking dat het Gezwel wer- Kentekenen.

(k) Digeſtiva. (a) Varices. (b) Vena Cruralis. (c) Vena Haemorrhoidalis. (d) Teſtes. (e) Plethora. (f) Cacochymia. (g) Viſciditas.

werkelyk in een ader zit, welke zig niet alleen vertoont van een blaauwe of azuure kouleur, maar in dit geval zig zomtyds voordoet als ongelyk, gedraait, krom en knoopagtig, al het welk meer of minder zigtbaar is naar maate de aangetaſte ader ondiep of diep ligt. Een *Aderſpat-breuk* (h) in de zaadballen word gekend door de plaats van het gezwel, de loop der ader, verſlapping van het deel, of dat het zelve ſchynt opgeblazen met lugt, opgeſpannen en pynelyk is.

Voortekenen. 4. De Aderſpatten zyn zelden gevaarlyk, inzonderheid als zy van zelf komen, of zonder enige baarblykelyke oorzaak, en van eene matige grootte zyn. Zy worden geoordeeld dienſtig of voordeelig te zyn, in geval van aambeien (i), inzonderheid in zwaargeeſtige geſtellen. Als zy te veel onderdrukt of te rug gedreven worden, geeven zy oorzaak, tot bloedſtortingen (k), zydewee (l), nierontſteeking (m), of beroerte (n), en onmatig zynde, konnen ze veroorzaaken een kwaad geſtel (o), waterzugt (p), of teering (q), enz. Aderſpatten, als ze zeer groot en langduurig zyn, worden zelden geneezen zonder eene heelkundige operatie. De Aderſpat-breuk is insgelyks moejelyk om te geneezen.

Levenswys. 5. De levenswys moet, in geval van Aderſpatten, allenthalven matig zyn, inzonderheid als ze ſchynen voort te komen van bloedrykheid (r) of kwaade geſteldheid (s). Als eene ſly-

(h) Hernia Varicoſa. (i) Haemorrhoides.
(k) Haemorrhagia. (l) Pleuritis. (m) Nephritis.
(n) Apoplexia. (o) Cachexia. (p) Hydrops.
(q) Conſumptio. (r) Plethora. (s) Cacochymia.

ſlymigheid der vogten vermoed word de oorzaak te zyn, moet de ſpys verdunnende weezen; maar als de bloedloop flaauw is, enigzins warm en voedzaam; en in dit geval kan een matig gebruik van wyn dienſtig zyn. In 't algemeen kan ſpys, die wat zamentrekkende is, dienen om de geneezing te bevorderen.

6. De geneezing der Aderſpatten (t) in 't algemeen moet bezogt worden door uitloozing, uitwendige middelen, of heelkundige operatie. De dienſtige uitloozingen zyn zulke als aderlaating en verzagtende purgeermiddelen, beſtaande uit *Flos. Sulphur. Elect. Lenit. Cremor. Tartar. Pulvis. Sanct. Rhabarb. &c.* en deeze moeten naar gelang herhaald worden, geduurende het geheele beloop der geneezing. De andere inwendige middelen in dit geval dienſtig, zyn van een zamentrekkende natuur, en konnen gevoeglyk by zuure middelen gevoegd worden. Zulke middelen konnen zamengeſteld worden uit *Corall. Rub. ppt. Sang. Dracon. Cort. Peruv. Acet. Sp. Vitriol. &c.* Geneezing in 't algemeen en byzonder.

7. Als het bloed ſtilſtaat, of in het vat geſtremd is, konnen dienſtige verdwynende ſtoovingen, gelyk die onder de gezwellen in 't algemeen beſchreven zyn, gebruikt worden; of ook koppen met vlyming (v). En als 'er heet vuur (x) gemerkt word, kan *Sp. Vini Camphor. Ung. Ægypt. Tinct. Myrrh. et Aloes, &c.* by wyze van ſtooving gebruikt worden. Maar als de Aderſpat klein is, kan ze, mogelyk met voordeel, met het volgende behandeld worden.

℞. *Rad. Sigill. Salomon. Biſtort. Cort. Granat. aā unc.* j. *Flor. Balauſt. Nuc. Cypreſſ. Gallar. aā unc*

(t) Varices. (v) Scarificatio. (x) Gangraena.

unc ß. Oxycrat. ℔ ij. *coque simul et Colat.* ℔ j. *adde Vini Rubr.* ℔ ß. *Sp. Vitriol. unc ß. m. f. fotus*, tweemaal daags te gebruiken.

Na het gebruik van deeze stooving, kan de volgende pap ten allen tyde op het deel gelegd worden.

℞. *Pulv. Boli Armen. Sang. Dracon. Fl. Rosar. Rubr. aã unc* j. *Farin. Fabar. unc* iv. *Album. ov. No.* iij. *Sp. Acet. q. s. u f. cataplasma.*

Een bekwaame zwagtel, daar die gevoegelyk en veilig kan gedragen worden, als om de armen, beenen, enz. kan van dienst zyn, om de te groote vloed der vogten naar het deel en de daar op volgende opspanning der verslapte of verwyderde vaten voor te komen. Zulk een zwagtel moet daarom altyd matig digt gehouden worden. Als 'er Aderspatten in de beenen komen, schynt het raadzaam een toegeregen of naauwe kous te dragen, welke naar gelang digt kan gemaakt worden. Diergelyke uitvinding kan gebruikt worden, als zy komen in de aders der dyën, en die van den buik konnen door een bekwaame band ingehouden worden. Onmiddelyk op het gezwel zelf kan een plaat van lood, of diergelyke gelegd, en daar op gehouden worden door zwagtels of werktuigen te voren gemeld. 't Is zomtyds van gebruik gevonden zulke metaalen plaaten te winden in een compres, natgemaakt met azyn, roode wyn, enz. eer zy 'er worden opgelegd. Maar daar zyn anderen, die verkiezen het gezwel te bedekken met niets anders dan een gemeene diachylon pleister, of *Empl. de Ranis. cum Merc.* houdende die daar op, of maakende het vast met een bekwaame zwagtel.

8. Een

8. Een Aderſpat-breuk (y) word geholpen door een dienſtige band of zwagtel, teffens met het gebruik van zulke middelen, als reeds zyn voorgeſteld. Als de Aderſpatten verergeren tot winderige Gezwellen (z), verzweeringen, of diergelyke, moeten ze naar gelang behandeld worden.

9. Als een Aderſpat, door zeer pynelyk te worden, onmatig in haare grootte vermeerderende, ſterk bloedende, verzweerende, verſtervende, of diergelyke, de operatie noodzakelyk maakt, dan moet de huid eerſt doorgeſneeden, de gemeene dekzels geſcheiden, en dat deel van de ader, dat door de Aderſpat bezet is, geſcheiden worden; en daar moet één band boven, en een ander onder het gezwel gelegd worden, 't welk dan moet geopend worden door ſnyden, met een opening groot genoeg om de uitloozing van het klonterige bloed of ſtof daar in bevat toe te laaten. De wond moet naderhand ter verettering gebragt, en geheeld worden als in geval van een Slagader-breuk. Heelkundige operatie.

SLAGADERBREUKEN. (a)

1. Een *Slagaderbreuk* is een gezwel van de verwydering of breeking der rokken eener ſlagader. (b) Omſchryving.

2. De Slagaderbreuken komen gemeenelyk voort van een ſlagader toevallig geſneeden of geprikt in de aderlaating, of van enige tegennatuurlyke opſpanning, of doorknaging (c) van derzelver rokken, enz. Kentekenen.

3. Als

(y) Hernia Varicoſa. (z) Tumor Flatulentus.
(a) Aneurisma. (b) Arteria. (c) Corroſio.

Oorzaak.

3. Als een Slagader gesneden word met een lancet, vloeit 'er het bloed met geweld uit met sprongen, en word niet ligt opgestopt; daar op volgt ontsteeking (d) en kwaade kouleur van het deel rontom het vat, met een gezwel en onbekwaamheid om den arm te beweegen, als het lancet daar gebruikt is, door eene verzameling van buiten de vaten gestort bloed, geplaatst tusschen de dekzels en tusschenwydten der spieren. Als de rokken der slagader doorknaagd zyn, zyn de toevallen bynaar dezelfde; maar komen traager aan, en zyn minder hevig zonder enige uitwendige bloedstorting. De tekens van eene waare Slagaderbreuk, dat is, als 'er eene verwydering is van de rokken der slagader, zyn een klopping die gemakkelyk kan gevoeld worden, en zomtyds zigtbaar voor het oog is; vertoonende zig het gezwel gemeenelyk van de natuurlyke kouleur der huid. Dit Gezwel is, verscheiden in grootte zynde, zomtyds zoo groot als een oranjeappel, en in andere gevallen zoo dik als een kinds hoofd; en als het met de vinger gedrukt word, wykt het gemeenelyk, maar herstelt zig aanstonds als men die wegneemt. *

4. Een

(d) Inflammatio.

* De Slagaderbreuk word van de Schryvers onderscheiden in een *waare* en *valsche*; welk onderscheid van onzen Schryver niet klaar word uitgedrukt. Door de *waare* verstaan ze een gezwel der slagader zelve, voortkomende van enige uitzetting van de rok der slagader, in plaatzen, daar dezelve door enige oorzaak dunner, dan ze behoort, geworden is: en door een *valsche*, een gezwel, veroorzaakt door bloed, uit zulk eene slagader uitgestort, en door het vetvlies der nabyleggende deelen verspreid. Zie onder anderen *Boerhave* Aphorismi. §. 176—178.

4. Een Slagaderbreuk komende na enige misflag in de aderlaating is gevaarlyk; maar als het bloed ophoud te vloejen uit de gewonde flagader; en zig indringt tusschen de tusschenwydten der spieren (e), is de Heelkundige operatie noodzakelyk; of indien die enige dagen word uitgesteld, word de afzetting (f) van het lid onvermydelyk. 't Is ook gevaarlyk, als het voortkomt van een doorknaging van de rokken der flagader; en te meer, als het komt in een deel, waar in de operatie niet kan gedaan worden. Maar een Slagaderbreuk van de opspanning eener buis, zonder bersting, is zelden doodelyk, hoewel ze, als ze groot is, ongeneesselyk gehouden word; zynde de voornaamste ongemakken de grootte van het gezwel en de klopping. Voortekenen.

5. De spys moet in alle deeze gevallen dun zyn, en balzemagtig, en de beweeging weinig. Levenswys.

6. Als 'er een Slagader geprikt is, laat het vry bloeden, en gebruik naderhand kompressen, gedoopt in eenige dienstige stempende vogten, gelyk als mengzels van azyn, *Vitriol. Romanum*, *&c.* Geneezing.

Over de bekwaame wyze, om de bloedvloejing uit een flagader te stoppen, zie van de Bloedstortingen (g) I. Deel. pag. 541. enz.

In een beginnende Slagaderbreuk, komende van eene verwydering, kan, na de aderlaating en zagte buikzuivering, een zamentrekkende pap, met een dienstige zwagtel, met voordeel op het deel gelegd worden. De *Empl. de Ranis. cum Mercurio*, en het *Empl. Defensiv. cum succis*, kan insgelyks in dit geval gebruikt worden.

(e) Musculi. (f) Extirpatio. (g) Haemorrhagia.

den. Zommigen leggen 'er ook op een loode plaat, over gevreven met kwik, en binden die op het deel met een behoorlyk verband. Het zelve kan ook zomtyds met voordeel gedragen worden op verscheiden andere gezwellen, als ze niet te groot zyn. Als deeze middelen niet helpen, moet men zyn toevlugt neemen tot de heelkundige operatie, welke in een waare Slagaderbreuk veel gevaarlyker is dan in eene aderspat. Ze word gedaan op de volgende wyze:

Heelkundige operatie.

7. Den lyder op een stoel gezet zynde, naar het ligt gekeerd, word 'er een band gelegd omtrent de breedte van vier vingeren boven het gezwel, dan moeten de dekzels of tusschenliggende deelen zorgvuldig gescheiden worden, om tot de Slagader (h) te komen, waar in een haakje zynde vastgemaakt, eene opening gedaan word, langs de geheele langte van het gezwel, om het gestremde bloed des te beter met de vinger te konnen verplaatzen, en gelegenheid te geeven om de wond met een spons te zuiveren. Als dit gedaan is, en het haakje los is, moet 'er een naalde gesteeken worden onder de Slagader omtrent een duim of twee boven de steek of breuk, welke gelegenheid gaf tot de Slagaderbreuk (i), en wederom zoo veel daar onder, zoo dat het vat door twee banden beveiligd zynde, gemakkelyk kan gesneeden of gescheiden worden by de steek of breuk van zyne rokken. Dan de deelen gewasschen zynde met *Tinct. Myrrh.* en *Aloes*, moeten 'er kompressen, voorzien met een dienstig ettermaakend middel (k), en, als 'er gelegenheid is, met zamen-

(h) Arteria. (i) Aneurisma. (k) Digestiva.

nentrekkende (l), in de holligheid gelegd worden. Of na dat de doeken verzorgd zyn, konnen ze nat gemaakt worden in de gemeene zamentrekkende mixtuur van wit van een ei en azyn; het *Empl. Diachyl. ſimpl.*, ſlap gemaakt met *Ol. Roſar.* daar over heen gelegd zynde, en het deel boven en onder de wond geſtoofd zynde met een mengzel van *Ol. Roſar. Sp. Vini Camphor. Oxycrat. &c.* Als 'er gelegenheid is, konnen 'er ook dienſtige defenſiven op de deelen gelegd worden; gelyk *Empl. Defenſ. cum Succ.* of een kompres gedoopt in roode wyn of wynazyn. Leg over diergelyke kompres een tweehoofdige zwagtel, nat gemaakt met water en azyn, maakende eerſt twee of drie keeren over het gewonde deel, en naderhand allengskens opklimmende en nederdaalende, tot dat de geheele langte gebruikt is. Het verband kan in den tyd van twee of drie dagen weggenomen worden; en nu, als de bloedſtorting (m) geſtopt is, konnen de zamentrekkende ingrediënten in het toekomende nagelaaten, en 'er alleen gemeene ettermaakende of zuiverende middelen (n) opgelegd worden. Herhaal het verband eens daags, als gewoon is, en in een korten tyd zullen de geſcheiden einden der Slagader afvallen. Genees dan de wond, en bedek ze met vleeſch, als men gewoon is.

SPRINGEND VUUR. (a)

Daar zyn drie zoorten van Springend Vuur, namelyk eenvoudig, *de Wolf* (b), en voort- Eenvoudig Springend Vuur.

(l) Reſtringentia. (m) Haemorrhagia.
(n) Detergentia. (a) Herpes. (b) Herpes Miliaris.

voorteetend. Het eenvoudig Springend Vuur is de voortkomſt van geelagtige brandige puiſtjes met ſcherpe hoofdjes, ſchielyk tot rypheid hellende; zynde derzelver etter zigtbaar in haar bovenſte deel, terwyl ze ontſteeken blyven by haar grond. Maar deeze ontſteeking (c) verdwynt met het voortkomen der etter. In het aangezigt vertoonen ze zig gemeenelyk onderſcheiden of byzonder, maar dikwils talryk of digt in andere deelen van het lighaam: als op de rug, borſt, zyde, enz. zynde verzeld met roos (d), en zomtyds met koorts.

Wanneer ze in 't aangezigt gezien worden, en haar getal maar klein is, zyn ze gemeenelyk gemakkelyk te geneezen, en het *Empl Diachyl. cum Gumm.* is genoegzaam bevonden om dit te verrigten, door die tot zweeren te brengen; zynde het *Unguent. Rub. Deſiccat.* of *Alb. Campborat.* naderhand 'er opgelegd, om ze met vel te bedekken. Maar als deeze zagte behandeling niet helpt, word het gebruik van het *Unguent. Mercuriale*, of *Empl. de Ranis cum Mercur.*, in 't algemeen aangepreezen. Of liever. ℞. *Ung. Pomat. unc* j *Troch. Alb. Rhaz. Præcipitat. Alb. aā dr.* j. ß. *m. f. linimentum*, om 'er de aangetaſte deelen tweemaal daags mede te beſmeeren.

Als deeze puiſtjes talryk zyn, digt gepakt, of met roos verzeld, worden ze gemeenelyk Springend Vuur genoemd, en konnen naar gelang behandeld worden, of als de Roos. Zie I. Deel, pag. 145. enz. en pag. 511.

De Wolf. 2. De Wolf zyn kleine jeukende gezwelletjes of puiſtjes in het vel, gelykende naar geerſte

(c) Inflammatio. (d) Eryſipelas.

ſte zaadjes. Deeze Gezwellen kan men door vryven, een waterige vogt doen ſtorten, en als zy in het eene deel geneezen, breeken ze gemeenelyk open in het ander. Dit zoort is moejelyker te geneezen dan het eenvoudig Springend Vuur; inzonderheid als de puiſtjes talryk zyn, en het aangezigt, neus, of ooren bezetten. Als ze lang verzuimd zyn, eeten ze ligtelyk diep in het vleeſch. Purgeermiddelen uit Calomela, en dienſtige verzagtende gewoone dranken van de houten, enz. zyn nuttig om de geneezing te bevorderen; met de hulp van het volgende ſmeerzel.

℞. *Unguent. Nicotian. unc* j. *Pomat. unc.* ß. *Calomel. Praecipit. Alb. aã dr.* ij. *m. f. linimentum.*

Als deeze manier de verwagting niet beantwoord, moeten wy onzen toevlugt neemen tot zulke uitwendige middelen, als gegeeven zyn voor de Schurft (e), Puiſten, Lazarye (f), enz. omzigtig zynde in het gebruik van bytende middelen (g) op zulke deelen, daar de beenen of kraakbeenen (h) digt by de oppervlakte van het lighaam leggen.

Voort-eetend Springend Vuur.

3. Het voorteetend Springend Vuur is de voortkomſt van kleine knobbeltjes, met een klein zweertje op haare toppen, niet verzeld met ontſteeking of pyn. Het word gemeenelyk met gemak geneezen, als het niet voortkomt van de beſmetting der venusziekte; maar in dit geval kan de geneezing moejelyk worden: wordende de verzweeringen (i) dan ligt kwaadaartig of kankeragtig, inzonderheid in ſcheurbuikige geſtellen. De levenswyze en manier van gee-

(e) Scabies. (f) Lepra. (g) Corroſiva.
(h) Cartilagines. (i) Ulcus.

neezing vereischt voor het Voorteetend Springend Vuur, verschillen niet van die gemeld zyn onder de Lazarye (k), Schurft (l), Puisten, Verbroeide Hoofden, Kankers, Verzweeringen, enz. 't welk kan naargezien worden.

ZUGTIGE GEZWELLEN. (a)

Omschryving en Kentekenen. 1. De *Zugtige Gezwellen*, zyn zulke die zig wit en zagt vertoonen, zonder enige verandering van kouleur, hitte, pyn, of klopping; en ze wyken voor de drukking der vinger, zoo dat ze voor enigen tyd het teken daar van houden.

Oorzaak. 2. De algemeene oorzaak van Zugtige Gezwellen, word gemeenelyk ondersteld te zyn slym, gelyk het genoemd word, of een slymige vogt in het lighaam. Kneuzingen, breuken (b), verstuikingen (c), enz. als ze van langen duur zyn, veroorzaaken dikwils dezelve: inzonderheid in waterzugtige gestellen, ouderdom, enz. Ongeregelde levenswyze, gebrek van beweeging, breuken (d), ziekten der watervaten (e), zinkingen van vogten, zwakheid der gewrigten, of diergelyke zullen daar ook oorzaak toe geeven.

Voortekenen. 3. De Zugtige Gezwellen zyn van zig zelf zelden gevaarlyk of doodelyk: maar als ze langduurig zyn en de uitwerking van ouderdom, of een waterzugtig gestel; als ze hard, knoestig, pynelyk zyn, of tot zweeren komen, is de geneezing gemeenelyk verdrietig en onzeker

(k) Lepra. (l) Scabies. (a) Tumores Oedematosi.
(b) Fractura. (c) Luxatio. (d) Hernia.
(e) Vasa Lymphatica.

ker. Die met wonden, breuken (f) of dier-gelyke verzeld zyn, zyn minder moejelyk te geneezen.

4. De fpys moet in dit geval, warm en op-droogende zyn, en beftaan eerder uit gebraden dan uit gekookte koft; maar zulke als gemakkelykft te verteeren is. Roode wyn is hier beter te agten dan de andere zoorten. De beweeging, ruft, en flaap, moeten matig zyn: gewoone dranken en afkookzels van de opdroogende houten konnen hier met merkelyk voordeel gebruikt worden: de lugt moet droog en warm zyn; en waarlyk de verplaatfing uit een koud klimaat in een heet, heeft zomtyds de geneezing te weeg gebragt van Zugtige Gezwellen, zonder verder hulp. Levenswyze.

5. Om de geneezing te bevorderen, moet het gebruik van inwendige by dat van uitwendige middelen gevoegd worden. De aderlaating word in dit geval gemeenelyk afgekeurd; de purgeermiddelen (g) dienftig geoordeeld; en die moeten zyn van een warme fpeceryagtigen aart en enigzins fnel in hunne werking. By voorbeeld. Geneezing.

℞. *Elect. Caryocoftin. dr.* ij. *Vini Alb. unc* ij. *Syr. de Spina. Cervin. Aq. Cinnam. Fort. aā unc* ß. *m. f. potio*, naar vereifch van zaaken te herhaalen.

Of

℞. *Elix. Salut. unc* ij. *Syr. de Spina Cervin. unc* ß. *Elix. Ppt. dr.* j. *m. f. potio.* Of

℞. *Tinct. Sacrae cum Duplo Specierum unc* iij. *Sp. Lavend. Comp. dr.* j. *m.* om 's morgens te neemen met een goede levenswyze. Of als pillen meer behaagen.

(f) Fractura. (g) Cathartica.

℞. *Extract. Rud. Pil. Ruffi aā fcr.* j. *Calomel. gr.* v. *Ol. Anifi gtt.* ij. *m. f. Pil.* v. 's morgens te neemen.

Als het bloed verarmd is, konnen fpeceryagtige (h) en ftaalmiddelen (i) met voordeel gebruikt worden, gelyk in geval van gebrek van eetluft, waterzugt (k), enz. maar als 'er Zugtige Gezwellen komen in fcheurbuikige geftellen, zullen zulke middelen uit fpiesglas dienftig zyn, als voorgefchreeven zyn voor de fcheurbuik (l), en hardnekkige ziekten der huid.

Door verdwyning. 6. Deeze Gezwellen worden gelukkig verdreven in hunne eerfte opkomft, door het uitwendig gebruik van fmeltingen van bruin zout, zalpeter, raauw Ammoniak zout, enz. in fpaanfche wyn, pis, kalkwater, of andere dienftige vogten van een loogagtige aart; terwyl de lyder zig onderwerpt aan purgeermiddelen, om de ftof, door zulke middelen terug gedreeven, te ontlaften. Het uitwendig gebruik van middelen in dit geval dienftig kan begrepen worden onder broejingen, fmeeringen, ftoovingen, pappen, pleifters, en bekwaam zoort van zwagtels.

Verdwynende Mixtuur. (m)

℞. *Aq. Regin. Hungar. unc* ij. *Ol. Spicae. unc* j. *Sal Volat. Oleof. unc* ß. *Ol. Succin. dr.* j. *m. f. embrocatio.* Of

℞. *Ol. Petrol. ex Later. aā unc* j. *Sp. CC. unc* ß. *Balf. Sulphur, Anifat. dr.* iij. *Tinct. Canthar. dr.* ij. *Camphor. dr.* j. *m. in eundem finem.* Of

℞. *Ol. Chamaem. Hyper. aā unc* j. ß. *Sp. Lavend. Comp,*

(h) Aromatica. (i) Chalybeata. (k) Hydrops. (l) Scorbutus. (m) Mixtura Discutiens.

Comp. Tinct. Sal Tartar. aā unc ß. Ol. Caryoph. Menth. Succin. Origan. aā gtt. v. *Tinct. Euphorb. Castor. aā dr.* ij. *Elix. Vitriol. dr.* j. *m.*

Verdwynend Smeersel. (n)

℞. *Unguent. Martiat. Nicotian. aā unc* j. ß. *Tinct. Canthar. Elix. Vitriol. aā dr.* ij. *Camphor. dr.* j. ß. *Sp. Sal Ammon. dr.* iij. *m. f. linimentum.*

Of

℞. *Ung. Nervin. unc* ij. *Ol. Hyper. unc* j. *Ol. Macis per Express. unc* ß. *Ol. Origan. gtt.* xx. *Tinct. Euphorb. dr.* ij. *m. f. liniment.* om 'er het gezwollen deel zomtyds met een warme hand mede te besmeeren.

Verdwynende Stooving. (o)

℞. *Rad. Ireos Florent. Raphan. Rustican. Allii. aā unc* j. *Fl. Rosmarin. Lavend. aā m.* j. *Bacc. Junip. Lauri. Contus. aā dr.* vj. *Sem. Anisi unc* ß. *Coque in Aq. Calc. et Aq. Fontan. aā* ℔ iij. *Colat.* ℔ iv. *adde Sp. Vini Camphorat. unc* iv. *m. f. fotus.*

Of

℞. *Rad. Pyrethr. Galang. Piper. Long. aā unc* ß. *Nuc. Moschat. Macis, Caryoph. aā dr.* j. *infunde calide in Vini Albi* ℔ ij. *Colat. adde Sp. Vini Camphor. Aq. Regin. Hungar. aā* ℔ ß. *Theriac. Androm. unc* j. *m. f. fotus.* twee- of driemaal daags te gebruiken.

Verdwynende Pap. (p)

℞. *Pulv. Baccar. Junip. Lauri. aā dr.* ij. *Herb. Abrotan. Calaminth. Flor. Chamaem. aā unc* j. *Sem. Anisi. Cumin. Foenic. Dulc. aā unc* ß *Rad. Ireos Florent. dr.* iij. *Gran. Paradis. Piper Long. aā dr.* ij. *Coque in Aq. Calcis q. s. ad Cataplasmatis consistentiam; deinde adde Ung. Nervin. Martiat. aā unc* ij.

(n) Linimentum Discutiens. (o) Fotus Discutiens. (p) Cataplasma Discutiens.

Camphor. dr. ij. *m. f. Cataplasma*, zomtyds te ververschen Of

℞. *Pulv. Sem. Sinap. Sp. Vin. aā q.* v. *m. f. Cataplasma.*

Verdwynende Pleister (q).

℞. *Empl. e Cumin. Diasulphur. aā unc* ij. *Camphor. unc* ß. *Ol. Succin. dr.* ij. *Sal. Volat. Ammon. dr.* iij. *m. f. Emplastrum.* Of

℞. *Empl. Stomach. Magistral Cephalic. cum Euphorb. aā unc* j. *Ol. Caryophyll. gtt.* x. *m. f. Emplastrum.*

By de geneesmiddelen, te voren voorgeschreeven, konnen naar gelang de volgende ingrediënten gevoegd worden *Cepae, Centaur. Min. Flor. Melilot. Origan. Fol. Puleg. Menth. Rad. Zinzib. Styrax Calamit. Benzoin. Ol. Lavend. Empl. de sapone*, *&c.*

Bekwaame zwagtels en kompressen zyn insgelyks van grooten dienst om Zugtige Gezwellen te doen verdwynen; zynde eerst natgemaakt in een van de verdwynende Mixtuuren te voren voorgesteld, of in gekampherde brandewyn. En op deeze wyze konnen naauwe kouzen, broeken, handschoenen, enz. geschikt naar het byzonder aangetaste lid of deel, helpen om de geneezing te bevorderen. Maar als het door zulke middelen onmogelyk gevonden word deeze gezwellen te doen verdwynen, zoo dat zy komen tot een hoogte en zweeren, dan moeten zy behandeld worden op de wyze reeds gemeld in het Hoofdstuk van de Gezwellen in 't algemeen.

7. Onder het zoort der Zugtige Gezwellen worden geteld Knoopgezwellen (r), Haanekams-

(q) Emplastrum Discutiens. (r) Condylomata.

kams-gewyze Uitwaſſen (s), Klooven (t), Thymwratten (v) *, Molgezwellen (x), Wennen (y), Pees-knoopgezwellen (z), en Vuurige Hoofdgezwellen (a). De Knoopgezwellen zyn zagte gezwellen, komende aan de binnenkant van den aars, niet verzeld met pyn, en van dezelfde kouleur als de huid. Door langduurigheid worden ze vleeſchagtig, en uitſchietende als van een ſteel, worden ze dan vygwratten (b) genoemd. De Haanekams-gewyze Uitwaſſen zyn harde uitwaſſen, komende op een kleine afſtand van den omtrek van den aars. Deeze worden gemeenelyk aangemerkt als een toeval van de Venusziekte. De Klooven zyn ſpleeten, komende inzonderheid omtrent den omtrek van den aars, voortkomende van een ſcherpe vogt, de deelen doorvreetende. Deeze ſpleeten zyn zomtyds diep, nat, en van een kankeragtigen aart, inzonderheid als ze door de Venusziekte ver-

oor-

(s) Criſtae. (t) Rhagades. (v) Thymi.
(x) Talpae. (y) Nattæ. (z) Ganglion.
(a) Pſydracium. (b) Fici.

* Eigentlyk betekent het woord *Thymus* die klier, welke in jonggeboorne dieren, in het voorſte en bovenſte deel der borſt, onder de ſtrot gevonden word, welker gebruik nog onbekend is. Deezen naam geeft onze Schryver, en veele anderen, zoo wel Oude als Nieuwe, aan zeker zoort van Wratten, die men Thymwratten kan noemen, niet alleen om dezelve daar door van andere te onderſcheiden, maar ook om dat ze enige gelykheid met de bloem van het kruid Thym hebben Het woord *Thymus* heeft derhalven drie betekeniſſen, die niet onder malkanderen moeten verward worden. Het betekent 1. het kruid *Thym*, 't welk onder de hoofdkruiden geteld word. 2. De Borſtklier der jonggeboorne Dieren, die men in de Kalven *Zweezerik* noemt: deeze verdwynt, wanneer de Dieren ouder worden. 3. En eindelyk het Wratje of Gezwelletje, 't welk hier beſchreeven word.

oorzaakt zyn; op andere tyden zyn ze minder kwaadaartig, en gemakkelyk te geneezen, gelyk wanneer ze alleen het gevolg zyn van buikloop (c), roodeloop (d), enz. Thymwratten zyn een zoort van wratten, waar van zy alleen verſchillen in haar manier van groejing; zynde een hard zoort van uitwas, terwyl het roodhond (e), een ander zoort, zagt is. De Thymwratten zyn pynelyker, en moejelyker om te geneezen, dan de andere; dewyl ze zomtyds kankeragtig worden; inzonderheid als de afzetting vrugteloos is. Molgezwellen en Wennen zyn gezwellen, die gemeenelyk alleen komen aan, of omtrent het hoofd; als een gevolg van de Venusziekte, 't zy langduurig, of kwalyk geneezen. De Molgezwellen ligten de huid op van het panvlies (f), en betekenen gemeenelyk eene vervuiling in het onderleggende been van het bekkeneel. Maar de Wennen komen dikwils aan den hals, op dezelfde wyze als de voorgaande. Het Peesknoopgezwel is een hard rond gezwel, zittende in een peesagtig deel van de gewrigten der vingers of teenen, niet verzeld met pyn, en alleen naar de zyden beweeglyk; maar als ze zagt en overal beweeglyk zyn, worden ze Boonwyze Gezwellen (g) genoemd. Eindelyk is een puntige witte puiſt, bevattende een waterige vogt, het Vuurig Hoofdgezwel.

Geneezing der Knoopgezwellen en Vygwratten.

8. Ter geneezing van een beginnend Knoopgezwel of Vygwrat, zoo gebruik eerſt opdroogende ſtoovingen. By voorbeeld:

℞. *Rad. Biſtort. Tormèntill. aā unc* j. *Fl. Roſar. Rubr.*

(c) Diarrhoea. (d) Dyſenteria. (e) Papulae.
(f) Pericranium. (g) Lupiae.

Rubr. Balaust Cort. Granat. Alum. Rup. aã dr. ij. *Baccar. Myrth. dr.* iij. *Coque in Aq. Calcis* ℥ ij. *Colat.* ℥ j. *adde Vin. Rubr.* ℥ ß. *m. f. fotus*, drie- of viermaal daags warm te gebruiken.

De volgende zalf kan op het deel gevreeven worden na het gebruik der ſtooving:

℞. *Ung. Desiccativ. Rubr. Diapomphol. aã unc* j. *Lap. Calaminar. Laevigat. unc* ß. *Troch. Alb. Rhaſ. dr.* ij. *m. f. Unguent.*

Maar als ze tot haar ſtaat gekomen zyn, word de geneezing gemeenelyk bezogt door afzetting; wordende het op nieuw groejen der wortelen belet door roode Precipitaat, gebrande Aluin, enz. daar op te leggen. Maar 't is zomtyds allerbeſt bevonden zulke ingrediënten te mengen met een dienſtige zalf, en dagelyks daar mede te verbinden. Als deeze Gezwellen niet zeer groot zyn, of tot een groote hoogte komen, kan het dienſtig zyn die allengskens te verteeren, door ze dagelyks of dikwils aan te raaken met het *Cauſticum Lunare* of de onderaardſche ſteen (h). Maar dit moet met voorzigtigheid gedaan worden, uit vrees van de rontom leggende deelen te ontſteeken.

9. De Klooven (i) konnen beſmeerd worden met de zamentrekkende zalf, laatſt beſchreeven; maar als zy te droog ſchynen, en de vezels daar omtrent gekronkeld, zal het dienſtig zyn die eerſt te beſmeeren met het ſlym (k) van Kwee-zaad, Gom Tragant, of diergelyke, met water gemaakt: en naderhand kan de zalf de gewenſchte uitwerking hebben. Geneezing der Klooven.

10. De

(h) Lapis Infernalis. (i) Rhagades.
(k) Mucilago.

Wennen en Molgezwellen.

10. De Zugtige Gezwellen, Wennen (l) genoemd, moeten door ſnyding afgezet, en derzelver wederkomſt belet worden door gevreeven roode Precipitaat, Roomſch Koperrood, of gebrande Aluin op het deel te ſtrooijen; of door ze te verbinden met een zalf uit zulke ingrediënten zamengeſteld. Maar de Molgezwellen (m) moeten open gehouden worden door behulp van een brandmiddel (n); wanneer wy, de korſt affcheidende, wagten moeten naar de afſchilfering van het verrotte been: welk einde bevorderd moet worden door het gebruik van *Tinct. Myrrh. Euphorb. Pulvis Ireos Florent.*, *&c.* in de verbanden. Maar als zulk eene behandeling geen gewenſchten uitſlag heeft; of als deeze gevallen voortkomen van, of verzeld zyn met de Venusziekte, zullen zy zelden wyken, zonder behulp van inwendige bloedzuiverende middelen (o), of kwyling (p).

Pees-knoopgezwellen.

10. De Pees-knoopgezwellen (q) worden zelden bevonden te zweeren. Derzelver geneezing word gemeenelyk bezogt door een dienſtig verband, en het opleggen van een looden plaat, overgevreeven met kwik, en gelegd op het gezwel. Als het hardnekkig is, kan het nu en dan gevreeven worden met een weinig zalf met kwik: of een pleiſter met kwik, met byvoeging van een weinig kampher, kan een langen tyd op het deel gedraagen worden.

Vuurig Hoofdgezwel.

11. Het Vuurig Hoofdgezwel (r) word geneezen

(l) Nates. (m) Talpae. (n) Cauſticum.
(o) Alterantia. (p) Salivatio. (q) Ganglia.
(r) Pſydracium.

eezen door 'er uitwendig op te leggen *Empl. Diachylon cum Gumm.*, welke dat tot zweering (s) zal brengen; en als de stof ontlast is, kan de verzweering (t) behandeld worden met *Unguent. Basilic. Flav.* of *Liniment. Arcæi*, of, als 'er gelegenheid is, kan het gemeene ryprmaakend middel (v) hier in het verband gebruikt worden, met het *Empl. Diachylon cum Gumm.* daar over.

WINDERIGE GEZWELLEN (a).

1. *Winderige Gezwellen* zyn zulke, die gemakkelyk wyken voor de drukking der vinger, en aanstonds na derzelver wegneeming haare zwelling wederkrygen; zynde ligt, en door haare zwaarte naauwlyks gevoelbaar voor den Lyder. Omschryving.

2. De algemeene oorzaak van dit zoort van Gezwellen word ondersteld lugt te zyn, welke verzameld en besloten zynde in een zeker deel van het lighaam, dat tot een gezwel opzet, gelyk een blaas. De grootte van het gezwel verschilt naar maate van de hoeveelheid der lugt dus in het deel bevat, of derzelver trap van uitzetting. Maar zelden of nooit komt 'er een regt Winderig Gezwel, zonder eenig mengzel van een waterige of andere vogt. Oorzaak.

3. De Winderige Gezwellen veroorzaaken geen kwaade kouleur der huid in het deel dat zy bezetten, ten zy ze merkelyk diep liggen. Zy worden meest gezien in den buik, en inzon- Kentekenen.

(s) Suppuratio. (t) Ulcus. (v) Digestivum.
(a) Tumores Flatulenti.

zonderheid de navel en het zakje, de gewoone zitplaatzen van een windbreuk (b), welke, als ze niet in tyds geholpen word, verergert tot een darmbreuk. Zy worden ook zomtyds gezien aan de oogleden, inzonderheid in waterzugtige geſtellen, en aan de groote gewrigten, en andere vliezige deelen van het lighaam.

Voortekenen. 4. De Winderige Gezwellen der gewrigten zyn moejelyk te geneezen. Als ze diep liggen onder de ſpieren (c), het béenvlies (d), enz. als ze hellen naar knoeſtagtigheid, en langduurig zyn, is de geneezing onzeker; maar kan beter bezogt worden in den zomer, dan in den winter.

Levenswys. 5. De levenswys moet in geval van Winderige Gezwellen dezelfde zyn als in breuken (e), de ſpys gemengd zynde met dienſtige windbreekende middelen (f).

Geneezing. 6. Beide de in- en uitwendige geneesmiddelen dienſtig ter geneezing van Winderige Gezwellen, zyn van dezelfde natuur als die in het zugtige zoort zyn voorgeſchreeven; alleen met byvoeging van windbreekende middelen, gelyk anys-, koriander- en kumyn-zaad, jenever- en laurier-beien, enz. Maar als zy op de gewoone wyze niet konnen verdreeven worden, moeten zy tot zweering gebragt worden, op de wyze gemeld over de Gezwellen in 't algemeen; mits dat ze niet in de gewrigten zitten. Maar als ze knoeſtig worden, moeten ze naar gelang behandeld worden. In het openen van dit zoort van Gezwellen, vind men ze gemeenelyk eene kleine hoeveelheid, in op-

zig

(b) Hernia Ventoſa. (c) Muſculi. (d) Perioſteum. (e) Hernia. (f) Carminativa.

zigt van hunne grootte, van een weiagtige of bloedige vogt te bevatten. Nogtans, gelyk men verwagten zou, zakt of mindert het Gezwel na deeze operatie niet merkelyk, nog daar berst enige voelbaare lugt uit. Maar als 'er een dienstig verband op het deel gelegd word, zal de vogt somtyds schielyk verminderd, en daar door allengskens geneezen worden. 't Word voor de veiligste weg gehouden deeze Gezwellen nooit te openen, maar door alle middelen te tragten die te doen verdwynen, door warme doorwaasseming bevorderende (g) en verdunnende middelen (h). Na het gebruik van dienstige stoovingen met *Sp. Vin. Camphor. Aq. Hungar.*, *&c.* kan 'er de volgende pleister met voordeel op gelegd, en daar op gehouden worden met een zwagtel wel naar het deel geschikt.

℞. *Empl. e Cumin. Stomach. Magistral. Diasulphur. aā unc* ij. *Ol. Anisi Carui. Succin. aā gtt.* xxx. *Camphor. dr.* ij. *m. f. Emplastr. s. a.*, om een genoegzaam deel daar van over zeemleer te stryken, en op het aangetaste deel te leggen.

Als het Gezwel verergert tot een windbreuk (i), moet het geholpen worden door dienstige breukbanden of zwagtels, gelyk gezegd is van de Breuken (k). Zie I. Deel, pag. 415, enz.

KNOB-

(g) Perspirativa. (h) Attenuantia.
(i) Hernia Ventosa. (k) Hernia.

KNOBBELAGTIGE GEZWELLEN (a).

Om-ſchry-ving.

1. De *Knobbelagtige Gezwellen* zyn zulke als gemeenelyk aantaſten de klieragtige deelen van het lighaam; zynde hard, ongelyk, en hebbende hunne ſtof beſlooten in een blaas of zak.

Oor-zaak.

2. Daar zyn twee zoorten van Knobbelgezwellen; namelyk zulke die alleen de klieren (b) in den hals aantaſten, welke dikwils komen; en zulke die meer algemeen zyn, of andere deelen behalven den hals aantaſten. Dus, de traanklier (c) bezet zynde met een Knobbelgezwel, veroorzaakt zomtyds eên ooGontſteeking (d), of gerſtengraan (e). De klieren der wangen, lippen, borſten, enz. worden ook zomtyds zoo aangetaſt, en zelfs de beenen zelve, gelyk men meent, waar uit een wind-doorn (f) komt. Deeze ziekte ſchynt zomtyds erffelyk, of met den Lyder geboren te zyn, en in anderen verkreegen te worden van een Knobbelgezwelhebbende minnemoer. Verſtoppingen der klieren, gebrek van beweeging, Engelſche ziekte (g) in de kinderen, gebrek van verteering (h), enz. worden dikwils geoordeeld de oorzaak van Knobbelgezwellen te zyn. En waarlyk, het word in 't algemeen toegeſtaan, dat een geduurig misbruik der niet natuurlyke dingen oorzaak tot deeze ziekte geeven kan.

3. Als

(a) Tumores Scrophuloſi. (b) Glandula.
(c) Glandula Lacrymalis. (d) Lippitudo.
(e) Hordeolum. (f) Spina Ventoſa.
(g) Rachitis. (h) Digeſtio.

3. Als deeze Gezwellen gezeeten zyn in klieragtige deelen van het lighaam, zyn ze hard, ovaal of rondagtig, vaſt of beweeglyk, ongelyk, en zomtyds vertoonen ze zig in troſſen, gelyk een bos druiven. Zomtyds zyn ze geplaatſt in de klieren zelve; en in anderen zyn ze gelyk derzelver aanhangzels. In 't algemeen zyn ze niet pynelyk, hoewel haare grootte zomtyds zeer merkelyk is. Die van het grootſte zoort zweeren zelden, inzonderheid als ze gezeeten zyn in de klieren van den hals; terwyl de andere, tuſſchen de grootte van een notemuskaat en die van een ei, zig dikwils tot zweeren zetten; zynde de ſtof derzelven gemeenelyk beſlooten in een blaas, en zig in de ontlaſting vertoonende dun, ſtinkende en van een kleine hoeveelheid. De opening der verzweering (i) is dikwils eeltagtig, en de zweering (k) onvolkomen, waar uit gemeenelyk volgt eene knoeſtagtigheid (l) en hardheid, welke zomtyds veele jaaren hardnekkig blyft; en gemeenelyk eene merkelyke ongelykheid veroorzaakt, inzonderheid in het deel, daar de korſt word afgeſcheiden, een klein, maar onzigtbaar uitwasje, nagelaaten zynde. Als dit zoort van gezwel zulke deelen aantaſt die niet klieragtig zyn, vertoonen ze zig gemeenelyk meer ontſtooken, zyn pynelyker, en komen ſchielyker tot zweering dan de andere; zynde de geneezing ook min verdrietig. De Knobbelgezwellen komen dikwils aan de bovenſte lip, en dikwils aan beide de lippen, welke zig dan dik, en zomtyds geſpleeten vertoonen. In dit deel komen zy nooit tot Kentekenen.

(i) Ulcus. (k) Suppuratio. (l) Scirroſitas.

tot zweering; maar zyn gemeenelyk langduurig, en vermeerderen in de lente en herfst. Als de beenen knobbelagtig zyn, worden ze onnatuurlyk groot, knoopig, en uitsteekende in het aangetaste deel; en als ze bloot leggen, zyn ze dikwils verrot bevonden.

Voorteekenen. 4. Als deeze Gezwellen groot zyn, knoestagtig, blaauw, en van een kankeragtige aart, zyn ze met gevaar verzeld, en zyn altyd moejelyk te geneezen; als ze erffelyk zyn, als ze komen in een kwaad gestel van lighaam, in ouderdom, of langduurig zyn, knoopig, tot verzweeringen worden, diep leggen, vast zyn, hard, onbeweeglyk, ongelyk; van een kwaadaartige natuur, en als zy zitten digt by enige groote of merkelyke vaten in de gewrigten, zenuwen, peezen, beenen, enz.

Levenswys. 5. De spys moet in dit geval matig en dun zyn. Alle slymig voedzel, gelyk kaas, visch, enz. word ondienstig geoordeeld: en die moet hier verkooren worden, die ligt is, gemakkelyk te verteeren, en in staat om goede chyl, of goed voedzel toe te brengen. Gekruide wynen of bieren, of liever verzagtende gerstendranken en kookzels, worden geoordeeld dienstige dranken te zyn voor lyders met Knobbelgezwellen. Smeerige zoppen of geleyen konnen toegestaan worden in teeringagtige gestellen, teffens met melkspys, en de schaalpoejers. De beweeging moet in dit geval eer hevig dan te matig zyn, ten zy de lyder van een teeringagtig gestel is. De lugt moet helder en warm zyn; en alle hevige hartstogten moeten zorgvuldig vermyd worden.

Inwendige ge- 6. De geneezing van Knobbelgezwellen kan met voordeel begonnen worden met de aderlaa-

laating; als de lyder van een bloedryk geſtel is, of het oogmerk is dezelve te doen verdwynen. Maar als de etter reeds gemaakt is, of wy beoogen dezelve tot zweering te brengen, moeten alle uitloozingen nagelaaten worden, tot dat de Gezwellen doorgebrooken zyn, en derzelver ſtof ontlaſt is. Purgeermiddelen (m) zyn insgelyks dienſtig, en moeten naar gelang herhaald worden, geduurende het beloop der geneezing. En het kan niet te onpas zyn Calomela teffens daar mede te mengen; of die anders by wyze van een voorbereidend middel des avonds te voren te geeven, als de lyder ter ruſt gaat, en beveelen dat het purgeermiddel den volgenden morgen genomen word. Het is insgelyks nuttig in deeze gevallen gevonden het zelfde middel, de Calomela te geeven by wyze van een bloedzuiverend middel (n), of in zulke kleine giften, op zulke afſtanden van tyd, dat het geen merkelyke uitwerking op het lighaam zal hebben, om enige van de groote ontlaſtingen te bevorderen. Maar als een langduurig gebruik van geneesmiddelen niet helpt, is eene doorgaande kwyling (o) kragtig bevonden. De purgeermiddelen die hier van de meeſte dienſt zyn, zyn zulke als de volgende.

neezing van Knobbelgezwellen.

℞. *Calomel. gr.* xij. *Conſ. Roſar. Rubr. parum m. f. Pilula*, alle nagt, tegen dat men ſlaapen gaat, te neemen tot drie reizen toe, en daar na de volgende drank.

℞. *Fol. Senn. dr.* iij. *Sem. Fœnic. Dulc. dr.* j. *Sal. Tartari. ſcr.* j. *infunde in Aq. Fontan. q. ſ. Colat. adde Syr. de Spina Cervin. de Cichor. cum Rheo. aã.*

(m) Cathartica. (n) Alterans. (o) Salivatio.

aā unc ß. Sp. Lavend. Comp. scr. ij. *Sp. Nitr. Dulc.* *gtt.* xv. *m. f. potio*, 's morgens te neemen.

Of

℞. *Extract Rud. Pil. Coch. Min. aā scr.* j. *Calomel. gr.* xv. *Ol. Sassafr. gtt.* j. *m. f. Pilulæ* v. om 'er twee van te neemen tegen den nagt, en de overige smorgens, met een goede levenswys.

Of

℞. *Pulv. Sanct. Warw. Jalap. aā gr.* xij. *Calomel. gr.* x. *Ol. Anis. gtt.* j. *m. f. Pulvis.* 's morgens te neemen.

Of

℞. *Rad. Jalapp. Crass. Contus. Turpeth. Gummos. aā dr.* iij. *Fol. Senn. Opt. unc ß. Milleped. ppt. unc* ij. *Rad. Zedoar. Incis: unc* ij. *Zinzib. Cinnam. aā scr.* ij. *infunde simul in Vini albi Lisbon.* ℔ j. *ß. per tres dies, deinde colaturae adde Tinct. Sacrae unc* ij. om 'er 's morgens twee of drie oncen naar vereisch van zaaken van te neemen.

7. Op de dagen tusschen de buikzuivering, en na dat derzelver beoogde werking geeindigd is, kan het volgende met voordeel begonnen worden, als de geneezing niet reeds volkomen is.

℞. *Aethiop. Mineral. unc* j. *Antimon. Diaphor. Pulv. Ari. Rad. Cassamunair. Gumm. Guajac. aā dr.* ij. *Antihect. Poter. dr.* j. *Cons. Absynth. Roman. Anthos. aā unc* j. *Syr. de* v. *rad. aper. q. s. f. electuar.* om 'er twee- of driemaal daags de grootte van een nootemuskaat van te neemen, en 'er een teug afkookzel van pokhout boven op te drinken.

Of

℞. *Antimon. Crud. Laevigat. Lact. Sulphur. Pulv. Milleped. aā dr.* vj. *Sal. Succin. Tart. Vitriolat. Sal. Viperar. aā dr.* j. *Conserv. Lujul. unc* j. *ß. Syr. Papaver. errat. q. s. f. electuar.*, om 'er driemaal daags de grootte van een nootemuskaat van te neemen.

8. Als

8. Als het geſtel grof of waterzugtig is, kan 'er by de reeds voorgeſchreeven middelen ſtaal gevoegd worden; of het kan gekookt worden in *Aq. Calcis*, teffens met pokhout, ſarſeparil, enz. om als een gewoone drank gebruikt te worden. Maar als de lyder teeringagtig is, moeten alle ſtaalmiddelen nagelaaten, en iets gelyk het volgende in derzelver plaats gegeeven worden. In waterige en teeringagtige geſtellen.

℞. *Lact. Sulph. dr.* vj. *Pulv. Milleped. unc* ß. *Rad. Sarſaparill. Chin. aã dr.* iij. *Lign. Guajac. Santal. Citrin. Lumbricor. Terreſtr. aã dr.* ij. *Sal. Succin. dr.* j. *m. f. Pulv.* om 'er driemaal daags veertig aazen van te neemen, met een ſlok trekzel van ſaſſafras, veertig dagen lang.

Het gebruik van ſchaalpoejers, melkſpys, en de *Tinctura Antipthiſica* zyn hier ook dienſtig. Of de volgende kookdrank kan voor een tyd met voordeel als een gewoone drank gebruikt worden.

℞. *Rad. Chin. Nodoſ. Sarſaparill. aã unc* ij. *Lign. Saſſafr. Paſſular. Major. Exacinat. aã unc* iv. *Raſur. CC. Ebor. aã unc* j. ß. *Santal. Rubr. et Citrin. aã dr.* vj. *Hord. Gallic. unc* ij. *Antimon. Crud. unc* j. ß. (*cum Argent. Viv. unc* j. *in pulver. Aethiopic. redact. et in nodulo ligat.*) *Sem. Coriandr. Contus. unc* ß. *Coque lento igne in Aq. Fontan. pur. cong.* iij. *ad Cong.* ij. *et Colatura clara ſit pro potu ordinario.*

Dienſtige bloedzuiverende of verzagtende middelen (p), konnen ook teffens met deeze gewoone drank gebruikt worden: of als ze alleen gebruikt worden, konnen ze zeer dienſtig zyn, na dat de kwyling niet geholpen heeft: want ze openen kragtig de klieren (q), en andere

(p) Edulcorantia. (q) Glandulae.

dere vaten van het lighaam, daar de Knobbelgezwellen gemeenelyk geplaatst zyn. De volgende kruiderwyn kan ook met voordeel gedronken worden, daar enige geestryke dingen worden toegestaan, wordende geoordeeld het zelfde oogmerk te beantwoorden met het voorgaande.

℞. *Rad. Oxylapath. Filipendul. Hellebor. Nigr. Cassamun. Raphan. Rustican. aā unc* j. *Fol. Scabios. Salv. Summit. Abiet. Chamæpit. aā m.* ij. *Sem. Sinapi. Cort. Aurant. Bacc. Junip. Sem. Foenic. Dulc. aā unc* iij. *Milleped. Vivent.* ℔ ß. *infunde per* iv. *dies in Vini albi Lisbon.* ℔ iv. *et colaturae per subsidentiam depuratae bibat cyathum ter in die.*

Op dezelfde wyze kan men kruiderbieren maaken met byvoeging van staal naar gelang. De slangenwyn word in dit geval zeer dienstig geoordeeld; gedronken zynde in de hoeveelheid van twee of drie oncen, twee- of driemaal daags. Het gebruik der wateren van *Bath* word ook aangepreezen in hardnekkige Knobbel-gezwellen, gelyk ook het verplaatzen in een heldere en drooge lugt. In alle deeze gevallen moet men een goede eetlust en verteering (r) verzekeren, door het gebruik van dienstige bittere of maag tinktuurtjes. En in 't algemeen kan het zeer nuttig zyn in derzelver geneezing voort te gaan met zulke inwendige middelen, als gevonden konnen worden onder de hoofdstukken van Scheurbuik (s), Lazarye (t), Jigt (v), Geelzugt (x), Knoestagtige Lever (y), enz. Het volgende slakkenwater is in groote agting

(r) Digestio. (s) Scorbutus. (t) Lepra.
(v) Arthritis. (x) Icterus. (y) Hepar Scirrosum.

gting voor deeze ziekte, konnende vryelyk gedronken worden.

℞. *Rad. Bryon. Oxylapath. Lign. Saſſafr. Poeon. Mar. Raphan. Ruſtican. aā unc* iv. *Cort. Winteran. Aurant. Sem. Foenic. Dulc. Baccar. Junip. Galang. Min. Nuc. Moſchat. Cinnam. aā unc* ß. *Fol. Cochlear. Hortenſ. Becabung. Scord. Salv. Chamaepit. aā m.* ij. *Limac. Hortenſ. Contuſ.* ℔ iij. *Milleped. Vivent.* ℔ j. *Vini Alb. Cong.* iij. *Aq. Fontan. q. ſ. deſtilentur Cong.* iij. *Saccharo Albiſſ. Edulcorand. Bibat* ℔ ß. *bis terve in die.*

9. Wy gaan nu voort tot de uitwendige of heelkundige geneezing der Knobbelgezwellen, zonder enig agt te geeven op de koninklyke aanraaking, om dat de gevoelens over de zaak zelve zeer veel verſchillen, ſchynende het oordeelkundigſte deel van het menſchdom dat voor fabelagtig te houden, verder dan dat de lyder is aangedaan door verwagting, vrees, verwondering, of diergelyke hartstogten. Uitwendige geneezing van Knobbelgezwellen.

10. Als een Knobbelgezwel maar in zyn begin is, en het raadzaam ſchynt dat te doen verdwynen, moeten wy dat tragten te doen op de volgende wyze. Eerſt kan het dienſtig zyn de aderlaating te gebruiken, en naderhand een purgeermiddel (z) of twee. Dan By wyze van verdwyning.

℞. *Argent. Viv. dr.* ij. *Terebinth. Venet. dr.* ß. *Camphor. ſcr.* ij. *Unguent. Martiat. unc* j. *m. exactiſſime et f. linimentum ſ. q.* om 'er tweemaal daags het aangetaſte deel met een warme hand mede te beſtryken.

Na elke reize zoo leg iets van de volgende pleiſter op het Gezwel.

℞. *Emplaſt. e Cicut. cum Ammon. e Mucilagin. e Cu:*

(z) Catharthicum.

Cumin. aã unc j. *Argent. Vivi. cum Pauca Terebinth. Extinct. dr.* vj. *Camphor. in Ol. Amygd. Dulc. Solutæ dr.* ij. *m. f. Emplaſtrum ſecundum artem.*

Geduurende het gebruik deezer zalf, zal het zeer dienſtig zyn nu en dan te geeven een purgeermiddel van *Calomela*, of een braakmiddel (a) van *Turpethum Minerale*; zorg zynde gedraagen, dat'er nooit onverwagt eene kwyling (b) door veroorzaakt worde.

By wyze van zweezing.

11. Als het Gezwel door het gebruik van deeze middelen niet verdwynt, maar in grootte en hardheid toeneemt, moeten wy dat tot zweering (c) tragten te brengen; welke waarlyk altyd voor de veiligſte en natuurlykſte weg gehouden word: want de pooging om Knobbelgezwellen te doen verdwynen vermeerdert dikwils hunne knoeſtagtigheid, en doet ze kankeragtig worden. Als wy derhalven een Knobbelgezwel tragten te verzweezen, moeten alle uitloozingen nagelaaten, of zeer zagte middelen van dat zoort gebruikt worden. De volgende pleiſter zal dat oogmerk bevorderen:

℞. *Empl. Diachyl. cum Gumm. de Mucilagin. aã unc* j. *Sperm. Ceti unc* ß. *Picis Burgund. Gumm. Elemn. aã dr.* iij. *Solve et f. Emplaſtr.*, om een genoegzaam deel daar van over zeemleer te ſtryken, en op het aangetaſte deel te leggen.

Als dit het Gezwel niet ſchielyk ryp maakt, en tot een top brengt, kan de volgende pap in deszelfs plaats daar op gelegd worden.

℞. *Rad. Bryon. Recent. Contuſ.* ℔ ß. *Lilior. Alb. unc* iij. *Cepar. Allii aã unc* ij. *Coque ſimul in Aq. Fontan. q. ſ. et per ſetaceum trajice pulpam, cui adde Ung.*

(a) Emeticum. (b) Salivatio. (c) Suppuratio.

Ung. Dialth. unc iv. *u. f. Cataplasma*, warm te gebruiken.

Wanneer het Gezwel zoo ver ryp gemaakt is, dat de ſtof bevonden word daar in te ſchommelen, en nogtans niet ſchielyk openbreekt, moet het deel geopend worden, 't zy door ſnyden, of een brandmiddel (d), om lugt daar aan te geeven. Als het Gezwel klein is, zagt, en bynaar geheel ontbonden word in etter, kan men het lancet den voorrang geeven; inzonderheid als het geplaatſt is omtrent het aangezigt, om te vermyden alle merkelyke mismaaktheid van het deel, die door een brandmiddel zou veroorzaakt worden. Maar als het Gezwel groot is, en werkelyk in een blaas ingeſlooten, de zweering ten deele, de knoeſtagtigheid merkelyk, de kouleur blaauw, enz. moet een brandmiddel verkoren worden. En na de ſcheiding der korſt, moet de verzweering (e) verbonden worden met iets als het volgende ettermaakend middel (f).

℞. *Terebinth. Venet. Liniment. Arcaei aā unc* j.ß. *Pulv. Myrrh. dr.* j. *Praecipitat. Rubr. Laevigat. ſcr.* ij. *Vitell. ovi dr.* ij. *Balſ. Peruv. dr.* j. *Croci. dr.* ß. *m. f. Linimentum.*

De verbanden kunnen vaſtgehouden worden met deeze pleiſter.

℞. *Empl. Diachyl. c. Gumm. de Mucilagin. aā unc* j. *Gumm. Elemn. unc* ß. *m. f. Emplaſtrum.*

By het ettermaakend middel, te voren voorgeſchreeven, kan naar gelang gevoegd worden *Tinct. Myrrh. Balſam. Sulphur. Elix. Ppt*, *&c.* of als'er nog zuiverende ingrediënten vereiſcht worden, *Unguent. Apoſtolor. Aegyptiac. Aq. Phagae-*

(d) Cauſticum. (e) Ulcus. (f) Digeſtivum.

gaedenic., *&c.* Daar zyn ook zommigen die in dit geval waagen te gebruiken *Mercur. Sublimat. Corrosiv. Butyr. Antimon. Ol. Vitriol.*, *&c.* maar deeze zyn verzeld met gevaar van ontsteeking (g), pyn, enz. En in geval van weelig of kwaad vleesch, eeltagtigheid, of diergelyke, welke die van dienst maaken, kan derzelver plaats gevoeglyker vervuld worden door zagte middelen, of anders door werkelyke snyding.

Geneezing als ze groot worden of in Wennen veranderen.

12. Als de Knobbelgezwellen groot geworden zyn, verouderd, en enige jaaren geduurd hebben, worden ze gemeenelyk Wennen genoemd, welker uitroejing (h) of verzweering in eene geregelde konstoeffening gevaarlyk geoordeeld, en daarom zelden bezogt word. En de Lyder is in dit geval, zonder enige heelkundige operatie, gemeenelyk in volkomen gezondheid, en gevoelt geen ander ongemak, dan 't geen door de grootte of onzienelykheid van het gezwel veroorzaakt word. Deeze Wennen, gelyk ze genoemd worden, komen gemeenelyk voort van het deel dat zy aantasten; en vertoonen zig gelyk aanhangzels, gelyk wy dikwils zien aan de onderste kaak, en andere deelen. Maar als zy in grootte toeneemen, zoo dat zy enige dierlyke of levendige werkingen hinderen; als zy met hevige pyn verzeld zyn, en nogtans niet tot zweering komen; of als de Lyder volstrekt dringt dat ze weggenomen worden, word de operatie noodzakelyk, en kan dan verrigt worden op de volgende wyze. De gemeenste manier is door eene kruiswyze snyding te doen, om het ge-

(g) Inflammatio. (h) Extirpatio.

gezwel los te maaken van de groote vaten, en zyn blaas, en dat geheel teffens weg te neemen; of als 'er enig deel agterblyft, kan het weggenomen worden door het gebruik van dienſtige zuiverende ettermaakende middelen in het verband: wordende de wond naderhand geneezen op de gewoone wyze.

Behalven deeze is 'er nog eene andere manier, om de Wennen of verouderde Knobbelgezwellen weg te neemen, door een naalde met een draad door derzelver grond te laaten doorgaan, en ze dan digt by de draad af te ſnyden. Maar als 'er enige groote vaten zeer digt by het gezwel liggen, is deeze manier veel gevaarlyker dan de andere. Om die veiilger te maaken, moeten deeze vaten in de operatie zorgvuldig vermyd, of opgebonden worden, dewyl ze anders zouden konnen doorſneeden worden. De manier om de Wennen door brandmiddelen weg te neemen is verdrietig en onzeker, als het gezwel groot, en niet wel verzworen is. Hoewel men moet toeſtaan, dat deeze operatie zomtyds met een goeden uitſlag door Kwakzalvers verrigt is.

13. Als 'er een weelig gezwel groeit na de geneezing van een Knobbelgezwel, kan dat weggenomen worden door ſnyden, en de wederkomſt daar van belet worden door roode precipitaat, of diergelyke op de wortel te leggen. Eeltagtigheden en hangende uitwaſſen, komende in deeze gevallen, konnen insgelyks op dezelfde wyze behandeld worden. Of zulke uitwaſſen konnen gebonden worden met een gewaſchte draad, welke, dagelyks vernaauwd zynde, die eindelyk zal doen verteeren en afvallen: en derzelver wederkomſt kan insgelyks be-

belet worden door roode *Precipitaat*, *Unguent. Aegytiac. &c.* op de overblyvende wortel te leggen.

KANKERAGTIGE EN KNOESTAGTIGE GEZWELLEN.

Omfchryving. 1. De *Kanker* is een rondagtig, ongelyk, hard, blaauw gezwel, gemeenelyk zittende in de klieragtige deelen van het lighaam, en zig eindelyk vertoonende met opgezwollen aders daar uit fchietende, zoo dat het, gelyk men denkt, de figuur van een kreeft vertoont.

Een *Knoeftagtig Gezwel* is van dezelfde algemeene natuur, zynde hard, blaauw, en zittende in de klieren (a), maar niet verzeld met pyn. Als de Kankers zig niet tot zweeren zetten, worden ze gezegd verborgen (b) te zyn; maar als ze openbreeken, worden ze verzworene (c) genoemd.

Oorzaak. 2. Kankeragtige of Knoeftagtige Gezwellen openbaaren zig dikwils van zelf, zonder enige baarblykelyke oorzaak, en fchynen byzonder te zyn aan zekere geftellen. Op andere tyden konnen ze toevallig zyn, of voortkomen van fcherpe, bytende, of andere ftremmende vogten in het lighaam, misflagen in de niet natuurlyke dingen, opftopping van de noodzakelyke uitloozingen, kneuzingen, ftilftand of ftremming der melk in de borften.

Kentekenen. 3. Enige van deeze Gezwellen zyn beweeglyk, andere vaft; zommige onfteeken, andere zyn

(a) Glandulae. (b) Cancer Occultus.
(c) Cancer Ulceratus.

zyn bleekagtig, en verzeld met pyn, hitte, ſpanning en klopping. In haar begin zyn ze zomtyds niet grooter dan een erwt; maar vermeerderen dikwils allengskens tot de grootte van een okkerneut, ei, of pompoen. Zomtyds ook groejen ze ſchielyk, en in anderen langzaam; zoo dat zy veele jaaren agter een in de groejing blyven. Als ze verzweeren, is de verzweering (d) gemeenelyk ten deele, zynde de ſtof, die ze ontlaſten, dun, van een kwaade kouleur, en zeer ſtinkend. Zy taſten dikwils aan het hoornvlies (e) van het oog, de lippen, de huig (f), de borſten, onderſte kaakebeen, okzels, en lieſchen.

4. Alle Kankers zyn gevaarlyk, en wyken zelden voor het gebruik van uitloozende middelen; inzonderheid als ze diep zitten, of ſchynen eigen te zyn aan een byzonder geſtel van den Lyder. Zy zyn ook moejelyker te geneezen naar maate van haare grootte, de natuur en werking van het deel dat zy aantaſten, de ouderdom van den Lyder, enz. Zommige verborgen Kankers, als inzonderheid die, welke in de borſten der vrouwen komen, konnen verſcheiden jaaren lang ſchadeloos blyven voor het lighaam, en zonder te verzweeren; hoewel ze na enige uitwendige kwetzing naderhand grooter worden, openbreeken, en ſchielyk doodelyk worden. Voortekenen.

5. De ſpys moet in dit geval dun zyn, en alle ſterke geeſtryke vogten vermyd worden, inzonderheid die van mout gebrouwen worden. Dunne pisdryvende wynen (g), gelyk de Rhyn- Levenswys.

(d) Suppuratio. (e) Tunica Cornea.
(f) Uvea. (g) Vina Diuretica.

Rhynſche, konnen evenwel in matigheid toegeſtaan worden. Een gewoone drank, gemaakt door kooken van de zweetdryvende houten in water, kan een dienſtige vogt zyn om geduurig te gebruiken. Gekruide zoppen konnen ook dienſtig zyn. De vaſte ſpys moet ligt zyn, gemakkelyk te verteeren, en beſtaan uit hoenders, lamsvleeſch, kalfsvleeſch. De hartstogten moeten wel geregeld, of ondergehouden worden. Hevige beweegingen zullen hier zeer ſchadelyk zyn, of iets anders dat de ſnelheid van het bloed ſchielyk vermeerdert.

Geneezing by wyze van toevalſtillen.

6. 't Is tegenwoordig de gewoonte zig geheel niet te bemoejen met de geneezing van Kankers, terwyl ze verborgen zyn, en alleen te tragten dezelve gedwee te houden, door de gemeene behandeling, als zy verzworen zyn. Daar zyn evenwel anderen, die waagen dezelve te behandelen op de volgende wyze, zonder toe te ſtaan dat ze volſtrekt ongeneeſſelyk zyn, of te begrypen, dat zy door alle zoorten van middelen noodzakelyk woedender en ſlimmer gemaakt worden. Als de Zieke, aangetaſt met een kleine, nieuwe, en verborgen Kanker of Knoeſtgezwel (h), bloedryk is, bezorgt men gemeenelyk een aderlaating, om een vryen omloop aan het bloed te geeven; en naderhand, als 'er geen hoop is om de ziekte tegen te houden, verzagtende purgeermiddelen om naar gelang herhaald te worden. En deeze manier word by de Geneesmeeſters doorgaans beter geoordeeld dan de manier om het gezwel te rug te dryven en te doen verdwynen, of het aange-

(h) Scirrus.

getaſte deel weg te neemen; als de pyn draagelyk is, het gezwel vaſt, en niet tot zyn ſtaat komt. Fontenellen (i) hebben ook haar gebruik, en konnen dienen, om de verdere groeijing van een nieuwe Kanker voor te komen; eene behoorlyke levenswyze zorgvuldig gehouden zynde, terwyl dezelve loopen. Waar ook de purgeermiddelen dienſtig geoordeeld worden, zy moeten niet ſcherp, maar altyd van een zagt zoort zyn, en konnen op de volgende wyze bereid worden:

℞. *Mann. Opt. dr.* vj. *Cremor. Tartar. dr.* ij. *Ser. Lact.* ℔ ß. *f. ſolutio*, in verſcheiden reizen tweemaal 's weeks, of naar vereiſch van zaaken te neemen. Of

℞. *Rhabarbar. Hellebor. Nigr. Fol. Senn. aā dr.* j. *Sal. Tartar. ſcr.* j. *Coque in Decocto Pectorali q. ſ. t Colat. unc* iij. *adde Syr. Roſar. Solutiv. unc* ß. *de Spin. Cervin. dr.* ij. *Sp. Nitr. Dulc. ſcr.* j. *m. f. potio.*

Op de dagen tuſſchen de buikzuivering, zal het nuttig zyn dienſtige inwendige bloedzuiverende (k) of verzagtende middelen (l) voor te ſchryven, welke zulke konnen zyn, als voorgeſteld zyn in de Hoofdſtukken van Scheurbuik (m), Geelzugt (n), en Knobbelgezwellen (o).

7. Maar als het Gezwel nieuw is, en nogtans zigtbaar aangroeit, pynelyk en laſtig word; als de oorzaak daar van eerder toevallig dan hebbelyk is, of byzonder aan het geſtel, ſchynt het redelyker een goeden uitſlag te verwagten als men het tragt te doen verdwynen, dan als men het tot zweering (p) brengt, welke in dit geval zelden voordeelig is, — *By wyze van verdwyning.*

(i) Fonticulus. (k) Alterantia. (l) Edulcorantia.
(m) Scorbutus. (n) Icterus. (o) Tumor Scorphuloſus.
(p) Suppuratio.

is. Dit oogmerk kan bereikt worden door warme ſtoovingen, gemaakt van verdunnende welriekende ingrediënten. By voorbeeld:

℞. *Herb. Abſynth. Vulg. Puleg. Hyſſopi. Fl. Chamaemel. Melilot. aā m.* j. *Rad. Ireos Florentin. Gentian. aā dr.* vj. *Coque in Aq. Fontan. et Lact. Vaccin. aā* ℔ j. ß. *Colat.* ℔ ij. *adde Tinct. Myrrh. Sp. Vin. Camphorat. aā unc* iij. *Opii. dr.* j. *m. f. fotus*, tweemaal daags warm te gebruiken. Of

℞. *Lactis. Vaccin.* ℔ j. *Aq. Calcis.* ℔ ß. *Trochiſc. Alb. Rhaſ. unc* j. *Opii, Sacchar. Saturn. aā dr.* j. *Tinct. Croci. Sp. Vin. Camphorat. Tinct. Myrrh. aā unc* ij. *Sp. Sal. Ammon. unc* ß. *m. f. ſolutio*, als een ſtooving te gebruiken.

Na de ſtooving van het deel met een deezer vogten, kan het met iets als het volgende ſmeerzel beſtreeken worden:

℞. *Axung. Viperar. unc* j. *Ol. Caſtor. Succin. Balſam. Peruv. aā dr.* ij. *Camphor. Opii. aā ſcr.* j. *Argent. Vivi cum pauca Terebinth. Venet. extinct. dr.* j. *m. f. linimentum ſecundum artem.*

Of als 'er een pleiſter begeerd word:

℞. *Empl. de Mucilagin. Diachyl. cum Gumm. de Ranis cum quadruplicato Mercurio aā unc* j. *Sperm. Ceti unc* ß. *Balſam. Peruv. dr.* j. ß. *Ol. Succin. gtt.* xxx. *m. f. Emplaſtrum.*

Geduurende het gebruik van deeze middelen konnen 'er uitloozingen door aderlaating, en verzagtende purgeermiddelen, met voordeel gedaan worden, en inzonderheid als de Zieke bloedryk is; want deeze zullen de werking der uitwendige middelen, in de verdwyning (q) of ontbinding (r) van het gezwel, grootelyks helpen en bevorderen. Daar zyn zommigen, die

(q) Diſcuſſio. (r) Reſolutio.

ie in dit geval een ligte kwyling (s) aanraaden,
f braakmiddelen (t) met *Turpethum Minerale*,
s de kragten des Lyders dat toelaaten, wor-
ende in het gebruik van de bloedzuiverende
iddelen (v) in den tusschentyd ook voortge-
aaren. De bloedzuiverende middelen, hier
enstig, zyn zulke als de volgende konserf:
℞. *Aethiop. Mineral. unc* j. *Cinnabar. Nativ. An-*
non. Laevigat. aā unc iij. *Conf. Absynth. Roman.*
ujul. aā unc ß. *Tart. Vitriolat. dr.* j. *Sal. Volat.*
perar. scr. ij. *Syr. e* v. *Radic. q. f. f. Electuar.*,
n 'er twee- of driemaal daags de grootte van
n Notemuskaat van te neemen, en 'er een
ug afkookzel van sassafrashout warm boven
te drinken.

Staalmiddelen (x) worden in deeze gevallen
dienstig geoordeeld, dewyl die het bloed te
el verhitten en verdunnen, 't welk schadelyk
voor zulk zoort van gezwellen.

8. Als de manier te voren gemeld, de ver- By wyze van verzweering.
eerdering der toevallen niet voorkomt, zoo
t de Kanker zig verspreid, pynelyker word,
zweeren helt, en geen hoop geeft van te
nnen verdweenen worden; blyft 'er over,
dat het aangetaste deel word afgezet, of
de zweering (y) deszelfs door alle midde-
aangemoedigd en bevorderd word; zoo
t zy, als het mogelyk is, volkomen zy, en
t gezwel tot etter ontbonden worde *. Ten

 wel-

(s) Salivatio. (t) Emeticum. (v) Alterantia.
(x) Chalybeata. (y) Suppuratio

* Dewyl de ondervinding leert, dat het zeer schadelyk
de Ettermaaking in Kankers te bevorderen, zal de
elmeester veiligst doen Knoest- of Kreeftgezwellen,
hy niet kan doen verdwynen, onaangeraakt te laaten,
of de Heelkundige operatie zyn toevlugt te neemen;
of

welken einde het, na dat het eens verzworen is, kan bezorgd worden met dienstige zuiverende en ettermaakende mengzels; waar by ook insgelyks naar gelang konnen gevoegd worden korstmaakende middelen (z), of zelfs het werkelyk brandyzer (a). Maar deeze manier is zeer verdrietig en onzeker; en het gebeurt gemeenelyk, dat zoo ras als zulke korstmaakende middelen uitwerking beginnen te krygen, zy de toevallen vermeerderen, en, door de nabyleggende deelen Kankeragtig te maaken, de ziekte verergeren, daar zy tot de geneezing geschikt waren; door welke middelen het leven des Lyders dikwils in gevaar gebragt word. 't Word daarom in 't algemeen toegestaan, dat, als een Kanker tot zulk eene hoogte gekomen is, dat 'er geen hoop overblyft om die met redelyke veiligheid te doen verdwynen, de heelkundige operatie moet plaats grypen, zonder de geneezing door middel van zweering af te wagten. Maar naardien enige Lyders, 't zy door vrees van de operatie, of mistrouwen van derzelver goeden uitslag, liever de uitwerking der zweering, dan der operatie willen waagen, zullen wy de beste manier aanwyzen om in dit geval voort te gaan. Als 'er geoordeeld word, dat 'er werkelyk enige etter in het gezwel gemaakt word, kan het zeer dienstig zyn daar op iets als de volgende pap te leggen, om de zweering aan te moedigen en bevorderen:

℞. *Micae. Pan. Alb. Rad. Bryon. Alb. Lilior. Alb. aā unc* iij. *Decoct. Fl. Chamaem. q. f. Coqu.*

(z) Escharotica. (a) Cauterium Actuale.

of indien deeze niet geschieden kan, de toevallen te verzagten.

mul ad Cataplasmatis Consistentiam; deinde adde Ung. Dialth. unc j. ß., om daar van eene genoegzaame hoeveelheid, over linnen gestreeken, eens op een dag, op het aangetaste deel te leggen.

Als de Kanker in de lip zit, of in enig deel, welk het gebruik van een pap niet wel wil toelaaten, kan 'er de volgende pleister op gelegd worden:

℞. *Empl. de Mucilagin. Diachyl. cum Gumm. Paracelf. aã f. Emplastrum.*

Het kan van een kwaad gevolg worden te tragten naar eene volkomen verzweeering van een Kanker; 't is dienstiger het deel te openen door een lancet of brandmiddel (b), zoo ras als 'er enige merkelyke hoeveelheid van etter verzameld is, en te tragten het overblyvende deel van het gezwel of hardigheid te doen verdwynen. Als de korst afgescheiden is, kan de verzweering behandeld worden met het volgende zuiverend smeerzel, geschikt zoo wel om de etter te verbeteren, welke in dit geval altyd dun en stinkend is, als om de rottige overblyfzels der Kanker te reinigen en uit te drijveren.

℞. *Liniment. Arcaei. Axung. Viperin. aã unc* j. *Unguent. Nicotian. Apostolor. aã unc* ß. *Pulv. Myrrh. Praecipitat. Rubr. Laevigat. aã dr.* iij. *Balsam. Peru. Elix. Ppt. aã dr.* ij. *m. f. linimentum.*

De verzweering (c) hier mede behandeld zynde eens of tweemaal daags, kan met de volgende pleister bedekt worden:

℞. *Empl. de Minio Fusco. Diachyl. cum Gumm. Mucilagin. aã unc* j. *Spermat. Ceti unc* ß. *Balf. Sul-*

(b) Causticum. (c) Ulcus.

Sulphur. Terebinth. Peruvian. aā *dr.* ij. *Ol. Succin* *dr.* j. *m. f. Emplastrum.*

Het beste en meest te pas komende korst maakende middel in dit geval, schynt te zyn roode precipitaat, zoo fyn gevreven als Calomela; wordende deszelfs werking dan zeker, hoewel het maar zeer weinig pyn veroorzaakt, 't welk zeer gewenscht word in Kankeragtige ziekten, om dat alle middelen, die de pyn vermeerderen, de toevallen verzwaaren, of het Gezwel doen verspreiden. Deeze bereiding van kwik kan derhalven in dit geval gebruikt worden, als zy vereischt word in eene veel grooter maate dan de andere meer prikkelende korstmaakende middelen, gelyk *Butyr. Antimon. Mercur. Sublimat. Corrosiv. Unguent. Ægyptiac. &c.* Evenwel zyn 'er enigen, die het waagen by elk verband zulke deelen van de Kanker aan te raaken, als geschikt zyn om verteerd te worden, met het *Causticum lunare*, of zelfs met het werkelyk brandyzer; dog dit zeer pynelyk en gevaarlyk zynde, moet liever nagelaaten worden. Als de lippen der verzweering eeltagtig worden, konnen ze best weggenomen worden door snyden, of een zorgvuldig gebruik van het *Causticum lunare*. Maar geduurende het geheele beloop der geneezing, moeten wy niet verzuimen, naar gelang dienstige verzagtende purgeermiddelen (d) te geeven; daar tusschen voegende zulke bloedzuiverende middelen (e) als boven gemeld zyn, maar inzonderheid verzagtende gewoone dranken, en andere bereidingen met pissebedden (f) enz. Zomtyds is eene zagte kwyling (g), i[llegible]

ty

(d) Cathartica. (e) Alterantia. (f) Millepedes, (g) Salivatio.

tyds aangeraaden, in dit geval dienstig geoordeeld om de Kanker weg te neemen, eer ze zoo diep gaat, dat de operatie te laat komt om derzelver kwaade uitwerking op het lighaam weg te neemen.

9. Hoewel Kankeragtige Gezwellen zonder onderscheid konnen komen aan alle deelen van het lighaam; nogtans naardien zy zig zeer dikwils zetten in de borst, zal het genoegzaam zyn te zeggen, hoe de heelkundige operatie hier verrigt word; verschillende de andere zakelyk niet van dezelve. Maar wy moeten opmerken, dat de uitslag der operatie altyd onzeker is, inzonderheid als de lyder hoog bejaard is, of de ziekte lang geduurd heeft. Om een Kanker in de borst weg te neemen, word 'er een naalde met een draad gesteeken door den grond der Kanker, en derzelver geheele uitgestrektheid afgetekend zynde, word het deel aanstonds, en in eens, met een bekwaam mes afgesneeden, 't welk in het rond moet doorgaan door het gezonde en onbedorven vleesch. Na dat het deel dus is weggenomen, worden de openingen der groote vaten toegehegt of gebonden, of de bloedstorting (h) gestopt met stukjes koperrood of de gemeene bloedstempende middelen (i). Het zal ook zeer spoedig en veilig zyn, een breed of plat werkelyk brandyzer (k) op de geheele wond te leggen, welke naderhand bedekt kan worden met kompressen, voorzien met zamentrekkende middelen (l), bezorgende alles met een dienstige zwagtel. De verbanden moeten weggeno-

Heelkundige operatie om een Kanker af te zetten.

(h) Haemorrhagia. (i) Styptica. (k) Cauterium Actuale. (l) Adstringentia.

nomen en vernieuwd worden als in geval van een gemeene wond. En op dezelfde wyze kan een Kanker in de lip, of enig ander deel, weggenomen worden. *

Kankers in het oog.

10. Zomtyds komt 'er een Kanker in het oog, enig uiteinde, of in den bol deszelfs, en vertoont zig onder de gedaante van een gezwel of verzweering (m). 't Is gemeenelyk verzeld met een hevige ſteekende pyn, inzonderheid in het hoofd, en deszelfs ſlaapen; de aders vertoonen zig ook blaauw, gezwollen, en knoopig omtrent het gezwel. Als het verandert in eene verzweering, is de ſtof altyd dun, ſtinkend, ſcherp, en bytend; van een bruinagtige kouleur, en zeer verrot. Deeze ziekte is ten uiterſten gevaarlyk, en de geneezing zeer onzeker; inzonderheid als ze ſchynt van zelf te komen, van een langen duur, of de lyder bejaard is. Als het Gezwel nieuw is, konnen wy tragten dat te verligten, of te doen verdwynen op de bovengemelde wyze. Maar als het vermeerdert, zoo dat het den lyder in gevaar van zyn leven brengt, moet het of verteerd worden met brandmiddelen (n), of, als het mogelyk is, geheel weggenomen worden. Het kan met dit uitzigt nu en dan voorzigtig aangeraakt worden met het *Cauſticum lunare*; wordende de byliggende deelen in den tuſſchen-

tyd

(m) Ulcus. (n) Cauſtica.

* De Heer *Heyſter* telt, behalven de hier gemelde, nog meer andere manieren op om Kankers, inzonderheid die in de Borſten der vrouwen komen, weg te neemen. Wy zouden dezelve hier bygevoegd hebben, ten zy zyne Heelkundige onderwyzingen in onze taal waren overgezet. Waarom wy den leergierigen Heelmeeſter derwaarts wyzen.

tyd zorgvuldig bewaard en beschermd voor deszelfs werking. Of het zal veiliger zyn, en is in deeze ziekte kragtig bevonden, te gebruiken eene smelting van wit koperrood in weegbreewater; maar dikwils en geduurig kompressen daar in gedoopt op het gezwel leggende. Als de geheele bol van het oog Kankeragtig geworden is, word het geheel uit de holligheid uitgenomen; nogtans zonder den lyder te verligten, of te beletten dat de ziekte niet doodelyk word. De heelkundige operatie word daarom, in geval van een Kanker in het oog, gemeenelyk nagelaaten wegens het gevaar, en den kwaaden uitslag, welke bevonden is die te verzellen.

WRATTEN. (a)

De *Wratten* zyn drooge gezwellen van het vel, uitgroejende boven de opperlakte der huid; zynde of hard of zagt, grooter of kleinder, breed of lang, zaaddragende, gescheurd, of geheel. Omschryving.

Zy worden geoordeeld voort te komen van eene breeking der huidvaten, opening geevende aan een stof die in staat is om een Vleeschgezwel (b) te maaken. Zy worden voornamelyk gezien aan de handen en vingers, maar somtyds aan andere deelen van het lighaam. * Oorzaak.

 De

(a) Verrucae. (b) Sarcoma.

* Hoe geringe ziekte de Wrat ook schynen mag, verdient ze, nogtans onze opmerking, en onze Schryver heeft daarom een hoofdstuk tot haare beschryving geven te besteeden. Wy zullen 'er nog iets byvoegen. Komt ons waarschynelyk voor, dat men de zitplaats der Wratten zoeken moet in de zenuw-tepeltjes der huid,

Geneezing. De Wratten zyn zomtyds laſtig en pynelyk, maar zelden met enig gevaar verzeld. De zaaddragende zoort, of die een tros ſchynt te zyn van kleine afzonderlyke Wratten, meeſt al verdeeld by den wortel, geeven de grootſte ongemakkelykheid, raakende ligtelyk aan 't bloeden na een klein geweld daar aan toegebragt. Deeze worden voor allermoejelykſt om te geneezen gehouden, als ligtelyk weder opgroejende, na dat zy eerſt zyn weggenomen. Zy zullen evenwel, zoo wel als de andere, zomtyds van zelf afvallen, of daar toe geſchikt worden door de geduurige vryving van de kleederen, of andere uitwendige lighaamen die zy moeten uitſtaan. Goudsbloemen, ſpringkruid, porceleyn, ſpek, raauw oſſenvleeſch, enz. worden van het gemeen gebruikt tot de geneezing, 't welk zy alleen op de Wratten vryven, en dan of begraaven, of te rotten hangen, of in de lugt laaten verteeren. 't Is zomtyds eene geluk-

huid, die de werktuigen van ons gevoel zyn, meer dan in de vaten. Wy omſchryven derhalven de Wrat te zyn, *eene verharding, en uitpuiling van een Zenuwtepeltje buiten zyne natuurlyke zitplaats, blyvende nogtans gedekt met de opperhuid.* De plaatzen alwaar dezelve, volgens onzen Schryver, allermeeſt gezien worden, zyn die daar de meeſte zenuwtepeltjes zyn. Deeze konnen ligtelyk door enige oorzaak, als uitwendige ſchuuring, of diergelyke verhard worden, waar door de vaatjes, die door de uitwendige dekzels der zenuwtepeltjes loopen, aan verſtoppingen, ontſteekingen, en alle derzelver gevolgen onderhevig zyn. Naar maate nu deeze vaatjes menigvuldiger zyn, meer gemeenſchap met andere hebben, de aangetaſte plaats voor uitwendige ſchuuringen bloot ſtaat, zyn de toevallen by de Wratten komende meer of min kwaadaartig. En hier aan ſchynt het verſcheiden getal en ſtaat der Wratten inzonderheid te moeten toegeſchreeven worden.

lukkige, en niet zeer pynelyke wyze, een heete naalde te ſteeken door derzelver wortels; waar na zy in weinige dagen gevonden zyn af te vallen zonder enige verder moeite. De toppen derzelven konnen insgelyks verſcheiden maalen op een dag aangeraakt worden met een gloejend heet yzer, zoo gaauw dat het geene pyn veroorzaakt; en dit zoort van behandeling is dikwils kragtig bevonden in den tyd van weinig dagen, door de Wratten weg te neemen met ſchilfers, welke daar telkens van komende de ſubſtantie der Wrat verminderen, tot dat die eindelyk gelyk word met de huid: waar na de wortel kan aangeraakt worden met Roomſche vitriool, of olie van koperrood, om derzelver weder uitgroejing te beletten. Maar de ſchielykſte weg is die af te ſnyden met een ſchaar; raakende derzelver wortels aan met een weinig Roomſche vitriool, en het bedekkende met een diachylon pleiſter. Of als zy voortkomen van een kleine grond, of nederhangen, als waare het van een ſteel, kan een paardehair, of liever een gewaſchte draad, zeer digt rontom dezelve gebonden worden, digt by de wortel, welke nu en dan naauwer toegehaald zynde, als het vereiſcht word, deeze kleine vleeſchige gezwelletjes allengskens zal berooven van hun voedzel, en dezelve in korten tyd ongevoelig doen afvallen. En door dit middel zyn zeer groote Wratten op eene ongemakkelyke plaats, als inzonderheid digt by het oog, zonder enig gevaar, of merkelyke pyn weggenomen. Maar in zulke gevallen, daar de Wratten van het grootſte zoort, en zoo ongelukkig geplaatſt zyn, zal het dienſtig zyn te gebruiken een ſmelting

ting van *Trochisci Albi Rhasis* in weegbreewater, om eene ontsteeking (c), of ander kwaad gevolg voor te komen, en het deel te bedekken met een gemeene diachylon pleister. Om derzelver wederkomst te beletten, konnen haare wortels aangeraakt worden met een weinig van het gemeene brandmiddel, *Lapis Infernal. Ol. Vitriol. Aq. fort. &c.* of het kan genoeg zyn een weinig fyne poejer van roode precipitaat daar op te stroojen. Wratten komende in de gewrigten, en inzonderheid in de knokkels, moeten met groote omzigtigheid behandeld worden, wegens de byliggende peezen (d), kraakbeenen (e) en beenen. Als ze dus gezeeten zyn heeft het onverstandig wegneemen derzelven door snyden een verlies van beweeging in het gewrigt veroorzaakt, of een zinking van voggen op het deel gebragt; zoo dat het kraakbeen, en zelfs het been bedorven word. Zulk een toeval zou het hulpmiddel erger maaken dan de ziekte; en de geneezing verdrietig en onzeker maaken. De geneezing moet derhalven in deeze gevallen ondernomen worden, of op de schadelooze wyze van het gemeen boven voorgesteld, welke, hoe bygeloovig of verbaazend die ook schynen moge, dikwils van een goeden uitslag bevonden is; of anders door een voorzigtig gebruik van zagte brandmiddelen, als inzonderheid door drie- of viermaal op een dag daar over te vryven met Roomsche vitriool, of geest van zout. Als de Wratten zweeren, gelyk zomtyds gebeurt, moeten ze behandeld worden als gemeene verzweeringen.

EX-

(c) Inflammatio. (d) Tendo. (e) Cartilago.

EXTEROOGEN.

1. De *Exteroogen* zyn kleine eeltagtige Gezwellen, komende allergemeenst op de gewrigten der teenen; maar zomtyds in andere deelen der voet, welke de grootste vryving van de schoen uitstaan. Omschryving.

2. Zy worden onderscheiden in harde en zagte, doorschynende en duistere; maar worden alle geoordeeld voort te komen van een zelfde oorzaak, namelyk eene verstopping der voedende of doorwaassemende stof in het deel, welke geen opening vindende in de gewoone weg, hard word, en door de vryving der schoe gevormd word tot dit byzonder zoort van eeltagtig Gezwel, tusschen het vel en de opperhuid. Het hardste deel van de Exteroog is gemeenelyk in het midden, en vertoont zig dikwils in de gedaante van een zwartagtige vlak, inzonderheid in die van het hardste zoort, en in de afgesneden stukken scheid het zig af van de overige, welke gemeenelyk daar over liggen met schilfers, of ringen, gelyk de vliezen van een uije. Oorzaak.

3. De Exteroogen zyn zelden gevaarlyk, ten zy ze te diep gesneeden worden; hoewel derzelver geneezing zeer moejelyk is. Het gevaar, dat haar verzeld als zy van een onervaren hand gesneeden worden, is insgelyks groot, als zy gepaard zyn met ontsteeking en pyn: en inzonderheid als zy vereenigd zyn met, en werkelyk groejen uit de vliezen, peezen, of kraakbeenen omtrent de gewrigten. Kentekenen.

4. Die met Exteroogen geplaagd zyn, moeten dezelve zoo veel als mogelyk is begunstigen, Levenswys.

door

door het gebruik van gemakkelyke ſchoenen, zagte kompreſſen, of diergelyke, om daar niet onmiddelyk tegen te drukken in het gaan; zynde alle ruwe behandeling in ſtaat, die erger en pynelyker te maaken, of ze te ſchielyker te doen groejen.

Geneezing. 5. Nadien de Exteroogen zeer zelden geneezen worden dat ze niet wederkomen, vergenoegen zig de meeſte menſchen met hunne voeten dikwils te waſſchen en te reinigen, en met die te weeken in warm water, om hunne Exteroogen zagt en buigzaam te maaken, op dat derzelver bovenſte deel met meer gemak kan afgeſneden worden. 't Is eene nuttige omzigtigheid die zoo laag niet te ſnyden als het levendige, of tot dat de operatie pynelyk word, of het bloed doet voor den dag komen. Zoo dikwils als zy digt geſneeden worden is het zeer dienſtig, een diachylon, of bruine pleiſter *de Minio* daar over heen te leggen: want dit helpt grootelyks tot gemak van den lyder. Zommigen pryzen, op gelyke wyze, het geduurig draagen van zagte, roode of groene waſch, by wyze van een pleiſter op het overblyfzel des Exteroogs na de ſnyding, uit eene onderſtelling, buiten twyffel, dat het ſpaans groen in de groene, en de cinnaber in de roode, een kragt hebben, om dezelve onder te houden, of een gedeelte van haar ſubſtantie te doen verdwynen. Maar zulke middelen zyn zeer ondienſtig, terwyl de Exteroogen verzeld zyn met hitte, pyn, en ontſteeking (a); in welk geval de gemeene diachylon pleiſter, een weinig *Unguent. Alb. Camphorat. Diapomphol.* of diergelyke, zonder gevaar

(a) Inflammatio.

vaar kan gebruikt worden om de toevallen te verminderen, en naderhand kan 'er het ander met meer voordeel, en met beter uitslag, op gelegd worden, inzonderheid als de Exteroogen zeer hard en eeltagtig zyn. Als wy bevinden dat 'er etter schuilt onder den Exteroog, zal het dienstig zyn in tyds lugt daar aan te geeven door snyden, of een brandmiddel (b); want als ze daar lang opgehouden word, is ze in staat om groote pyn, ontsteekingen, zinking van vogten op het deel en bederving der peezen (c) of het beenvlies (d) te veroorzaaken, en zomtyds het been zelf verrot te maaken. De volgende pleister schynt wel geschikt te zyn tot verdwyning (e), daar het mogelyk is, en om gemak aan de Exteroogen te geeven: als ze voor enigen tyd geduurig daar op gedraagen word.

℞. *Empl. de Mucilagin. Diachyl. simpl. aā unc* ij. *Cinnabar. Fact. Argent. Vivi cum Pauca Terebinthina extincti aā dr.* j. *Camphor. Aerugin. aā dr.* ß. *m. f. Emplastrum secundum artem.* Of

℞. *Empl. de Ranis cum quadruplicato Mercurio. Diachyl. cum Gumm. aā unc* j. ß. *Pulv. Sabin. Vitriol. Roman. Cinnabar. Fact. aā dr.* vj. *Ol. Amygd. Dulc. parum m. f. Emplastrum.* Of

℞. *Empl. de Minio Fusc. unc* ij. *Gumm. Galban. unc* j. *Aerugin. Cinnabar. Vulgar. aā unc* ß. *Camphor. Balsam. Peruv. aā dr.* ij. *m. f. Emplastrum secundum artem.*

TWEE-

(b) Causticum. (c) Tendo. (d) Periosteum.
(e) Discussio.

TWEEDE AFDEELING.

ZWEEREN (a) EN BEEN-BEDERVINGEN (b).

Om-ſchry-ving. 1. Een *Zweer* word gemeenelyk omſchreeven te zyn eene ſcheiding van het geen aan een hangt, met verlies van ſtof, in de vleeſchige deelen van het lighaam, voortkomende van eene inwendige oorzaak: maar als diergelyke ſcheiding van het geen aaneenhangt in een beenig deel komt, word de ziekte eene *Beenbederving* genoemd.

Oor-zaak. 2. De Zweeren van zelfs komende, worden gemeenelyk onderſteld voort te komen van ſcherpheid, of eene bytende geſteldheid der vogten van het lighaam, 't zy voortgebragt door vergiften, venusziekte, of iets anders van diergelyken aart, agtervolgens welker trap of neiging, en het geſtel van het aangetaſte deel, de Zweer zyn kan diep of ondiep, lang of rond, verzeld met pyn, ontſteeking, verrotting, enz. Als 'er eene Zweer komt in een goed geſtel, en gemakkelyk te geneezen is, word die gezegd eenvoudig te zyn; maar zamen geſteld, als ze verzeld is met kwaade toevallen, of komende in een kwaad geſtel, 't welk de geneezing zeer vertraagt of belet.

3. Eene

(a) Ulcus. (b) Caries.

3. Eene eenvoudige Zweer is met geen ander teken verzeld dan van knaging; maar zamengestelde Zweeren, komende in een scheurbuikig, waterzugtig, of knobbelgezwelhebbend gestel, konnen verzeld zyn met koorts, pyn, stuipen (c), groote en vermagerende ontlasting van etter, eeltagtigheid der lippen, beenbederf, enz. Eene bederving van been, of neiging daartoe, kan gekend worden, als het been zig oneffen en zwartagtig vertoont; als het lugtig of spongieus voorkomt aan het tentyzer, inzonderheid als dat werktuig gemakkelyk door deszelfs laagen (d) kan doorgaan; als de stof der verzweering zeer stinkend, of van een olieagtige dikte is; als het been bedekt is met een witte slymige vogt; en inzonderheid als de geneezing lang en verdrietig is. Zomtyds ook, als het been bedorven is, zal de Zweer, die geneezen was, op nieuw open breeken, of zeer moejelyk met vel overtrokken worden. En deeze ziekte schynt dikwils te zyn de uitwerking der Venusziekte, of het gebruik van te scherpe, of te olieagtige middelen. Behalven de bovengemelde verdeeling der Zweeren in eenvoudige en zamengestelde, worden ze weder verdeeld in rottige (e) en voorteetende (f), Zweeren met geborsten aderen (g), hoolagtige (h), en pypagtige (i). Eene *rottige* of *vuile Zweer* is, welker kanten bezet zyn met een taaje slymige vogt, die moejelyk is om weg te krygen. Ze is ook verzeld met hitte, pyn, ontsteeking (k), en een groote zinking van vogten

Kentekenen en onderscheid.

(c) Convulsio (d) Laminae.
(e) Ulcus Putridum. (f) Ulcus Phagaedenicum.
(g) Ulcus Varicosum. (h) Ulcus Sinuosum.
(i) Ulcus Fistulosum. (k) Inflammatio.

ten op het deel; en met 'er tyd vermeerderen de vuiligheden, de kouleur verandert; de Zweer bederft, derzelver etter word ſtinkend, en zomtyds krygt het deel het heet vuur (l). Rotte koortzen geeven dikwils oorzaak tot dit zoort van Zweeren. Eene *voorteetende Zweer* is een zweer van een bytenden aart, verteerende de rontom liggende deelen; blyvende derzelver lippen gezwollen. Maar als dit zoort van Zweeren diep ineet, en zig wyd verſpreid, zonder verzeld te zyn met een gezwel, maar verrot, en vuil en ſtinkend word, word het Kwaad Zeer (m) genoemd. En beide, wegens de moejelykheid van haare geneezing, worden ook Kwaadheelende (n) genoemd. *Zweeren met geborſten aderen*, zyn zulke, die in de aders zitten, en pynelyk en brandig wordende, het deel, dat zy bezetten, doen opzwellen. Deeze, als ze nieuw en veroorzaakt zyn door het gebruik van bytende middelen (o), of voortkomen van een geborſten aderſpat (p), zyn dikwils verzeld met eene bloedſtorting (q). De aders digt by de Zweeren liggende zyn in dit geval tegen-natuurlyk opgeſpannen; en konnen zomtyds, digt by het deel, gevoeld worden gelyk een net onder malkander geweeven. De *Hoolagtige Zweeren* zyn zulke, die ſchuins, of zydewaards loopen van haare opening; en konnen gekend worden, 't zy door naarſpooring met het tentyzer, waſchligt, enz. of de hoeveelheid van ſtof die zy ontlaſten in evenredigheid tot haare ſchynbaare grootte. Deeze zullen zom-

(l) Gangraena. (m) Ulcus Noma.
(n) Dyſepulotica. (o) Corroſiva. (p) Varix.
(q) Haemorrhagia.

zomtyds diep liggen, en verscheiden draajen hebben. Zy worden van de Pypzweeren (r) onderscheiden alleen door gebrek van eeltagtigheid (s), uitgezondert in de opening. De *Pypagtige Zweeren* zyn zulke, die holagtig of draajende zyn, en verzeld met groote eeltagtigheid, en ontlasting van dunne, wateragtige en stinkende etter. Als 'er bloed, in de naarspooring, het tentyzer volgt, is het een teken dat de Pypzweer nog niet gezet is. Als deeze Zweeren komen in zenuw- of peesagtige deelen des lighaams, zyn ze gemeenelyk pynelyk; en 't geen ze ontlasten is van een olieagtige aart, en weinig. Als de eeltagtigheid enige merkelyke bloedvaten heeft aangetast, schynt de etter ligt rood geverfd te worden. Zomtyds zal een Pypzweer in den aars (t) den regten darm (v) doorbooren; 't welk gekend kan worden, als de inspuiting die men gebruikt door dien weg doorgaat, of als de ontlaste stof met de vuiligheden vermengd is.

4. Die Zweeren worden gemeenelyk gemakkelyk geoordeeld om te geneezen, welke komen in een vry goed gestel, waar in de pyn, eeltagtigheid, en vloejing van stof niet onmatig is, daar de etter goed is, derzelver kouleur wit, dikagtig, en de zieke geregeld is. Integendeel, die Zweeren zyn moejelyk te geneezen, welke verzeld zyn met de voorgaande toevallen in een hooger trap; of als het been bedorven is; de Zweer rottig, pypagtig, holagtig, kankeragtig (x), Voortekenen.

 knoest-

(r) Fistula. (s) Callositas. (t) Fistula Ani.
(v) Intestinum Rectum. (x) Ulcus Cancrosum.

knoeſtagtig (y), of met aderſpatten bezet; de lippen zeer gezwollen, blaauw, of zwart; of als 'er weelig, of ſpongieus vleeſch in opgroeit. De Zweeren worden altyd moejelyk geoordeeld om te geneezen, als ze diep zitten in zenuw- of peesagtige deelen, groote gewrigten, digt by de wervelbeenen (z), onder de aders, enz. als derzelver ſtof dun, ſtinkende, en in grooten overvloed is: als de Zweer van een ronde figuur is, het gevolg van een ongeregeld leeven, venusziekte; of als dezelve komt in waterzugtige, ſcheurbuikige, uitgemergelde, teeringagtige, of knobbelgezwelhebbende geſtellen.

Als een Zweer eindigt in eene verſterving (a), is de ziekte zeer gevaarlyk.

Levenswys. 5. De levenswys moet in geval van Zweeren altyd geſchikt worden naar derzelver oorzaak, en de toevallen die zy te weeg brengen. In 't algemeen ſchynt dunne ſpys allervoordeeligſt voor de geneezing te zyn. De ruſt moet toegegeeven worden. In byzondere gevallen, als de Zweeren komen in de venusziekte, ſcheurbuikige, of teeringagtige geſtellen moet de levenswyze daar naar geſchikt worden op de wyze te voren gemeld. Zie nader over deeze ziekten.

Geneezing der Zweeren in 't algemeen. 6. De uitloozingen zyn bynaar onvermydelyk noodzakelyk in de geneezing der Zweeren, inzonderheid in die van het zamengeſtelde zoort, als het geſtel die wil toelaaten. Als derhalven de Lyder bloedryk is, en de Zweer verzeld met pyn, ontſteeking (b) of een

(y) Ulcus Scirroſum. (z) Vertebra.
(a) Mortificatio. (b) Inflammatio.

een groote zinking der vogten op het deel, moeten de aderlaating en verzagtende purgeermiddelen voor alle dingen voorgeſchreeven worden in het begin der geneezing. Als de Zweer pypagtig, holagtig, kankeragtig is, enz., en de ſtof rottig, dun, of ſtinkend, zal het dienſtig zyn *Calomela* te voegen by de purgeermiddelen, of die te geeven in kleine giften, tuſſchen derzelver herhaaling, zoo dat ze geene kwyling (c) verwekt. Behalven het gebruik van uitloozende middelen, zal het hier ook dienſtig zyn een gewoone drank voor te ſchryven, gemaakt van de zweetdryvende houten: inzonderheid als men vermoed dat de Zweer van een Venusziekte is. In den tuſſchentyd moeten 'er dienſtige verbanden gebruikt worden, en konnen 'er opgelegd worden op de wyze reeds gemeld onder de Verzworen Gezwellen. Zie pag. 226, enz. Als de Zweer dit zoort van behandeling hardnekkig tegenſtaat, word 'er gemeenelyk eene kwyling voorgeſteld; en die miſt zelden de geneezing te bevorderen, ſchoon alle andere middelen vergeefs zyn beproefd geweeſt. Maar als de Lyder te zwak is om de moeite van eene doorgaande kwyling te ondergaan, kan dezelve gematigd, en langer opgehouden worden in evenredigheid met zyne kragten. En inderdaad deeze zagte manier ſchynt kragtiger te zyn, dan de haaſtige verwekking, en ſchielyker beletting eener heviger kwyling. 't Is evenwel bevonden, dat de kwyling, verwekt door inwendige middelen, zomtyds niet helpt; terwyl die, welke door ſmeering veroorzaakt

V 3 word,

(c) Salivatio.

word, zeer kragtig zal zyn in de geneezing van hardnekkige Zweeren, die voortkomen van de besmetting der venusziekte. Braakmiddelen (d) met *Turbith*, insgelyks, herhaald op behoorlyke tusschentyden, zyn zeer dienstig bevonden in het geneezen van verouderde Zweeren van dit zoort. Men moet hier altyd begrypen, dat de uitwendige middelen moeten veranderd worden naar maate van de natuur, staat, en byzondere toevallen der Zweer. Dus moeten in het begin der geneezing, als de stof gemeenelyk raauw, stinkend, dun, of waterig is, ettermaakende middelen (e) geduurig opgelegd worden, tot dat de stof wit en goed word. Maar deeze moeten met groote omzigtigheid, of geheel niet, gebruikt worden in rottige Zweeren, daar de stof etteragtig is; als konnende zeer ligt derzelver toevallen vermeerderen. Als deeze behandeling haare uitwerking heeft voortgebragt, en de stof wit geworden is, en dikagtig, moeten de zuiverende (f), gemengd met vleeschmaakende middelen (g), gebruikt worden, om kwaad vleesch (h) voor te komen. Men weet dat de Zweer genoeg gezuiverd is, als ze rood ziet, vry van vuiligheid en gevoelig is op eene ligte aanraaking. In den staat en vermindering der Zweeren konnen de vleeschmaakende middelen alleen dienstig zyn; en in alle opzigten konnen wy voortgaan in de behandeling der Zweeren in 't algemeen, als gemeld is onder de Gezwellen, na dat zy eens verzworen en geopend zyn. En zoo veel kan

(d) Emetica. (e) Suppurativa. (f) Detergentia. (g) Incarnantia. (h) Hypersarcosis.

kan genoeg zyn voor de algemeene geneezing der Zweeren.

7. De geneezing van eenvoudige ondiepe Zweeren kan gemeenelyk verrigt worden met 'er een kompres op te leggen, voorzien met *Liniment. Arcaei*, of *Basilic. Flav.*; een pleister van *Diachyl. Simpl.*, of *de Minio* daar over heen gelegd zynde; en herhaalende het verband eens daags, of zeldzaamer. Maar als de huid eens verlooren of weggevreeten is, behoeft 'er niets meer dan een weinig *Unguent. Desiccativ. Rubr.*, of *Diapomphol.*, *&c.* dun over linnen gesmeerd, opgelegd te worden. Als 'er weelig vleesch groeit in een der gevallen, kan het weggenomen worden met Roomsch koperrood, enz. als in de geneezing der eenvoudige Zweeren gemaakt door het openbreeken van gemeene gezwellen.

Geneezing van eenvoudige ondiepe Zweeren.

8. Eenvoudige en diepe Zweeren, of zulke die verzeld zyn met kwaade toevallen, maar wyken willen voor het gebruik der gewoone middelen, konnen behandeld worden met het gemeene ettermaakend middel (i), dat is Veneetsche Terebinthyn gesmolten met het dooijer van een Ei, of het volgende:

Eenvoudige en diepe Zweeren.

℞. *Terebinth. Venet. unc* j. *Vitell. ovi Dimidium. Unguent. Basilic. Flav. Liniment. Arcaei. aā unc* ß. *Pulv. Myrrh Aloes. aā scr.* ij. *Pulv. Croci. Praecipitat. Rubr. Laevigat. aā dr.* ß. *m. f. unguentum.*

Of

℞. *Unguent. Basilic. Liniment. Arcaei. aā unc* j. *Vitell. ovi Dimidium. Elix. Ppt. unc* ß. *m. f. unguentum.*

By deeze zalven konnen naar gelang gevoegd wor-

(i) Digestivum.

worden *Farin. Fabar. Hord. Colophon. Pulv. Sem. Fænugraec. Mell. Rosat. Syr. de Rosis Siccis.*, *&c.*

Als 'er zuiverende middelen vereischt worden:

℞. *Unguent. Basil. Nicotian. Mell. Opt. aā unc* j. *Unguent. Aegypt. Apostolor. aā dr.* iij. *Pulv. Myrrh. Rad. Aristoloch. Rotund. aā dr.* j. *ß. Praecipitat. Rubr. Alumin. Ust. aā dr.* j. *m. f. unguentum.*

Het geen gemeenelyk als een zuiverend middel in deeze gevallen gebruikt word, is alleen een mengzel van *Unguent. Aegyptiac.* en *Apostolor.*, 't welk warm op het deel gelegd word. Hier by voegen zommigen een weinig *Tinct. Myrrh.*, en andere ſtroojen een mengzel van gelyke deelen *Alum. Rup. Ust. Praecipitat. Rubr. Myrrh. et Aloes* op het deel; of doopen de gesmeerde kompressen in deeze poejer, eer zy 'er die opleggen. Maar het volgende smeerzel is beter, als zynde geschikt om teffens te zuiveren, etter en vleesch te maaken.

℞. *Unguent. Basilic. Liniment. Arcaei aā unc* j. *Unguent. Nicotian unc ß. Praecipitat. Rubr. Laevigat. Pulv. Myrrh. aā dr.* ij. *Pulv. Croci dr. ß. m. f. liniment.*

De hoeveelheid van precipitaat kan in dit smeerzel vermeerderd of verminderd worden, naar dat de toevallen het vereisschen. Als de Zweer wel gezuiverd is, konnen de middelen meer vleeschmaakende gemaakt worden door het volgende smeerzel.

℞. *Unguent. Nicotian. unc* j. *ß. Gumm. Elemm. unc ß. Thuris, Pulv. Myrrh. Aloes. aā dr.* ij. *Rad. Aristoloch. Rotund. Mastich. Oliban. aā dr.* j. *Sarcocoll. Praecipitat. Rubr. Laevigat. aā dr. ß. Ol. Hyperic. unc ß. Terebinth. Venet. Balsam. Peruv. aā dr.* ij. *m. f. linimentum.*

By

By de middelen tot dit einde konnen gevoegd worden *Pulv. Rad. Ireos Florent. Farin. Fabar. Unguent. Aureum. Mel. despumatum*, *&c.*

Na dat de Zweer door deeze middelen wel met vleesch bedekt is, kan ze opgedroogd worden op de reeds gemelde wyze. Maar als de geneezing lang geduurd heeft, of dat 'er kwaad vleesch komt, is het gemeenelyk zeer moejelyk om een lidteeken voort te brengen. Als wy kwaad vleesch verneemen, moeten 'er zagte velmaakende middelen (k) op gelegd worden, eer het vleesch gelykelyk opgroeit met de lippen der Zweer; anders kan 'er weelig vleesch komen, of daar kan een onzienelyke korst komen, door het niet gebruiken van de nodige korstmaakende middelen (l) om dat weg te neemen. De gemeene velmaakende middelen zyn *Unguent Diapomphol. Tutiae. Desiccat. Rubr. Bol. Armen. Lap. Calaminar. Lithargyr. Aur. &c.* maar zommigen droogen altyd op door pleisters, als het *Emplastr. Diachyl. simpl. Diachalcit. de Minio*, *&c.* En eindelyk, daar zyn anderen, die het deel dat opgedroogd moet worden verkiezen aan te raaken met Roomsch koperrood, en 'er naderhand een opdroogende toestel op te leggen. De volgende zalf beantwoord dit oogmerk uitmuntend.

℞. *Pulv. Bol. Armen. Sang. Dracon. Cret. Alb. Pomphol. Tutiae. Lithargyr. Auri. aā unc ß. Lapid. Calaminar. unc* j. *Sacch. Saturn. dr.* vj. *Camphor. dr.* j. *Axung. Porcin. unc.* v. *m. f. unguent.*

Daar kan ook een zalf van dit zoort gemaakt worden van *Unguent. Alb. Camphorat. Empl. de Minio. Pulv. Testar. Ostrear. Calcinat. Flor. Rosar. Rubr.*

(k) Epylotica. (l) Escharotica.

Rubr. Balauſt. Sumach. Calx lota, Ceruſſa. Plumb. Uſt. Crocus Mart. &c.

Zweeren in ſcheurbuikige en knobbelgezwelhebbende geſtellen of verzeld met een groote vloejing van ſtof.

9. Als 'er Zweeren komen in een kwaad geſtel des lighaams, of in ſcheurbuikige, of knobbelgezwelhebbende geſtellen, moet de in- en uitwendige geneezing geſchikt worden naar de byzondere toevallen, gelyk gezegd is van de gezwellen. Als eene Zweer verzeld is met een groote en uitdroogende vloejing van ſtof op het deel, zoo dat het den lyder zeer verzwakt, indien hy bloedryk is, kan het dienſtig zyn de aderlaating te gebruiken, en verzagtende purgeermiddelen (m), om eene afwending (n) te veroorzaaken. En om den lyder te verligten, konnen 'er zulke pynſtillende pappen, ſtoovingen, enz. op gelegd worden, als beſchreeven zyn by de ontſteekingen (o), brandige gezwellen (p), kneuzingen, gezwellen in 't algemeen, enz. maar indien geen van deeze ſchynt vereiſcht te worden, konnen de deelen omtrent de Zweer gebet worden met warme melk, of geſtoofd met het volgende mengzel.

℞. *Ol. Amygd. Dulc. Recent. Expreſſ. Ol. Lin. aā unc* j. *Camphor. dr.* j. *Tinctur. Croc. Laudan. Liquid. aā gtt.* XL. *m. f. embrocatio.* Of

℞. *Ol. Hyper. Lilior. Alb. Roſar. aā unc* ß. *Sp. Vini Camphorat. dr.* iij. *Laudan. Liquid. dr.* j. *Ol. Succin. gtt.* x. *m. in eundem uſum.*

Als de toevallen onder deeze behandeling vermeerderen, kan het volgende ſmeerzel tot het verband gebruikt worden.

℞. *Un-*

(m) Cathartica. (n) Revulſio. (o) Inflammatio. (p) Phlegmone.

℞. *Unguent Nutrit. Nervin. aã dr.* vj. *Balsam. Peruv. dr.* j. *Opii. Croci aã scr.* j. *m. f. linimentum.*

Of

℞. *Mell. Opt. Ung. Dialth. aã unc* j. *Vitell. ovi No.* j. *Camphor. Croci Pulv. aã dr. ß. Ol. Lumbricor. q. s. u. f. Linimentum.*

Deeze toevallen niet meer zynde dan een gevolg van de Zweer, zal derzelver wegneeming niet regtstreeks dienen tot geneezing der Zweer zelve, welke daarom op de gewoone wyze moet bezorgd worden, in agt genomen zynde, dat men daar op niet enige sterk prikkelende of zuiverende middelen legge, uit vrees van de pyn te vermeerderen, of eene groote ontlasting der stof te bevorderen: maar als zulk zoort van middelen volstrekt noodzakelyk zal schynen, moeten zy ten minsten met pynstillende (q) gemengd worden.

Verzeld met beenbederf.

10. Als de Zweer verzeld is met een bederving van been, en het lighaam bloedryk is, zullen de aderlaating en purgeermiddelen (r) dienstig zyn. En als de ziekte verouderd is, en inzonderheid als ze voortkomt van de Venusziekte, zal het gebruik der kookdranken van de zweetdryvende houten, of eene kwyling (s) raadzaam zyn. Dezelfde manier word insgelyks gevolgd, als 'er eene merkelyke Beenbederving (t) komt in een knobbelgezwelhebbend gestel. Als men door naarspooring, gedaan als boven gemeld is, of opening, zeker weet dat het been bedorven is, moet het aanstonds bloot gemaakt worden tot de afschilfering, 't zy door brandmiddelen (v), opening, of verwy-

de-

(q) Anodyna. (r) Cathartica. (s) Salivatio.
(t) Caries. (v) Caustica.

dering van het deel. De manier om dit door ſnyding te doen is niet raadzaam, als het deel pees- of zenuwagtig is, en de vaten groot of talryk zyn, gelyk in de handen en voeten, groote gewrigten, ruggegaat (x), enz. De Zweer (y) kan, als het nuttig en tot het oogmerk dienſtig bevonden word, verwyderd worden met een ſtuk Gentiaan wortel, geſneeden in de gedaante van een ſteekwiek en gedoopt in geſmolten meloten zalf, of diergelyke, en naderhand uitgeperſt. Of men kan anders ſteekwieken maaken van vlierpitten tot het zelfde einde, en naar gelang gebruiken, tot dat het deel genoegzaam open gemaakt is *. Maar als de bederving zit in een der groote beenen, gelyk inzonderheid het ellebeen (z), ſchenkel (a), enz. is het raadzaam het deel te openen met een werkelyk brandyzer (b). Als het been bloot ligt langs de geheele uitgeſtrektheid der bederving, moeten 'er dienſtige middelen gebruikt worden om de afſchilfering (c) te veroorzaaken, dat is de ſcheiding van het bedorven deel des beens van het gezonde; om 't welk

(x) Spina Dorſi. (y) Ulcus. (z) Ulna.
(a) Tibia. (b) Cauterium Actuale. (c) Exfoliatio.

* Zommigen gebruiken in dit geval de geprepareerde ſpons, dat is, een ſtuk ſpons, in enig olieagtig vogt geweekt, en vervolgens uitgeperſt. Deeze word door de vogten, welke uit de Zweer komen, nog meer uitgezet dan de Gentiaan wortel; en de opening word derhalven grooter. Maar dewyl dit, gelyk elk ziet, niet anders dan met zeer veel pyn, en langzaam geſchieden kan; is het veel beter, ten zy andere omſtandigheden dat verbieden, de Zweer door ſnyden te openen, wanneer dezelve kan gezuiverd worden, zonder dat de Lyder zig aan die langzaame en verdrietige wyze van verwydering behoeft te onderwerpen.

welk te verrigten, gemeenelyk de tyd van veertig dagen word toegeſtaan. De verbanden moeten in dit geval enigzins zyn gelyk het volgende:

℞. *Tinct. Myrrh. Euphorb. aā unc* j. *Unguent. Aegypt. dr.* ij. *m.*

De Beenbederving kan aangeraakt worden met dit mengzel, door een toebereide prop daar in te doopen, terwyl het mengzel zeer heet gehouden word, en die aanſtonds op het deel te leggen. Naderhand kan een kompres, in het zelfde gedoopt, in de holligheid gelegd worden, en iets van de volgende poejer daar over geſtrooid worden.

℞. *Pulv. Myrrh. unc* ß. *Aloes. Maſtich. Rad. Ariſtol. Rot. Gentian. aā dr.* j. *Pulv. Fl. Roſar. Rubr. Rad. Ireos Florent. aā dr.* iij. *Euphorb. Sarcocoll. aā ſcr.* j. *m. f. pulvis.*

De volgende eenvoudige en zamengeſtelde middelen, in bekwaame voorſchriften geſchikt, zullen het zelfde einde beantwoorden. *Myrrh. Maſtich. Thus, Vitriol. Roman. Sulphur. Ol. Caryophyll. Pulv. Diapent. Sp. Vin. Mell. Roſat. Unguent. Aegyptiac., &c.* Maar als, na de behoorlyke oplegging van het bovengemelde verband, de afſchilfering van het been niet op een bekwaamen tyd geſchied, moet men toevlugt neemen tot het werkelyk brandyzer, de raſp (d), of de panboor (e). Het werkelyk brandyzer kan gebruikt worden, als 'er verrotting komt aan een been dat diep ligt, waar by het door een pyp kan gebragt worden; de raſp zal dienſtig zyn in groote beenen, waar by men aanſtonds komen kan, gelyk die

(d) Raſpatorium. (e) Trepanum.

die van het bekkeneel; en de panboor kan nodig zyn, als by voorbeeld beide de tafels van het bekkeneel bedorven zyn; of als het moejelyk of onmogelyk is het aangetaste deel door enige andere middelen te vinden. Na dat het been eens afgeschilferd, of gezond gemaakt is, moet de Zweer met vleesch bedekt en gedroogd worden op de gewoone wyze met *Liniment. Arcæi, &c.* wordende 'er kompressen van droog linnen op het been gelegd, tot dat het met vleesch bedekt is; want niets dat vet of olieagtig is moet toegelaaten worden om het been aan te raaken, terwyl het bloot blyft.

Rottige Zweer. 11. De geneezing der rottige Zweeren hangt af van die te zuiveren, en zuiver te houden, door het gebruik van het gemeene verband, of zulk een als wy gemeld hebben onder de Gezwellen in 't algemeen. Maar als de Zweer zeer vuil is, of derzelver kanten besmeerd zyn met eene slymige of korstige stof; of als 't geen ontlast word, dun, rottig, of stinkind is, kan de volgende mixtuur, by wyze van spoeling gebruikt, zeer dienstig zyn.

℞. *Sp. Vini unc* vj. *Tinct. Myrrh. unc* j. *Unguent. Ægypt. dr.* vj. *Sp. Sal. Ammoniac. unc* ß. *m.*

De Zweer kan by elk verband met dit mengsel gewasschen worden, eerst warm gemaakt; of als 'er enige holligheden zyn, kan het gebruikt worden als een inspuiting, en de kompressen met het volgende smeerzel toegerust worden.

℞. *Liniment Arcæi. unc* j. *Unguent. Basilic. Pulv. Cort. Peruv. aã unc* ß. *Praecipitat. Rubr. Laevigat. dr.* ij. *Balsam. Peruv. dr.* ij. *m. f. linimentum.*

Als de vuiligheid van de Zweer weggaat in een damp, de verrotting begint op te houden,

den, en de Zweer (f) redelyk gezuiverd ſchynt; kan de hoeveelheid der precipitaat, in het ſmeerzel bevat, verminderd worden, en de gemeene vleeſchmaakende middelen (g) plaats grypen. Verſcheiden zoorten van middelen, dienſtig in gevallen van dit zoort, konnen 'er zamengeſteld worden uit de volgende ingrediënten. *Unguent. Apoſtolor. Vini Rubr. Alum. Uſt. Summit. Abſynth. Vulg. Centaur. Min. Hyperic. Flor. Roſar. Rubr. Balauſt. Bacc. Myrt. Ciner. Clavellat. Theriac. Andromach. Sp. Vin. Sal. Ammoniac. &c.* Zie over meer byzondere beſtieringen in deeze zaak van de Zweeren in 't algemeen pag. 308.

Voorteetende Zweeren.

12. *Voorteetende Zweeren* (h) moeten geneezen worden door het gebruik van inwendige middelen, ter zelfder tyd dat ze behandeld worden met dienſtige uitwendige middelen. De aderlaating en purgeermiddelen konnen zomtyds vereiſcht worden, om ze te ſchikken tot geneezing, of de heeling te bevorderen: en zomtyds zullen zy niet wyken zonder het behulp van bloedzuiverende of verzagtende gewoone dranken uit de houten, enz. inzonderheid als het een venusziekte is, of het geſtel knobbelagtig, kankeragtig, enz. Belangende de uitwendige behandeling, die kan zyn als volgt. De Zweer moet dikwils gewaſſchen worden met een warm mengzel van *Tinct. Myrrh. Sp. Vini*, en *Unguent. Ægyptiac.* of iets van dezelfde zuiverende aart. En als derzelver lippen opzwellen, konnen ze met het volgende geſtoofd worden.

℞. *Ol.*

(f) Ulcus. (g) Incarnantia.
(h) Ulcera Phagaedenica.

℞. *Ol. Lumbricor. Amygd. Dulc. Terebinth. aā unc* j. *Camphor. Ol. Succin. aā dr.* j. *m. f. Embrocatio.*

Tot het Verband.

℞. *Unguent. Nicotian. unc* j. *Pulv. Cort. Peruv. Ung. de Lapide Calaminar. aā unc ß. Praecipitat. Rubr. Laevigat. dr.* iij. *Balſ. Peruv. unc ß. m.*

Hier by kan naar gelang gevoegd worden *Vitriol. Alb. Alum. Uſt. Aerugo. &c.*

Als de Zweer door het gebruik van deeze middelen niet ophoud zig te verſpreiden, maar ſteeds dieper word, of haare kanten wegvreet, is het raadzaam dezelve zagtelyk met het werkelyk brandyzer (i) aan te raaken. Waarlyk in het begin van dit zoort van Zweeren zullen de opdroogende middelen (k) zomtyds uitwerking hebben; hoewel het altyd dienſtig zal zyn eene genoegzaame hoeveelheid van verzagte precipitaat daar mede te mengen. Deeze opdroogende middelen worden gemeenelyk gebruikt, by wyze van ſmeering of ſtooving, en konnen beſtaan uit de volgende ingrediënten, *Unguent. Diapomphol. Tutiae. de Plumb. de Lithargyr. Bol. Armen. Ceruſſ. Sang. Dracon. Croc. Mart. Adſtring. Flor. Roſar. Rubr. Balauſt. Aq. Aluminoſ. Aq. Calcis. Aq. Phagœdenic. &c.* Geduurende het gebruik van deeze uitwendige middelen, kan, als de Zweer hardnekkig is, de geneezing bevorderd worde door braakmiddelen (l) te geeven van *Turpethum Minerale*, op behoorlyke tuſſchentyden; want deeze veroorzaaken zeer kragtig eene afwending der misdoende ſtof, beletten derzel-

ver

(i) Cauterium Actuale. (k) Deſiccativa.
(l) Emetica.

ver zinking op het deel, en verbeteren het, of ontlaſten het op eene andere wyze.

13. De *Zweeren met geborſten Aderen* (m) worden geneezen door verzagting der ontſteeking (n) en pyn, die dezelve verzelt, met dienſtige pynſtillende middelen (o), en het gebruik van dezelfde verbanden, als in andere zoorten van Zweeren (p), alleen moeten hier ſterke ettermaakende (q) en zuiverende middelen (r) nagelaaten, of zeer ſpaarzaam gebruikt worden, uit vrees voor eene bloedſtorting (s), door het byten der bloedvaten. De uitwerking der middelen in dit geval dienſtig zal ook zeer geholpen worden door het gebruik van een bekwaam verband op het deel. Als het hier t'eniger tyd nodig gevonden word het te behandelen met precipitaat, moet dat liever gemengd worden met *Unguent. Tutiae.* of *Diapomphol.* dan met *Liniment. Arcæi.* of *Baſilicon.* De verdere beſtieringen hier omtrent zie by de Aderſpatten (t), pag. 251. Zweeren met geborſten Aderen.

14. De *Hoolagtige Zweeren* (v) worden geneezen door die, zoo veel als mogelyk is, tot een te brengen, en te behandelen als te voren gezegd is onder de Gezwellen. Verſcheiden holen konnen tot één gemaakt worden, 't zy door opening, een brandmiddel (x), of die te verwyden met een ſteekwiek van gentiaan wortel. Het brandmiddel word gemeenelyk gelegd op het onderſte of meeſt af hangende deel van het ettergezwel (y), zoo wel om het gemak Hoolagtige Zweeren.

(m) Ulcera Varicoſa. (n) Inflammatio.
(o) Anodyna. (p) Ulcus. (q) Digeſtiva.
(r) Devergentia. (s) Haemorrhagia. (t) Varices.
(v) Ulcera Sinuoſa. (x) Cauſticum. (y) Abſceſſus.

van de ontlasting der stof, als om het maaken van nieuwe holen door de bytende eigenschap der etter voor te komen. Als de holen zoo digt loopen by de mond der Zweeren, dat eene kleine vergrooting gemeenschap zal maaken, kan dit gemakkelyk gedaan worden, door de kanten der Zweeren van tyd tot tyd uit te zetten met een steekwiek van gentiaan wortel. Maar als 'er verscheiden holen zyn, loopende in verschillende streeken van de oorspronkelyke Zweer, moeten ze met alle behoorlyke spoed door snyden open gemaakt worden, om uitgang aan de stof te geeven, en tot gemak van het verband, en om de middelen op de geheele uitgestrektheid der holligheid te leggen. Om dit met voordeel te doen, kan het snymes geleid worden door middel van een hollesonde, of bestuurder (z), om te beletten dat geene merkelyke vaten gewond worden. Zommigen zyn 'er ook die de Hoolagtige Zweeren tragten te geneezen door inspuitingen; maar deeze manier is verdrietig, en niet alleen in staat om de holligheid te vergrooten, maar ook om nieuwe te maaken; en daarom word ze nu in 't algemeen verzuimd. Als alle de holligheden open leggen, of tot één gemaakt zyn, behandel ze dan met het geneezend smeerzel, beschreeven onder de Gezwellen in 't algemeen. In den tusschentyd, als de ontlasting zeer merkelyk is, de stof van een kwaade gesteldheid, het gestel kwaad, enz. zullen dienstige gewoone dranken, purgeermiddelen met calomela, en braakmiddelen (a) met Turbith, de geneezing grootelyks bevorderen; welke

(z) Director. (a) Emetica.

welke nu geeindigd kan worden op de wyze reeds gemeld onder de Gezwellen.

15. De *Pyp-Zweeren* (b) zyn het gewoon gevolg van zulke, die in 't eerst alleen hoolagtig waren, en vereisschen dezelfde manier van geneezing; byzonderlyk agt gegeeven zynde op de eeltagtigheid van het pypagtig zoort; hoewel wy dikwils Pyp-zweeren ontmoeten, die nooit wyken zullen zonder kwyling (c), welke hier gemeenelyk met een goeden uitslag verzeld is. En terwyl dezelve duurt, waar ook de Pypzweer gezeten is, 't zy in de borst, buik, aars (d), enz. moet de eeltagtigheid weggenomen worden door snyden, of het voorzigtig gebruik der brandmiddelen (e), en de opening moet verwyderd worden door steekwieken van Gentiaan wortel, of geopend door brandmiddelen, of snyden, en het overige deel der geneezing moet afgedaan worden op de gewoone wyze, of als in de geneezing van andere Zweeren. Als de Pypzweer in den aars diep ligt, of reikt tot boven de sluitspier (f), zal de Lyder zelden in staat zyn om de vuiligheden te houden. De ontlasting is hier gemeenelyk overvloedig, en de geneezing word zelden volvoerd. Evenwel moet een dienstige levenswys, en verzagtende middelen (g) voorgeschreeven, en de Pypzweer open gehouden worden met een kompres, gedoopt in enig verzagtend smeerzel. Maar als de opening door het groejen van eelt te veel vernaauwd word, kan 'er een klein stukje van een brand-

Pyp-Zweeren.

Pypzweer in den aars.

 mid-

(b) Ulcera Fistulosa. (c) Salivatio. (d) Anus.
(e) Caustica. (f) Sphincter. (g) Edulcorantia.

middel op gelegd worden, en na de åffcheiding der korst kan het open gehouden worden als een fontenel (h). De Pypzweer kan geopend worden door snyden, als ze den regten darm niet aanraakt, wordende de opening eerst grooter gemaakt, en de eeltagtigheid weggenomen. Deeze operatie word best gedaan met een schaar, door een knip van welke de holligheid gevoegly k open kan gemaakt worden. Maar als de Zweer (i) dieper loopt, is 'er een manier om die te openen door binding, welke bestaat in de Pypzweer (k) eerst te verwyderen, en dan een naalde met een draad, of een bot buigzaam tentyzer door de holligheid door te laaten gaan, tot dat ze dringt in den regten darm (l), en door den aars komt. Den draad dan met een losse knoop gebonden zynde, word 'er een kleine linnen kompres onder gelegd, en de draad in elk verband digt toegehaald, tot dat hy allengskens voor zig den weg maakt, en de holligheid open laat. De verbanden moeten bestaan uit pynstillende ingrediënten, en 'er warm op gelegd worden. De volgende zyn dienstig in dit geval: *Ol. Amygd. Dulc. Rosar. Hyper. Unguent. Dialth. Vin. Rubr. Laudan. Liquid.*, *&c.* Maar als de Pypzweer zoo diep naar binnen loopt, dat 'er geene opening of binding kan gedaan worden, de eeltagtigheid eerst zynde weggenomen, is een spons of steekwiek van Gentiaan wortel het enige, dat wel kan gebruikt worden om het deel open te houden; wordende altyd verminderd in grootte, als de verzwee-

(h) Fonticulus. (i) Ulcus.
(k) Fistula. (l) Intestinum Rectum.

zweering voortgaat te geneezen. Meerder onderregtingen zie van de Pypzweer in den Aars (m), onder de Ziekten van den Aars, I. Deel, pag. 427, enz.

16. Langduurige Zweeren worden ligt hard, blaauw, of zwart, en eeltagtig aan de kanten. De hardheid der Zweeren word geholpen door verzagtende ſtoovingen, als met *Ol. Amygd. Dulc. Lilior. Alb. Lumbricor. Unguent. Dialth.*, waar by konnen gevoegd worden warme en verzagtende pleiſters, als *Empl. Diachyl. c. Gumm. Flos. Unguentor. de Mucilaginib. de Cumino*, *&c.* Het kan insgelyks dienſtig zyn, voor dat men 'er dit oplegt, het deel te ſtooven met een afkookzel van *Fol. Malv. Alth. Flor. Chamaemel. Melilot. Sambuc.*, *&c.* of daar konnen, om het zelfde einde te beantwoorden, pappen gemaakt worden van diergelyke ingrediënten, met byvoeging van *Pulv. Sem. Lini*, *Fænugr.*, *&c.* als onder de Gezwellen in 't algemeen. Als de hardheid hardnekkig word, kan eene rooking van *Cinnaber* op het deel zeer nuttig zyn, ſchoon verſcheiden andere veel beloovende middelen niet geholpen hebben. En als de verharde ſtof kan te rug gedreeven, of met veiligheid verteerd worden, kan een voorzigtig gebruik van zalven en pleiſters met kwik dat doen. Of de manier te voren gemeld, om gezwellen te doen verdwynen, kan hier plaats grypen. Zie pag. 224, enz. Gevolgen in oude Zweeren.

17. Als de Zweer zig blaauw of zwart vertoont, door de ſtilſtand van bloed omtrent het deel, kan de kopping met vlyming (n) naar gelang gebruikt worden, om de ontlasting Verzeld met blaauwheid en zwartheid.

(m) Fiſtula Ani. (n) Scarificatio.

ting daar van te bevorderen, en 'er een prikkel aan te geeven. Warme verdryvende stoovingen, pappen, enz. konnen insgelyks dienstig zyn, als gemeld is onder de Gezwellen in 't algemeen, en Kneuzingen: maar als de kwaade kouleur of zwartheid eene versterving (o) dreigt; konnen, behalven vlyming van het deel, dienstige prikkelende stoovingen en pappen daar toe gebruikt worden, bestaande uit *Sp. Vin. Camphor. Unguent. Aegypt. Theriac. Andromach. Rad. Raphan. Rustican. Sem. Sinapi, &c.*

Met eeltagtigheid. 18. Eeltagtigheid aan de kanten der Zweeren word weggenomen door wegsnyding of een brandmiddel (p); een weinig roode *Praecipitaat*, of diergelyk verteerend middel (q), op het overblyfzel gestrooid zynde, om haare toekomende groejing te voorkomen. Of het kan van meer dienst zyn, die met het volgende te behandelen:

℞. *Ung. Basilic. Praecipitat. Rubr. Laevigat. aā dr.* ij. *m. f. Unguentum.*

Wat verder de geneezing der Zweeren (r) betreft, en het wegneemen van derzelver verscheiden toevallen, zie onder de Gezwellen, welke, als ze doorgebroken en verzworen zyn, dezelfde behandeling eisschen als de Zweeren.

DERDE

(o) Mortificatio. (p) Causticum.
(q) Cathereticum. (r) Ulcus.

DERDE AFDEELING.

WONDEN.

1. Een *Wond* is eene verſche ſcheiding, gemaakt in de zagte of vleeſchige deelen van het lighaam, van eene uitwendige oorzaak, of beweeging van enig hard en ſcherp werktuig. Als diergelyke ſcheiding komt in een beenig deel, word ze een *Breuk* (a) genoemd. Omſchryving.

2. Alle Wonden komen of van ſteeking, ſnyding, of kneuzing, volgens de natuur en het maakzel van het werktuig, waar door zy veroorzaakt zyn, en worden verdeeld in eenvoudige en zamengeſtelde. De eenvoudige zyn, die gemaakt zyn door ſteeken, ſnyden, of kneuzen afzonderlyk; die van de uitwendige huid, zonder merkelyk verlies van ſtof, of ſchade aan enig merkelyk vat; en eindelyk die niet gemengd of verzeld zyn met gevaarlyke toevallen. De zamengeſtelde zyn die gemaakt worden door ſteeken en ſnyden teſſens, waar by ook gevoegd kan worden kneuzing; die verzeld zyn met groot verlies van vleeſch, of ſchade van enig groot of merkelyk vat; en eindelyk die gemaakt zyn door een vergiftigd werktuig, of verzeld met hevige toevallen. Oorzaak.

(a) Fractura.

Kentekenen. 3. Als een Wond gemaakt is door ſnyden, volgt 'er altyd eene bloedſtorting (b), welke hevig is, als 'er enig groot bloedvat, en inzonderheid als 'er eene ſlagader (c) gekwetſt is, in welk geval bloozend rood bloed geweldig met ſprongen uitvliegt: maar als 'er alleen eene ader gekwetſt is, is de vloejing matiger en gelyker, en het bloed van een donkerder kouleur. In een Wond, verzeld met kneuzing, is de bloedſtorting gemeenelyk weinig; maar de pyn is hevig, als die komt in een pees- of zenuwagtig deel. Koorts, zwelling, hitte, roodheid, ontſteeking (d) en klopping in het deel, zyn de gewoone gevolgen der Wonden; waar by kan gevoegd worden zagtheid en bleekheid omtrent derzelver lippen; en zomtyds eene ongevoeligheid in het deel, welke of zugtig, of roosagtig zyn kan. Wonden verzeld met kneuzing, inzonderheid in het hoofd, worden dikwils gevolgd van waaken, yling (e), ſtuipen (f), braaking, bezwyming (g), koorts, enz. Als de Wond begint te zweeren, vermeerderen de bovengemelde toevallen, en men ziet daar in de etter of gekookte ſtof in plaats van bloed. Na dat de lippen verzworen zyn, verandert de Wond zomtyds in eene verzweering (h). En in Wonden met kneuzing, en verzeld met groote ontſteeking, worden de byliggende deelen dikwils ongevoelig, en verſterven naderhand. Gevaarlyke Wonden, als inzonderheid die, waar in de peezen, zenuwen, enz. merkelyk beſchadigd zyn,

(b) Haemorrhagia. (c) Arteria.
(d) Inflammatio. (e) Delirium.
(f) Syncope. (g) Convulſio. (h) Ulcus.

zyn, worden dikwils gevolgd van eene algemeene koude van het lighaam, grilling, ftyfheid, yling, enz.; en hoe edeler het deel is, of hoe meer het dient tot de werkingen des levens, hoe gevaarlyker de Wond is. Wonden der inwendige deelen worden gekend uit derzelver plaats, de natuur der ftof die zy ontlaften, en andere toevallen. Dus, by voorbeeld, kan eene inwendige Wond in de borft verzeld zyn met fpuwen van fchuimig bloed, hoeft, moejelykheid van ademhaaling, als de longen geraakt zyn. Een fcherpe, fchietende, of fteekende pyn, verzeld met ontfteeking (i), zamentrekking, en hardheid der deelen, toont dat'er zenuwen of peezen zyn aangedaan. Maar als een zenuw afzonderlyk is afgefneeden, is de pyn minder; of liever, men gevoelt alleen eene dofheid van het deel. En als 'er niets meer dan een vleefchig deel gewond is, is de pyn gemeenelyk zwaar of ftomp. Op de vermeerdering van hitte en pyn, weeten wy dat de tyd der zweering (k) voor handen is: maar een hevige pyn, of een buitengewoone trap van koude, dreigt koud vuur (l), of verfterving (m) van het deel. Als de flokdarm (n) afgefneeden is, komt het doorgezwolgen voedzel by de Wond uit. De flikking is in dat geval ook moejelyk of pynelyk; en daar komen gemeenelyk hik, braaking, flaauwte, koud zweet, en koude in de uiterfte deelen by. In Wonden der longenpyp (o) komt de adem gemeenelyk uit de opening, de Lyder geeft bloed

X 5 op,

(i) Inflammatio. (k) Suppuratio.
(l) Spacelus. (m) Mortificatio.
(n) Oefophagus. (o) Afpera Arteria.

op, hoeſt ligt, en vind het moejelyk te ſpreeken. In Wonden van het hart, vloeit 'er het bloed met geweld uit, en in groote overvloed, inzonderheid als de groote vaten zyn doorgeſneeden. Als de bloedſtorting (p) hevig is, en voortkomt van de regter zyde, vermoed men dat de holle ader (q) beſchadigd is; maar als ze van de linker is, de groote ſlagader (r). Als het middelrif (s) gewond is, vind de Lyder eene moejelykheid van ademhaaling, heeſchheid, pyn omtrent de korte ribben (t) en ruggegraat (v). Als in Wonden van den buik, het bloed, 't welk uitloopt, van een zwartagtige kouleur is, word het voor een teken gehouden dat de lever gekwetſt is. Wonden in de maag zyn verzeld met walging, braaking, hik, koud zweet, bezwyming (x), enz. en de chyl komt zomtyds door de Wond. Als de dunne darmen aangedaan zyn, braakt de Lyder gemeenelyk een groen zoort van ſtof, en het voedzel gaat door de opening: maar als de groote gewond zyn, gaan de vuiligheden door dien weg uit. Als men een Wond gekreegen heeft in de linker bovenbuik (y), onder de korte ribben, en het bloed, daar uit vloejende, zwart is, en de Lyder met moejelykheid adem haalt, vermoed men dat de milt gekwetſt is. Als men een Wond gekreegen heeft in de nieren, gelyk door een werktuig, gaande door de lenden, digt by het middelrif, zal de pis gemeenelyk bloedig zien, en pyn gevoeld worden, ſtrekkende zig uit van de lieſchen tot de

(p) Haemorrhagia. (q) Vena Cava. (r) Arteria Aorta.
(s) Diaphragma. (t) Coſtae Spuriae. (v) Spina Dorſi.
(x) Syncope. (y) Hypochondria.

de zaadballen (z): maar als de pisleiders (a) beſchadigd zyn, zal de pis door de Wond komen. In Wonden van de blaas gevoelt men pyn in de lieſchen, en de pis word door de opening ontlaſt. De Lyder word in dit geval ook zomtyds aangetaſt met braaking, zoo wel als met andere toevallen. Als de lyfmoeder gewond is, lyden de lieſchen en heupen door zamenſtemming der deelen; en daar is eene bloedvloejing door de ſchamelheid (b). Wonden des hoofds, welke dieper gaan dan het panvlies (c), zyn verzeld met hevige ſcherpe pynen, en zomtyds met ſtuipen (d). Als het bekkeneel nedergedrukt is, zyn de toevallen heviger, en inzonderheid de ſtuipen; welke in dit geval dikwils geduurig worden, tot dat 'er een hulpmiddel gebruikt word. Het zelfde is waar, als de vliezen (e) der herſenen zyn aangetaſt; maar als de kleine herſens (f) teffens gekwetſt zyn, volgt aanſtonds de dood: en deeze zal zomtyds komen na groote ſchuddingen, of kneuzingen des hoofds, of nederdrukkingen van het bekkeneel, als men geen Wonden der herſenvliezen, of herſenen, of breuk van het bekkeneel kan opmerken. Op Wonden of Kneuzingen in het hoofd, herſenvliezen, of ruggemerg (g), volgt dikwils braaking, dofheid, verlies der ſpraak, lamheid (h) der leden, enz. Eindelyk, alle Wonden, gemaakt met vergiftigde werktuigen, zyn gemeenelyk verzeld met groote pyn, en een blaauwe kouleur, welke allengskens zwart word,

(z) Teſtes. (a) Uretheres. (b) Pudendum. (c) Pericranium. (d) Convulſio. (e) Menynges. (f) Cerebellum. (g) Medulla Spinalis. (h) Paralyſis.

word, en eene verfterving (i) voortbrengt. Zomtyds veroorzaaken zy ook eene algemeene hitte, beeving (k), yling (l), bezwyming (m), enz.

Voortekenen. 4. De Wonden der herfenen, maar inzonderheid der kleine herfenen; van het ruggemerg, hart, longen, en middelrif (n); gelyk ook die der groote vaten, als van de groote flagader (o), holle ader (p), longflagader (q), enz.; groote van de flokdarm (r), maag, longenpyp (s), darmen, lever; en van de groote vaten der blaas; en alle vergiftigde Wonden zyn gemeenelyk doodelyk. Die in oude menfchen en zeer jonge kinderen komen, konnen ook doodelyk worden, hoewel ze zig maar klein vertoonen. En misflagen in de niet natuurlyke dingen konnen die verderfelyk of moejelyk te geneezen maaken, welke anders gemakkelyk zouden geneezen worden. Aftrekkende voor deeze byzondere gevallen, of die van diergelyken aart zyn, worden verfche uitwendige Wonden gemeenelyk in een korten tyd geneezen zonder veel moeite. Maar de inwendige zyn gevaarlyker; inzonderheid als 'er enige merkelyke zenuwen (t), peezen (v), banden (x), of vliezen (y) gekwetft zyn; zynde deeze deelen altyd ligft om heet vuur (z) te krygen. En om dezelfde reden zyn Wonden met kneuzing veel gevaarlyker, dan die van enkele fteeking of fnyding. Als de lippen der

(i) Mortificatio. (k) Tremor. (l) Delirium.
(m) Syncope. (n) Diaphragma. (o) Arteria Aorta.
(p) Vena Cava. (q) Arteria Pulmonalis.
(r) Oefophagus. (s) Trachea. (t) Nervus.
(v) Tendo. (x) Ligamentum.
(y) Membrana. (z) Gangraena.

der Wond op een grooten afſtand van malkander zyn, en zeer ontſteeken, word het voor een ongunſtig teken gehouden. Wonden die alleen komen langs de rigting der ſpiervezelen (a), worden veel gemakkelyker geneezen dan die kruiſſelings loopen. In zeer groote of zeer diepe wonden, is de uitwendige koude lugt, toegelaaten zynde, ligt in ſtaat om het bloed rondom te ſtremmen. Als een kleine ſteek verzeld is met groote ontſteeking (b), word het voor gevaarlyk gehouden. Blaauwheid, zig teffens vertoonende met ontſteeking van het deel, betekent enig gevaar. En eene ſchielyke bleekheid der Wond, die eerſt ontſteeken was, 't zy in den tyd der zweering (c), of voor dezelve, word voor een zeer kwaad toeval gehouden. Hoe drooger zig de Wonden vertoonen, hoe minder ze gemeenelyk zweeren zullen, en met de ergſte toevallen. Als de zweering werkelyk begonnen is, en de Wond ſchielyk droog word, is het een kwaad teken. De lippen der Wond overmatig pynelyk, zeer ontſteeken, geknaagd, of geſcheurd te hebben, in den tyd der zweering, betekent enige moejelykheid in de geneezing, verzeld met gevaar. Als, in plaats van witte goede etter, de ſtof, die ontlaſt word, dun of groen is, of het tentyzer of heelkundig werktuig geel of zwart maakt, word de Wond van het ergſte zoort gerekend. Als de lippen eener groote Wond niet zwellen, is het gevaarlyk; maar als ze droog worden, en ſchielyk inzakken zonder zweeren, doodelyk. Als de groote va-

(a) Fibrae Muſculares. (b) Inflammatio.
(c) Suppuratio.

vaten, die het deel met voedzel voorzien, weggesneden zyn, moet de afzetting (d), als het doenlyk is, gebruikt worden; anders zal 'er eene versterving (e) van het deel volgen. Die Wonden zyn gemeenelyk moejelyk, die komen in een kwaad gestel van lighaam, en inzonderheid na dat 'er magere of harde spyzen gebruikt zyn. De Wonden worden gevaarlyker en moejelyker te geneezen geoordeeld in de winter dan in de zomer; en in de herfst dan in de lente. De Wonden, verzeld met breuken (f), zyn veel lastiger en moejelyker te geneezen dan die eenvoudig zyn: en als 'er zig lighaamen van buiten byvoegen, gaat de geneezing des te langzaamer voort. Een sterke koorts de Wonden verzellende, inzonderheid voor derzelver zweering, is gevaarlyk, gelyk ook waaken, braaken, stuipen (g), enz. Wonden zweeren ligst in bloedryke gestellen, maar moejelykst in zulke die galagtig of zwaargeestig geoordeeld worden; en in de eerste vereisschen ze gemeenelyk maar omtrent zeven dagen, en in de laatste elf, en zomtyds veertien. Als het vleesch der Wond na de zweering zig vast en bloozend vertoont, is 't een zeer goed teken; maar een kwaad, als het hard en vlak, zagt, flap, of spongieus is; als betekenende eene moejelykheid in de geneezing. Eeltagtigheden, komende aan de kanten der Wonden, zyn zomtyds zeer moejelyk weg te neemen. En als het vleesch ongelyk opgroeit na de zweering, word het maaken van een lidteken verhindert.

5. Als

(d) Amputatio. (e) Mortificatio.
(f) Fractura. (g) Convulsio.

5. Als de lyder bloedryk is, of de toevallen eene ontſteeking voortbrengen, is eene ſchraale levenswyze de dienſtigſte. Maar als de geneezing lang vertraagd is, en de lyder verzwakt is, of als hy gewoon is op eene ruime wyze te leven, moet hem een matig gebruik van vleeſch en wyn toegeſtaan worden. Als de lyder na de geneezing eener groote Wond teeringagtig gelaaten is, of als de geneezing met groote zwaarigheid verzeld is, kan melkſpys, met het gebruik der ſchaalpoejers, van merkelyken dienſt zyn. Levenswys.

6. Als de toevallen eener verſche Wond hevig zyn, of het lighaam bloedryk, of kwalyk geſteld is, zal het dienſtig zyn de geneezing te beginnen met eene aderlaating, zagte purgeermiddelen, of buikzuiverende klyſteeren; wonddranken, kookdranken, gerſtendranken, gelyk ook pynſtillende (h) en hartſterkende middelen (i) naar gelang tuſſchen beiden gevoegd zynde, als hebbende eene merkelyke kragt om de geneezing ligt te maaken, of te bevorderen. Maar borſtdranken, kookdranken, en likkingen, zullen waarſchynelyk dienſtigſt zyn in diepe Wonden der borſt, gelyk de gemeene wonddranken gezegd worden te zyn in die van den buik. Dienſtige voorſchriften van zulke middelen konnen naar gelang zamengeſteld worden met de volgende ingrediënten, *Conſolida Major*, *Alchimilla*, *Agrimonia*, *Sanicula*, *Artemiſia*, *Plantago*, *Equiſetum*, *Hedera Terreſtris*, *Centaurium*, *Hypericum*, *Millefolium*, *Scordium*, *Rad. Tormentill.* *Valerian.* &c. waar by in ſcheurbuikige gevallen kan gevoegd worden *Lign. Guajacum.* Geneezing in 't algemeen.

(h) Paregorica. (i) Cardiaca.

jacum. Sarsaparill. Sassafr. Om het zelfde einde te bereiken, konnen 'er poejers of konserven gemaakt worden van *Gumm. Arabic. Tragacanth. Sal Prunell. Rad. Alth. Conf. Cynosbat. Rosar. Rubr. Balsam. Lucatell. Syr. Balsamic. &c.* of als de blaas gekwetst is, worden 'er zuiverende middelen vereischt, of als de lyder een venusziekte heeft, *Terebinth. Venet. Sperm. Cet. Balsam. Tolut. &c.* In 't byzonder konnen wy in Wonden der Borst voortgaan op dezelfde wyze als in de Ziekten der Borst. Zie I. Deel, pag. 133. enz.

Door verband.

7. In de geneezing van alle groote Wonden, worden 'er zwagtels en hegtingen vereischt om dezelve tot de geneezing te schikken en bekwaam te maaken. Daar zyn drie zoorten van zwagtels van een algemeen gebruik tot dit einde; de vleeschmaakende, de vasthoudende, en de uitdryvende.

De vleeschmaakende.

De vleeschmaakende band bestaat uit een dubbelde zwagtel, welks langte en breedte naar het deel, naar de natuur der ziekte, en naar den tyd des jaars geschikt zyn. Deeze zwagtel word gemeenelyk eerst gelegd op het midden van de tegengestelde zyde der Wond, alwaar, na dat twee of drie keeren gedaan zyn, zy naderhand beurtelings moet opklimmen en nederdaalen; door welk middel zy zal toebrengen tot ontlasting van alle vreemde stoffen uit de opening der Wond, en ook eene verder verzameling daar van voorkomen. En dit zoort van zwagtels word inzonderheid gebruikt in eenvoudige Wonden, terwyl ze nog versch en bloedende zyn.

De vasthoudende.

De vasthoudende band is die gebruikt word alleen om de geneesmiddelen digt op het gewonde deel te houden, op dat derzelver kragt de Wond des te beter

kan

kan aandoen; en daarom is ze zeer eenvoudig, hoewel ze altyd gefchikt moet worden naar den aart en plaats van het deel waar op ze gelegd word. De uitdryvende band beftaat uit een zwagtel met een hoofd, van langte en breedte gefchikt naar het oogmerk en byzonder deel dat haar nodig heeft. De manier om 'er die op te leggen is eerft twee of drie digte keeren te doen op het gezonde deel, onder de plaats der ftof die ontlaft moet worden, verflappende de hand als de zwagtel hooger gebragt word, op dat ze te minder drukken zou. Maar als de ftof geplaatft is in de holligheid der Wond, en derzelver ontlafting begeerd word, moet het beloop der zwagtel tegenftrydig zyn met die pas gemeld is. Deeze zwagtel is ook van gebruik om eene groote vloejing van vogten naar de Wond voor te komen, zoo wel als om de etter der Wonden, Pypzweeren (k), en Zweeren met holen (l), uit te dryven, enz. 't Is eene nodige omzigtigheid in het gebruik van alle zoorten van zwagtels dezelve niet al te vaft te winden, uit vrees voor eene ontfteeking of verfterving.

Uitdryvende band.

8. De Hegtingen zyn van twee zoorten; wordende gedaan of met een naalde, of met de drooge fteek, gelyk het genoemd word. Van het eerfte flag zyn drie verfcheiden zoorten, namelyk de Vleefchmaakende, de Bontwerkers-fteek, en de Vafthouder. De vleefchmaakende Hegting word gedaan door fteeken genomen op een dienftigen afftand van malkander. Dus, by voorbeeld, als de Wond maar omtrent twee duimen breed is, kan eene enkele

Door Hegting namelyk de Vleefchmaakende.

(k) Fiftula. (l) Ulcus Sinuofum.

kele ſteek, in het midden gedaan, genoeg zyn om de lippen behoorlyk zamengeſloten te houden. Maar daar zullen meer ſteeken vereiſcht worden, als de Wond van grooter langte is. Gemeenelyk worden 'er agt dagen gegeeven om de lippen van diepe dwarſche Wonden te vereenigen; dat is Wonden die komen tegenſtrydig met den loop der ſpiervezelen (m). Maar in andere gemeene gevallen, daar de Wond ondiep is, zullen drie of vier dagen tot dat einde genoeg zyn. Maar als de lippen der Wond niet vereenigd zyn en als de draaden zyn uitgehaald, zal het dienſtig zyn naderhand de drooge ſteek te gebruiken. De Bontwerkers ſteek word gebruikt in Wonden der ſlagaderen en aderen; gelyk ook in die der darmen; en in beide die gevallen laat men de ſteeken blyven, tot dat zy van zelfs weggaan. Maar als zy verknaagd worden, of te ſchielyk, en eer de toevallen geholpen worden, afvallen, zal het nodig zyn de operatie te herhaalen. De Vaſthouder is inzonderheid van dienſt in groote Wonden, gelyk die der ſlokdarm (n), longenpyp (o), enz. en inzonderheid in de hazemond. De hegting beſtaat in het ſteeken van een of meer naalden, naar maate de langte der Wond zal vereiſſchen, dwars, en op eene behoorlyke diepte, door deszelfs beide lippen; en hebbende de naalden vaſtgelaaten in het deel, met haare einden aan beide zyden uitſteekende, word 'er een ſterke waſſche draad verſcheiden reizen gedraaid over een eind van elke naalde, en onder het ander eind derzelve, even als de kleermaakers zomtyds de naalde vaſtmaaken op hunne mouw, door welk mid-

Bontwerkers ſteek. (margin, beside "de drooge ſteek … De Bontwerkers")

De Vaſthouder. (margin, beside "De Vaſthouder is inzonderheid")

(m) Fibrae Muſculares. (n) Oeſophagus. (o) Aſpera Arteria.

middel de lippen der Wond kragtig by elkander zullen gehouden worden. Maar eer men tot deeze operatie overgaat, in geval van een hazemond, moet de huid aan beide zyden der scheur eerst weggenomen worden; en dan moet de hegting gedaan worden, terwyl het deel nog bloedende is. De drooge hegting word gedaan met kleine stukjes linnen, getand gelyk een zaag, zoo dat de hoofden konnen vallen tusschen malkander, en de geheele reek gesloten worden. Het linnen moet, eer het gesneeden word in deeze gedaante, besmeerd worden met iets als het volgende om het des te vaster te doen kleeven: En drooge steek.

℞. *Ichtyocoll. Acet. Opt. aã q. s. et coque simul ad Emplastri consistentiam.* Of

℞. *Bitumin. Colophon. Thuris. Resin. aã unc* j. *Mastich. Gumm. Tacamahac. Tragacanth. aã unc* ß. *Sang. Dracon. Bol. Armen. Farin. Tritic. aã dr.* iij. *Albumin. ovi q. s. u. f. Emplastrum durioris consistentiae.*

Pleisters dus bereid, gesneeden zynde in de behoorlyke gedaante, worden op het vaste vleesch gelegd, volgens de langte der Wond, strekkende zig daar van uit tot een afstand van enige duimen; en na dat zy gedroogd, of wel vast zyn aan het deel, en de lippen der Wond by malkander zyn gekomen, konnen ze door eene hegting in die gestalte gevoeglyk gehouden worden. Dit zoort van hegting word voornamelyk gebruikt in Wonden van het aangezigt, om onzienelyke lidtekens voor te komen; en konnen ook plaats grypen, als de Lyder, uit vrees voor pyn, andere niet gemakkelyk wil toelaaten. Ze is insgelyks zeer dienstig, als de spiervezels kruisselings zyn doorgesneeden, en daar het

 moe-

moejelyk of onmogelyk is een zwagtel te leggen. In andere zoorten van hegtingen moeten de steeken altyd genomen worden op eene diepte evenredig met die der Wond; zorg gedraagen zynde om de zenuwen, zoo veel als mogelyk is, te vermyden. In lange Wonden is het best de steeken te beginnen aan de einden; maar in korte, in het midden.

Geneezing van een eenvoudige Wond of Wonden in 't algemeen.

9. De eerste stap die men doen moet in de geneezing van een eenvoudige Wond, is weg te neemen al wat dezelve kan opstoppen. Tot dit einde zal het dienstig zyn die te zuiveren van haar klonterig of gestremd bloed, en 'er alle vreemde lighaamen, die daar in mogten huisvesten, uit te haalen. Het zal insgelyks dienstig zyn eene matige hoeveelheid van bloed te laaten ontlasten, 't welk by gelegenheid de plaats kan vervullen van eene aderlaating, en de Wond beter bekwaam maaken om te geneezen. Naderhand kan derzelver geheele holligheid zeer zagt afgeveegd worden met doeken in warme roode wyn gedoopt. Dan konnen de lippen by malkander gebragt worden door middel eener drooge hegting, of met behulp van twee kompressen, drukkende in tegengestelde rigtingen, en bedekkende de Wond met een kompres, gedoopt in *Balsam. Peruv.* of *Ol. Amygd. Dulc.*, om vastgehouden te worden door een dienstige zwagtel, welke niet al te vast moet zyn. En om alle stremming van het bloed, of kwaade kouleur van het deel voor te komen, kan het niet kwaad zyn, als de kompressen en zwagtels, by elk verband, tot omtrent den zevenden dag, gedoopt worden in warme brandewyn. Na dus de pyn te verligten, en de toevallen weg te nee-

neemen, kan de Wond verzworen, gezuiverd, met vleesch bedekt en geheeld worden, gelyk te voren gemeld is onder de Gezwellen en Zweeren (p). Maar als 'er enig vreemd lighaam geplaatst is in de Wond, en de geneezing belet, moet deszelfs uithaaling schielyk bezogt worden. Tot dit einde moet de Lyder geplaatst worden, zoo veel als mogelyk is, in de gestalte waar in hy de Wond ontving; zoo dat het kwetzende lighaam of werktuig kan worden uitgehaald door den zelfden weg, waar door het ingekomen is. Maar als de doorgang tot dit einde niet wyd genoeg is, moet ze naar gelang verbreed worden. Evenwel als 'er enige zeer merkelyke vaten in den weg leggen, of het kwetzende lighaam diep gelegen is in de gewrigten of diergelyke, is het dikwils raadzaam dat aan zig zelf over te laaten; want zulke dingen worden gemeenelyk uitgedreeven door de natuurlyke werking of kragt van het lighaam, 't zy by wyze van verzweering, of anderzins. En zomtyds zyn zulke stoffen lang vast gebleeven in het deel, zonder enig ongemak aan den Lyder te veroorzaaken. Maar als het wondende lighaam diep ingaat, gehaakt is, of diergelyke, is het zomtyds dienstiger dat uit te haalen door het tegengestelde deel van daar het ingekomen is. Evenwel moet men kennis hebben van de figuur en plaats van het werktuig, eer de operatie veilig kan bezogt worden. En eerst moet het bloed weggeveegd, de monden der bloedende vaten opgemerkt, en de bloedstorting (q) gestopt worden op de gewoone wyze, of door het gebruik

 van

(p) Ulcus. (q) Haemorrhagia.

van zamentrekkende middelen (r), gelyk gestooten aloë, en wierook, gemengd met het wit van een ei, en hair van een haas, en gelegd op de openingen der bloedende vaten. Als dit niet helpt, konnen 'er sterker zamentrekkende of korstmaakende middelen (s) gebruikt worden, gelyk *Vitriol. Roman.*, *&c.* Maar als de uiteinden der bloedende vaten niet gezien worden, is het dienstig het vleesch weg te snyden, en daar naar te zoeken, op dat ze konnen gebonden of toegenaaid worden om de vloejing op te stoppen. Als het onnatuurlyk lighaam door deeze middelen uitgehaald, en de bloedstorting is opgestopt, kan de holligheid der Wond digt opgevuld worden met kompressen, voorzien met de gewoone zamentrekkende middelen; bezorgende die door het gebruik van een dienstige zwagtel. In deezen staat kan de Wond gelaaten worden, tot dat het gevaar van de wederkeering der bloedstorting over is, welke, naar maate de Wond groot of klein is, en de vaten merkelyk of niet, zyn kan in den omtrek van twee, drie, of vier dagen, als 'er geen band is gebruikt geweest. In den tusschentyd konnen de byleggende deelen nu en dan gestoofd worden met warme brandewyn, azyn en water of diergelyke, om allen stilstand voor te komen. Als de opening der Wond te klein is, moet zy vergroot en altyd wyder gehouden worden dan de grond. Men moet ook bekwaame openingen of ontlastwegen maaken in behoorlyke deelen der Wond, om de stof te ontlasten, op dat die daar niet in huisveste, en, door het

(r) Adstringentia. (s) Escharotica.

het vleesch weg te vreeten, holligheden veroorzaake, en de geneezing verhindere. Om dit te beter te doen, moet men opmerken, in welke gestalte het gewonde deel vereischt word terwyl het verbonden word, om de stof te doen verplaatzen; want al wat van een deel loopt wanneer het overeind is, zal daar in stilstaan als het hellende is. Na de uithaaling van alle harde, vreemde lighaamen, welke eene kneuzing in het deel gemaakt hebben, moeten 'er dienstige ettermaakende middelen (t) worden opgelegd, om alles, wat geen vast vleesch is, in etter te veranderen en weg te voeren; waar by gevoegd konnen worden zuiverende middelen (v), als in de geneezing van Gezwellen en Zweeren (x) gemeld is. Maar als de kneuzing zeer groot is, zal het dienstiger zyn, zoo wel als spoediger, door weg te snyden 't geen opgereten is, die, als het mogelyk is, zonder te diep te gaan, tot eene gemeene of eenvoudige Vleeschwond te brengen. Of anders kan het gevlymd, en naderhand met ettermaakende middelen (y) behandeld worden. Als de kneuzing zoo groot is, dat ze eene versterving (z) dreigt, kan het deel bezorgd worden met een warm mengzel van *Mel. Aegypt.*, en *Sp. Vin. Camphorat.* En zoo veel zal dienen over de geneezing der Wonden in 't algemeen.

10. Om de Wonden in de aders (a) en slagaders (b) te geneezen, kan eene koele levenswyze, en verkoelende inwendige middelen in het — Wonden der aderen en slagaderen.

(t) Digestiva. (v) Detergentia.
(x) Ulcus. (y) Digestiva. (z) Mortificatio.
(a) Vena. (b) Arteria.

het begin dienſtig zyn, of om de bloedſtorting (c) te ſtoppen. Dus kan een glas fonteinwater, met een weinig *Sal. Prunell.*, nu en dan gegeeven worden, gelyk ook verkoelende amandeldranken (d) en ſlaapmiddelen (e), als 'er gelegenheid is. Ook moeten 'er dienſtige uitwendige middelen op het deel gelegd worden, om het bloed te ſtoppen, 't welk alleen voortkomende van de hairkleine, of dunne takjes der aderen en ſlagaderen, behoeven de gemeene zamentrekkende middelen (f) alleen by de verbanden gevoegd te worden, in 't algemeen gebruikt ter geneezing der Wonden.

Of

℞. *Pulv. Boli Armen. unc* ij. *Reſin. Pulveriſat. Thuris Aloes. Farin. Tritici. Vitriol. Alb. aā unc*ß. *Albumin. ovi q. ſ. ad aptam conſiſtentiam. m.*

By deeze of diergelyke kan naar gelang gevoegd worden *Flor. Roſar. Rubr. Balauſt. Nuc. Cypreſſ. Gallae. Sumach. Acacia*; *Sarcocolla.* Of als dit niet helpt, konnen ſterker korſtmaakende middelen (g), gelyk *Calcanthum*, *&c.* in derzelver plaats gebruikt worden. Als 'er groote vaten zyn doorgeſneeden, konnen 'er proppen van plukzel, natgemaakt met azyn en water, en gerold in witte of Roomſche Vitriool, op derzelver openingen gelegd worden; en daar over het gemeene bloedſtempend middel (h), of dat te voren is voorgeſteld, bedekkende alles met een pleiſter *de Minio*, of diergelyke. Maar als deeze zagte middelen geene uitwerking hebben, kan 'er een werkelyk brandyzer (i) ge-

(c) Haemorrhagia. (d) Emulſio. (e) Opiata.
(f) Adſtringentia. (g) Eſcharotica.
(h) Stypticum. (i) Cauterium Actuale.

gebruikt worden. Als eene ſlagader in de langte is doorgeſneeden, kan ze toegenaaid worden, als de deelen dat toelaaten. Dit zoort van Wonden behoeft, als de toevallen het toelaaten, niet meer dan eens in vier of vyf dagen verbonden te worden.

Wonden der zenuwen en peezen.

11. In Wonden der zenuwen (k) en peezen (l), konnen de verbanden van het volgende zoort zyn, en moeten altyd warm gebruikt worden:

℞. *Balſam. Sulphur. Terebinthinat. Sp. Vin. aã.*

Of

℞. *Ol. Terebinth. unc* ij. *Tinct. Euphorb. dr.* ij. *m.*

Of

℞. *Ol. Lilior. Alb. unc* j. ß. *Balſam. Sulphur. Aniſat. Ol. Terebinth. unc* ß. *Ol. Sabin. Rutæ. Chym. aã gtt.* iij. *m.*

Een mengzel van olie van roozen en gemeen zout, gebruikt in het begin der geneezing van deeze Wonden, word insgelyks zeer aangepreezen. Een mengzel ook van *Baſilicon.* en *Liniment. Arcaei* warm gebruikt, is een goed middel in deeze gevallen. Maar het volgende kan dienſtiger zyn:

℞. *Balſam. Sulph. Terebinthinat.* ℔ ß. *Cerae Flav. unc* iv. *Gumm. Elemn. Pulv. Euphorb. Maſtich. aã unc* ß. *Balſam. Peruv. dr.* ij. *Ol. Rutæ. Chym. dr.* j. *m. f. Linimentum.*

Als de toevallen na het gebruik hier van niet verminderen, moet 'er zoo veel van de pees bloot gelegd worden, als nodig is tot eene vrye en onmiddelyke behandeling der Wond; anders zal ze van tyd tot tyd eene ſtinkende ſtof ontlaſten en in de zweering blyven, zonder te gee-

 nee-

(k) Nervus. (l) Tendo.

neezen: maar bloot gelegd zynde, en de middelen komende tot eene onmiddelyke aanraking met de zenuw of pees, word het gewonde deel ſchielyk verzworen en geneezen. Maar als de toevallen hevig blyven, om dat een zenuw of pees niet geheel is doorgeſneden, moet die aanſtonds gekliefd worden. Men moet teffens zorg draagen, om de pyn door de Wond veroorzaakt te verzagten, en eene ontſteeking (m) van het deel voor te komen, door dienſtige verzagtende middelen, pynſtillende pappen, ſtovingen, enz., gelyk ook door het inwendig gebruik van ſlaapmiddelen als het vereiſcht word, gelyk in geval van Gezwellen. Dezelfde behandeling zal insgelyks dienen in Wonden der banden (n), alleen moeten de verbanden hier meer droogende gemaakt worden, gelyk door byvoeging van *Pulvis Tutiae*, *Calx Lota &c.*

Wonden verzeld met breuken.

12. Wonden verzeld met een zwaare breuk (o), welke weinig hoop van geneezing geeven, inzonderheid als de breuk in een groot gewrigt komt, of als 'er een groot been in ſtukken gepletterd is, eiſſchen geen onmiddelyk en byzonder opzigt, alleen de bloedſtorting (p) geſtopt zynde, konnen wy overgaan tot de afzetting. Maar als 'er een merkelyk deel van het been onbeſchadigd blyft, of 'er reden is om eene herēniging te verwagten, moet de Wond zorgvuldig onderzogt, de plaats der breuk bepaald, de ſtukken of loſſe brokken voorzigtig uitgehaald, en die ergens aan vaſt zitten aan de beſtiering der verzweering (q) overgelaaten worden. Daar zal ook moeten opgemerkt worden, of deeze ſtukken

(m) Inflammatio. (n) Ligamenta. (o) Fractura. (p) Hæmorrhagia. (q) Suppuratio.

ſtukken konnen uitgehaald worden door deWond die 'er is, dan of 'er een nieuwe tot dat einde moet gemaakt worden. Als het been bloot ligt, moet deszelfs afſchilfering (r) bevorderd worden door het aan te raaken met *Sp. Vin. Tinct. Myrrh. & Aloes*; of *Euphorbium. Diapent*, Poejer van Gentiana, of diergelyke kan geſtrooid worden op doeken, natgemaakt in *Tinct. Myrrh. &c.*, en op het deel gelegd worden. Men moet zorg draagen dat het vleeſch niet over het been groeit voor de afſchilfering, anders zal het welig worden, en dienen om het bederf te verſpreiden. Om dit voor te komen, moet het bloote been van de lugt beſchermd; en geen etter of ſtinkende ſtof moet toegelaaten worden dat aan te raaken. Met de grootſte omzigtigheid is het zelden mogelyk bevonden om deeze afſchilfering voor te komen: de tyd daar toe vereiſcht is gemeenelyk dertig of veertig dagen; en in al deezen tyd moet de oppervlakte van het been droog gehouden, en niet aangeraakt worden met enig zalfagtig geneesmiddel; 't welk het bederf (s) zou vermeerderen, en de afſchilfering beletten. Als in een Wond enige der kleine beenen, gelyk de gewrigten der vingeren enz. geheel verbryzeld zyn, moet het overblyvende deel aanſtonds van het gezonde vleeſch afgeſcheiden worden. En in deeze gevallen, daar het de kleine gewrigten betreft, zyn de beitel en hamer alleen genoeg tot dit einde; maar in de grooter moet het vel en vleeſch afgeſcheiden worden met het mes voor de afzetting. Kogels, of diergelyke in de beenen zittende, worden gemeenelyk uitgehaald door middel van een

(r) Exfoliatio. (s) Caries.

een beenboortje (t), gelyk die in de vleeſchige deelen zitten, door de lange tang, kraanbek enz.

Wonden verzeld met kneuzing. 13. De kneuzing is een gemeene gezellinne der Wonden, inzonderheid die met musketſchooten gemaakt worden, of verzeld zyn met breuken. Als de kneuzing zoo groot is dat ze eene verſterving (v) dreigt, moet het deel gevlymd, en bezorgd worden met een mengſel van *Mel. Ægypt. Sp. Vin. Camphorat. Tinct. Myrrh. &c.* En daar na zal het dienſtig zyn het gekneusde vleeſch in etter te veranderen door het gebruik der gewoone ettermaakende middelen (x), gelyk een mengſel van *Linim. Arcæi. Terebinth. Venet. Ung. Baſilicum. Balſam. peruv. Vitell. ovi. &c.* Maar om de pyn te verligten, en eene goede ettermaaking (y) te bevorderen, zyn pynſtillende pappen met *Farina Lini. Fænugr. Mica Panis Alb. Rad. Alth. Lilior. alb. &c.* dienſtig. Stovingen konnen hier ook van dienſt zyn, gelyk gezegd is onder de gezwellen en kneuzingen.

Met verſtuiking. 14. Als een Wond verzeld is met verſtuiking (z), moet het deel aanſtonds te regt gebragt, en de bloedſtorting (a) geſtopt worden. De ontſteeking (b) kan naderhand voorgekomen, of verminderd worden, door het gebruik van verzagtende of pynſtillende ſtovingen.

Vergiftigde wonden. 15. De geneezing van vergiftigde Wonden, 't zy veroorzaakt door vergiftigde werktuigen, of de beet van woedende, dolle, of vergiftige ſchepſelen, hangt af van het tydig gebruik der vlyming (c) en kopping op het deel; en daar op te vryven het vet of olie van het ſchepſel, als inzon-

(t) Terebellum. (v) Mortificatio. (x) Digeſtiva.
(y) Digeſtio. (z) Luxatio. (a) Haemorrhagia.
(b) Inflammatio. (c) Scarificatio.

inzonderheid in geval van een Adder *; of in 't algemeen door iets te gebruiken gelyk het volgende, by wyze van fpoeling.

℞. *Sp. Vin. Camphorat. unc* iv. *Elix. Ppt. unc* j. *Mell. Ægypt. unc* ß. *m.*

Eene fmelting van bruin zout in de gemeene loog of pis, word ook zeer aangeprezen tot het zelfde einde. Na het gebruik der fpoeling, konnen 'er trekkende, zuiverende, of bederf-tegenftaande pappen en pleifters met enig voordeel op het deel gelegd worden. Zulk foort van voorfchriften word bekwamelyk famengefteld uit de volgende ingrediënten: *Cepa Cocta. Galbanum. Sagapen. Opopanax, Afa fœtida, Theriac. Androm. Ol. Scorpion. Sulphur. Viv. &c.*

16. Als 'er Wonden komen in het hoofd, en verzeld zyn met kneuzing, kan het dienftig zyn de byleggende deelen te fcheeren, en te ftooven met iets gelyk het volgende: Wonden in het hoofd.

℞. *Sp. Vin. Camphorat. unc* ij. *Ol. Rofar. Hyperic. aā unc* j. *m.*

Sommigen gebruiken alleen warme wyn, olie, azyn, of azyn en water, tot dit einde; en naderhand

* Indien enig Heelmeefter dit foort van Wonden ergens mogt aantreffen, zal het voor hem veiligft zyn zig op de hier gemelde middelen alleen niet te verlaaten: want hoe gemeen ook het bygeloof is, 't is byna nergens grooter, dan ontrent de tegengiften en byzondere middelen, die men in de konft *Antidota* en *Specifica* noemt. In 't algemeen kan men zeggen, dat een werkelyk brandyzer, op een deel gebruikt, onmiddelyk na dat het eene vergiftigde Wond ontvangen heeft, een van de allerzekerfte hulpmiddelen is: en in andere gevallen kan men des Lyders leven behouden, door hem een zyner ledemaaten, waar in hy een Wond van dien aart gekregen heeft, af te zetten: maar men moet hier ook niet lang mede wagten; anders word zyn geheele bloed door het daar mede gemengde venyn onherftelbaar bedorven.

derhand leggen zy 'er iets op als de volgende pap:
℞. *Farin. Hord. Fabar. aā unc* ij. *Pulv. Nuc. Cypress. Flor. Balaust. Rosar. rubr. aā unc* ß. *coque in Oxycrato q. s. ad consistentiam Cataplasmatis, tum adde albumen ovi No.* 1. *Ol. Rosar. Rubr. unc* j. ß. *m. f. Cataplasma.*

Zoo de Wond in het hoofd versch, eenvoudig en door een scherp werktuig gemaakt is, kan ze aanstonds toegenaaid en bedekt worden met het *Empl. de Minio.* En deeze manier is somtyds voordeelig, ook schoon het bekkeneel zelf gekwetst is, mits dat geene kwaade toevallen eene tegenstrydige manier vereisschen. Als het bekkeneel bloot ligt, hoewel het been niet vuil of bedorven is, nogtans is het nodig gevonden dat te raspen, op dat de ongelykheid of oneffenheid daar door veroorzaakt, de groejing en vastzitting van nieuw vleesch bevorderen mag. Als de slaapspier (d) door snyden gewond is, moeten de lippen eerst digt by malkander gebragt worden, door de voegzaamste hegting, en het verband moet bestaan uit warme *Linim. Arcæi* of diergelyke, bedekt zynde met de pleister van *Paracelsus.* Als het harde (e) of zagte hersenvlies (f) gewond is, en 'er op den zelfden tyd eene bloedstorting komt, moet deeze eerst gestopt worden op de gewoone wyze, of door het gebruik der aderlaating, eene schraale levenswyze daar ook mede gepaard zynde na dat de bloedstorting gestopt is. Als 'er tekenen van eene ontsteeking gezien worden, moeten 'er verzagtende stovingen, bereid met *Rad. Alth. Sem. Fœnugr. Lini &c.* op het deel gebruikt

(d) Musculus Temporalis. (e) Dura Mater.
(f) Pia Mater.

bruikt worden, en de verbanden konnen bestaan uit zagte doeken, gedoopt in warme *Syr. de Rosis siccis. Mel. rosat. Sp. Vin. Terebinth. Venet.* of diergelyke. Maar als 'er eene neiging is tot verrotting (g), zal het dienstig zyn daar by te voegen *Mel. Ægypt. Tinct. Myrrh. et Aloes. Syr. Absynth. &c.*

17. In Wonden der hersenen, zoo wel als der hersenvliesen (h), zullen de volgende mengsels van een zeer groot gebruik zyn tot de verbanden, veranderd zynde naar maate 'er gelegenheid zyn zal. Wonden der hersenen.

℞. *Mell. Rosat. Sp. Vini aā. m.* Of

℞. *Sarcocoll. Thuris dr.* j. ß. *Myrrh. Aloes aā unc* ß. *Pulv. Centaur. Min. Fl. Hyper. aā unc* j. *Sacch. Cand. Rubr. unc* ij. *Terebinth. Venet. unc* iv. *Vini Rubr. unc* viij. *Sp. Vini* ℔ j. *infunde in balneo Mariae, et colat. adde Balsam. Peruv. unc* j.

Geduurende het gebruik daar van, moeten de lippen der Wond in het hairige bekkeneel, gelyk ook het bekkeneel, bezorgd worden met iets als het volgende.

℞. *Terebinth. Venet. Mell. Opt. aā unc* j. ß. *Gumm. Elemn. unc* j. *Myrrh. Thuris Croci aā dr.* j. *Balsam. Peruv. unc* ß. *Vitell. ovi No.* j.

18. Wonden in het aangezigt worden gemeenelyk geneezen door behulp eener hegting, en inzonderheid die van het drooge soort. Maar als ze verzeld zyn met kwaade toevallen, word de gemeene manier verkoren. Wonden in het aangezigt.

19. In Wonden der oogen, staat men niet toe olieagtige middelen te gebruiken, uitgezondert aan de uitwendige deelen. Als hier een zwagtel vereischt word, moet die over beide de oogen In de oogen.

(g) Putrefactio. (h) Menynges.

oogen uitgeſtrekt worden, om reden van hunne gemeene beweeging. In geval van zwelling of kneuzing, de Wonden in het oog verzellende, zullen de pappen, ſmeerſels, en oogwaters (i), als voorgeſchreven zyn onder de ziekten der oogen, hier dienſtig zyn; en konnen gebruikt worden als de ziekte dat vereiſcht. Als het ooglid en bindvlies (k) gewond zyn, moeten 'er blaadjes goud, goudſlag, of diergelyke, tusſchen dezelve gelegd worden om haare ſamengroejing te beletten.

In het oor en neus.

20. Wonden in het uitwendige deel des oors konnen geſloten worden met de drooge hegting; of als die niet genoeg is, kan de ſcheiding der lippen voorgekomen worden door middel van vleeſchmaakende hegtingen, een opdroogende pleiſter over het deel heen gelegd zynde. Maar als de Wond zig uitſtrekt tot de gehoorbuis (l), zal het dienſtig zyn in het oor te houden een kleine ſteekwiek van ſpons, om welig vleeſch (m) voor te komen; of de etter te verhinderen om daar in te vallen en den trommel (n) te bederven.

De Wonden in de neus moeten gelyk die der ooren behandeld worden, ten zy ze met een breuk (o) verzeld zyn, waar op men altyd behoorlyk agt moet geeven.

Der tong.

21. Wonden der tong konnen gevoeglyk gehegt worden, maar de ſteeken moeten diep zyn, om de beweeging en zagtheid van het deel. Na de operatie zal het dienſtig zyn iets in de mond te houden als de volgende mixtuur.

℞. *Mell.*

(i) Collyria. (k) Tunica Conjunctiva.
(l) Meatus Auditorius. (m) Fungus.
(n) Tympanum. (o) Fractura.

℞. *Mell. Rosat. unc* ij. *Alum. Rup. dr.* ß. *m.*

Of

℞. *Aq. Plantag. Rosar. Rubr. Vin. Rubr. aā unc* j. ß. *Syr. de Moris. de Rub. Idaeis. Mell. Rosat. aā unc* ß. *Tinct. Terr. Japon. dr.* ij. *m.*

23. In Wonden der kropaderen (p), moet het gebruik van dienstige zwagtels gevoegd worden by dat van uitwendige zamentrekkende middelen (q), gelyk *Sang. Dracon. Bol. Armen.*, *&c.* waar by zommigen voegen korstmaakende middelen (r) gelyk *Vitriol. Alb. Vitriol. Roman.*, *&c.* en mengen die met het wit van een ei en azyn. Dan worden 'er wieken, gedoopt in dit mengzel, gelegd op de openingen der bloedende aders of slagaders. Maar na dat de vaten eens gebonden zyn, zal het genoeg zyn de gemeene zamentrekkende middelen te gebruiken; ondertusschen word het verband onderhouden, en niet weggenomen dan na enige dagen. Maar als de bloedstorting (s) zeer hevig is, word zomtyds het werkelyk brandyzer (t) vereischt. In dit geval kan het ook dienstig weezen de aderlaating te gebruiken, by wyze van afleiding (v). Men moet dunne spyzen voorschryven, en eene geregelde waarneeming der niet natuurlyke dingen. In andere opzigten moet men hier eveneens voortgaan, als in de algemeene geneezing der Wonden van slagaders en aders. Der Kropaderen.

24. Als de terugloopende zenuwen (x) gewond zyn, zal het raadzaam zyn by de ettermaakende middelen (y), die men gebruikt, te voe- Der terugloopende zenuwen.

(p) Venae Jugulares. (q) Adstringentia.
(r) Escharotica. (s) Haemorrhagia.
(t) Cauterium Actuale. (v) Revulsio.
(x) Nervi Recurrentes. (y) Digestiva.

voegen *Ol. Hyper. Balf. Peruv. Pulv. Bol. Armen. Aloes. Mafliche*, *Thus.*, *&c.* En het is hier opmerkelyk, dat als beide deeze zenuwen afzonderlyk gekwetft zyn, het gebruik der fpraak verlooren is; maar als een alleen gekwetft is, word de ftem daar door heefch *.

Der Longenpyp. 25. Wonden der longenpyp (z) zyn op zig zelven niet doodelyk, hoewel zy dikwils zoo worden, als de zenuwen of kropaders (a) teffens gekwetft zyn. 't Zy een Wond in de longenpyp dwars komt of langwerpig, zy moet zeer diep gehegt worden, om eene fcheiding voor te komen, op de wyze opgemerkt in de operatie der Hazemond, en met het *Liniment. Arcaei* bezorgd worden, eene dienftige hoeveelheid van *Balfam. Peruv. Pulv. Maftich. Thuris*, *&c.* daar by gedaan zynde. Zomtyds is 't noodzakelyk het onderfte deel der Wond open te houden door middel van een klein zilver pypje, om te beletten dat de etter niet naar beneden valt in de longen. Gorgeldranken (b) zyn in dit geval ook noodzakelyk, en konnen beftaan uit het *Decoct. Pectoral.* mét *Mel. Rofat. Syr. de Moris*, *&c.* De fpys moet in den tusfchentyd vloeibaar en heelende zyn, of uitkomen op geleyen en diergelyke. Als de Wond dwarfch is, moet des Lyders hoofd liggen in eene

(z) Afpera Arteria. (a) Venae Jugulares.
(b) Gargarismata.

* In dit laatfte geval konnen de Spieren der eene zyde nog werken; maar in het eerfte moeten zy ongeneeffelyk verlamd worden. De reden waarom de fpraak, door de Wonden deezer Zenuwen, weggenomen of bedorven word, is om dat zy haare takken aan de Spieren der Longenpyp, wier werking tot de fpraak nodig is, mededeelen.

eene hellende geſtalte; maar als ze langwerpig is, overeind.

26. Wonden der Slokdarm (c) moeten gehegt worden met digte ſteeken; waar na 'er zamentrekkende middelen (d) met een kompres en vaſthoudende zwagtel konnen opgelegd worden. Maar als de ſteeken verſlyten of los gaan, eer de Wond geheeld is, moeten 'er nieuwe gemaakt worden, of anders kan dit geval behandeld worden als een Wond in de Longenpyp. De ſpys moet hier vogtig zyn, en beſtaan uit melk, geleyen, enz. Likkingen van *Sperma Ceti. Ol. Amygd. Dulc. Syr. Balſam. Conſ. Cynosbat.*, *&c.* zyn in dit geval ook dienſtig. Der Slokdarm.

27. Wonden der Borſt, die niet doordringen in derzelver holligheid, worden geneezen als het gemeene zoort, komende in vleeſchige deelen des lighaams. Maar als 'er een breuk (e) mede verzeld is, moeten de ſplinters van de gebroken beenen, als 'er zulke zyn, eerſt zorgvuldig uitgehaald worden; anders konnen ze, door de inwendige deelen te ſteeken, hevige toevallen veroorzaaken. De aderlaating word gemeenelyk in dit geval onderſteld dienſtig te zyn. De ſpys moet dun zyn. En men kan dienſtige borſtmiddelen (f) met voordeel geeven. In den tuſſchentyd moet de Wond open gehouden worden in derzelver meeſt hangende deel, om de etter te ontlaſten, tot dat de uitgeloosde hoeveelheid klein zal zyn, waar na de Lyder kan gepurgeerd worden; en als 'er gelegenheid is, konnen de gewoone dranken, bereid van de houten, voorgeſchreeven worden. Der Borſt.

(c) Oeſophagus. (d) Adſtringentia.
(e) Fractura. (f) Pectoralia.

In doordringende Wonden der borst, zig uitstrekkende tot de longen, moet de spys ligt en gemakkelyk te verteeren zyn. De aderlaating, verzagtende purgeermiddelen (g), pisdryvende (h) en balzemagtige middelen (i), konnen ook van dienst zyn. En deeze konnen voorgeschreeven worden op dezelfde wyze, als in geval van een etterborst (k), teering (l), of andere Longziekten. De gestalte des Lyders moet zoo geschikt worden, dat de opening der Wond helt om de etter te ontlasten door een zilvere pyp, of door middel van een steekwiek van spons, of diergelyke. Als de Wond gemaakt is door een musketschoot, konnen wond-inspuitingen met voordeel gebruikt worden; om dat het merkelyk verlies van stof in dit geval gelegenheid geeft tot wederkeering van het vogt in deeze manier gebruikt, 't welk anders is, als de Wond door steeken gemaakt is. De inspuitingen tot dit einde konnen gemaakt worden van *Rad. Tormentill. Consolid. Maj. Rad. Ireos. Decoct. Pectoral. Mell. Rosat.*, *&c.* En hier by kan naar gelang gevoegd worden *Rad. Aristoloch. Long. Tinct. Myrrh. et Aloes*, *&c.* maar dewyl de laatste ingrediënten de vezels ligtelyk prikkelen, en hoest verwekken, worden die dikwils verworpen De deelen, by de Wond leggende, konnen gebet of gestoofd worden met *Sp. Vin.* en *Ol. Rosar.* Daar konnen vogtige ettermaakende middelen (m) gebruikt worden; en als 'er maar eene kleine hoeveelheid van goede etter ontlast word, en de Lyder bevonden word vryelyk adem te haalen, kan

(g) Cathartica. (h) Diuretica. (i) Balsamica. (k) Empyema. (l) Phthysis. (m) Digestiva.

kan de Wond aanstonds geneezen, en met vel overdekt worden; hoewel Wonden der long zomtyds geneezen zyn, zelfs als het loopen nog merkelyk gezien word. Derzelver hoeveelheid, als ze onmatig is, kan verminderd worden door het gebruik van uitloozende middelen, en een gewoone drank der zweetdryvende houten. Maar tegen het eind der geneezing moet de Lyder altyd gepurgeerd worden. In deeze gevallen is het niet zeer ongemeen eene scheidende ontlasting te vinden der etter, gemaakt 't zy door de pis of uitroccheling (n).

28 Als in Wonden, den buik doorboorende, het net (o) of een ander der beslooten deelen uitspringt, moet het aanstonds hersteld worden; maar als de opening te klein is om dat voegzaam toe te laaten, moet die verwyderd worden. Als de inwendige deelen zig van een kwaade kouleur of gezwollen vertoonen, konnen ze gestoofd worden met warme roode wyn, of een afkookzel van *Fl. Chamaem. Absynth. Vulg. Bacc Laur. Junip.*, *&c.* eer zy hersteld worden. Maar in geval het net zig vertoont hard, blaauw, of verstorven te zyn, moet dat deel afgesneden worden; zynde eerst een band daar rontom gelegd, om bloedstorting (p) te vermyden, en de draad toegelaaten om uit de Wond te hangen, tot dat het deel afscheid, en geheel daar mede weg gaat. In het hegten van de Wonden des buiks, moet men groote zorg draagen om de darmen niet aan te raaken; om welke reden de lyder, gedurende de operatie, moet leggen op de zyde overgesteld

Wonden des buiks.

(n) Expectoratio. (o) Omentum. (p) Haemorrhagia.

ſteld tegen die daar de Wond is; een naalde voorzien met een ſterke gewaſchte draad van buiten naar binnen doorgegaan zynde, door de gemeene dekſels en ſpieren (q), vermydende de pensſak (r), dan van binnen naar buiten, beide door de penszak, en de ſpieren der overgeſtelde zyde; het zelfde zoort van ſteek dus herhaald, of beurtelings gedaan zynde, tot dat de lippen digt genoeg by malkander gebragt zyn; welker zamenhang insgelyks vernauwd kan worden door de drooge hegting. De verbanden konnen in dit geval zyn van *Ol. Hyper. Liniment. Arcæi. Balſam. peruv. &c.* De opening der Wond moet hier ook opengehouden worden in derzelver hangenſte deel, voor de vrye ontlaſting der etter, welke anders ligtelyk ſtilſtaat, en laſtige toevallen veroorzaakt.

Wonden der maag.

29. Als de Wonden de maag doorbooren, moet men haar laagſte deel open houden door middel van een wiek, welke niet komen moet in de holligheid der maag zelve, maar dienen om lugt te geeven aan de etter die uitgeloosd moet worden. Zulk een wiek kan voorzien worden met enig dienſtig ettermaakend middel (s) en de deelen rontom de Wond konnen gebet worden met een warm mengzel van olie van roozen en brandewyn. De ſpys moet in dit geval allenthalven ligt, ſpaarzaam, en gemakkelyk te verteeren zyn. De vogt die men gebruikt moet enigzins zamentrekkende of heelende zyn; gelyk roode wyn gemengd met gerſtenwater, of gelei van hartshoorn, enz. Ook zyn ſlymen van Kweezaad, Gom Tragacant enz. zeer dienſtig in dit geval, inwendig genomen zynde.

30. In

(q) Muſculi. (r) Peritonaeum. (s) Digeſtivum.

30. In Wonden der darmen, moet de uitwendige opening, als 'er gelegenheid is, verwyderd worden, om dus met zoo veel te meer gemak by het gekwetste deel te komen, 't welk aanstonds toegenaaid moet worden met de Pelters hegting. Als de darm hersteld is, kan de Wond gestoofd worden met warme roode wyn, en naderhand besproeid met een mengzel van *Pulv. Mastich. Myrrh. &c.* Als de darm hersteld is, kan de uitwendige Wond insgelyks gehegt, en op de gewoone wyze behandeld worden. In den tusschentyd moeten 'er verzagtende klysteeren gegeeven worden, om de verharding der vuiligheden in de darmen voor te komen, en door dat middel de geneezing te bevorderen. Wonden der darmen.

31. De geneezing der Wonden van de lever, milt, nieren, blaas, enz., als ze geschieden kan, moet bezogt worden door het gebruik eener dienstige levenswyze, en zulke inwendige middelen, als opzigtelyk geschikt zyn naar het deel en de natuur der ziekte. De inwendige middelen hier vereischt konnen wy opzigtelyk brengen tot de ziekten der verscheiden deelen. Als deeze ziekten verzeld zyn met groote bloedstortingen, moet men daar op inzonderheid agt geeven op de wyze te voren gemeld, beide door uit- en inwendige middelen. In den tusschentyd moet men groote zorg draagen, om het onderste deel der Wond open te houden, zoo lang 'er eene overvloedige ontlasting van etter is. Wonden der lever, milt, nieren, blaas, enz.

32. In geschoten Wonden der gewrigten, moeten de wieken niet te lang gemaakt worden. Warme stoovingen zyn dienstig, en pynstillende of verzagtende mengsels van *Ol. Terebinth. Castor. Scorpion. Liniment. Arcæi Balsam. Peruv. &c.* konnen op het deel gedropen worden. Of deeze Geneezing van geschoten Wonden.

Wonden konnen in 't algemeen behandeld worden, als te voren gemeld is van die welke in pees- en zenuwagtige plaatſen komen. Maar zonder ons te ſteeken in meer byzonderheden, welke van weinig belang zyn zouden, zullen wy dit Hoofdſtuk beſluiten met enige noodzakelyke beſtieringen, nuttig in alle zoorten van Wonden.

Algemeene beſtieringen met betrekking tot de Wonden.

33. Als de etter niet kan uitgeloosd worden van den bodem der Wond, door den reeds gemaakten weg, of den beſten die in de opening der Wond kan gemaakt worden, kan ſomtyds een puntig provet voegzaam geſteeken worden door den grond tot de tegenovergeſtelde zyde, en teffens een weg geſneden worden, langs het beloop der vezelen, uit vrees van de werking der zelven te verhinderen. 't Is gemeenelyk van dienſt in de Wonden, en inzonderheid in de diepe, en die door ſteeken gemaakt zyn, de opening te verwyderen, 't welk holagtigheden voorkomen kan, en het deel open en gemakkelyk laaten voor het verband. De zamentrekkende middelen (t) zyn dienſtig om de lippen der Wond te bedwingen en in te houden; maar als 'er enige hardheid met de zwelling verzeld is, zyn ontbindende of verzagtende pappen meeſt dienſtig. Deeze konnen gemaakt worden van een kookſel van *Flor. Melilot. Chamaemel. Micæ Pan. Alb.* De nabygelegen deelen konnen insgelyks geſtoofd worden met *Ol. Hyper. Sambuc. Chamæm. Lumbricor. Ung. Dialth. &c.* In geval van een groote trap van ſpanning in het deel, konnen verzagtende pappen van *Rad Alth. Lilior. Alb. &c.* twee- of driemaal daags gebruikt worden, zonder de verbanden weg te neemen; welke men

(t) Adſtringentia.

men twee of drie dagen agter een kan laaten liggen, ten zy hevige pyn, koude, hitte, of dierlgelyke toevallen der zelver wegneeming vereisschen, of heet vuur (v) dreigen. Daar na konnen ze eens in drie of vier dagen veranderd worden, tot dat het gekneusde of ontsteecken deel vernietigd of verzworen is, en 'er nieuw in deszelfs plaats opgroeit, in den tusschentyd groote zorg gedraagen zynde, dat geen etter, etterige stof, of stinkende etter (x), buiten het gezigt verscholen blyft, 't welk aanstonds een pypzweer (y) zou voortbrengen. De geheele holligheid der verzweering (z) moet daarom zagt met linnen afgeveegd, of kan gewasschen worden met een warm afkooksel van *Rad. Alth. Absynth. vulg. &c.* of roode wyn. En als het weder koud is, is het dienstig dezelve voor het vuur te verbinden; of na het wegneemen van het verband moet de Wond aanstonds gestoofd worden met een spons gedoopt in warme brandewyn. Als de Wond merkelyk diep is, zoo dat ze niet gemakkelyk wieken of kompressen toelaat, moeten die geensins met geweld in de opening gesteeken worden, dat in staat zou zyn om eene geduurige pyn en ontsteeking (a) te veroorzaaken. In dit geval moet, of de Wond verwyderd, of een weinig Terebinthyn gemengd met *Ol. Hyperic.* of *Balsam. peruv.* daar in gedropen worden, of anders konnen daar toe gebruikt worden vogtige ettermaakende middelen (b), door behulp eener spuit. Als de Wond zeer ongeregeld is, of merkelyk hoekig, of als het vel ongeregeld daar rontom hangt, is het dienstig door snyden daar af te knippen alles wat nutte-

(v) Gangræna. (x) Sanies. (y) Fistula. (z) Ulcus. (a) Inflammatio. (b) Digestiva.

loos ſchynt, of in ſtaat is om de geneezing te vertraagen, en de geheele Wond zoo regt en bekwaam, als mogelyk is te maaken tot het verband en heeling. Als 'er heet of koud vuur (c) by de Wond komt, moet daar voornamelyk op agt gegeeven worden. Als zy voortkomen van te groote ſpanning of hitte van het deel, laat dan het bloed door vlymen (d), uit de lippen der Wond, en de byleggende deelen, tot eene merkelyke diepte; en bezorg ze met *Mel. Aegyptiac. Tinct. Myrrh. & Aloes &c.* en leg 'er ook op verzagtende pappen. Als deeze ziekte verzeld is met koude, blaauwheid, en verlies van gevoel, moet de vlyming dieper gedaan worden; of zelfs kan het verſtorven deel weggeſneden of verteerd worden. Maar als de ziekte alleen oppervlakkig ſchynt, kan 'er warme *Sp. Vin. Camphorat. Sp. Sal. Ammon. &c.* op het deel gebruikt worden, 't welk naderhand kan bezorgd worden met *Mel. Aegyptiac.* Maar als ze diep in de Wond indringt, moet ze 'er aanſtonds uitgeſneden worden; en roode precipitaat, gemengd met baſilicon, op het deel gelegd worden. Of om de Wond te zuiveren, en het overblyfzel van het verrotte vleeſch te verteeren, kan ze gewaſſchen worden met *Aq. Phagaedenic*, bereid met een vierendeel loots bytende ſublimaat, tot een pint *Aq. Calcis*. De korſt dan geſcheiden zynde, kan de zweering (e) op de gewoone wyze bevorderd worden; de byleggende deelen eerſt bezorgd zynde door beſchermende middelen (f). Maar als dit zoort van behandeling niet helpt, moet men tot het werkelyk brandyzer (g) toe-
vlugt

(c) Sphacelus. (d) Scarificatio. (e) Suppuratio. (f) Defenſiva. (g) Cauterium actuale.

vlugt neemen; of, als 'er eene volstrekte noodzakelykheid is tot de afzetting (h). 't Word in 't algemeen opgemerkt van de Wonden, maar inzonderheid van die door musketschooten gemaakt zyn, dat die te bezorgen met geestryke tinctuuren, en ze vol te proppen met groote wieken, van kwaad gevolg is, en dikwils te weeg brengt eene hardheid, of ontsteeking (i), de ettermaaking (k) belet, en heet vuur (l) veroorzaakt. En daarom, schoon de Wond zig somtyds zwart vertoont, gelyk niet ongemeen is in geschoten Wonden, konnen, in plaats van zulke geestryke middelen (m), zuiverende, zagte ettermaakende, of pynstillende smeeringen met meer voordeel gebruikt worden; alle zoorten van prikkelende ingrediënten nagelaaten zynde; de byleggende deelen konnen insgelyks gestoofd worden met *Ol. Rosar*, gemengd met het wit van een ei en azyn; een beschermende pleister over het geheele deel gelegd zynde, om eene zinking van vogten voor te komen. Dit zoort van Wonden maakt gemeenelyk een korst, welke kan gescheiden worden met een warm verband van *Liniment. Arcæi. Unguent. Basilic. Ol. Lilior. Alb. &c.* Na de verzagting der toevallen, moet het zig met de geneezing toedraagen, als geleerd is in het geval van zweeren (n), of verzworen gezwellen. Maar in geschoten Wonden, schynt het volgende smeersel beter, als een pynstillend ettermaakend middel, dan enige der te voren gemelde.

℞. *Ol. Lumbricor. Hyper. Lilior. Alb. Sambuc. Gumm. Elemm. aã unc* iv. *Empl. diachyl c. Gumm. unc* iij.

(h) Amputatio. (i) Inflammatio. (k) Digestio. (l) Gangraena. (m) Spirituosa. (n) Ulcus.

unc iij. *solve simul & adde Pulv. Thuris unc* j. ß. *Mastich. Myrrh. Balsam. Peruv. aā unc* ß. *Croci dr.*ij. *m. f. Linimentum.*

Ook konnen 'er dienstige smeeringen, om dezelfde einden te beantwoorden, gemaakt worden van *Empl. de Mucilagin. Ol. Rosar. Chamaemel. Sambuc. Liniment. Arcæi. pulv. Aristol. Rot. Aloes. Ireos, Cera Flava &c.* En in 't algemeen, als de Wonden eens vast met vleesch bedekt zyn, gaa dan voort om die op te droogen, als te voren gemeld is in geval van Zweeren.

VIERDE AFDEELING.

HEET VUUR (a).

Omschryving. 1. Het *Heet Vuur* is eene beginnende versterving (b), of verandering van het vleesch des lighaams tot eene zwarte stof, verzeld met vermindering of verlies der natuurlyke warmte van het deel: maar als de versterving geheel is, en niet alleen de vleeschige, maar ook de beenige deelen aantast, geeft men haar den naam van Koud Vuur (c).

Oorzaak. 2. Deeze verandering in de natuur van het vleesch, kan voortkomen of van eene uit- of inwendige oorzaak. Ze word zomtyds te weeg gebragt door ouderdom, zamenloopende kinderpokjes (d), scheurbuikige of waterzugtige ziekten, of komt na pest-koolen (e), voorko-

(a) Gangraena. (b) Mortificatio. (c) Sphacelus. (d) Variolae Confluentes. (e) Carbunculi.

komende in volkziekten (f). Zomtyds taſt het het eene deel niet meer aan dan het ander, maar ſchynt algemeen te zyn, gelyk in de peſt of zamenloopende kinderpokjes, of ſchynt oorſpronkelyk te zyn van enig algemeen gebrek in het geſtel. Het kan ook voortkomen van beeten van fenynige ſchepzelen, gelyk de ſlang, ratelſlang, enz. en zomtyds neemt het zyn oorſprong van wonden gemaakt door musketſchooten, huisveſting van vreemde lighaamen in het vleeſch, te groote vernaauwing der zwagtel in de wonden gebruikt, het opleggen van te koude, of te bytende middelen (g), hevige uitwendige koude, fontenellen (h), te digt afſnyden der nagelen, exteroogen, enz.

3. Op de eerſte aantaſting van Heet Vuur (i), word de huid van het deel bleek, maar naderhand blaauw; daar komen blaaren, en de kouleur verandert in zwart; het vleeſch word vuil, ſtinkend, en vogtig; dan verdort het en word ſchielyk ongevoelig; de hitte en klopping van het deel insgelyks verminderd zynde. Als, wanneer men een groote wond gekreegen heeft, het gezwel van derzelver lippen niet zweert, en 'er geene vloejing van etter of ontſteeking (k) gezien word; als de lippen der wond geheel niet zwellen, of als ze gezwollen zynde ſluik worden en ſchielyk verſlappen, word het voor een zeker teken eener aannaderende verſterving (l) gehouden, inzonderheid als de natuurlyke hitte van het deel verminderd word. Als de verſterving reeds vol-

Kentekenen.

(f) Morbi Epidemici. (g) Corroſiva. (h) Fonticuli.
(i) Gangraena. (k) Inflammatio. (l) Mortificatio.

volkomen is, worden deeze toevallen in de grootfte maat gezien, en maaken het deel geheel ongevoelig, beide voor het mes, en het werkelyk brandyzer (m). Als het Heet Vuur voortkomt van groote koude, word het aangetafte deel eerft verkleumd, of met eene fteekende pyn aangetaft, gevolgd van roodheid, welke allengskens in zwart verandert. Als een al te vafte zwagtel de oorzaak is, word de flapheid van het deel gevoegd by deszelfs ongevoeligheid. Als het van fcheurbuik (n) is, begint het dikwils in de groote toon, en vertoont zig uiterlyk in de gedaante van eene zwartagtige vlak, welke in een drooge korft verandert, die gevolgd word door ongevoeligheid van het deel, en eindelyk in die van Heet Vuur of Verfterving niet verzeld met enige kwaade reuk, en zomtyds zonder pyn, welke op andere tyden zeer hevig zyn zal. Als de Verfterving veroorzaakt word door de beet van enig fenynig fchepzel, word ze verzeld door eene geduurige koorts, en daar word pyn gevoeld in het deel, die gemeenelyk bezwyming (o) of yling (p) te weeg brengt. Rontom de beet komen kleine puiften met zwarte vlakken daar op, en deeze worden fchielyk talryker. Maar als de ouderdom gelegenheid geeft tot Verfterving, of die door gebrek van voedzel komt, word 'er zelden enige pyn, ontfteeking, of zwelling gemerkt. Maar het lighaam gevoelt koude, en de ziekte plaatft zig gemeenelyk eerft in de uiteinden, inzonderheid in de voeten of dyën.

4. Alle

(m) Cauterium Actuale. (n) Scorbutus.
(o) Syncope. (p) Delirium.

4. Alle Heet Vuur (q) is gevaarlyk, maar minder in jonge menschen, van een goed gestel des lighaams, om dat zy eene gemakkelyker en spoediger geneezing toelaaten dan in den ouderdom, en verzwakte, waterzugtige, scheurbuikige, of venusziektehebbende gestellen. Dat in de uitwendige of uiterste deelen is, is minder gevaarlyk dan 't welk de inwendige deelen des lighaams aantast, gelyk den aars, lyfmoeder, enz. Het Heet Vuur, of de Verstervingen, die van inwendige oorzaaken voortkomen, laaten zelden de geneezing toe; om dat, schoon het aangetaste deel afgezet word, het kwaad gemeenelyk overslaat, of verspreid word naar een ander. Eene verouderde Versterving word ongeneesselyk geoordeeld, anders dan door vuur, of gebruik van het mes. Als enig Heet Vuur verzeld is met waaken, yling, stuipen (r), hik, koud zweet, word het gemeenelyk doodelyk. Voortekenen.

5. De spys moet in dit geval ligt en gemakkelyk te verteeren zyn; of als byzondere toevallen dat vereisschen, droog en verkoelende. Dunne vogten moeten hier met matigheid gebruikt worden; maar wyn, meent men, kan vryer toegestaan worden. Als het voortkomt van ouderdom, of gebrek van voedzel, worden de sterkste wynen de dienstigste geoordeeld. In andere opzigten moet de spys en levenswyze geschikt worden naar de byzondere oorzaak der ziekte; of de ziekte die 'er voorgegaan is, of oorzaak daar toe gaf. Levenswys.

6. De inwendige geneezing van Heet Vuur hangt, in 't algemeen, voornamelyk af van Algemeene geneezing van

het

(q) Gangraena. (r) Convulsio.

Heet Vuur door in- en uitwendige middelen.

het vry gebruik van kragtige hartsterkende middelen (s), dienstige zweet- (t) en doorwaasseming bevorderende middelen (v), geschikt naar de natuur der oorzaak, waar van het geoordeeld word voort te komen. Maar inzonderheid moet de Kina hier gebruikt worden, als in geval van eene afgaande koorts, want deeze is onlangs verscheiden reizen kragtig bevonden *. De uitwendige operatie hangt af van

(s) Cardiaca. (t) Diaphoretica. (v) Perspirativa.

* Onze Schryver maakte op pag. 55. gewag van eene nieuwe uitvinding om Heet Vuur door Kina te geneezen; en hy pryst dit zelfde hulpmiddel hier wederom aan, als op de proef goed bevonden. 't Zal niet ondienstig zyn, hier van op deeze plaats enig meerder berigt te geeven. De Heer *Douglas*, en andere voornaame Heelmeesters in Engeland, schynen van de eerste geweest te zyn, die zig in deeze gevallen met vrugt van de Kina bediend hebben; en na dat ze dit openhartig aan het gemeen hadden bekend gemaakt, heeft mèn tot geluk van zommige Lyders bevonden, dat dit hulpmiddel in Heet Vuur eene gewenschte uitwerking doet. *Samuel Goolden*, Heelmeester te Bridgnorth, gebruikte het in een Man van 76 jaaren. Hy nam een half vierendeel loots Kina, die hy mengde met een once *Aq. Ceras. Nigr.*, en een half once *Syr. Croci.*, en gaf hem agt zulke slurpdrankjes, om 'er alle vier uuren één van te neemen Na dat de Lyder dit middel was tegen geworden, gaf hy hem een half once Kina in een konserf, die in agt bolussen of brokjes verdeeld werd, zoo dat de Lyder in elke gift een half vierendeel loots Kina kreeg. Op deeze wyze gebruikte de Lyder tusschen de 10 en 12 oncen Kina, en was in den tyd van minder dan drie maanden volkomen geneezen. Deeze Lyder had Heet Vuur aan zyn been van onder de knie tot aan den enkel. Geduurende het inwendig gebruik der Kina, werd hy met dienstige uitwendige middelen bezorgd. Dit geval word verhaald in de *Medical Essays*, die in onze taal onder den naam van *Geneeskundige Proeven* zyn uytgegeeven, en word aldaar gevonden, tom. III. pag. 31, enz.. Op pag. 36 leest men een geval van Heet Vuur in de onderlip in een Man

van aanſtonds het deel te vlymen, tot eene merkelyke diepte, en de wond te reinigen van al het klonterig of geſtold bloed, 't welk daar in mogt huisveſten. Spoelingen van pekel, pis, of loog van aſch worden tot dit einde zeer aangepreezen. Het volgende kan meer dienſtig zyn.

℞. *Rad. Ariſtoloch. Rot. Gentian. aā unc* j. *Herb. Abſynt. Vulg. Scord. Rutae. Fl. Chamaemel. aā m.* ij. *Coque in Lixiv. Commun.* ℔ iv. *et Colat.* ℔ iij. *adde Sp. Vin. Camphorat.* ℔ j. *m. f. fotus*, tweemaal daags warm te gebruiken.

By de ſtoovingen van dit zoort konnen naar gelang gevoegd worden *Centaur. Min. Fl. Samb. Theriac. Andromach. Sp. Sal. Ammon. Aq. Phagedænic. Tinct. Myrrh. et Aloes. Aq. Calc.*, *&c.* En na het ſtooven van het deel hier mede, word het van zommigen geraaden 'er op te leggen *Ol. Terebinth.*, of *Balſam. Sulphur. Terebintinat.* daar

Man van omtrent veertig jaaren, die door eene gelyke gift Kina in vyftien dagen geneezen was. In het IV. Deel worden, pag. 39, enz. nog enige gevallen verhaald, in zommige van welke de Kina maar tot een ſcrupel of twintig aazen gegeeven was; maar de Heer *Shipton* heeft de gift tot twee ſcrupels toe durven vermeerderen. In alle deeze gevallen ziet men, dat de Kina geholpen heeft in Heet Vuur, uit verſcheiden oorzaaken, en zelfs uit vermindering van levenskragten, 't welk anders minſt kan geneezen worden, voortgekomen: men ziet, welke gift men geeven mag, en hoe dikwils die herhaald mag worden. Deeze ontdekking is derhalven van groot gewigt, en des te meer, om dat men menigvuldige gelegenheid heeft zig daar van te bedienen. Maar hoe de Kina hier werkt; of zy door haare zamentrekkende kragt de vaſte deelen verſterkt, en de werkingen der ingewanden bevordert; dan of zy iets byzonders in zig heeft, 't welk tegen het bederf in het Heet Vuur overſtaat, is niet gemakkelyk te bepaalen.

daar toe heet te maaken, of het te bezorgen met een heet mengzel van *Ung. Aegypt.* en *Sp. Vin.*, of de vlymingen (x) konnen gevuld worden met iets als het volgende smeerzel.

℞. *Unguent Apostolor. Aegyptiac. aā unc* j. *Praecipit. Rubr. Laevigat. dr.* iij. *Ol. Caryophyll. gtt.* xv. *m.*

Beschermende middelen (y) worden hier insgelyks gezegd van zeer goeden dienst te zyn. Maar als men in het gebruik der korstmaakende middelen (z) te lang voortgaat, zyn ze in staat, door prikkeling van het deel de ziekte te vermeerderen. Men moet 'er daarom mede uitscheiden, na dat zy het deel verwarmd, en de vloejing gestopt hebben, en derzelver plaats moet vervuld worden door een mengzel van *Basilicon* en *Terebinthyn-olie* warm 'er op gelegd. Na dat 'er door dit middel eene goede ettermaaking (a) verkregen is, gaa dan voort om te zuiveren, als 'er gelegenheid is, en heel het als in geval van Verzweeringen (b). En dit is de algemeene manier, om Verstervingen (c) of Heet Vuur (d) te behandelen.

Als het Heet Vuur voortkomt van te groote digtheid der zwagtel op de wonden gebruikt, moet die aanstonds weggenomen, en het deel dan gevlymd worden zoo dat het bloed stort. Waar na het dienstig zal zyn te gebruiken eene stooving van warme melk, of ander pynstillend vogt, en het Heet Vuur te bezorgen met heet gemaakte *Basilicon* zalf. Maar als het deel merkelyk verstorven is, kan het

(x) Scarificatio. (y) Defensiva.
(z) Escharotica. (a) Digestio. (b) Ulcus.
(c) Mortificatio. (d) Gangraena.

het *Ung. Aegyptiac.* warm tot de verbanden, met een mengzel van roode *Praecipitaat*, en *Terebinthyn-olie* gebruikt worden.

8. Als het Heet Vuur zyn oorſprong neemt van eene kneuzing, verzeld met de wond, kan het deel insgelyks gevlymd worden; of als het daar toe gelegen is, geheel weggeſneeden worden; warme verbanden van *Ung. Baſilicon.* en roode *Praecipitaat* naderhand 'er op gelegd zynde. En als 'er gelegenheid is, gebruik dan een pap, gemaakt van *Mica Pan. Alb. Lact. Vaccin. Sp. Vin. Camphorat. Terebinth. Venet. Crocus. Vitell. ovi, &c.* Zoo ras als de wond begint te zweeren, kan de hoeveelheid der *Praecipitaat* verminderd, of deszelfs gebruik geheel nagelaaten, en de geneezing geeindigd worden op de gewoone wyze. Als 't van een gekneusde wond is.

9. Als uitwendige koude, gelyk zomtyds gebeurt in 't reizen door Noordelyke Landen, de oorzaak van Heet Vuur of verſterving is, is men gewoon, het bevrozen deel wel met ſneeuw te vryven; of het in koud water te laten doojen, en naderhand te ſtooven met een afkookſel van warme kruiden. Maar zommigen gebruiken tot dit einde brandewyn, of geeſt van wyn, of Veneetſche Theriakel, of Mithridatum in pis geſmolten. Het deel dan gewonden zynde in een flenelle of wolle kleed, word de Lyder in een warm bed gelegd, en geſchikt tot zweeten door enig ſterk hartſterkend (e) of zweetdryvend middel (f) te neemen. Maar als deeze behandeling de verſterving niet voorkomt, moet het behandeld worden als te voren gezegd is. Als 't van koude is.

10. Als ouderdom, of gebrek van behoorlyken bloedloop (g), oorzaak geeft tot Heet Vuur; Van ouderdom.

 gebruik

(e) Cordiale. (f) Sudoriferum. (g) Circulatie.

gebruik dan warme welriekende of prikkelende ſtoovingen op het deel, 't welk insgelyks kan gevlymd en bezorgd worden met een mengzel van *Ol. Terebinth* en *Ung. Baſilicon*, eerſt broejend heet gemaakt. De byliggende deelen konnen ook geſtoofd worden met dienſtige beſchermende ſmeeringen bereid van *Ung. Nervin. Sp. Vin. Sp. Lavend. Comp. &c.* of ze konnen bewaard worden door het opleggen van warme pappen, gemaakt met *Theriac. Londinenſ. &c.* En als 'er gelegenheid is kan de wond bezorgd worden met een zalf die roode precipitaat behelſt: en als de korſt eens geſcheiden is, kan de geneezing verrigt worden op de gewoone wyze, als onder de verzweeringen gezegd is.

In ſcheurbuikige en waterzugtige gezwellen.

11. Als het Heet Vuur komt in ſcheurbuikige of waterzugtige geſtellen, moeten de inwendige middelen opzigt hebben op de oorſpronkelyke ziekten, op den zelfden tyd dat dienſtige uitwendige middelen gebruikt worden om dat voor te komen of te ſtuiten; en deeze konnen dezelfde zyn met die reeds gemeld zyn. Dus konnen 'er ſtoovingen gemaakt worden met *Ol. Lumbricor. Laurin. Caſtor. Spir. Vin. Spir. Cochlear. ſimpl. &c.* Maar in ſcheurbuikige en waterzugtige geſtellen met de gemeene loog.

Van vergiftige beeten.

12. Als de beet van vergiftigde dieren het Heet Vuur veroorzaakt, moet het deel aanſtonds gevlymd, en kopglazen daar op gezet worden. Het kan naderhand geſtoofd worden met warme Terebinthyn-olie; en de wond of opening open gehouden worden voor een merkelyken tyd, door trekkende middelen. Het werkelyk brandyzer (h) word in dit geval zeer gepreezen, gebruikt

(h) Cauterium Actuale.

bruikt zynde aanſtonds na dat de kwetſing ontvangen is. Maar 't word in 't algemeen de veiligſte manier geoordeeld aanſtonds, als het mogelyk is, het deel uit te ſnyden, eer het Heet Vuur begint; inzonderheid in de beet van een ratelſlang, dolle hond, tarantula enz., en de wond niet te ſchielyk te héelen.

13. Als het Heet Vuur voortkomt van een gebrek van voedzel in het aangetaſte deel, moeten de byliggende deelen geſtoofd, of wel gewreven worden met dienſtige warme mengzels of ſmeeringen gemaakt van *Axung. Viperar. Ung. Nervin. Ung. Martiat. Ol. Caſtor. Ol. Caryophyll. &c.* In dit geval moeten 'er geene beſchermende middelen (i) gebruikt; maar de geneezing der beginnende verſterving moet aanſtonds bezogt worden op de reeds gemelde wyze. Uit gebrek van voedzel.

14. Zoo het Heet Vuur verzeld is met bloedſtorting (k), om dat enig groot vat doorgeknaagd of bedorven is, zal het dienſtig zyn het werkelyk brandyzer te gebruiken; zynde deszelfs uitwerking hier gevoegelyker en zekerder dan de gemeene zamentrekkende middelen (l), als dikwils het groejende kwaad opſtoppende, door de vogtigheid op te droogen, welke zig anders daar over verſpreiden zou. Maar wanneer ook dit, of de vlyming (m) verkoren word, moet men zoo veel als mogelyk is zorg draagen om de zenuwen en peeſen te myden. De middelen ook die hier op gelegd worden moeten niet zeer ſcherp zyn, uit vrees van het Heet Vuur te vermeerderen. Maar als dit zoort van vaten in den weg legt, en niet kan vermyd worden, moeten die aanſtonds Verzeld met bloedſtorting.

(i) Defenſiva. (k) Haemorrhagia.
(l) Reſtringentia. (m) Scarificatio.

ſtonds doorgeſneden of geheel doorgebrand worden. Gemeenelyk worden 'er opdroogende middelen (n) gelegd beide boven en onder het aangetaſte deel, om de verſpreiding van het Heet Vuur voor te komen. En de geheele geneezing door, moeten dienſtige ſlaapmiddelen (o), losmaakende middelen (p), aderlaating, gewoone dranken enz. niet vergeeten worden. De volgende uitwendige middelen konnen insgelyks naar gelang gebruikt worden; namelyk *Butyr. Antimon. Cauſtic. Lunar. Ol. Vitriol. Ol. Tartar. per deliquium*, *Sp. Vitriol. Ol. Terebinth. Ung. Apoſtolor. Myrrh. Abrotan. Rosmarin. Hyperic. Sal commun. &c.*

Eindigende in het Heet Vuur, vereiſcht de heelkundige operatie of afzetting.

15. Als het Heet Vuur (q) eindigt in koud vuur (r), en geplaatſt is in enige der ledemaaten of uiterſte deelen van het lighaam, vereiſcht het aanſtonds de afzetting (s): waar van de manier, by voorbeeld in het been, is als volgt. Alzoo de plaats bekwaam voor de operatie omtrent vier of vyf duimen onder de knie is, moeten het vel en ſpieragtig vleeſch eerſt digt naar boven getrokken, en bezorgd worden om niet weder te keeren door een band van ſnoeren twee of drie vingers breed, gaande boven het deel daar de operatie beoogd word. Boven deeze band moet eene andere loſſe gaan om te knellen, welke door middel van een ſtok gedraaid zynde, naar believen, tot alle trappen naauw kan gemaakt worden. De lyder dan gevoegelyk gezet, en de Operateur geplaatſt zynde aan den binnenkant van het lid, 't welk door een helper van boven moet vaſtgehouden worden, en door een ander onder het deel tot de operatie beoogd, en

(n) Deſiccativa. (o) Paregorica. (p) Laxantia. (q) Gangraena. (r) Sphacelus. (s) Amputatio.

en de draaiband genoeg gedraaid zynde om te groote bloedſtorting (t) voor te komen, moet het vleeſch met eene enkele ſnee of twee, van het been met het ontleedend mes geſcheiden worden. Het beenvlies (v) dan ook geſcheiden zynde van het been met de rug van het mes, zaag dan het been afzonderlyk met zoo weinig ſlagen als mogelyk is. Maar als men met twee evenwydige beenen te doen heeft, moet het vleeſch, dat tuſſchen beiden is, insgelyks voor het gebruik der zaag geſcheiden worden. Als dit gedaan is, kan de draaiband losgemaakt worden, om gelegenheid te geeven om naar de groote bloedvaten te zoeken, en de bloedſtorting te bezorgen by derzelver openingen, 't zy door het werkelyk brandyzer (x), de band, de hegting, knoopen van koperrood daar op te leggen, of diergelyke. Daar na kan één drooge kompres van linnen, of een in brandewyn gedoopt, en beſtrooid met *Diapente*, op de ſtomp gelegd worden. Maak dan de eerſte band los, en trek het vel en het vleeſch zoo ver als gy gevoeglyk kunt, over de ſtomp, om die te bedekken, en te bezorgen met de kruisſteek, gemaakt ter diepte van een halve of drie vierde duim in het vel: de draad tot dit einde gebruikt moet dubbeld en ſterk zyn. En leg nu over de geheele ſtomp twee groote kompreſſen, eerſt gedoopt in water en azyn en opgedroogd, en naderhand voorzien met zamentrekkende middelen (y), een helper die met zyn hand bezorgende. Leg daar op een pleiſter van *Deminium*, of enkele *Diachylon*: haal 'er dan een Oſſenblaas

(t) Haemorrhagia. (v) Perioſteum.
(x) Cauterium Actuale. (y) Adſtringentia.

over, die eerſt nat is gemaakt in water en azyn, en naderhand een weinig gedroogd, en over alles een dwarſche lap, zeer digt, eerſt bezorgd met een enkelde, en dan met een dubbele zwagtel. En na dit alles kan die draaiband losgemaakt worden, zoo dat het gemak geeft aan den lyder: of die kan geheel weggenomen worden, na dat hy te bed gelegd is, daar hy leggen moet met de ſtomp enigzins opgeheven; houdende een helper voor twaalf of veertien uuren het verband vaſt met zyn hand, om alle hevige bloedſtortingen voor te komen: als het nodig gevonden word, kan de Lyder eene hoeveelheid van bloed verliezen uit den arm, om de koorts onder te houden, die in dit geval ligtelyk opkomt, en naar gelang konnen 'er ſtillende droppels of een ſlaapmiddel (z) gegeeven worden. In drie of vier dagen kan het verband weggenomen, en dienſtige ettermaakende (a), gemengd met zamentrekkende middelen gebruikt worden. Maar by de eerſte opening, moet 'er een werkelyk brandyzer, of eenig kragtig bloedſtempend middel (b) gereed zyn, in geval ener hevige bloedſtorting. De afſchilfering (c) van het been moet nu bezorgd worden, als te voren geleerd is; waar na de geneezing kan geeindigd worden, als in geval eener gemeene wond of verzweering (d). Als het verband ſterk aankleeft, kan het, wanneer men het wil weg neemen, losgemaakt worden door behulp van een ſpons gedoopt in water en azyn. Als het koud vuur (e) buiten verwagting zal bevonden worden zig te verſpreiden buiten het deel, waar in

(z) Opiata. (a) Digeſtiva. (b) Stypticum.
(c) Exfoliatio. (d) Ulcus. (e) Sphacelus.

in de operatie geſchied is, kan het bedorven deel door ſnyden weggenomen, of met het werkelyk brandyzer (f) verteerd worden; 't welk de gemakkelykſte weg ſchynt om het Heet Vuur te ſtuiten, indien wy het inwendig gebruik der *Cortex* uitzonderen. Als het gewonde deel zwelt of ontſteeken word na de afzetting (g), moeten 'er dienſtige ſtoovingen gebruikt worden. Ook worden beſchermende middelen (h) nuttig geoordeeld, gelegd zynde boven het deel, daar de afzetting geſchied is, om te groot een invloed van bloed en vogten voor te komen. Een beſchermend middel van dit zoort kan gemaakt worden uit de volgende ingrediënten: *Bolus Armena. Sang. Dracon. Flor. Roſar. Rubr. Balauſt. Nuc Cypreſſ. Acet. Album. Ovor. &c.* of het *Empl. Defenſiv. cum ſucc.* kan alleen genoeg zyn. Het volgende word gehouden voor een uitmuntend zamentrekkend middel (i) in de verbanden die men in de afzettingen gebruikt.

℞. *Pulv. Bol. Armen. Pic. Naval aā unc* iv. *Aloes. Thur. Maſtich. Sang. Dracon. aā unc* j. *Gypſi unc* j. ß. *Pil. Leporin. Corii Raſpat. aā dr.* iij. *M. cum q. ſ. Albumin. Ovor. ad debitam conſiſtentiam.*

(f) Cauterium Actuale. (g) Amputatio.
(h) Defenſiva. (i) Reſtringens.

VYFDE AFDEELING.

BEEN-BREUKEN (a).

Om-schry-ving. 1. Een *Been-breuk* is eene hevige en schielyke scheiding der deelen van het been, welke met een wond verzeld zynde gezegd word zamengesteld te zyn, maar anders eenvoudig.

Oor-zaak. 2. De Breuken konnen of dwarsch, langwerpig, of schuinsch zyn, volgens de rigting der uitwendige kragt die dezelve veroorzaakt, met opzigt op de vezels van het been. Maar het gebeurt zomtyds dat eene verrotting der beenen (b), als in Venusziekten, een Breuk zal te weeg brengen, zonder dat enige uitwendige oorzaak gezien word.

Kente-kenen. 3. De zamengestelde Breuk is klaar voor het gezigt. In geval van een eenvoudige, 't zy dwarsche of schuinsche, word 'er eene onbekwaamheid gevonden in het deel, waar toe de Breuk behoort, tot beweeging, en eene merkelyke pyn, inzonderheid als het word aangeraakt: en zomtyds zal het deel op deeze wyze aangetast zig korter vertoonen, dan deszelfs wederpaar. Ook kan 'er dikwils eene uitstekendheid gevoeld worden omtrent het deel, en zomtyds by de scheiding zelve, of de plaats tusschen het gebroken been; Inzonderheid als daar eene onmiddelyke zamenstemming der vezels was. Maar als een been langwerpig gebroken is, of vol-

(a) Fractura. (b) Caries.

volgens de rigting van deszelfs vezels, zal 'er eene dikheid en ongelykheid van het deel gezien worden.

4. De langwerpige Breuken zyn gemakkelyker te geneezen dan de schuinsche; en die beide min bezwaarlyk dan de dwarsche. Als 'er alleen één been gebroken is, word de geneezing spoediger verrigt dan als 'er twee teffens aangetast zyn, gelyk de kleine (c) en groote ellepyp (d); de schenkel (e) en kuitbeen (f). Zulke Breuken die digt by de hoofden der beenen komen, zyn moejelyker te geneezen dan die omtrent derzelver midden komen. Als een been tot stukken vergruisd, of op veele plaatsen gebroken is, is de geneezing moejelyk, verdrietig, en onzeker; inzonderheid als het een zamengestelde Breuk is. Als 'er na het zetten van een gebroken been, pyn, ontsteeking (g) of gesteldheid tot heet vuur (h) in het deel is; als de Lyder lam is, koortsig of ylende word, stuipen (i) krygt enz. word de ziekte gevaarlyk geoordeeld. Voortekenen.

5. De spys moet in geval van Been-breuken dun zyn, maar voedzaam, of heelende, en bestaan uit geleyen, rystnat enz. Alle vleeschspys moet vermyd worden uit vrees om de koorts te vermeerderen. De rust moet toegegeeven, en eene dienstige gestalte voor den Lyder uitgedagt worden, waar in hy het dragelyk en gemakkelyk heeft. Levenswys.

6. Als de einden der gebroken beenen eens zamengezet zyn, 't welk gedaan moet worden zoo ras als mogelyk is, na dat de kwetsing ontvangen is, kan de Lyder eene matige hoeveelheid Geneezing der breuken, in 't algemeen.

(c) Radius. (d) Ulna. (e) Tibia. (f) Fibula.
(g) Inflammatio. (h) Gangraena. (i) Convulsio.

heid van bloed verliezen door aderlaating, en als 'er gelegenheid is, kan 'er een zagt purgeermiddel (k), of liever klyſteer, toegediend worden. In andere opzigten kan de Lyder behandeld worden, als in geval van een gemeene koorts.

Manier om een Breuk te herſtellen. 7. De algemeene manier om een Breuk te herſtellen, (welke wy hier by voorbeeld konnen onderſtellen dwarſch te zyn, in het grootſte been der voet) is deeze: De Lyder behoorlyk geplaatſt zynde, houd een helper het been boven de Breuk, en een ander onder die, in zulk een trap van uitrekking, als nodig is om de einden van het gebroken been by malkander te brengen; welke uitrekking noodzakelyk grooter moet zyn, hoe langer de Breuk onherſteld gebleeven is. Dan vereenigt de Heelmeeſter met zyn hand de einden der beenen juiſtelyk, zamen, zoo dat hy die in malkander doet ſluiten, en maakt het gebroken deel glad en effen, waar op de pyn enigermate zal verminderen; en het ongeſchikte deel, vergeleken met het gezonde, zal zig gelyk vertoonen, en daar mede overeenkomen. Beſmeer naderhand de deelen boven de Breuk met een mengzel van azyn en olie van rooſen; of ſtoof die met het zelfde vogt, waar in het verband moet gedoopt worden, en leg een pleiſter op het deel van diachylon of deminium; of liever het *Emplaſtr. Defenſiv. cum ſucc.*, zoo dat het zig drie of vier vingeren boven, en evenveel onder de Breuk uitſtrekt. Dit gedaan zynde, leg dan een kompres over de pleiſter, welke eerſt moet gedoopt en uitgewrongen worden in water en azyn, warme roode wyn, of diergelyke; waar in ook de zwag-

tels

(k) Catharticum.

tels gedoopt zynde op dezelfde wyze moeten uitgewrongen worden. Begin dan met een enkele zwagtel en laat die weinige keeren rontom het deel gaan boven de Breuk, en besteed het overige der zwagtel in beurtelings op te klimmen en neder te daalen. Neem nadernand een grooter, en begin onder de Breuk, en blyf opklimmende en nederdaalende als te voren, tot dat de geheele langte besteed is. Zommigen gebruiken ook een derde enkele zwagtel, maar anderen gebruiken in derzelver plaats een met een dubbeld hoofd. Dit gedaan zynde, binden ze drie spalken, of stukken bordpapier, of scheeden rontom het deel, met een band; en het gebroken lid leggende in eene gemakkelyke gestalte, bedekken zy het met een dienstige doos, of wieg, om het te beschermen van uitwendige drukking. En in deezen staat laat men het gebroken deel blyven voor den tyd van een week, mits dat de zwagtel nog te slap, nog te vast is; 't welk gekend kan worden door het opkomen, en voor den dag komen van een klein gezwel omtrent den derden dag na de operatie, by elk uiteinde der zwagtel; en door het wyken van dit gezwel op het drukken der vinger. De Lyder zal zig ook, als de zwagtel vast is, veel gemakkelyker vinden, in den tyd van twee of drie dagen. Als men geen gezwel ziet, is het een teken dat de zwagtel te slap is; maar te vast als de zwelling hard is, en verzeld met ontsteeking of diergelyke kwaade toevallen. De spalken konnen by gelegenheid weggenomen, en het deel als in het begin gestoofd worden. Na dat 'er een week om is na de operatie, kan het verband herhaald, en de zwagtel enigzins slapper gemaakt worden.

Lang-

Lang-werpige Breuken. Langwerpige Breuken vereisschen niet dat men uitrekking doet, maar de geneezing hangt voornamelyk af van het verzagten der toevallen, een dienstige trap van drukking, en het gebruik van een bekwaame zwagtel. Als het been zeer geweken is, moet men groote zorg draagen in de herstelling, dat de deelen vallen in hunne natuurlyke plaatsen, en bezorgd worden door de gebruikte zwagtel, tot dat derzelver vereeniging gemaakt is.

Verzeld met ontsteekingen. Als eene merkelyke ontsteeking de Breuk verzelt, moeten 'er dienstige stoovingen op het deel gebruikt worden, maar als het deel vermindert of verdort, moet het dikwils gestoofd worden met warm water of wyn; leggende 'er elke reis op een pleister van *Paracelsus*, *Oxycroceum*, enz. Als de eelt van het been ongelyk is, en zeer onzienelyk, of het deel onbekwaam maakt tot zyne behoorlyke werking, is het zomtyds raadzaam om het been weder te breeken, het deel daar toe eerst bereid zynde (met het gebruik van verzagtende stoovingen en pleisters) door het hol te leggen, en op eene behoorlyke wyze daar op te slaan. Waar na het weder geneezen kan worden op de gewoone wyze; maar voorzigtiger dan te voren.

Zamengestelde Breuken. In zamengestelde Breuken, als het been eens gezet is, op de reeds gemelde wyze, maar met alle mogelyke voorzigtigheid en tederheid, moet de wond gehegt en bezorgd worden met *Liniment. Arcæi*, *Balsam. Peruv.*, of diergelyke; rontom de Breuk leggende een pleister *Deminium*, en daar over heen een dienstige kompres en zwagtel, met stukken van bordpapier, op den afstand van twee vingeren breed van malkander; uitgezondert in de plaatsen der wond

zelve;

zelve; en onder elk van deeze moet gelegd worden een ſtuk dubbeld linnen, om het deel van kwetzing te bewaaren: dit alles door een band bezorgd zynde als te voren; en de ſtof zoo geſchikt zynde, dat de wond eens daags kan verbonden worden, zonder iets meer van die dingen weg te neemen, dan juiſt genoeg is tot dat einde. Als enige ſplinters der beenen in eene zamengeſtelde Breuk zoo los leggen, dat ze gemakkelyk konnen uitgehaald worden, moeten ze weggenomen worden; maar in geval ze vaſt zitten, is het beter die aan de natuur over te laaten, en aanſtonds voort te gaan om de toevallen te verzagten; houdende de wond open, en bezorgende die met iets als de volgende zalf, om de ſcheiding of zuivering der ſtukken te bevorderen.

℞. *Terebinth. Venet.* *unc* ij. *Cerae Flav. Reſin. Pini aā unc* ß. *Pulv. Ariſtoloch. Rotund. dr.* ij. *Aloes. Myrrh. Euphorb. aā dr.* j. *m. f. Unguentum.*

Als het been geheel bloot ligt, moet het voor de lugt beſchermd worden zoo veel als mogelyk is; en na de herſtelling, kan de handelwyze in dit geval dezelfde zyn, als die te voren gemeld is; mits dat de Breuk verſch is, en dat de lugt niet reeds eene verrotting in het been gedrukt heeft. Maar als het been dus bloot gelaaten is, moeten 'er geene zalfagtige middelen gebruikt worden die daar by konnen komen. Als het eind van het eene been over het ander legt, zoo dat de Breuk niet kan herſteld worden, moet het eene eind afgezaagd of weggevyld worden. De uitwendige middelen in zamengeſtelde Breuken konnen in 't algemeen dezelfde zyn met die in de wonden, holagtige verzweeringen (l), of diergelyke zyn voorgeſchreeven.

8. De

(l) Ulcus ſinuoſum.

Breuken van het bekkeneel verdeeld in kneuzingen, spleeten, tegenspleeten, snydingen en steeken.

8. De Breuken in 't algemeen, als zy tot het bekkeneel behooren, worden verdeeld in kneuzingen (m), spleeten (n), tegenspleeten (o), snydingen (p), en steekingen (q). De *Kneuzing*, anders genoemd eene nederdrukking (r) van het bekkeneel, is een kwetzing, gekomen aan het zamenstel of van een, of van beide deszelfs tafelen, waar door een deel deezer tafelen kan afgeschilferd worden, of drukken tegen de hersenvliezen (s), of de hersens zelve. Maar als het bekkeneel door dit middel opgeligt of verheven is in een deel, word het *Camerosis* of Verwelfzel-breuk genoemd. Een *Spleet* is een barst, gemaakt in een of beide de tafelen van het bekkeneel, door enig uitwendig geweld. Een *Tegenspleet* is het voor den dag komen van deeze barst aan de zyde overgesteld tegen die welke de slag ontvangen heeft, en niet aan het deel dat dezelve onmiddelyk ontvangen heeft. Een *Breuk* is eene geheele scheiding van het eene deel des bekkeneels van de overige, door een stomp werktuig. Eene *Snyding* is de scheiding van een gedeelte des bekkeneels door middel van een scherp werktuig; maar als een gedeelte geheel is weggenomen, word het *Uitsnyding* (t) genoemd. Een *Steek* van het bekkeneel is eene kleine doorbooring (v) deszelfs, gemaakt met een scherppuntig werktuig. De algemeene tekenen der Breuken in het bekkeneel zyn braaking, yling, dofheid (x), blindheid, spraa-

(m) Contusio. (n) Fissura. (o) Contra Fissura. (p) Incisio. (q) Punctura. (r) Depressio. (s) Menynges. (t) Excisio. (v) Perforatio. (x) Stupor.

ſpraakeloosheid, flaauwte, ſtuipen (y), lamheid (z) der uiteinden, tegenwillig wegvloejen der uitloozingen (a), bloedſtortingen (b) uit de neus, ooren, of mond, digt ſluiten der kakebeenen, enz. Als het een zamengeſtelde Breuk is, kan ze dikwils duidelyk door de wond heen ontdekt worden met de vinger; want als 'er enige ruwheid of ongelykheid gevoeld word op het bekkeneel, in een deel daar geen naad (c) is, mag men beſluiten dat het een ſpleet of een Breuk is. Breuken, dringende door beide de tafels van het bekkeneel, worden gevaarlyk geoordeeld; voornamelyk, als de ſplinters van het been ſteeken in de herſenvliezen (d), en de toevallen hevig en langduurig zyn. Als ze voortkomen van musketſchooten, en de herſens zelve beſchadigd zyn, word de ziekte zelden geneezen. Het zelfde kan gezegd worden, als 'er eene vuile etterige ſtof of buitenvatig bloed onder het harde herſenvlies (e) ligt, of als de Lyder geen verligting gevoelt als het bekkeneel open ligt. De ſpys moet in al deeze gevallen dun, verdunnende, en gemakkelyk te verteeren zyn. De beweeging, als men enige toeſtaat, moet zeer matig zyn; en zoo ook de ſlaap.

Geneezing door inwendige middelen.

Men laat de aderlaating, ter geneezing, gemeenelyk voorafgaan, en het gebruik van verzagtende purgeermiddelen (f) kan insgelyks van dienſt zyn, als ze naar gelang herhaald worden. Dienſtige middelen tegen de ſtuipen (g) moeten ook niet nagelaaten worden.

(y) Convulſio. (z) Paralyſis. (a) Excrementa. (b) Haemorrhagia. (c) Sutura. (d) Menynges. (e) Dura Mater. (f) Cathartica. (g) Antepileptica.

den. *Pulv. de Guttet. Cinnabar. Antimon. Aq. Poeon. Comp. Aq. Cerasor. Nigr.*, *&c.* konnen van nut zyn, in dienstige hoeveelheden genomen zynde.

De Heelkundige operatie van Breuken in het bekkeneel.

De uitwendige geneezing van Breuken in het bekkeneel, vereischt eerst eene scheiding van de hairige huid, om het aangetaste deel bloot te leggen, 't welk gemeenelyk gedaan word door eene kruiswyze snyding, het panvlies (h) naderhand met een spatel, of diergelyke gescheiden zynde. De bloedvloejing, die op deeze operatie zal volgen, moet gestempt worden door dienstige zamentrekkende middelen (i), na welker gebruik de panboor (k), of een ander werktuig kan gebezigd worden, naar maate de natuur der Breuk zal vereisschen. In het doen der snyding is het nodig de naaden (l) en slaapspieren (m) te vermyden. Als dit zoort van snyding vereischt word een weinig boven het ooglid, moet ze of regt of schuinsch zyn, konnende de dwarsche snyding hier ligtelyk eene ziekte van lamheid (n) te weeg brengen. Spleeten en tegenspleeten, welke beide de tafels des bekkeneels doorbooren, vereisschen de hulp der panboor, of konnen met de rasp (o) verwyderd worden. Als de toevallen een spleet te kennen geeven, zonder de zaak zelve regtstreeks te openbaaren, is 'er reden om een tegenspleet te vermoeden. In dit geval, na dat de kruiswyze snyding zal gedaan zyn, kan het dienstig zyn 'er de volgende pleister op te leggen.

℞. Ce-

(h) Pericranium. (i) Adstringentia. (k) Trepanum.
(l) Sutura. (m) Musculus Temporalis.
(n) Paralysis. (o) Raspatorium.

℞. *Cerae Flav. Pic. Naval. Thuris. Resin. Pin. aā unc* j. *Tereb. Ven. Tacamab. Mastich. aā unc* ß. *m. f. Emplastrum.*

Als deeze pleister van het deel genomen word, den dag na dat men ze daar eerst had opgelegd, en enige merkelyke vogtigheid daar onder gezien word, in de overeenkomende plaats van het bekkeneel, moet men een spleet vermoeden. Als de toevallen na het gebruik der dienstige middelen nog hevig blyven, is 'er reden om te vermoeden, dat de inwendige tafel gebroken is; en in dit geval moet men zyn toevlugt neemen tot de panboor. In enkele snydingen van het bekkeneel, niet verzeld met merkelyke toevallen van eene inwendige kwetzing, behoeft men geen agt te geeven dan op de wond in de huid, welke toegenaaid zynde, zal het gescheiden been weder van zelf vereenigen, als in andere Breuken. Als 'er een deel der bovenste tafel afgesneeden is, na dat het eens geheel gescheiden is, kan de gebroken plaats gewasschen worden met *Tinct. Myrrh. et Aloes. Sp. Vin.*, *&c.* en naderhand bezorgd worden met *Linim. Arcaei* of diergelyke. Maar als de snyding zig uitstrekt tot beide de tafels, en de Breuk groot is, laaten dan de beenen tot malkander gebragt, en in hunne behoorlyke gestalte vereenigd worden; waar in ze konnen gehouden worden door middel van weinige steeken, gedaan op zulk een afstand, dat ze plaats overlaaten voor de uitdryving der stof. Als 'er verscheiden snydingen of Breuken teffens komen, laaten dan de splinterige stukken weggenomen, en het deel gezuiverd worden; en als beide de tafels niet doorboord zyn, ge-

bruik dan de rasp; maar als de Breuk zig uitstrekt zoo wel tot de onderste als bovenste tafel, kan de panboor gebruikt worden, als zulke splinters, die op de hersenvliezen (p) drukken, niet door de verwydering der wond konnen weggenomen worden. Voor steeken, dringende alleen door de eerste tafel des bekkeneels, gebruik de rasp of diergelyk werktuig, als te voren gezegd is. Maar als beide de tafels doorboord zyn, en de toevallen dringen, moet de panboor op het midden der steek gezet worden. En dezelfde manier moet gehouden worden in de zoogenaamde *Camerosis* of verwulving, als de bovenste tafel door enig uitwendig geweld gescheiden is van de onderste. In Breuken, met kneuzing van het bekkeneel, moet het gekneusde deel weggeraspt worden, en dan de geneezing voortgaan als in andere Breuken. In geval van nederdrukking des bekkeneels moet de panboor zoo digt, als met voegzaamheid mogelyk is, gezet worden op het gebroken been; waar na het nedergedrukte deel zagtjes, en allengskens, met den opligter (q) moet opgeheven worden. En als 'er eene nederdrukking (r) geschied zonder Breuk, gelyk wy zomtyds vinden in jonge en tedere voorwerpen, moet de panboor (s) insgelyks tot derzelver opligting gebruikt worden. Als 'er Breuken komen onder de slaapspieren (t), moet de wond door snyden verwyderd worden; de spieren zelve, als 't mogelyk is, vermyd zynde. Waar na het been geraspt, of de panboor 'er opgezet moet worden,

(p) Menynges. (q) Levator. (r) Depressio.
(s) Trepanum. (t) Musculi Temporales.

den, naar maate de Breuk zig uitſtrekt, of geoordeeld word zig uit te ſtrekken tot beide, of alleen tot eene tafel. Maar de panboor moet, als het mogelyk is, nooit op de naaden (v) gezet worden, of op een afhangend deel, als de herſenvliezen (x) gewond zyn; niet meer dan op de boezemhollen (y) der winkbraauwen *. Maar in andere gevallen, welke dezelve toelaaten, ſchynt het afhangende deel meeſt verkiesbaar te zyn.

Eer de operatie begonnen word, moeten de ooren des Lyders geſtopt worden; de panboor dan gezet zynde op een afhangend deel, als het raadzaam geoordeeld word, zoo dat derzelver tanden de Breuk niet konnen raaken, en het punt vaſtgemaakt zynde, moet de Operateur allengskens en langzaam voortgaan, het bovenſte deel des werktuigs beſtierd en onderſteund zynde door de linkerhand, terwyl het gedraaid word met de regte, tot dat het allengskens een cirkel in het bekkeneel ſnyd. Het middelſte punt dan weggenomen, of de panboor verwiſſeld zynde voor een van het vrouwelyke zoort, welks tanden eerſt met olie beſmeerd zyn, moet de operatie vervolgd worden, het werktuig nu en dan wegneemende,

Manier van booren.

(v) Sutura. (x) Menynges. (y) Sinus.

* Onze Schryver beoogt hier zekerlyk het boezemhol tuſſchen de vaneengaapende tafelen van het voorhoofdsbeen, 't welk *Sinus Frontalis* genoemd word; dienende, om de ſnottige vogtigheid, die onze reukzenuwen vogtig en gevoelbaar moet houden, te bereiden en voor een tyd te bewaaren. Dit boezemhol moet dan onderſcheiden worden van de boezemhollen binnen in het hoofd, die een geheel ander gebruik hebben.

de, om deszelfs tanden te zuiveren, en beter op te merken of deszelfs beweeging in het bekkeneel gelyk, beſtendig, en rond is. Als men dus voortgaande de tand des werktuigs zig eindelyk bloedig vertoont, is 't een teken dat ze gekomen zyn tot de tweede tafel; na welke tyd groote voorzigtigheid moet gebruikt worden om de herſenvliezen niet te wonden. Zoo ras derhalven als het geboorde deel voor het werktuig begint te wyken, ſtaak dan de operatie, en ligt het ronde ſtuk des bekkeneels met den opligter zagtelyk op. Dan kan, door middel van deeze opening, welke gemaakt is op een bekwaame afſtand van het beſchadigde deel, de nederdrukking, als 'er enige is, gemakkelyk opgeheven worden door bekwaame werktuigen, of de natuur der ziekte, die de operatie vereiſchte, ontdekt worden. Maar daar het gebroken been niet geheel moet weggenomen worden, oordeelt men de panboor beſt te konnen zetten op het gezonde been, en ten deele op de Breuk zelve. Als de operatie zoo ver gebragt is, moeten de kanten des bekkeneels glad gemaakt worden, die ruw waren geworden door de werking der panboor. En als enig ſtof van het been, of andere ſtof, geduurende de operatie, vallen mogt op het harde herſenvlies (z), moet dat naderhand afgeveegd worden, 't zy met een ſpons, of lint gewonden rontom het provet. En het zelfde moet verſtaan worden van eene verzameling van ſtof gemaakt onder het harde herſenvlies. Als 'er eene bloedvloejing op de operatie volgt, laaten dan de deelen gewaſſchen worden met roode

(z) Dura Mater.

roode wyn, matig warm gemaakt, waar by een weinig azyn kan gevoegd worden.

Als 'er geene verrotting gezien word, zal het dienſtig zyn het te bezorgen met verzagtende middelen (a): maar als enig geſtremd bloed in het deel ligt, kan 'er azyn met de andere ingrediënten gemengd worden. Als het harde herſenvlies verſtorven is, gebruik dan zuiverende middelen (b) tot de verbanden; maar verzagtende zyn in 't algemeen raadzaamer, of als geene byzondere toevallen het tegendeel vereiſſchen. De volgende voorſchriften zyn dienſtig: Manier van verbinding na het zelve.

℞. *Mell. Roſat. unc* j. *Reſin. Flav. Terebinth. Venet. Sp. Vin. aā dr.* ij. *m. ſ. a.* Of

℞. *Ol. Roſar. Tinct. Myrrh. aā unc*ß. *Liniment. Arcaei. dr.* ij. *Pulv. Croci. ſcr.* j. *m.* Of

℞. *Mell. Roſat. Syr. de Abſynth. aā unc*ß. *Sp. Vin. Ol. Hyper. Liniment. Arcaei. aā dr.* ij. *Pulv. Myrrh. Sarcocoll. aā dr.* j. *Croci. ſcr.*ß. *m. ſ. a.*

Deeze middelen worden geoordeeld verſcheiden oogmerken teffens te beantwoorden; maar het volgende ſchynt nog algemeener, en in ſtaat om de einden te bereiken van een ettermaakend (c), vleeſchmaakend (d), zamentrekkend (e) en bewaarend middel (f), teffens:

℞. *Sp. Vin. Comm.* ℔ j. *Mell. Opt. Depurat. unc* j. *Myrrh. Aloes. aā dr.* j.ß. *Sarcocoll. Maſtich. Croci. aā dr.* j. *Sabin. Fl. Centaur. Min. Hyperic. Roſar. Rubr. aā dr.* ij. *Sacchar. Cand. Rubr. unc* j. *Infunde ſimul in Balneo Mariae et Colatur. adde Terebinth. Venet. unc* ij. *et fiat ope caloris ſolutio ſ. a.*

(a) Lenientia. (b) Deterſiva. (c) Digeſtivum.
(d) Incarnativum (e) Adſtringens.
(f) Praeſervatorium.

Een ſtuk fyn linnen, gedoopt in zulk eene balzem als deeze, en aan een draad vaſtgemaakt zynde, voor het gemak van uithaalen, kan warm op de herſenvliezen gelegd worden. Maar de omtrek daar van moet grooter zyn dan de geboorde plaats, op dat het een weinig gaan kan onder den rand des bekkeneels, om den ingang der lugt voor te komen. Het overblyvende deel der holligheid kan dan gevuld worden met droog linnen. Bezorg het overblyvende deel der wond met *Linim. Arcaei*, of een dienſtig ettermaakend middel, overdekkende het met een *Diachylon* pleiſter, nedergelaaten met een weinig olie van roozen, en bezorgende dat met een dienſtig verband. Het verband kan eens of tweemaal daags herhaald worden, als de toevallen het vereiſſchen. Als het harde herſenvlies (g) verſtorven is, doe dan by de reeds gemelde ingrediënten *Mel. Aegyptiac. Sarcocoll. Acet. Vin. Alb. Sp. CC. Sal. Ammon.*, *&c.* naar believen. Terwyl het deel verbonden word kan de Lyder ſterk ademhaalen, en zyn hoofd voor of agter overbuigen, om de etter of vuile etter (h) des te beter uit te loozen; of het deel kan zagtkens gewaſſchen worden met een ſpons, of bewonde tentyzer, gedoopt in het volgende:

℞. *Herb. Sabin. Centaur. Min. aā dr.* ij. *Myrrh. dr.* j. ß. *Coque lento igne in Vin. Alb. q. ſ. et Colat.* ℔ j. *adde Sp. Vin. unc* ß.

Als 'er weelig vleeſch (i) opkomt, kan het weggenomen worden met *Pulv. Sabin. Praecipitat. Rubr. Alumin. Uſt.*, *&c.* op het deel geſtrooid. Maar men moet in dit geval niet lang aan-

(g) Dura Mater. (h) Sanies. (i) Fungus.

aanhouden met korstmaakende middelen (k), nog die in groote maate gebruiken, uit vrees om gevaarlyke toevallen te veroorzaaken. In andere opzigten moeten deeze gevallen behandeld worden op de gewoone wyze van Breuken en Wonden; behoorlyk agt gegeeven zynde op het deel, en de byzondere ziekten, 't zy stuiptrekkingen (l), lamheid (m), of beroerte (n), welke als toevallen die konnen verzellen.

Breuken van het neus-been.

9. In Breuken der neusbeenderen, moeten de deelen boven hunne natuurlyke vlakte verheven nedergedrukt worden, en die te laag zakken moeten opgeligt worden door middel van een spatel, of ander dienstig werktuig. En na de herstelling, moeten de beenen gehouden worden in hunne natuurlyke plaats, door middel van een pen, besmeerd met *Ol. Rosar.*, of diergelyke, en in de neus gebragt; het inwendige vlies deszelfs daar tegen beschermd zynde, door tusschenvoeging van een fyn linnen lapje rontom de pen gewonden. Leg daar na aan den buitenkant een mengzel van *Bolus Armena*, poejer van roode Roosen, Drakenbloed, enz. met het wit van een ei, of enig ander dienstig zamentrekkend middel (o), of beschermend smeersel, bedekkende het geheel met een bekwaame pleister van *Deminium*, of diergelyke. De geneezing deezer ziekte, als het been niet bedorven is, word gemeenelyk verrigt in den tyd van tien of twaalf dagen.

Van het kake-been.

10. Breuken van het kakebeen moeten hersteld worden door de vingers, in- en uitwendig daar

(k) Escharotica. (l) Convulsio. (m) Paralysis.
(n) Apoplexia. (o) Restringens.

daar op gezet; hoewel deeze alleen zomtyds niet genoegzaam zynde tot dit einde, beſtieren twee helpers de beweeging des hoofds, zoo dat ze eene bekwaame uitrekking veroorzaaken, terwyl de Operateur de breuk herſtelt. Als het onderſte kakebeen gebroken is, moet het, als het herſteld word, opgeſchort gehouden worden door middel van een dienſtige band, of andere uitvinding. In 't algemeen oordeelt men dat de geneezing hier van geſchieden kan in twintig dagen.

Van het ſchouderbeen.

11. Breuken van het ſchouderbeen (p), worden herſteld op de gewoone of gemeene wyze; eerſt eene behoorlyke trap van uitrekking gemaakt zynde, en eene beweeging, beide voor en agterwaarts; 't welk insgelyks moet herhaald worden op eene zagte wyze na het tweede verband; anders zullen de peezen in het gewrigt der elleboog zig ligtelyk zamentrekken, zoo dat ze de natuurlyke uitſtrekking des arms moejelyk maken. In de tyden tuſſchen de verbanden, moet de arm gebogen, en gedurig tegen de borſt gehouden worden, gelyk na de aderlaating gemeenelyk bevolen word. De zwagtel dienſtig in dit geval, is dezelfde met die in andere gemeene Breuken vereiſcht word. In 't algemeen oordeelt men dat de geneezing hier van geſchieden kan in vier en twintig dagen.

Der ſleutelbeenen.

12. Breuken der ſleutelbeenen (q) worden herſteld door een helper te zetten agter den lyder, wiens werk moet zyn hem te rug te trekken, en met zyn knieën voorwaarts te ſtooten, terwyl de Operateur de Breuk beſtiert, en de beenen in hunne natuurlyken ſtaat brengt; waar in

(p) Os Humeri. (q) Claviculae.

in zy moeten bezorgd worden met een verfterkende pleifter, enz.

13. Breuken der fchouderbladen (r), komende digt by de plaats daar zy zamengevoegd zyn met het fchouderbeen, worden herfteld door den arm fterk uit te rekken, terwyl de lyder vaftgehouden word; waar na het been moet herfteld, en een verfterkende pleifter 'er op gelegd worden. Maar als het been zeer verbryzeld is, moet men zig eerft toeleggen, door middel eener dienftige opening, de fplinters uit te haalen die gemakkelyk willen voor den dag komen, laatende de overige aan de natuur over. De tyd tot geneezing deezer ziekte vereifcht is niet bepaald, maar loopt dikwils niet verder dan veertig dagen.

Der fchouderbladen.

14. In Breuken van het Spaekbeen (s) of Ellepyp (t), moet de arm uitgerekt, en het deel als gewoonelyk herfteld worden. De geneezing eener Breuk in de ellepyp, vereifcht gemeenelyk meer tyd dan een Breuk van het fpaekbeen. In beide de gevallen, moet de arm tegen de borft gehouden worden na de herftelling, en nu en dan naar boven en beneden eene zagte beweeging gemaakt worden, als in geval van een Breuk des fchouderbeens. De tyd tot de geneezing gefchikt is gemeenelyk dertig dagen.

Van het Spaekbeen of Ellepyp.

15. Breuken van het borftbeen (v) worden verzeld met eene ongelykheid van het deel, 't welk wykt voor de drukking der vinger. De lyder word ook gemeenelyk aangetaft met hoeft, kortademigheid, en zomtyds met bloedfpuwing. Ter herftelling is het gemeen den lyder te leggen op een tafel, met zyn aangezigt naar beneden,

Van het borftbeen.

(r) Scapulae. (s) Radius. (t) Ulna. (v) Sternum.

neden; beide zyne armen teffens uitgeſtrekt zynde: door welk middel, door eene dienſtige drukking geholpen, de deelen rontom de borſt verwyderd zullen worden, en inzonderheid het borſtbeen, zoo dat het mogelyk deszelfs herſtelling zal uitwerken; naderhand word 'er eene verſterkende pleiſter van *Oxycroceum* op gelegd, en het deel warm gehouden.

Der Ribben. 16. In zulke Breuken der ribben, als naar buiten uitſteeken, moet men eene gelykheid der deelen zoeken door middel van drukking, en een matig gezwagtel. En voor het opleggen van eenige pleiſter, kan het dienſtig zyn de inademing in eene grooter maate te gebruiken dan de uitademing. Maar als de rib naar binnen gebroken is, moet men een tegenſtrydig beleid houden, en de uitademing meer gebruiken dan de inademing. Waar na de lyder kan gelegd worden met zyn gezonde zyde op een bultige plaats, door welk middel de gebroken rib enigermate zal opgeligt worden. Zommigen raaden in dit geval het opleggen van een ſterk kleevende pleiſter, om die in eens met kragt voort te haalen, om het deel der rib dat ingezakt was op te heffen. Als de Breuk door iets van dit zoort herſteld word, word ze gemeenelyk geneezen binnen twintig dagen.

Breuken der wervelbeenen. 17. Als het ruggemerg (x) in de Breuken der wervelbeenen (y) beſchadigd is, word de lyder zelden herſteld; inzonderheid als de ziekte verzeld is met beroerte (z), geraaktheid (a), opſtopping van water, of diergelyke. Anders zegt men dat eene eenvoudige Breuk der Wervelbeenen ſpoedig geneezen word door eene uit-

(x) Medulla Spinalis. (y) Vertebrae.
(z) Apoplexia. (a) Paralyſis.

uitrekking in tyds gebruikt: gelyk gemeenelyk geloofd word in die byzondere Breuk der zelven, 't welk wy gemeenelyk het breeken van den hals noemen: ten zy dit niet meer dan eene verſtuiking (b) is, welke evenwel niet gemakkelyk gebeuren kan. Maar als de wervelbeenen zoo aan ſtuk gebroken zyn, dat de ſplinters derzelven het merg of de byliggende deelen prikkelen of wonden, moet 'er aanſtonds eene opening gemaakt worden, om die uit te haalen, als zy redelyk gemakkelyk willen voor den dag komen. Daar na moet de wond open gehouden worden, om de afſcheiding der overigen af te wagten, of te zien of zy weder vereenigen willen. Als 'er niets ongeregeld of buitengewoon in dit geval gebeurt, word de geneezing geoordeeld te geſchieden in omtrent twintig dagen.

18. Breuken van het ſtaartbeen (c) worden herſteld door de vingers in den aars te brengen, en bezorgd door eene bekwaame geſtalte te beveelen, en door het uitwendig gebruik van zamentrekkende middelen (d), enz. Op gelyke wyze moeten de Breuken van het heilig been (e) herſteld worden, zoo ras als mogelyk is, uit vrees van het groote nadeel, dat door uitſtel kon toegebragt worden aan de talryke zenuwen en merkelyke vaten van dat deel. Van het ſtaart- en heilig been.

19. Breuken van het dyebeen (f) moeten behandeld worden als die van het ſchouderbeen (g). Maar dit been natuurlyk van een kromme figuur zynde, kan men ligtelyk deszelfs buiging, of holligheid en bultigheid voor eene Breuk neemen. Van het dyebeen.

(b) Luxatio. (c) Os Coccygis. (d) Adſtringentia.
(e) Os Sacrum. (f) Os Femoris. (g) Os Humeri.

men. De geneezing hier van kan verrigt worden in dertig dagen.

Van de knie-ſchyf.

20. Breuken van de knieſchyf (h) zullen zomtyds eene geduurige kreupelheid veroorzaaken, inzonderheid als ze dwarſch zyn. Als ze langwerpig komen, moeten ze herſteld worden als andere Breuken, en bezorgd worden door een dienſtig verband, wordende de geneezing gemeenelyk geeindigd in twintig dagen. Maar als de Breuk dwarſch is, dan belet de werking der ſpieren (i), in het deel ingeplant, de vereeniging van het been.

Van het ſcheen- en kuit-been.

21. Breuken van het Scheen- (k) en Kuitbeen (l) vereiſſchen geheel dezelfde behandeling met die van het Spaekbeen (m) en Ellepyp (n). En op gelyke wyze moeten de Breuken in de beenen der Vingers en toonen herſteld en bezorgd worden.

ZESDE AFDEELING.

ONTWRIGTINGEN (a).

Omſchryving.

1. DE *Uitwyking*, anders Ontwrigting (b) genoemd, is het ſchuiven van het hoofd eenes beens uit zyne eige natuurlyke verblyfplaats in eene andere plaats.

Oorzaak.

2. De Ontwrigtingen konnen voortkomen van uit- of inwendige oorzaaken, als vallen, ſtooten enz., verſlapping (c) of verteering (d) der banden,

(h) Patella. (i) Muſculi. (k) Tibia. (l) Fibula.
(m) Radius. (n) Ulna. (a) Luxatio.
(b) Dislocatio. (c) Relaxatio. (d) Corroſio.

den (e) enz., welke alleen ten deele zynde, of het hol des hoofds van enig been maar in eene plaats verteerende, en niet overal, veroorzaakt 't geen *Subluxatio* of Verſtuiking genoemd word. Zomtyds brengen de kinderen verſtuikte gewrigten in de wereld met zig, 't zy van eene kwaade figuur der deelen, kwetzingen gekregen door de moeder, of in den tyd der verloſſing toegebragt.

3. De Ontwrigtingen worden gekend uit een gezwel of byzondere uitpuiling des hoofds van het geſcheiden been, door opheffing van het vel en ſpieragtig vleeſch boven deszelfs natuurlyke vlakte, en een deel niet geſchikt om dat te ontvangen; en eene holligheid of inzakking in de plaats, waar uit het geſchoven is, door het gevoel te merken. Als 'er eene volkomen Ontwrigting is, word het lid daar het been toe behoort korter gemaakt; in tegenſtelling van het geen gebeurt, als de band alleen verſlapt, of te veel opgeſpannen is. De beweeging van het deel is ook gebrekkig, en de lyder gevoelt eene groote pyn daar in. De plaats ook daar de ſcheiding der twee beenen, te voren vereenigd, geſchied, is zomtyds dikker dan natuurlyk; gelyk wy vinden als het ſleutelbeen (f) geſcheiden is van het ſchouderblad (g), enz. Ontwrigtingen (h) der groote beenen zyn dikwils verzeld met eene lammigheid (i) der ledemaaten. Kentekenen.

4. De Ontwrigtingen worden gemakkelyker herſteld in kinderen, en die van een ſlap geſtel des lighaams zyn dan in anderen; hoewel de beenen na de herſtelling dan met meer moejelykheid Voortekenen.

(e) Ligamenta. (f) Clavicula. (g) Scapula.
(h) Luxatio. (i) Paralyſis.

lykheid hunne plaats neemen. Als een kind geboren is met ontwrigtte beenen, of lang gestaan heeft in de Lyfmoeder, is het geval gemeenelyk zeer moejelyk te geneezen, gevaarlyk, en word zomtyds ongeneesselyk. Oude ontwrigtingen zyn zeer moejelyk te herstellen, en worden nauwlyks oit met een goeden uitslag aangetast. Eene Ontwrigting der wervelbeenen (k) in den hals, digt by het hoofd, is schielyk doodelyk, ten zy ze aanstonds hersteld word. Die der laager wervelbeenen zyn gevaarlyk, en de geneezing onzeker. In 't algemeen vermeerdert het gevaar en de moejelykheid de Ontwrigtingen verzellende, naar maate de toevallen dringen en verouderd zyn, gelyk pyn, ontsteeking (l), versterving (m), enz.

Levenswys. 5. De spys moet in geval van Ontwrigtingen gemeenelyk dun zyn. De rust moet toegegeeven, en het aangetaste deel zoo veel mogelyk is, van alle zoort van beweeging onthouden worden.

Geneezing in 't algemeen. 6. Alle Ontwrigtingen moeten zoo ras als mogelyk is hersteld worden; waar na het dienstig kan zyn te gebruiken aderlaating, en slaapmiddelen (n) naar maate de toevallen het vereisschen, om voor te komen koorts, stilstand van bloed in het deel, en de rust te bezorgen. Maar als een been lang ontwrigt geweest is, of ontsteeking en zwelling op het deel gezien worden, moeten 'er eerst verzagtende stoovingen of pappen op gelegd worden, om de herstelling gemakkelyker en draagelyker te maken. Alle herstellingen geschieden of door de hand alleen, of door werktuigen, gelyk als katrollen, of andere

(k) Vertebra. (l) Inflammatio.
(m) Mortificatio. (n) Opiata.

dere by de hand zynde werktuigen. De uitrekking is voor af noodzakelyk, als in geval van Breuken (o). In de werking moet men groote zorg draagen om de ſpieren (p) of beenen niet te verdraaijen, en zoo veel geweld niet te gebruiken, dat men de zyden breekt van de pan of holligheid, die het hoofd van het ontwrigte been ontvangen moet; 't welk een ongeneeſſelyk geval kon worden, en een been nalaaten, dat in elke drajing ligtelyk uit zyne holligheid uitſlipte. Als de lyder na de werking gemakkelyker is, en het aangetaſte lid naar zyn wederpaar gelykt, met betrekking tot de langte, dikte, enz. Als de beweeging eniger maate aan het deel herſteld is, en het hoofd des beens gehoord of gevoeld word te gaan in zyne holligheid, konnen wy beſluiten dat de herſtelling geſchied is. Daar na gaat de Operateur voort om de toevallen te verzagten, als ontſteeking en pyn, door dienſtige ſtoovingen of diergelyke, en bezorgt het tegen inſtorting door verſterkende pleiſters, en een bekwaame kompres en verband, als in geval van Beenbreuken. En dit is de gemeene manier om Ontwrigtingen (q) in 't algemeen te behandelen.

7. Men zegt dat 'er een zoort van Ontwrigting komt in het bekkeneel, als de naaden (r) niet vallen in, of ſchuiven over malkander; welk geval te voren overwogen is onder de ziekten der kinderen, maar enigzins moejelyk om te geneezen, anders dan door eene onmiddelyke kragt, waar door zy konnen verdeeld, en naderhand afzonderlyk gehouden worden door het

Ontwrigting van het bekkeneel.

(o) Fractura. (p) Muſculi.
(q) Luxatio. (r) Sutura.

het gebruik van een dienſtige kompres en verband.

Van het onderſte kakebeen.

8. De Ontwrigting van het onderſte kakebeen komt zomtyds van ſterke aanvallen van lacchen of geeuwen, zoo wel als van uitwendige kwetzingen; waar door het geheele kakebeen naar voren geſtooten zynde, de onderſte ry der tanden geſchoven word over de bovenſte lip; wordende de ſlaapſpier (s) op dien tyd ſtyf. In dit geval kan de lyder niet zwelgen, ſpreeken, nog zyn mond ſluiten. Als alleen het eene eind des kakebeens ontwrigt is, word deszelfs voorſte deel alleen naar de eene zyde geſchoven, blyvende het andere onbewogen. De geneezing daar van is gantſch niet moejelyk, als ze tydig ondernomen word; maar als ze lang word uitgeſteld, konnen 'er kwaade toevallen, gelyk als geraaktheid (t) enz. komen. Ter herſtelling moeten de duimen aanſtonds gelegd worden in des lyders mond; terwyl met de vingers aan den buitenkant, de dienſtige beweeging tot dat einde gemaakt word. In den tuſſchentyd konnen de ſlaapen (v) geſtoofd worden met verzagtende mengzels of ſmeerzels; en het deel na de herſtelling geſtoofd worden met een mengzel van olie van rooſen, azyn, of het wit van een ei. Als het kakebeen alleen aan eene zyde ontleed is, moet het gerigt worden naar den kant daar tegen over, op de reeds gemelde wyze; drukkende dan het ontwrigte deel nederwaarts, zoo doe eene matige uitrekking, waar na het hoofd des beens, door het voorſte deel op te ligten, zal moeten vallen in zyne holligheid. Maar als het

(s) Muſculus Temporalis. (t) Paralyſis.
(v) Tempora.

het kakebeen zig zwak mogt vertoonen na de herſtelling, kan het door een dienſtige band gemakkelyk onderſteund worden.

9. Als het ſchouderbeen (x) naar beneden ontleed is, kan het harde en ronde hoofd des beens gevoeld worden in den okſel; de elleboog des lyders zal hangen van zyne zyde, en de andere gemeene toevallen eener Ontwrigting zyn klaar. Deeze Ontwrigting word zelden zoo wel herſteld, dat het gebruik des arms geheel vry en gemakkelyk blyft. Als dit geval voortkomt van eene verſlapping (y) der peeſen (z), vermagert het deel gemeenelyk. De manieren van herſtelling zyn hier verſcheiden.

Van het ſchouderbeen.

I. In kinderen, en menſchen van een teder geſtel, is het zomtyds genoeg het been eerſt naar voren te brengen, dan naar boven, en dat eindelyk te laaten ſchieten in zyne holligheid.

Verſcheiden manieren van herſtelling.

II. Maar 't word voor zekerder manier gehouden den lyder op den grond te zetten, met een helper zittende digt tegen zyn rug; den arm dan uitgerekt zynde, moet eén ander helper zig plaatſen aan den buitenkant des elleboogs, terwyl een derde zyn hand ſterk onder den okſel houd, om den Operateur het voordeel te geeven van het als met een onderſteunde handſpaak te herſtellen. Want nu de helpers allen zamen te werk gaan, drukt de eerſte het ſchouderblad (a) naar beneden, de tweede zet zyn knie aan den buitenkant van den elleboog, om die vaſt te houden, en de derde houd zyne hand, met de vingers toegeſlooten, in den okſel, terwyl de Operateur den arm des Lyders ſterk naar de

 hand

(x) Os Humeri. (y) Relaxatio. (z) Tendo.
(a) Scapula.

hand drukt; zoo dat het ontwrigte been voorwaarts gedreven, en met zyn hoofd enigzins opgeligt word boven de ontvangende holligheid, en op den zelfden tyd een weinig te rug gedreven word door de werking der ſpieren (b), waar door het met des Operateurs hand gemakkelyk herſteld word.

III. Maar eene nog gebruikelyker en goedgekeurde wyze is den Lyder te zetten op den vloer, zittende de Operateur regt tegen over hem, en een helper zittende agter den Lyder, en vaſthoudende de twee einden van een ſterke band, behoorende tot een bal vaſtgemaakt onder het hol des arms, om dat digt te houden. De dingen dus geſchikt zynde, houd de Operateur met beide zyne armen den ontleedden arm vaſt, en zet zyn hiel in den oxel; een ander dan de andere hand vattende, en die naar beneden ſtootende, drukt de Operateur in den tuſſchentyd het been in deszelfs holligheid.

IV. De vierde manier beſtaat in het gebruiken van een ladder, welke behoorlyk vaſtgemaakt zynde, klimt de Lyder enige ſporten daar op, zoo dat beide zyne armen rontom leunen over derzelver top, welke met een kleed bedekt is; terwyl een helper aan de andere zyde de eene hand vaſt houd, en een ander de andere, welke zy zeer vaſt houden, en in den tuſſchentyd laat de Lyder zyn voet glyen van de ladder, door welk middel de Ontwrigting (c) herſteld word.

V. Daar is eene vyfde wyze, waar in de Lyder ſtaat op een laage ſtoel, leunende met den

(b) Muſculi. (c) Luxatio.

den ontleedden arm over een anders ſchouder, die op dien tyd hem ſterk by de hand houd, en den arm buigt naar zyn borſt, waar op de ſtoel ſchielyk weggetrokken word onder des Lyders voet, herſtellende de zwaarte van zyn lighaam in die ſchudding de Ontwrigting.

VI. De laatſte wyze, daar wy van ſpreeken zullen, vereiſcht de hulp van een bekwaame ſtok of ander ſteunzel, met een ronde uitſteekende knop, van zulk eene hoogte, dat ze juiſtelyk kan gezet worden onder het hoofd van het ontleedde been. Deeze ſtok vaſtgemaakt; en door de helpers onderſteund zynde, ruſt de Lyder met zyn arm daar over, met het uitſteekende deel onder het hol van zyn arm, 't welk daar ſterk tegen aangedrukt word door een helper, trekkende zyne armen naar de ribben toe; in den tuſſchentyd drukt de Operateur, die agter hem ſtaat, het ſchouderblad neder, en bezorgt het hoofd des beens in deszelfs hol. Zommigen gebruiken een katrol tot dit einde.

10. De Ontwrigtingen des Elleboogs (d) konnen komen of voor- of agterwaarts, of uit- of inwendig; zomtyds volgt het Spaakbeen (e), 't welk geſchiedende, word door het gevoel ligtelyk gemerkt. Als de Ontleedding voorwaarts komt, word de arm korter gemaakt, en kan niet geboogen worden, de uitpuiling is uitwendig, en de holligheid inwendig. Als ze agterwaarts is, kan de arm niet uitgeſtrekt worden; en de andere toevallen, even gemeld, komen in eene tegenſtrydige order. Om deeze te herſtellen, moet'er eene Des Elleboogs.

(d) Cubitus. (e) Radius.

zeer ſterke ſchuinſche uitrekking gedaan worden; wordende een dikke kompres gelegd in de buiging des elleboogs, en daar over een zwagtel in de gedaante van een riem met een ſtygbeugel. Geduurende den tyd dat de uitrekking gedaan word, zet de Operateur zyn voet in de ſtygbeugel, waar door, en door zyne handen, hy de Ontwrigting herſtelt. In jonge menſchen, en die van een teder geſtel zyn, daar de Ontwrigting nog verſch is, kan de hulp der hand alleen tot dit einde genoeg zyn, gelyk ook in andere gevallen van Ontwrigting in den Elleboog of Ellepyp.

Van de Wervelbeenen des hals. 11. Als de Ontwrigtingen der Wervelbeenen (f) van den hals uitwendig komen, moeten zy herſteld worden door den Lyder met zyn rug zoo laag als mogelyk is te zetten, en met de knieën te drukken op zyn ſchouder, terwyl 'er een zagte uitrekking gedaan word door beide de handen gelegd op des Lyders hoofd; zoo dat de Wervelbeenen door dit middel herſteld worden. En om de uitwendige Ontleeddingen der Wervelbeenen des rugs te herſtellen, moet de Lyder gelegd worden op zyn buik, terwyl 'er eene dienſtige uitrekking gedaan word door twee helpers, de een boven, en de ander onder de Ontwrigting, beide met de handen, of door middel van een bekwaame band met katrollen.

Der Voorhand. 12. De Ontwrigtingen der Voorhand (g) konnen zoo verſcheiden zyn als die des elleboogs, maar die het allergemeenſt komt is voorwaarts. Zy konnen alle op dezelfde wyze gekend worden als die des elleboogs, eene behoor-

(f) Vertebra. (g) Carpus.

hoorlyke opmerking gedaan zynde op de verscheidenheid der plaats. Om een Ontwrigting der Voorhand die voorwaards is te herstellen, zoo leg de hand op een tafel of andere behoorlyke plaats, met derzelver binnenkant naar boven; dan kan het eind des beens, door middel van uitrekking, en eene matige drukking, in deszelfs holligheid geschooven worden; daar het door een dienstig verband, enz. moet bezorgd worden. Op gelyke wyze konnen Ontleeddingen der agterhand (h) en agtervoet (i) hersteld worden.

Van het Dyëbeen.

13. Het Dyëbeen (k) word dikwils naar binnen ontleed, zomtyds uitwendig en voorwaarts, en maar zelden agterwaarts. In geval van eene inwendige Ontwrigting (l) deszelfs, word het been der zyde daar ze komt korter dan het andere; en het hoofd des beens puilt uit digt by de liesschen. Als het uitwendig ontleed is, worden de voet, enz. naar binnen gekeerd. Als het voorwaarts is, komt 'er eene opstopping van water, de liesschen zwellen, en de billen vertoonen zig gerimpeld; het been word met moeite bewoogen, en de dyë blyft meest van dezelfde dikte met de andere. Dit zoort van Ontwrigting zal zig zomtyds by trappen herstellen; maar dan misschien verzeld zyn met een kleine trap van lamheid (m) geduurende het leven. Als de Ontwrigting agterwaarts komt, kan het been niet uitgestrekt worden, nog de hiel verdraagen om den grond te raaken, wordende de dyë korter dan gewoonlyk; men gevoelt eene hol-

(h) Metacarpus. (i) Metatarsus.
(k) Os Femoris. (l) Luxatio. (m) Paralysis.

holligheid in de liefchen ; en kan een uitpuiling merken in de billen, daar het hoofd des beens geplaatft is. De pyn en andere toevallen zullen gemeenelyk verdwynen, hoewel het dyëbeen niet herfteld is ; de Lyder zal evenwel lam blyven, en het lid van weinig gebruik zyn. En zelfs na de herftelling, ten zy de Lyder jong is, en de Ontwrigting verfch, word de geneezing zelden volkomen, ten zy de Lyder voor een langen tyd in zyn bed gehouden word, zonder enige merkelyke beweeging te gebruiken; want als het been nederwaarts hangt, of 'er de minfte beweeging is, valt het hoofd des beens gemeenelyk uit de holligheid. Als de Ontwrigting verfch is, de Lyder jong, en van een teder geftel des lighaams, laat 'er dan eene matige uitrekking naar de gezonde zyde gedaan worden, door twee helpers, ftaande de een boven, en de ander onder de Ontwrigting; drukkende dan fchielyk des Lyders knie opwaarts naar zyn buik, kan het hoofd des beens op den zelfden tyd te rug gedrukt worden in het bekken of holligheid. Maar in fterke geftellen, daar de Ontwrigting langduurig geweeft is, kan de Lyder gelegd worden met zyn rug vlak op een tafel, overdekt met kuffens, en hebbende in haar midden een fterke houte pen, of diergelyke, om gerigt te worden naar het deel der liefch, tegen 't welk men drukken moet, een dik kuffen daar tuffchen beiden gelegd zynde. Twee helpers dan de dienftige uitrekking doende, trekkende de een den Lyder onder het hol des arms, en de ander een weinig boven de knie van de zelfde zyde, maar fchuinfchs naar het aangetafte been, zal het

hoofd

hoofd des beens door dit middel in zyn plaats gedrongen worden. Maar als de handen alleen niet genoegzaam zyn tot dit einde, wind dan een ſterke zwagtel twee- of driemaal rontom een dikke kompres, welke gelegd zynde op het hoofd des beens, en vaſtgemaakt aan een touw, loopende in een katrol, kan, terwyl de uitrekking onder handen is, ſterk gemaakt worden om het hoofd des beens te herſtellen. Als de Ontwrigting voorwaarts komt; de Lyder dan gelegd zynde op de niet aangetaſte zyde, moet 'er eene ſterke uitrekking gedaan worden tot derzelver herſtelling, welke met de handen kan gedaan worden. Maar als ze agterwaarts komt, moet de Lyder liggen op zyn aangezigt, terwyl het been, door middel eener ſterke uitrekking, en drukking der hand of knie, vry raakt in zyne holligheid.

14. Als 'er eene Rib ontleed is, en onherſteld blyft voor enigen merkelyken tyd, veroorzaakt het gemeenelyk hevige toevallen, en zomtyds den dood zelf, inzonderheid als het ontwrigte eind zig naar binnen keert. Als de Ontwrigting op deeze wyze komt, moet de Lyder opgehangen worden met zyne armen over den top van een deur, en zoo moet de rib herſteld worden. Maar als de rib naar beneden verſtuikt is, moet hy zitten in eene bukkende geſtalte, met zyne handen op de knieën, geduurende den tyd der herſtelling. Als het ontleedde eind zig naar binnen keert, kan het ligt doodelyk worden, ten zy het door middel van kopglazen, kleevende pleiſters, of diergelyke, op het deel gezet, kan herſteld, of naar buiten gedrukt worden. Der Ribben.

Van het Heilig been.

15. Ontwrigtingen van het heilig been (n) moeten hersteld worden door de vingers der eene hand te brengen in den aars, en de noodzakelyke beweegingen aan het deel te geeven met de andere, uitwendig, naar maate de natuur van het geval zal vereisschen.

Knieschyf.

16. Als de Knieschyf (o) naar beneden ontwrigt is, kan de Lyder door overeind te staan die in zyne plaats herstellen. Maar beide dit en andere gevallen der knie vereisschen geene byzondere bestiering, verschillende van het geen van de Ontwrigtingen in 't algemeen gezegd is.

En Enkel.

17. De Enkel is vatbaar voor vier zoorten van Ontwrigtingen. Als de Ontwrigting naar binnen is, draait de zool der voet naar buiten; en anders om; als ze voorwaarts is, word de pees van Achilles (p), of groote pees der hiel, styf, en de voet schynt gekrompen te zyn. Als ze agterwaarts is, schynt de hiel naar dien weg getrokken te worden, en de voet vertoont zig langer. Deeze moeten hersteld worden door uitrekking, gelyk andere Ontwrigtingen; waar nà de Lyder in zyn bed moet gehouden worden voor een maand of zes weeken, om eene wederinstorting voor te komen.

Ontwrigtingen van slapheid.

18. Behalven de Ontwrigtingen tot hier toe overwoogen, is 'er eene byzondere zoort, voortkomende van slapheid (q), welke gemeenelyk alleen ten deele is, en gewoonelyk voortkomt van inwendige oorzaaken, als Engelsche ziekte (r) in kinderen, koningszeer, ge-

(n) Os Sacrum. (o) Patella.
(p) Tendo Achillis. (q) Laxitas. (r) Rachitis.

gezwellen komende aan de hoofden der beenen, verzweeringen (s), enz. Dit zoort van Ontwrigting (t) word gekend uit het gemak waar mede zy hersteld worden, of de moejelykheid waar mede zy gehouden, of de beenen in hunne plaatzen bewaard worden. Het deel, aan zulk eene Ontwrigting onderhevig, is eer zwak dan pynelyk, de beweeging word enigermate daar in verlooren; men gevoelt eene holligheid rontom het gewrigt, als het been niet naar een der zyden gebogen is, en door den tyd vermagert het lid gemeenelyk. De genezing van deeze zoort van Ontwrigting is onzeker, inzonderheid als ze langduurig is, of verzeld met verzweering, lamme ziekten, verrotte beenen, of diergelyke. Zulke inwendige middelen worden hier vereischt, als strekken om het bedorven gestel te verbeteren, of de bytendheid der zappen wegneemen, welke de ziekte veroorzaakt. Geduurende het gebruik daar van, konnen 'er verzagtende stoovingen, pappen, enz. op gelegd worden, om eene losmaaking (v) of doorwaasseming (x) te veroorzaaken van het vogt, dat de banden (y), gewrigten, of peezen aantast. De middelen, in dit geval dienstig, zyn die van het zamentrekkende zoort; gelyk *Bolus Armen. Acet. Balaust. Bacc. Myrt. Nuc. Cypress. Sang. Dracon. Album. ovi. Ol. Rosar. Rubr. Camphor. Sp. Vin.*, *&c.* welke gemaakt konnen worden tot stoovingen, pappen, zalven, pleisters, enz. Of in 't algemeen konnen hier zulke middelen gebruikt worden, als staan onder

(s) Abscessus. (t) Luxatio. (v) Resolutio.
(x) Perspiratio. (y) Ligamentum.

der het Hoofdſtuk van zugtige gezwellen (z). Maar boven al moet een kragtige zamentrekkende en verſterkende pleiſter lang gedraagen worden, met een dienſtige zwagtel. Als het uitſteekzel (a) van een been geſcheiden is van het been zelf, word het geval ongeneeſſelyk geoordeeld. Als de Ontwrigting met een breuk (b) verzeld is, moet de eerſte eerſt herſteld worden. Eene enkele verdraajing of gaaping der beenen word geneezen door het uitwendig gebruik van zamentrekkende middelen (c), drukking, en een digt verband. Maar olieagtige middelen moeten, zoo veel als mogelyk is, vermyd worden in Ontwrigtingen, om dat zy de peezen verſlappen, en de geneezing vertraagen.

(z) Tumor Oedematoſus. (a) Apophyſis.
(b) Fractura. (c) Adſtringentia.

E I N D E.

REGISTER

DER

VOORNAAMSTE

ZAAKEN.

A.

B.

wyze

Glau-

Kero-

Steek

By *ISAAK TIRION* is onder anderen nieuw-lings gedrukt en te bekomen

Exercitatio Medico-Chirurgica de Scirrho & Carcinomate, in qua etiam Fungi & Sarcomata pertractantur, auctore JOANNE GRASHUIS, Medico Amstelodamensi. In gr. 8°.

De Natuurkunde uit Ondervindingen opgemaakt, door Dr. J. TH. DESAGULIERS, Lid van de Koninklyke Societiet van London. Uit het Engelsch vertaald en met XLIV fraaije Plaaten opgehelderd. In gr. 4°.

Gods Wysheid in de Werken der Scheppinge geopenbaard, t. w., de Hemelsche Lighaamen, Hoofdstoffen, Planten, Dieren, enz. door JOHN RAY, in zyn leeven Lid van de Koninklyke Societeit te London. In 8°.

De Filozofische Onderwyzer of Algemeene Schets der Hedendaagsche Ondervindelyke Natuurkunde. In 't Engelsch beschreeven door B. MARTIN, met Plaaten en Kaarten opgehelderd. In gr. 8°.

Inleiding tot de Algemeene Geographie, benevens eenige Sterrekundige en andere Verhandelingen, door NICOLAAS STRUYCK, met Plaaten. In gr. 4°.

Uitgeleezen Natuurkundige Verhandelingen, waar in Berigt gegeeven wordt van veele voornaame Deelen van de Natuurkunde en de Natuurlyke Historie (gelyk ook van de Genees- en Heelkunde); als mede van nieuwe Ontdekkingen, Proeven en Waarneemingen, door voornaame Natuurkundigen in verscheiden gedeelten des Aardryks genomen of beschreeven, 5 Stukjes, in gr. 8°.

Eene Proeve om Gezond en Lang te Leeven; in 't Engelsch beschreeven door G. CHEYNE, M. Dr. enz. en door Dr. J. DE WIT vertaald. In 8°.

Nieuwe Verhandeling over de Instrumenten der Chirurgie, en verscheiden nieuwe Konsttuigen in de Beenderziekten dienstig, door R. J. C. DE GARENGEOT. Waar by gevoegd is ALLENS Praktyk der Chirurgie; Vertaald en Vermeerderd door M. VAN GOCH, M. Dr. In gr. 8°.

De Vernieuwde Amsterdamsche Apotheek in 't Nederduitsch overgebragt. In 8°.

Het zelfde Boek in 't Latyn, in 4°. en 12°.